

SPRSV

9. CELOSTÁTNÍ KONGRES K SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ V ČESKÉ REPUBLICĚ

PARDUBICE 2001

18.–20. října 2001

Uspořádal JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.

Tento pracovní materiál neprošel autorskou korekturou

SBORNÍK REFERÁTŮ

2001

9. KONGRES K SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ

Pardubice 2001

pořádaný

Společností pro plánování rodiny a sexuální výchovu

VE DNECH 18.– 20. ŘÍJNA 2001

V HOTELU LABE V PARDUBICÍCH

pod záštitou

Jiřího Razskazova
náměstka primátora města Pardubic

ISBN 80-86559-02-5

President kongresu

Prof. JUDr. Dagmar Cisařová, DrSc.

vysokoškolský učitel Právnícké fakulty UK v Praze

ČESTNÉ PŘEDSEDNICTVO

Mgr. Jindřich Brtnický

ředitel SOU Praha

Prof. MUDr. Jiří Dunovský, DrSc.

vysokoškolský učitel ZŠ Jihočeské university České Budějovice

Doc. PhDr., PaedDr. Kamil Janiš, CSc.

vedoucí katedry Ped. fakulty University Hradec Králové

Plk. JUDr. Jiří Kubík

přidělenec min. obrany u min. zahraničí Praha

PaedDr. Lenka Kubrichtová

Kalokagathie s.r.o. Praha

JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.

pracovník Ústavu státu a práva AV ČR Praha

Ing. Jiřina Musílková

ředitelka VZP ČR

Jaroslav Pech

zástupce ředitele SOŠ Praha

PaedDr. Jiří Pilarš

ředitel odboru Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy Praha

Doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.

vysokoškolský učitel PF University Karlovy Praha

Jiří Razskazov

náměstek primátora města Pardubice

MUDr. Jiří Šráček

čestný předseda SPRSV Praha

MUDr. Radim Uzel, CSc.

ředitel SPRSV Praha

Doc. PhDr. Petr Weiss, PhD.

člen předsednictva SPRSV Praha

Dr. Ing. Vladimír Wynnyczuk, CSc.

vědecký sekretář SPRSV Praha

Doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc.

předseda výboru pro evropskou integraci Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR Praha

Organizační výbor

JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc., předseda

Růžena Příhodová, tajemník

Stanislava Dvořáková

Vladislava Chytrá

Jiřina Marková

PROGRAM

18. října 2001

13.00 – prezentace účastníků v hotelu Labe

14.30 – slavnostní zahájení kongresu, projevy hostů

14.45 – zahájení odborného programu kongresu a prvního bloku přednášek

1. Prof. MUDr. Jiří Dunovský, DrSc.
Plnění úmluvy o právech dítěte v ČR podle hodnocení Výboru OSN pro dětská práva
2. PhDr. Jan Pilař
Vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami – současnost a perspektivy
3. Mgr. Wiesław Porebski
Téma rezervováno
4. Doc. PhDr., PaedDr. Kamil Janiš, CSc.
Historie sexuální výchovy
5. Doc. PhDr. Vladimír Täubner, CSc.
Vybrané otázky sexuality postižených dětí a možnosti sexuální výchovy
6. Mgr. Martina Botošová
Sexuální výchova zrakově postižených
7. Mgr. Dagmar Švihelová, Mgr. Jaroslav Šlehofer
Niektoré aspekty virtuálneho sexuálneho správania na internete
8. Mgr. Josef Lounek, Doc. PhDr. PaedDr. Kamil Janiš, CSc.
Internet a sexuální výchova
9. PhDr. Lenka Šulová, CSc.
Význam otcovské role v rámci rané interakce rodič – dítě
10. Mgr. Dagmar Švihelová, Mgr. Luboš Ďurdiak
Rizikové sexuálne správanie v kontexte duševného zdravia

diskuse k přednáškám prvního bloku přednášek

18.00 – zakončení prvního dne kongresu

19. října 2001

9.00 – zahájení druhého dne kongresu a druhého bloku přednášek

11. PhDr. Kamila Holásková
Didaktické modely sexuální výchovy a jejich další využití
12. PhDr., PaedDr. Miluše Rašková
K rodinné a sexuální výchově v primární škole na prahu 21. století
13. PaedDr. Lenka Kubrichtová
Celosvětový průzkum sexuálních postojů a chování 2000
14. MUDr. Radim Uzel, CSc.
Pornografie a feminismus
15. Doc. PhDr. Petr Weiss, PhD.
Feminismus a pornografie

diskuse k předneseným přednáškám

10.30 – 11.00 kávová přestávka

16. Mgr. Lenka Šilerová
Vnímání sexuální výchovy adolescenty
17. Bc. Stanislava Dvořáková
Postoj mladých lidí k partnerství
18. Jaroslav Pech
Výsledky průzkumu názorů středoškolských studentek na partnerské vztahy
19. Petr Vomastek
Masturbační aktivita
20. Bohumila Loučimová
Transkulturní srovnání postojů k sexualitě a dospívání
21. Kateřina Filusová
Sexuální zneužívání

diskuse k předneseným přednáškám a zakončení druhého bloku přednášek

13.00 – společný oběd v restauraci v 1. poschodí hotelu Labe

14.15 – zahájení třetího bloku přednášek

22. Lenka Humlová
O dospívání a menstruaci – projekce výchovné videokazety
23. Doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.
Neúplné inventarium právní problematiky související s asistovanou reprodukcí
24. Plk. JUDr. Jiří Kubík
Profesionalita armády – změní se trestná činnost?
25. Prof. JUDr. Dagmar Cisařová, DrSc.
K otázce postihu trestných činů proti lidské důstojnosti
26. JUDr. Miroslav Millähner, CSc.
Poznámka k připravované novele trestného činu ohrožování mravnosti podle § 205 tr. zák.
27. JUDr. Olga Sovová
Aktuální právní otázky harassmentu
28. Mjr. Milan Šumbera
Sociální a právní ochrana mládeže před mravnostními delikty
29. Vladislava Chytrá
Stručně o sexu jako zločinu z pohledu historie v Čechách
30. MUDr. Radovan Vaškovský
Důsledky sexuální agrese a terapeutická pomoc

diskuse u kávy k přednáškám třetího bloku přednášek

18.00 – zakončení třetího bloku přednášek a druhého dne kongresu

20.00 – SPOLEČENSKÝ RAUT

20. října 2001

8.30 – zahájení třetího dne kongresu a čtvrtého bloku přednášek

31. Doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc.
Krise maskulinity
32. MUDr. Jiří Šráček
Některé poznatky o biologickém základu nevěry

33. Mgr. Michal Malý
Příspěvek k typům ženské sexuální aktivity
 34. Mgr. Yveta Vrublová, Mgr. Martina Janoušková
Změna rolí u adolescentek
 35. Doc. PhDr., PaedDr. Kamil Janiš, CSc.
Příspěvek k sexuálnímu chování středoškoláků
 36. PaedDr. Petr Likavec
Nový informační portál: www.vseozene.cz
 37. MUDr. Pavel Kolan
I muži mají své stárnutí
 38. MUDr. František Křivák
Sexuální výchova u tabule a pod lavicí
- diskuse u kávy k předneseným přednáškám
12.30 – zakončení čtvrtého bloku přednášek a kongresu PARDUBICE 2001

Organizační výbor kongresu si vyhrazuje právo k případným operativním úpravám a změnám programu, který byl sestaven na základě většinou opožděně došlých přihlášek.

V Praze, dne 2. září 2001
JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.
předseda organizačního výboru

Dámy a pánové, vážení účastníci kongresu,

těší mě, že vás mohu vlastně již tradičně přivítat v Pardubicích, tentokrát na 9. kongresu k sexuální výchově. Každoroční setkávání odborníků, zabývajících se touto významnou problematikou našeho současného světa, už v Pardubicích natolik zdomácnělo, že je skoro zbytečné vám naše město představovat. Že však patří k dobrým mravům, aby se hostitel představil, přece jen mi dovoluje pár slov.

Pardubice historicky patří k nejvýznamnějším centrům východních Čech. Prvního velkého rozkvětu se dočkaly za středověkého působení panů z Pernštejna, o čemž dodnes svědčí unikátní staré město s výjimečným komplexem zámku. O magické působivosti starých Pardubic se nakonec můžete nejlépe přesvědčit sami, když se tam v přestávkách vašeho kongresového jednání vydáte na procházku, které rozhodně nebudete litovat.

Pardubice však nežijí jen historií, neméně zajímavá je i jejich současnost. Po čtyřicetileté pauze se opět staly krajským městem, správním centrem Pardubického kraje. Tato funkce jim náleží plným právem, neboť jsou přirozeným střediskem regionu v nejrůznějších oblastech lidských činností. Obchodu, službám i průmyslu, stejně jako vzdělání, kultuře i sportu se v Pardubicích daří v hojné míře a jejich nová krajská autorita to jistě ještě posílí. O rozmanitosti života našeho města svědčí dva příklady ze současné doby – padesát let trvání právě slaví zdejší Střední průmyslová škola elektrotechnická, jejíž mnozí absolventi se coby uznávaní odborníci prosadili doma i v zahraničí, a na přelomu letošního a příštího roku budou Pardubice hostit hokejové mistrovství světa hráčů do dvaceti let.

Dámy a pánové, tolik tedy stručná vizitka města, jemuž je ctí být vaším hostitelem. Přeji vám přínosná kongresová jednání a co nejpříjemnější pobyt v Pardubicích.

Jiří Razskazov

Nechce se věřit nikomu, kdo našeho jubilanta zná, že se v únoru letošního roku dožil v plné svěžesti ducha i těla pětadesátky.

Ikdyž rodák z Kaplic na pomezí Čech a Rakouska, vždy o sobě tvrdil, že je aklimatizovaný Pardubák, za Pardubáka se vždycky považoval a považuje dodnes. Svůj vzdělávací proces započal na obecné škole U kostelíčka a maturoval na gymnáziu v Pardubicích v r. 1954. S hrůzou vzpomíná na hodiny matematiky a deskriptivní geometrie, jsa šťasten, že ani jedno ke své obživě dodnes nepotřeboval.

Studia na Právnické fakultě University Karlovy v Praze ukončil v r. 1959 jako promovaný právník. Od téhož roku až do r. 1985 pracoval v různých funkcích v resortu spravedlnosti od předsedy senátu, přes předsedu okresního soudu až k odbornému poradci ministra spravedlnosti a vedoucímu oddělení všeobecné legislativy. V roce 1977 získal spolu s Doc. MUDr. Jiřím Beranem, CSc., cenu Společnosti soudního lékařství za práci věnovanou dokazování opilosti u pachatelů trestných činů. Doktorátu (JUDr.) dosáhl v roce 1978 na Právnické fakultě University Karlovy v Praze. Od roku 1985 do roku 1991 působil jako vedoucí odboru organizace a medicínského práva Ústavu sociálního lékařství a organizace zdravotnictví v Praze a podílel se na organizačních přípravách VIII. Světového kongresu medicínského práva. V téže době vyučoval medicínské právo jako odborný asistent na katedře organizace zdravotnictví Lékařské fakulty hygienické v Praze. V roce 1989 získal vědeckou hodnost kandidáta věd v oboru právo na Právnické fakultě University Karlovy v Praze. Od roku 1993 do současnosti pracuje na Ústavu státu a práva Akademie věd ČR, přednáší školskou legislativu na Pedagogické fakultě University Hradec Králové. Je dlouholetým členem předsednictva Společnosti pro plánování rodiny a sexuální výchovu a pevně věří, že i doživotním předsedou organizačního výboru a neúnavným organizátorem našich pardubických kongresů k sexuální výchově, u jejichž zrodu a založení tradice stál.

Specializuje se na právní problematiku medicíny, lidské reprodukce, rodinné právo a trestněprávní problematiku lidské sexuality, ochrany rodiny a mezilidských vztahů. Až dosud publikoval více jak 250 článků, statí a recenzí v nejružnějších odborných právnických a medicínských časopisech, včetně zahraničních. Je autorem a spoluautorem vysokoškolských skript. Přednášel na Pomořské lékařské akademii ve Štětíně, na Wroclavské universitě a Právnické fakultě Lublinské university. Aktivní účastník pravidelných vědeckých akcí v České republice, Slovenské republice, Polsku a Bulharsku. Kmenový autor nakladatelství a vydavatelství Orac, s.r.o. Praha, vydávající právnícké publikace. Autor knih *Erotika a paragrafy*, vydané v r. 1998 a *Základy práva v učitelské praxi* vydané v letošním roce. Až do ukončení vydávání byl členem redakční rady časopisu *Plánování rodiny a reprodukční zdraví* a od založení je předsedou redakční rady časopisu *NEI Report*. Řadu let vykonával funkci předsedy Nezávislé iniciativy (NEI) a zasloužil se o její přijatelnou tvář.

Do dalších let přejeme z celého srdce upřímně našemu jubilantovi ještě dlouhá léta prožitá ve zdraví, tvůrčím elánu a v rodinném kruhu čtyř dětí, šesti vnoučat a jeho mimořádně trpělivé manželky mající pochopení jak pro rozlet, tak i pro lidské slabosti našeho vzácného přítele a kolegy.

Doc. PhDr., PaedDr. Kamil Janiš, CSc.

Problematickou sexuální výchovy se v dnešní době zabývá spousta odborníků, neboť je to téma velmi aktuální. Netýká se však jen nepostižených jedinců, ale i těch, kteří mají nějaký handicap. Přestože je tato problematika mnohdy aktuálnější než u nepostižených jedinců, je neustále odsouvána do pozadí a zabývá se jí jen velmi málo odborníků. Spousta z nás se totiž domnívá, že postižení jedinci si těžko dokáží uspokojit své základní potřeby, a proto jakýkoliv sexuální život je pro ně nepředstavitelný.

Prováděla jsem výzkum, týkající se této problematiky ve školách pro zrakově postižené. Prokládala jsem jim otázky, kterými jsem chtěla zjistit informovanost žáků o dané problematice. Srovnávala jsem rozdíly v informovanosti mezi nevidomými a slabozrakými žáky. Jak jsem předpokládala, výzkum ukázal rozdíly mezi těmito dvěma skupinami. Slabozrací žáci získávají méně informací od rodičů než nevidomí. Spíše chtějí získávat informace od přátel, zatímco nevidomí upřednostňují literaturu, ze které slabozrací mohou získávat informace běžně. Nevidomí se více spoléhají na přátele. Dále z výzkumu vyplynulo, že nezastupitelnou roli zde má škola. Obě skupiny chtějí od školy více informací o problematice sexuální výchovy. Tím poukazují na tento nedostatek ve školách.

Domnívám se, že je velmi důležité věnovat se oblasti sexuální výchovy i u postižených a to hned z několika důvodů.

Obecně platí, že u postižených je větší pravděpodobnost sexuálního zneužití, což může zanechat trvalé následky.

Přestože se situace již v mnohém změnila, zrakově postižení stále nemají možnost získávat některé informace. To, co je pro běžnou populaci přirozené, je nutné takto postiženým jedincům přiblížit. Stále existují momenty, kdy potřebují pomoc okolí např. plakátovací plochy, nápisy či náštěnky a různé vývěsky na chodbách.

Dalším problémem mohou být knihy či časopisy zaměřené na tuto problematiku, které jsou prokládány spoustou obrázků, neboť takový text nedokáže běžný počítač se scannerem dobře převést do podoby jim blízké. Zrakově postižení si mohou nechat daný text zpracovat do bodové či elektronické podoby, ale to je velmi nákladné.

Zrakově postižení jedinci mohou mít obtíže při navazování dlouhodobějších partnerských vztahů. To může být zapříčiněno různými problémy.

Často sami postižení nejsou vedeni, tím pádem ani dostatečně připraveni na to, aby na sebe vzali roli partnera a rodiče.

Obava nepostižené populace z postiženého jedince. Spousta lidí si myslí, že takto postižení jedinci musí být nutně odkázáni na druhou osobu. Často vnímají postižení tragicky a vzhledem k malé informovanosti si nemohou uvědomit, že pravidelnou péčí a rozvíjením jejich schopností, dokáží žít zcela samostatně. Tato situace je velmi obtížná hlavně pro samotné rodiče, kteří se jen těžce vyrovnávají s tím, že jejich dítě nevidí. Mají pocit, že mu musí stále pomáhat a ochraňovat je. Nebo na ně kladou nároky, které nemůže dítě zvládnout. Chtějí pro své dítě jen to nejlepší, ale zároveň si neuvědomí, že mu tím spíše škodí.

Velmi obtížné pro ně je, když zrakově postižené dítě přestává být dítětem a začíná dospívat. Stejně jako v každém z nás se i v něm probouzí touha být se svými vrstevníky v partě, chodit na diskotéku či do klubu, ale i zájem o opačné pohlaví. Rodiče mají často tendenci rozhodovat o vztazích dítěte a tím dochází k narušení vzájemných vztahů. Často díky rodičům dochází

k narušení partnerských vztahů, které by mohly normálně fungovat. Řada z nich se domnívá, že pro jejich dítě je nejlepší, když bude žít s nepostiženým partnerem. Nechápu jej však jako rovnocenného partnera, ale jako někoho, kdo převeze jejich roli a bude se o zrakově postiženého jedince starat, což je téměř nereálné. Zužují tak dítěti možnost výběru partnera. Vyvolávají v něm pocit, že žít s postiženým partnerem je něco špatného. Takoví jedinci mohou mít pocity méněcennosti, úzkosti a často jsou frustrováni, neboť navazování dlouhodobých vztahů postižených jedinců s nepostiženými je jen málo pravděpodobné.

To vše vyplývá z nedostatku informací, kterými obě skupiny trpí.

Proto je velmi dobré, ba přímo nutné, seznamovat takto postižené jedince již od jejich dětství s problematikou sexuální výchovy stejně jako děti nepostižené. A zároveň, je seznamovat s obtížemi, které jim může jejich postižení přinést. I takto postižení jedinci musí zvládnout roli partnera a rodiče. Špatná informovanost a nepřipravenost může jedince poznamenat na celý jeho život. Může mít však i dopad na celou společnost, pokud se takový jedinec rozhodne mít rodinu.

Takové dítě by mělo získávat informace od těch, kteří s dětmi pracují, rodičů, učitelů, vychovatelů, ale i oni musí vědět, jakým způsobem s ním mají pracovat. Stejně jako děti i okolí by mělo získávat informace o problematice těchto jedinců, aby nedocházelo k dalším nedorozuměním, která mohou mít dopad jak na jedince, tak i na společnost.

Anotace:

Cílem článku je informace o problémech zdravotně postižených v oblasti sexuální výchovy a nabídnout krátké řešení, jak by mohl být tento nedostatek odstraněn.

K otázce postihu trestných činů proti lidské důstojnosti

Prof. JUDr. Dagmar Čisáňová, DrSc.

S poměrně značným zájmem veřejnosti a diskusemi v médiích se setkala nová právní úprava trestného činu znásilnění.

Již delší dobu se zcela správně upozorňovalo na to, že předmětem útoku při trestném činu znásilnění je pouze žena, že však různé sexuální aktivity, které je možno považovat za stejně závažné jako je znásilnění, se mohou týkat i mužů jako obětí. Kromě toho je zřejmé, že dosavadní postih pouze násilné soulože, tj. spojení pohlavních orgánů (coniunctio membrorum) nevystihuje nebezpečnost dalších ponižujících útoků proti lidské důstojnosti, jako je např. násilný anální styk a orální sexus, často praktikované více pachatelí.

Kromě toho se upozorňovalo na to, že je třeba stíhat i další aktivity, které neznamenají pohlavní styk jako takový, ale jsou natolik závažné, že není dostačující stíhat je pouze jako vydírání. Diskutující měli na mysli např. případy, kdy nedojde ani jednostranně k tomu, co bychom mohli nazvat pohlavním stykem, jde však o velmi závažný násilný útok proti lidské důstojnosti. Uváděly se příklady, kdy pachatelé drží oběť a dopouštějí se na ni dotyky pohlavního zneužití, čímž se sami sexuálně uspokojují. Uváděl se i příklad, kdy ženu kromě obmatávání na různých částech těla zneužívali tím, že ji dráždili násilím proti její vůli vibrátorem.

Nová formulace znásilnění byla přijata novelou účinnou od 1. 5. 2001. Text znásilnění je nyní následující:

§ 241 – Znásilnění

1. Kdo násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí donutí jiného k souloži nebo k jinému obdobnému pohlavnímu styku nebo kdo k takovému činu zneužije bezbrannosti jiného, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.
2. Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na osobě mladší než osmnáct let.
3. Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán
 - a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví, nebo
 - b) spáchá-li takový čin na osobě mladší než patnáct let.
4. Odnětím svobody na deset až patnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

Je zřejmé, že nyní dochází k rozšíření trestnosti znásilnění, které spočívá v tom, že předmětem útoku není pouze žena. Kriminalizuje se dále nejen donucení k souloži, ale také k jinému obdobnému pohlavnímu styku.

Domnívám se, že zde je první problém nové právní úpravy. Jelínek-Sovák uvádějí v 15. vydání svého díla *Trestní zákon a trestní řád* (Linde, Praha) v poznámce k ustanovení § 241 na str. 249 to, že jiným obdobným pohlavním stykem se rozumí takové sexuální aktivity, které lze považovat za srovnatelné se souloží z hlediska intenzity zásahu do sexuální sféry poškozeného a uvádějí jako příklady orální sex a anální sex.

Nelze pochybovat, že tyto příklady odpovídají pojmu pohlavní styk. Platný trestní zákon však termín pohlavní styk nikde neuvádí. Tento pojem byl v našem trestním zákoně dříve uváděn pouze v souvislosti s postihem homosexuality. Tak trestní zákon z roku 1950 mluvil v § 241 (Pohlavní styk s osobou téhož pohlaví) o tom, že kdo se pohlavně stýká s osobou téhož pohlaví, bude potrestán odnětím svobody až na 1 rok. V Komentáři (Orbis Praha 1958) se uvádí na straně 597, že pohlavním stykem je tu jakékoliv ukájení pohlavního pudu na těle osoby téhož pohlaví. Že šlo i o méně závažnější ukájení, které nemělo vždy charakter soulože, je zřejmé i z toho, že trest (až na 1 rok) byl v základní skutkové podstatě poměrně nízký.

Také trestní zákon č. 140 z roku 1961 měl v § 244 ustanovení o trestnosti pohlavního styku s osobou téhož pohlaví. Toto dnes zrušené ustanovení uvádělo:

1. Kdo se po dovršení osmnáctého roku svého věku pohlavně stýká s osobou téhož pohlaví mladší než osmnáct let, nebo kdo se pohlavně stýká s osobou téhož pohlaví, zneužívaje její závislosti, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.
2. Stejně bude potrestán, kdo
 - a) za pohlavní styk s osobou téhož pohlaví přijme nebo poskytne úplatu, nebo
 - b) pohlavním stykem s osobou téhož pohlaví budí veřejné pohoršení.

Toto ustanovení stíhalo homosexuální styky jen za určitých okolností, takže trestným činem nebyly pohlavní styky osob starších 18 let, pokud k nim došlo dobrovolně bez úplaty a za okolností, které nebudí veřejné pohoršení. Komentář k trestnímu zákonu (Matys a kol., Panorama Praha 1980) na straně 745 uvádí, že pohlavním stykem s osobou téhož pohlaví je jakýkoli způsob ukájení pohlavního pudu na těle osoby stejného pohlaví. Může jít o styk přímo pohlavního orgánu, ale i o dotyky na kterékoli části těla, o onanii nebo vzájemnou onanii. Nezáleží na

tom, zda dojde k pohlavnímu uspokojení a je též nerozhodné, zda přitom dochází k ukájení pohlavního pudu obou osob nebo toliko jedné z nich.

Již poměrně nízká trestní sazba ve srovnání s trestným činem znásilnění ukazuje, že ne každý „pohlavní styk“ byl kladen na roveň souloži.

Je otázka, jak budeme vykládat tento pojem v souvislosti s novým ustanovením § 241. U trestného činu pohlavního zneužití podle § 242 a 243 máme totiž trestné případy pohlavního zneužití, které neodpovídají zřejmě tomu, co se chce postihovat v ustanovení § 241. Je otázka, zda některé případy pohlavního zneužití by nebylo dnes vhodnější posuzovat, ne jako trestný čin podle § 242 a 243, než jako trestný čin znásilnění podle § 241. Pak by pojem „pohlavní styk“ měl zahrnovat i další případy, které co se normálně považuje za pohlavní zneužití. Ale již uváděné příklady v citovaném poznámkovém vydání ukazují, že ne každý příklad násilného zneužívání dospělé osoby bude stíhán jako znásilnění podle § 241, pokud nebudeme pojem „pohlavní styk“ vykládat velmi extenzivně.

Pak se ovšem naskýtá nejen problematika pohlavního zneužití podle § 242 tr. z., ale i v § 243 a také otázka souběhu s dalšími ustanoveními, jako je § 245.

Závěrem je třeba říci, že chvalyhodná snaha iniciátorů změny § 241 trestního zákona nebyla dotažena do konce a nebyly zváženy souvislosti systematického výkladu zákona. Obávám se, že chyběly i historické úvahy a srovnání s tím, jak byl pojem „pohlavní styk“ vykládán v souvislosti s dřívějšími ustanoveními, která jsou dnes zrušena a co z toho plyne pro výklad pojmu „pohlavní styk“ dnes.

Plnění úmluvy o právech dítěte v České republice podle hodnocení Výboru OSN pro dětská práva

Prof. MUDr. Jiří Dunovský, DrSc.

I.

Podle Úmluvy o právech dítěte z r. 1989 (1) a Světové deklarace o přežití, rozvoji a ochraně dítěte z r. 1990 (2) je každá země, která přistoupila na tyto mezinárodní dohody povinna podat do dvou let od jejich přijetí zprávu o plnění této Úmluvy Výboru OSN pro dětská práva, jinak řečeno o stavu dětí v této zemi a výhledy, jak jejich situaci zlepšit.

Česká a Slovenská federativní republika ratifikovala v Národním shromáždění r. 1991 tuto Úmluvu. Po rozdělení našeho státu ji Česká republika začlenila v březnu 1993 do svého právního řádu s tím, že její ustanovení jsou nadřazena současným zákonům, dotýkajícím se jakkoli situace, péče a výchovy dětí v naší republice. Současně přijala i zmíněný závazek podat tomuto Výboru Úvodní zprávu České republiky o plnění Úmluvy o právech dítěte v letech 1993–1994.

To také uskutečnila a po jejím důkladném zpracování mu ji podala v r. 1996. Na jeho žádost ji poté doplnila v r. 1997 dalšími odpověďmi a vysvětleními. Výbor OSN požádal současně o doplňující zprávu nevládní organizace v ČR. Jejího zpracování se ujala Česká sekce Mezinárodní obrany dítěte za intenzivní účasti Českého výboru pro UNICEF a řady dalších nevládních organizací (4). Jejich zpráva pak byla podrobně s jejich zástupci projednána v r. 1997 v Ženevě a sloužila jako jeden z podkladů pro další jednání Výboru se zástupci zúčastněných státních orgánů České republiky.

10. října 1997 pak na svém šestnáctém zasedání přijal Výbor OSN pro dětská práva závěrečné hodnocení ke zmíněné Úvodní zprávě České republiky o plnění Úmluvy o právech dítěte v letech 1993 a 1994 (5) a zaslal je naší zemi k projednání a dalšímu postupu.

V listopadu 1998 uspořádala hlavní centrála UNICEF pro Evropu regionální konferenci v Solí o implementaci Úmluvy o dětských právech v Bulharsku, Slovensku, Maďarsku a České republice a koordinaci dalšího postupu v této oblasti. Český výbor vyslal na tuto konferenci osmičlennou delegaci, tvořenou zástupci UNICEF a hlavními státními orgány, odpovídajícími za péči o dítě.

Autor této statě byl pověřen úvodním referátem o situaci dětí v České republice o plnění dětských práv. Poněvadž ostatní zúčastněné země dosud neprošly hodnotícím procesem Výboru OSN pro dětská práva jako naše republika, zaměřil se ve svém rozboru na hlavní otázky a problémy, které Výbor uvedl ve své zprávě o situaci v ČR, a k jeho nejvýznamnějším kritickým připomínkám a návrhům vyjádřil své stanovisko.

Tato práce je rozšířeným zněním jeho referátu, jehož zveřejněním též chce přispět k většímu poznání práv dítěte a jejich uplatňování u nás.

Na úvod pokládá autor za nutné seznámit čtenáře s celkovou charakteristikou, hlavními okruhy či problémy, obsaženými v hodnocení Úvodní zprávy ČR o plnění dětských práv za rok 1993 a 1994. Již také proto, že o této záležitosti se dosud ví málo a ještě méně o zmiňované zprávě Výboru samého, ač v jeho závěrečných doporučeních je zdůrazněna potřeba informovat odbornou i laickou veřejnost o celé této problematice včetně uvedených zpráv a podkladových materiálů.

Zprávu ČR o plnění dětských práv autor tohoto sdělení pokládá za objektivně zpracovaný pohled na situaci dětí v ČR. Převažuje v něm podle něj však spíše popis než analýza a rozbor současných problémů dětí a celé dětské populace a jejich řešení. Je tu dále příliš akcentována pozice a úloha státních orgánů s malou účastí nestátních orgánů a organizací (což také Výbor ve svých námítkách uvedl i v návrzích doporučil řešit). Zpráva nepřesahuje v podstatě současná zákonná ustanovení, a to i s ohledem na vyšší právní normu, již se Úmluva stala přijetím naší republikou. Zdůrazňuje však připravované zákony a opatření v rodinné a sociálně právní legislativě, které se postupně realizují. Tak v minulém roce se uskutečnila významná novelizace zákona o rodině a pokračuje příprava nového zákona o sociálně právní ochraně dítěte a zákon o sociální pomoci. Tyto ve zprávě uvedené záměry také Výbor v úvodním článku svého hodnocení pozitivně zmínil.

Nieméně autor postrádá v této Úvodní zprávě dlouhodobější odhady a vize vývoje situace našich dětí a péče o ně. A to především s ohledem na přetrvávající rozdělení péče o dítě do několika rezortů, bez koordinačního centra zajišťujícího komplexní péči o dítě a implementaci Úmluvy do života společnosti, postavení a vývoje dětí v ní. Při tom navíc na každém ministerstvu je problematika dítěte a jeho rodiny spíše jen okrajovou záležitostí než těžištěm jeho zájmu. Stát je podstatně více zainteresován na obecně ekonomické a politické problémy dětí a rodin. Dítě je malé, proto jako „malý“ problém může počkat. Skutečnost je ovšem opačná. To je také kritizováno hned na prvním místě třetí kapitoly zprávy Výboru, zabývající se obtížemi při implementaci Úmluvy.

V této souvislosti je třeba velmi pozitivně zhodnotit situační analýzu dětí v České republice za rok 1998 (6), kterou vypracoval Český výbor pro UNICEF. Ukazuje podrobně hlavní okruhy i problémy stavu a vývoje dětí v naší zemi a naznačuje i potřebné trendy k dosažení kvalitní péče, podpory a uplatňování dětských práv ve společnosti. Je vhodným doplňkem Úvodní zprávy i pramenným zdrojem celé řady údajů a kritérií o dětech České republiky a vyplňuje požadavek zprávy Výboru OSN o potřebě zavádět do sledování dětí a jejich pohody i nepohody řadu kritérií.

II.

Vlastní závěrečné hodnocení implementace Úmluvy o právech dítěte v České republice, jak je vypracoval Výbor OSN pro dětská práva, je obsaženo v šesti kapitolách o celkovém počtu 42 článků.

V úvodu děkuje Výbor české straně za vstřícnost nejen při zpracování zprávy, ale i za odpovědi na dodatečné otázky, vzájemné pochopení, sebekritičnost a snahu o multidisciplinární přístup.

V druhé kapitole uvádí čtyři pozitivní aspekty v činnosti vlády ČR ovlivňující příznivě implementaci Úmluvy.

Na prvním místě jsou to již zmíněné připravované (a v případě novelizace zákona o rodině přijaté) úpravy – byl se značnými našimi námitkami k některým situacím při osvojování dětí a úpravě styku rodičů s dítětem při jejich rozvodu a po něm. Dále jsou sem začleněny uvažované úpravy trestního zákona a trestního řádu, zřejmě v souvislosti s kritikou (rovněž obsaženou v této zprávě) a nedostatečné ochrany dětí, které přišly do styku s porušením zákona.

V poslední době se totiž stále více otvírá otázka řešení stoupající kriminality dětí a její brutality. A to mimo jiné nastoluje také diskusi o snížení věku jejich trestně právní odpovědnosti. Je to ovšem problém sui generis, kterému je věnována stále větší pozornost, především v souvislosti s programem prevence kriminality dětí. Vymyká se však našemu tématu, i když ji nutno chápat jako rub kriminality na dětech, tedy jejich týrání, zneužívání a zanedbávání v nejrůznější podobě.

To je ovšem jeden z hlavních okruhů Úmluvy o právech dítěte a Světové deklarace o přežití, rozvoji a ochraně dítěte.

- Výbor kladně hodnotí seznamování nejrozličnějšími způsoby profesionální pracovníky v péči o dítě s obsahem i aplikací Úmluvy o právech dítěte.
- Vítá zřízení celostátní Krizové linky pro děti jako prevenci i diagnostiku i první pomoc ohrožení a postižení dítěte především syndromem CAN a to zvláště pro takto zasažené děti v rodinách.
- Výbor velmi oceňuje výborné dlouhodobé výsledky v oblasti výchovy a vzdělávání a zdravotní péče. Pro nás je zvláště důležité toto konstatování, poněvadž se v minulosti a někdy i současnosti tato oblast hodnotí nepříznivě, ač opak je pravdou, hlavně ve sféře primární péče i zachované pediatrické preventivní péče.

Ve třetí kapitole upozorňuje Výbor na důsledky rychlé hospodářské a politické transformace v naší zemi, jako je nezaměstnanost, chudoba, řada sociálních problémů, pokles životní úrovně, které se nejčastěji dotýkají ohrožených skupin obyvatelstva, především dětí. Již jsme na tento problém upozornili. I když se v době přípravy této Úvodní zprávy zdálo, že by k závažným situacím v této oblasti nemuselo docházet, současná skutečnost ukazuje, že na problematiku chudoby rodin tedy i dětí musíme myslet daleko více než dosud. A to zvláště tam, kde jsou tyto skutečnosti provázány dalšími nepříznivými přírodními jevy (jako postižení dítěte či rodičů, jejich sociální maladaptace, alkohol, drogy apod.).

Naproti čtyřem pozitivním faktorům uvádí Výbor ve čtvrté kapitole svého hodnocení označené Hlavní předmět zájmu osmnáct negativních faktorů a zábran ovlivňujících uplatňování Úmluvy v praxi.

První problém, který zde Výbor uvádí, je pro nás dosti **otázaný**. Jde o čl. 7, odst. 1 Úmluvy, který mimo jiné zdůrazňuje právo dítěte znát vlastní rodiče. Naše republika přijala Úmluvu o právech dítěte s výhradou: zachovat anonymitu osvojitelů při osvojení druhého stupně (nezrušitelného) a anonymitu dárce zárodečné buňky v rámci asistované reprodukce.

V čl. 8 závěrečného hodnocení zprávy „výbor bere na vědomí vyjádřenou otevřenost smluvní strany revidovat svoji výhradu“ právě uvedenou, „jeho zájem o nebezpečí možného dopadu výhrady na plnou implementaci Úmluvy nicméně přetrvává“. Znamená to, abychom upustili od naší dosavadní praxe osvojování a připustili účast biologických rodičů? (Odtud také jistě pramení nynější novelizace žádného zájmu o dítě na základě soudem provedené kvalifikace za účasti vlastních rodičů.) Zde se ovšem dostáváme až k základním otázkám, kdo je rodič dítěte – ten, který jej jen zplodil či porodil, anebo především ten, který jej miluje, stará se o něj a zajišťuje mu všechny potřeby? Vzhledem k současné situaci v našich kojeneckých ústavech a dětských domovech i celé veřejnosti se jistě tato otázka brzy stane předmětem nových diskusí a také jistě jednání.

Otázka utajení osvojení, zvláště druhého stupně, je neobyčejně citlivou záležitostí, vřazující se na celou řadu okolností a situací. Podle autora je to záležitostí jen niterných vztahů mezi osvojencem a osvojitelem. Je však třeba respektovat přání dítěte, jestliže se o této skutečnosti dozví, chce vlastní rodiče poznat či se s nimi setkat, ba i případně se k nim vrátit, nevysadí-li se dané osvojení. Zcela jiná situace je v pěstounské péči. Děti zde mají právo a pěstouni povinnost umožnit styk dítěte s biologickými rodiči, nezabraňují-li tomu závažné důvody. V Úmluvě i dalších dokumentech, včetně právě probíraného, je zdůrazněna intenzivní soustavná práce s rodinou, zvláště tou, která se ocitá v nepříznivých situacích. Právě zde, v terénní sociální práci přetrvávají závažné kvantitativní a kvalitativní nedostatky, které však Výbor příliš nezdůrazňuje. Autor již mnoho let pokládá tento problém za klíčový.

Zatímco jsme s tímto článkem nemohli vyjádřit svůj souhlas, ke všem ostatním musíme zaujmout většinou pozitivní stanoviska.

Jde především o znepokojení Výboru nad nedostatkem integrované strategie pro děti stejně jako systémového sledování pokroku ve všech oblastech plnění Úmluvy (čl. 9). To je pak navíc vázáno na další články, poukazující na nedostatky v komunikaci a koordinaci našich státních a komunálních orgánů (čl. 11) na straně jedné a státních a nestátních, hlavně dobrovolných organizací na straně druhé (čl. 12). Výbor zde zdůrazňuje nutnost vytvořit soustavu indikátorů k vyhodnocování dosaženého pokroku v náležité implementaci Úmluvy (čl. 10). Vzorem by zde mohly být roční bulletiny UNICEF o stavu dětí ve světě a nyní i stále se množící obdobné zprávy z jednotlivých zemí, jak o tom ostatně svědčí již naše zmíněná situační analýza. Zde by bylo třeba ovšem sjednotit kritéria, aby se výsledky jednotlivých zemí mohly srovnávat.

Závažné znepokojení vyjádřil Výbor v článku 13 své zprávy k tomu, že obecné zásady Úmluvy stanovené v článcích 2 (nediskriminace), 3 (nejlepší zájem dítěte) a 12 (respekt k názoru dítěte) nejsou plně začleněny v české legislativní politice a programech ve vztahu k dětem a to zvláště těm, které žijí z jakéhokoli důvodu ve zvlášť obtížných situacích. Z narušení těchto statutárních práv dítěte vskutku nejvýrazněji se projevuje diskriminace dětí – a to nikoli jen rómských ale i celé řady dalších znevýhodněných či vulnerabilních dětí.

Diskriminace rómských dětí se shodou různých okolností proti době, jež zahrnuje Úvodní zprávu, zvýraznila – a to jistě též soustředěnější pozorností k tomuto problému u nás i v zahraničí (rómský exodus). Naproti tomu lze usuzovat, že diskriminace postižených se spíše umenšila. Pravděpodobně díky intenzivnější pozornosti společnosti k nim a hlavně účinné práci dobrovolných organizací a svépomocných společenství. Nicméně i tak zůstává stále vážným problémem, jak se uvádí ve zprávě Výboru. K jejímu zásadnímu řešení však musí přispět účinná prevence a boj proti všem formám diskriminace včetně komplexně pojímané rehabilitace (čl. 15). Ty však pokládá Výbor u nás dosud za nedostatečné a je touto skutečností znepokojen.

Stejně tak je znepokojen nedostatečným povědomím o principech a ustanoveních Úmluvy ve všech součástech společnosti (čl. 14).

S tímto stanoviskem nutno jednoznačně souhlasit.

O plném nerespektování statutárních práv dítěte svědčí též nedostatečně formulovaný a také chápaný nejlepší zájem dítěte. Svědčí o tom mimo jiné i vlastní oficiální překlad Úmluvy o právech dítěte, kde do češtiny se „the best interest of the child“ překládá jen jako „zájem dítěte...“ a „priority consideration“ jen jako „přední hledisko“. Samozřejmě vědět vždy, co je v daném okamžiku nejlepší zájem dítěte, není vždy jednoznačné, zvláště jde-li o složité situace. Avšak co nejdůležitější diagnostickou i terapeutickou prací, důslednou prevencí je lze většinou odhalit a prosadit. Proto i zde je tak důležitá co nejvyšší odbornost vedle maximální angažovanosti ve prospěch dítěte.

Třetím nejzávažnějším statutárním právem dítěte je respekt k jeho názoru a participace na věcech obecných. Bezprostředně souvisí s uznáním dítěte jako plnohodnotného lidského jedince, člena lidské společnosti – a to nikoli jen po stránce právní. Dítě podle českého zákona se chápe jako lidská bytost od narození do osmnácti let (výjimečně do 16 v případě soudem povoleného sňatku). Nikoli však podle nové Úmluvy, která je definuje jako lidskou bytost mladší osmnácti let. Ačkoliv má dítě ze zákona příznánu právní subjektivitu, prosazuje se u nás dosud s mnoha obtížemi, námitkami a nepochopeními. Tak nyní rozvíjený princip participace dětí na společenském životě v západních zemích zůstává u nás dosti v ústraní, díky též přetrvávajícímu paternalistickému přístupu k dítěti. I tomuto problému by bylo třeba věnovat daleko větší pozornost a snad i výzkum. Stejně tak jako vztahu rodičů k dítěti a naopak s ohledem na rodičovskou autoritu, poslušnost dítěte a výchovné prostředky, tělesnému trestu především. Ten je dosud u nás většinou uznáván jako běžný výchovný prostředek. Na straně druhé by pak bylo zabývat se touto problematikou z hlediska respektování osobnosti dítěte od nejútlejšího dětství, naslouchání mu a uznávání jeho důstojnosti včetně jeho náležitého zastoupení, nemůže-li formulovat svůj názor pro nezralost nebo z jiných důvodů.

V této diskusi by mělo být zvláště probíráno právě zmíněné téma o tělesném trestu, jehož užívání u nás silně znepokojuje Výbor OSN. Ve své zprávě jej doporučuje vyložit z výchovy dítěte vůbec (čl. 18). To dosud naráží a jistě bude narážet na značný odpor ve veřejnosti a to i odborné (až 45 % učitelů v jednom výzkumu přiznalo, že někdy užilo tělesný trest) – (7).

Výbor se několikrát vrací k u nás dosud ne zcela dostatečně řešené problematice týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, zvláště pak v rodině, v níž správně spatřuje též značné nebezpečí pro dítě, jestliže je dysfunkční nebo afunkční.

V čl. 13 zdůrazňuje dosud nedostatečný přístup k potřebným službám pro takto zasažené děti. V čl. 17 se zajímá o neexistenci dostatečné ochrany dětí před poškozujícími informacemi včetně násilí a pornografie v médiích. Výbor v obsáhlém čl. 22 se pak zajímá o nedostatek opatření včetně právních v boji a ochraně dětí proti pohlavnímu zneužívání, obchodu s nimi, jejich pašování, proti dětské pornografii a prostituci. Výbor dále vyžaduje věnovat daleko větší pozornost komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí a skutečnosti, že Česká republika může sloužit jako tranzitní země pro obchod s dětmi.

Autor této statě, který se mnoho let zabývá touto problematikou u nás a který přispěl k budování celého systému této péče u nás a navrhl systémový přístup k jeho řešení (8), musí jen s lítostí konstatovat, že i zde se Výbor OSN nemýlí a že přes všechno úsilí jsme nedospěli k zásadnímu řešení této závažné problematiky v životě dětí, rodin a celé společnosti. Ostatně ani dobře dosud nevíme, kolik dětí je takto u nás postiženo (opět problém monitoringu).

Výbor OSN pro dětská práva se znovu vrací se svou nespokojeností k situaci postižených dětí, hlavně co do možnosti jejich obecného přístupu ke všem zdravotnickým, výchovným, sociálním službám a usnadnění jejich plného začlenění do společnosti (čl. 20). Projevuje při tom též zájem o zvýšení vyškolených odborníků na tomto úseku.

Dále je nespokojen se zhoršujícím se životním prostředím v naší zemi (čl. 19). Objektivizoval toto tvrzení však vyžaduje daleko serióznější studie než o něž zřejmě opřel Výbor své tvrzení. Poslední údaje u nás se podstatně zlepšují. Nicméně i zde to ukazuje na potřebu seriózního monitoringu.

Významný je zájem Výboru o nedostatečná opatření, přijímaná v souvislosti se zabezpečením reprodukčního zdraví a zabránění předčasným těhotenstvím (čl. 21). Zde tento orgán OSN otevřel neobyčejně závažnou oblast – sexuální výchovu – o níž se u nás dlouho a intenzivně diskutuje, často s archaistickými názory a předsudky a hlavně s trvalým vyhýbáním se tomuto problému doma, ve škole i jinde až k pokoutnímu získávání velmi problematických informací a hlavně pak praxe. Jen zvolna se mění nyní přístupy k této problematice (např. zavádění předmětu rodinná výchova na školách), i když samozřejmě jen jedna akce tento závažný problém nevyřeší. Problém reprodukčního zdraví je daleko širší s celoživotními dopady (nehledě i na současnou nepříznivou populační bilanci).

Poklesem sňatků za posledních 9 let a zvýšením věku snoubenců (a jistě i stoupající antikoncepcí) výskyt těhotenství a porodů velmi mladých matek klesá. Nicméně závažnost každého jednotlivého případu narůstá a jeho řešení se při křehkosti současné rodiny a její tendenci k nižší funkčnosti ve vztahu k dítěti stává obtížnějším. V tom významnou roli hrají některé dětské domovy, které přijímají nezletilé maminky s jejich vlastními dětmi. Významnou roli zde začínají s hrávat azylové domovy pro děti a mládež.

Výbor projevil svůj zájem o fenomén dětí pracujících nebo žijících na ulici (čl. 23). Zde možno konstatovat, že se jedná o výjimečné případy, i když nelze nyní vyloučit narůstající práci dětí menších podnikatelů. Děti na ulicích se vyskytují u nás spíše jako děti na útěku (z dětského domova, rodiny), většinou velmi krátce, ale v dostatečném množství (několik tisíc dětí ročně). Naproti tomu se skutečnými dětmi ulice se dosud u nás téměř nesetkáváme.

Začíná být však závažným problémem v dětství gemblerství, konzumace alkoholu a užívání drog. Výbor se jím znepokojuje v čl. 24. Je třeba zde však uvést jeho neobyčejně nebezpečí pro současnost a hlavně budoucnost dítěte i sepětí s celou řadou nových problémů, se kterými neumíme ještě náležitě zacházet a někdy dokonce ani poznávat.

Dále se Výbor pozastavil nad otázkou dětí bez státní příslušnosti v ČR, zvláště děti v ústavech, uprchlíků a dalších. Z nich nejsložitější situaci prožívají opět romské děti, které se v České republice narodily romským matkám, prostitutkám ze Slovenska bez vyřešení státní příslušnosti. Při tom jde o jedno z hlavních statutárních práv dítěte. Státní příslušnost dětí v dětských domovech je již vyřešena, nyní se čeká na nový zákon ČR o občanství. Naposledy, nikoli však jako poslední co do významu, je zaujetí Výboru OSN pro práva dětí na sociální, právní a další ochranu, které se dostaly do konfliktu se zákonem. Zde již při předběžném projednávání úvodní zprávy byly vzneseny závažné připomínky především k ochraně dětí, jež nedosáhly věkovou hranici trestní odpovědnosti, 15 let. A to nejenom během řízení, ale i dalších opatření a u odsouzených, starších 15 let pak dohled a pomoc při výkonu trestu.

Současně je však třeba znovu otevřít otázku výchovné péče o tyto děti včetně seriózní diskuze a převýchově o možném snížení věku této odpovědnosti, jako je tomu v jiných zemích.

V rozsáhlé kapitole Návrhy a doporučení, jež čítá 17 článků, je uvedena celá řada posudků, požadavků, doporučení a výzev. Vycházejí především z nepříznivých zjištění a nálezů Výboru uvedených v předešlé kapitole.

V oblasti náhradní rodinné péče, která byla v úvodní zprávě ČR dostatečně rozvedena, Výbor doporučuje revizi našeho stanoviska k anonymitě osvojení (čl. 26) a pak ratifikaci Haagské dohody o mezinárodním osvojení (čl. 36). K prvnímu požadavku se autor tohoto sdělení již vyjádřil, k druhému je možno říci, že je to jen otázka času. Souvisí to však s doporučením usnadnit procedury žádostí o státní občanství a vyřešení dětí bez státní příslušnosti, hlavně v dětských domovech (čl. 33). Zde, jak již bylo zmíněno, došlo k podstatnému pokroku.

Zásadním požadavkem výboru je čl. 27, kde se vyzývá naše republika k intenzivní implementaci Národního plánu akcí, který je však tvořen několika samostatnými zdaleka ne dobře koordinovanými. A právě tuto koordinaci na všech úrovních, státních, nestátních i dobrovolných organizací požaduje, hlavně však větší účast nevládních organizací a respekt k jejich práci. Samozřejmě při vši odbornosti a návaznosti na odpovědnost státu a jeho nejruznějších orgánů.

Autor se obává, že zdravotnictví v těchto aktivitách je oslabeno, zvláště pediatrie, v níž sociální aspekt je stále více oslabován, i když její jednotu léčebně preventivní péče je zachována.

V článku 29 Výbor vyzývá k ustavení nezávislého mechanismu a sledování dodržování práv dítěte. V současné době se zdá schůdným ustavit Národní výbor pro dětská práva, když zákon ombudsmanovi neprošel. Ten by mohl být i součástí Celonárodního výboru pro lidská práva, který se nyní ustavuje.

To také vyžaduje ovšem objektivní ukazatele ke sledování stavu a vývoje dětí, jejich situace i dodržování lidských práv (čl. 29). Zde se neobejdeme bez další výzkumné činnosti, orientované na hodnocení dodržování dětských práv. Několik odborníků – též v rámci Českého výboru pro UNICEF – se již tohoto úkolu ujalo včetně autora této stať. Navazuje též na longitudinální výzkumy, které jsou u nás řadu let provedeny (Matějček, Dytrych, Dunovský, Kovařík a další). Závazným je požadavek sladit s národní legislativou statutární práva dítěte (čl. 30). K této problematice autor sdělení již zaujal své stanovisko dříve, neméně zdůrazňuje, že právě tento okruh je jedním z hlavních téžisť Úmluvy o právech dítěte, kterému bychom se měli intenzivně věnovat – a to jak po stránce teoretické, tak zvláště praktické. Především v každodenním životě s dětmi v rodinách, ve školách, různých institucích, v celé společnosti. Zvláštní úlohu by tu měl sehrát lékař a sociální pracovník – kteří ve své podstatě mají být ochránci, advokáty dítěte, když již vše selhalo.

Okruh participace dítěte však pro lékaře, a to i dětské, je stále ještě nedostatečně doceněn a v péči o ně vystupují příliš dominantně, a nerespektující často plně osobnost dítěte a jeho názor a třeba i souhlas s tím úkonem nebo aspoň jeho spolupráci při něm.

To se dotýká i doporučení Výboru v čl. 31 začlenit do osnov všech výchovných a vzdělávacích institucí pro děti informace o jejich právech a jejich praktické ověřování nejruznějšími výchovnými technikami.

To samozřejmě platí pro všechny profesní skupiny, zabývající se dítětem. Zde se od podání úvodní zprávy již dosti vykonalo, je však k celému problému přistoupil systémově a uvědomit si základní problémy, hlavně sociokulturní, které vztah dospělého rodiče počínaje vytvářejí či komplikují. I zde je třeba výzkum, ke kterému se zatím nikdo nehlásí, i když ve světě je v řadě zemí rozšířen.

Zvlášť je při tom zdůrazněn přístup k dětem z minority postižených v nepříznivých situacích a podobně. Jedním z hlavních cílů umenšit diskriminaci (čl. 33). Opět jsou tu zdůrazněny rómské děti.

Výbor nám doporučuje vytvořit a uplatňovat programy pro větší zabezpečení reprodukčního zdraví ke snižování případů těhotenství mladistvých dívek a rozšířit boj proti HIV/AIDS a dalším pohlavně přenosným onemocněním (čl. 34). Zde se rovněž již dosti vykonalo, nicméně s těmito problémy se budeme stále více setkávat (např. drogová závislost u dětí, anebo nově se objevující dřívejší onemocnění, jako je např. syfilis). V článku 34 je také zdůrazněna potřeba podpůrných služeb rodinám v nouzi ve snaze předcházet ztrátě rodiny ohrožených dětí včetně boje proti pašerákům s dětmi. Výbor zřejmě čerpal informace ze silnice E55, kde se nyní našťást situace poněkud zlepšuje – alespoň co se týká osudu dětí.

Dva články (35 a 39) doporučují přijmout další opatření proti týrání, zneužívání a špatnému zacházení, a více se věnovat ovlivňování veřejnosti k větší citlivosti k jednomu z nejtěžších problémů v životě dětí. Zatím tuto oblast vyplňujeme spíše senzačními případy, jejichž zveřejňování má více bulvárního charakteru než seriózní analýzy, informace či poučení.

V článku 39 pak Výbor doporučuje připravit celkovou studii o zneužívání a špatném zacházení s dětmi v rodinách. Je na škodu, že ač máme již několik kvalitních pracovišť věnujících se této problematice, takovou komplexní studii se dosud nepodařilo připravit. Domnívám se, že právě zde opakovaně chybí již zmíněné koordinační centrum.

V tomto ustanovení Výbor připomíná též nutnost věnovat se boji proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí. Přestože jsme se zúčastnili několika akcí na toto téma, stále ještě neproniklo do laické, ale ani odborné veřejnosti, že tento problém je u nás podstatně vážnější, než si myslíme.

V čl. 37 je znovu zdůrazněna problematika postižených dětí. Je zde obsažen požadavek zlepšit přesnou diagnózu postižení, terapii deinstitutionalizovat a zavádět podstatně více možností v péči. Již jsem se zmínil o tom, jakou pozornost postiženým dětem Výbor ve svém hodnocení věnuje, zatímco např. problematiku dětí žijících mimo rodinu (až na některé připomínky) téměř pomíjí, ač právě problematika pěstounské péče, zvláště v jejích alternativních formách, by vyžadovala mimořádnou pozornost. Kromě toho se bezprostředně váže i k řešení problematiky postižených dětí, zneužívaných a ovšem i diskriminovaných rómských dětí. U nás je našťásti této oblasti věnována dostatečná pozornost, nicméně považuji za důležité tuto otázku zdůraznit. Stejně tak vážným problémem je situace dětí odcházejících z dětských domovů do pěstounské péče po dosažení zletilosti. Jejich začlenění do života se bez účinné pomoci dnes – v době zvyšující se nezaměstnanosti a bytového nedostatku – neobejde.

Výbor požaduje upravit minimální věk pro vstup do zaměstnání podle Úmluvy MDP č. 138 a její ratifikaci. Tento problém je u nás po právní stránce minimální. Vyskytují se jen mimořádné situace, jako např. děti při uměleckých vystoupeních, které je třeba dořešit. Ve skutečnosti však narůstá dětská práce, zejména u dětí malých podnikatelů.

V čl. 41 doporučuje Výbor zvážit uskutečnění celkové reformy systému nápravných zařízení pro mladistvé delikventy. O trestněprávní odpovědnosti dětí byla již zmínka výše.

V posledním článku (čl. 42) své zprávy Výbor OSN pro dětská práva doporučuje co nejvíce seznamovat laickou i odbornou veřejnost s Úvodní zprávou ČR i s písemnými odpověďmi smluvní strany, stejně tak i s hodnocením Výboru. Zveřejňování těchto textů by mělo přinést nejenom hlubší povědomí o dětské problematice, ale též otevřít celou řadu závažných diskusí ozřejmujících způsoby i cesty implementace Úmluvy o právech dítěte do praxe.

Souhrn a závěr

V tomto sdělení jsem se zaměřil na konfrontaci situace dětí v České republice, jak byla popsána v Úvodní zprávě o plnění Úmluvy o právech dítěte v letech 1993–1994 a jak byla zhodnocena v náročném procesu Výborem OSN pro dětská práva. Hodnocení v jeho zprávě nevyzněla pro nás příliš příznivě. Výbor uvedl řadu závažných nedostatků, problémů a překážek v implementaci dětských práv na straně jedné a na straně druhé k nim vyjádřil celou řadu návrhů a opatření, kterými by se Česká republika měla ve zlepšování dětských práv řídit.

Jako nejzávažnější námitky uvádí Výbor především nedostatečné povědomí laické i odborné veřejnosti, včetně rodičovské a zvláště pak dětí, o dětských právech a jejich uplatňování či dodržování v běžném životě. Stejně vážně zdůrazňuje nedostatek integrace a koordinace činnosti v péči o děti všech státních i nestátních orgánů a organizací. A to jak v legislativě (i když oceňuje současné snahy ji upravit ve shodě s Úmluvou a dalšími zákony), tak ve vlastním provádění. Zde doporučuje vytvořit koordinující orgán sledující práva dítěte. A při tom požaduje v této oblasti podstatně vyšší respekt k nevládním a hlavně dobrovolným organizacím, včetně jejich větší účasti na tomto díle. Jejich činnost má často svou angažovanost i invenci průkopnický charakter, ovšem při zachování co nejvyšší odbornosti.

Výbor shledává závažným nedostatkem v nedůsledném prosazování základních práv dítěte, jako je jeho nejlepší zájem, nediskriminace a právo na vlastní názor. Velkou pozornost přitom věnoval rozboru diskriminace dětí ve zvlášť obtížných situacích. Z nich na prvním místě u nás považuje diskriminaci postižených dětí a pak dětí rómských. K nim se také ve svých doporučeních a návrzích řešení opakovaně – a také oprávněně (i když situace postižených dětí se v posledních letech trvale lepší) vracel.

Výbor opakovaně vyjadřuje svůj nesouhlas či dokonce znepokojení s nepříznivou situací mnoha skupin různě ohrožených, nebo již postižených či zasažených dětí, a nedostatečnou péčí o ně, jež zahrnuje také nedostatečné uspokojování či dokonce narušování dětských práv. Zvlášť zdůrazňuje nedostatky v koordinované a komplexní péči o týrané, zneužívané a zanedbávané děti. Zdůrazňuje přitom problém pohlavního zneužívání dětí v rodinách na straně jedné a na straně druhé komerční sexuální zneužívání dětí. I to se dosud u nás podceňuje, ač skutečnost je úplně jiná.

Dále klade důraz na potřebu věnovat se takovým otázkám, jako je zlepšování reprodukčního zdraví, zabývat se protidrogovou prevencí, zvyšujícím se výskytem infekce HIV/AIDS, dětskou prací, dětní uprchlíky, státním občanstvím u dětí uprchlíků a v dětských domovech a řadou dalších otázek.

Za závažný problém považuje nedostatek výzkumu v oblasti dětských práv a hlavně seriózního monitoringu stavu a vývoje dětí podle validních, ve svých výsledcích srovnatelných ukazatelů.

Výbor naléhavě požaduje zrušení tělesného trestu jako výchovného prostředku a hlavně upuštění od naší výhrady k Úmluvě – o dodržování anonymity při osvojení II. stupně a dárců zárodečných buněk. Zatímco s prvním požadavkem lze podle mého názoru souhlasit, i když to nebude zdaleka jednoduché, druhý se jeví v našich podmínkách jako nepřijatelný.

Závěrečné hodnocení Výboru OSN pro dětská práva znamená neobyčejný přínos pro naši další orientaci nikoliv jen v dodržování a prosazování dětských práv, ale i pro celé formování naší politiky pro rodinu a děti se zaměřením jak na zdravé, tak na ohrožené, nemocné a postižené dítě. Doporučení a návody ve valné většině případů nejsou v rozporu s naším poznáním, ba právě naopak. Svou závazností pro nás, jako smluvní stranu této Úmluvy, by měly být naléhavějším vodítkem, jak zlepšovat situaci našich dětí v uplatňování jejich práv, o kterých se ani mnoho neví.

Literatura:

- 1) Úmluva o právech dítěte, OSN, 1989, Sbirka zákonů č. 104/1991, částka 22, str. 502, Sdělení Federativního ministerstva zahraničí ČSFR.
- 2) Světová deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji a Plán činnosti k realizaci Světové deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji OSN, 1990.
- 3) Úvodní zpráva České republiky o plnění Úmluvy o právech dítěte, MPSV, 1996, str. 70.
- 4) Závěrečné hodnocení Výboru OSN pro dětská práva v České republice, 16. zasedání z 10. října 1997 (CRC/15/Add. 18).
- 5) DUNOVSKÝ, J.: Situace dítěte u nás ve světle Úvodní zprávy České republiky o plnění Úmluvy o právech dítěte v letech 1993–1994, odpovědi na otázky UNICEF, uveřejněno ve Sborníku referátů z 5. celostátního kongresu k sexuální výchově v České republice, SPRSV 1997.
- 6) Situation Analysis of children in the Czech Republic 1998, Czech Committee for UNICEF, Praha, 1998, str. 70.
- 7) VANÍČKOVÁ, E., HAJD-MOUSOVÁ, Z., PROVAZNÍKOVÁ, H.: Násilí v rodině, MPSV ČR, Praha, 1995, str. 80.
- 8) DUNOVSKÝ, J.: Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte a dětská krizová centra u nás. Čs. Pediat., 52, 1997, str. 247–251.

Postoj mládeže k partnerství

Bc. Stanislava Dvořáková

V období adolescence se potřeba mít partnera opačného pohlaví dostává výrazně do popředí. Uvedená potřeba „už není jen sekundárním projevem sociálního tlaku a potřeby uchovat si prestiž ve skupině vrstevníků“ (Vágnerová, M. 2000, 287). Partnerství se v tomto stádiu stává skutečnou potřebou, která má svou psychickou, sociální a v neposlední řadě i fyzickou dimenzi. To znamená, že sexualita se dostává do obsahu partnerské komunikace jako její nedílná součást. Obdobně jako partnerský vztah, který prochází různými fázemi, od fáze zamilovanosti, přes fázi navázání vztahu až do fáze romantické lásky, předchází prvnímu koitu také několik fází, které mají společného jmenovatele – experimentování.

Z četných statistik, které se týkají sexuálního života, k těm nejhledanějším a nejzajímavějším údajům patří věk zahájení pohlavního života. P. Weiss a J. Zvěřina (2001, 38) uvádějí, že nejčastějším věkem při prvním pohlavním styku zůstává 17. a 18. rok života, kdy uvedlo první soulož v roce 1993 41 % českých mužů a 48 % českých žen a v roce 1998 42 % mužů a 47 % žen¹. V této souvislosti je zapotřebí uvést i poněkud varující údaj z daného výzkumu, že v roce 1998 uvedlo 5,8 % mužů a 1,3 % žen první pohlavní styk před 15. rokem věku. Na základě převzatých údajů (Vágnerová, M. 2000, 289) z materiálu Situační analýza: Děti v České republice (1996, sledovaný vzorek se z hlediska věku týkal mládeže 14–18 let) lze vyvodit celou řadu zajímavých poznatků. Jednak, že erotické hry jsou spíše doménou chlapců (26 %) než dívek (16 %) a naopak pohlavní styk je doménou děvčat (34 %) než chlapců (23 %). Z hlediska typu školy, kterou dotazovaní navštěvují, vykazují studenti gymnázií výrazně menší zkušenost s pohlavním stykem, než jejich vrstevníci na středních odborných školách a středních odborných učilištích. Jedno z možných vysvětlení může spočívat v tom, že profesní horizont je u stu-

dentů gymnázií mnohem výrazněji spjatý s následným studiem na vysoké škole, než u jejich vrstevníků na odborných školách.

Stálo by nepochybně za hlubší pozornost sledovat, co si mládež představuje pod označením erotický vztah, sexuální vztah apod. Přestože se dá poměrně přesně po obsahové stránce vymezit každý druh vztahu, existuje i možné vysvětlení, že středoškolská mládež si jednotlivé pojmy vysvětluje zcela jinak. V každém případě však koresponduje zájem o partnerství v daném věku s šetřením, které uskutečnil K. Janiš (1999). Na druhou stranu je zajímavé, že v hodnotovém žebříčku (Dvořáková, S. 2001) byl „partnerský vztah“ u mužů na 4. místě (po zdraví, dobrem prac. místě, bytu) a u žen na 2. místě (po zdraví).

Počátkem letošního roku se uskutečnilo v rámci východočeského regionu (viz Janiš, K., Kraus, B., 2000) rozsáhlé šetření (N = 1049 respondentů ve věku 15–18 let), které se zabývalo mimo jiné i postojem dospívajících k partnerství, manželství a rodičovství apod. V uskutečněném šetření (Dvořáková, S., 2001) celkem 86,9 % dotazovaných uvedlo, že v době dotazování má vztah, případně, že se něco rysuje. Přitom se uváděná délka vztahu s věkem celkem logicky zvyšuje, což se dá vysvětlit mimo jiné i zvýšenou zodpovědností mladých lidí vůči sobě samým. Přitom byl výrazný rozdíl v délce vztahu. Dívky uváděly délku vztahu v letech (18,18 %), či v měsících (42,97 %). U chlapců byl výraznější podíl u vztahu v délce trvání několika týdnů (21,49 %). Za předpokladu, že většina dotazovaných, která udržuje partnerský vztah, předpokládá eroticko-sexuální aktivitu jako nedílnou součást tohoto vztahu, že do daného období spadá doba prvního pohlavního styku a že existuje poměrně velká tolerance s předmanželským pohlavním stykem ze strany rodičů, je zapotřebí se věnovat přípravě žáků základních a středních škol na daný způsob života. Jak např. uvádí L. Šulová (1998, 305) „Předmanželská zkušenost v oblasti sexu je zcela běžně přijímána – až na určité specifické skupiny společnosti. Předmanželská intimní zkušenost je významným činitelem pro intimní soužití manželů.“ Je však zapotřebí odlišit „partnerský sex“ od „předmanželského“, neboť ne z každého partnerského vztahu se musí přejít do manželství. Přesto v posledních ročnících středních škol se začínají vytvářet vztahy, které z hlediska délky a perspektivy mají určitou šanci na „přejít do uzavření manželského svazku“. Součástí realizovaného šetření byla i otázka, která se týkala předpokládané míry tolerance předmanželského pohlavního styku v sousedním Polsku. Důvod byl prostý, neboť značná část regionu sousedí s Polskem a v rámci vytvoření budoucího euroregionu se dá předpokládat postupné sbližování nejen názorů, ale i chování mladých lidí. Celkem 57,00 % dotazovaných mužů a 76,86 % dotazovaných žen se domnívá, že v sousedním Polsku neexistuje příliš velká tolerance. Naopak přibližně každý desátý se domnívá, že takový vztah je společností tolerován.

Závěrem si dovoluujeme vyslovit názor, že dnešní mládež ve věku 14–18 let zahajuje aktivní pohlavní život dříve než v 18 letech. Výchovné modely koncipované pro žáky středních škol musí s touto zásadní změnou nejen počítat, ale především včas reagovat. Zcela zákonitě je zapotřebí v rámci prevence koncipovat modely výchovy k partnerství, manželství a rodičovství pro žáky základních škol. Současně se domníváme, že vzrůstá (na základě četných šetření a sond) tzv. partnerská věrnost, tzn. klesá míra promiskuity.

Použitá literatura:

DVOŘÁKOVÁ, S.: Postoj mladých lidí k institucím partnerství, manželství a rodičovství (bakalářská práce). Hradec Králové: 2001, archiv Univerzity Hradec Králové.

JANIŠ, K.: Zájem žáků o aktuální témata sexuální výchovy. In SVATOŠ, T. (ed.) *Poslední desetiletí v českém a zahraničním pedagogickém výzkumu*. Hradec Králové: Astra Print, 1999, s. 317–320.

JANIŠ, K., KRAUS, B.: Sociální analýza mládeže ve východočeském regionu. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999.

ŠULOVÁ, L.: Člověk v rodině. In: Výrost, J.; SLAMĚNÍK, I.: *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998, s. 303–342.

VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000.

WEISS, P., ZVĚŘINA, J.: *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: Portál, 2001.

Didaktické modely sexuální výchovy a jejich další užití

PhDr. Kamila Holásková

Výchovný proces můžeme považovat za nejsložitější činnost, provázející socializaci každého lidského jedince. Jeho složitost činí nejen výrazná dynamičnost, ale hlavně multifaktorová podmíněnost.

Výchova je považována za jeden z nepostradatelných faktorů formování osobnosti a její obsah se odvíjí od systému věd, od vědní úrovně v dané společnosti a od systému hodnot. Lidská společnost však není statická jednotka, která není zasažena okolním vývojem. S rozvojem ekonomickým i technickým přicházejí podstatné změny v jednotlivých sociálních rolích, přibývají problémy v mezilidských vztazích, zvětšuje se záplava informací a současně se rozšiřují informační toky (např. internet, mobilní telefony ap.). Člověk se stává informovanějším, mobilnějším, ale současně i závislejším.

Každý z nás se ocitá neustále v nějaké konkrétní sociální životní situaci. Životní situace ovlivňuje formování naší osobnosti, a to pozitivně (stabilizace osobnosti) i negativně (neurotizace osobnosti), mění naše životní postoje a následně tyto sociální životní situace odrážejí atmosféru celé společnosti.

Přes významné změny, které nás zasahují a nutí nás řešit nové a neznámé úkoly, nacházíme v pedagogické literatuře mezeru, a to nedostatečnou snahu pedagogiky vidět výchovu především jako sociální jev. Současná česká pedagogika jakoby nebyla schopna podrobně přiblížit sociální souvislosti aspektů výchovy. Výuka obdobně jako v dobách Marie Terezie má výlučně encyklopedický charakter. Plánování obsahů a postupů při vyučování si zájmu žáků nevšímá. Výchovné cíle se zvyrazňují barevnou tužkou v písemných přípravách pedagogů, jejich skutečné použití během vyučovací hodiny chybí. Je nesmyslné, abychom ztratili monokulturu frontálního vyučování, je však nezbytné ukončit propagaci tohoto způsobu výuky a výchovy jako jediného modelu.

Výchovný proces se v české škole v průběhu posledních deseti let dostal do rozporu s obklopujícím prostředím, které je poznamenáno prudkými změnami. Ve společnosti se vyskytují nové oblasti, na které pedagogika nedostatečně reaguje a někdy nereaguje vůbec. Pedagog žijící v určitých sociokulturních podmínkách, včetně různých interpersonálních vlivů a tlaků, ztrácí s přibývajícím věkem ochotu hledat přirozenější a přitažlivější výchovné a vzdělávací metody. Příčiny tohoto jevu můžeme hledat v nedostatečném sociálním statusu pedagogických pracovníků a také tlaku na nové nezkušené absolventy pedagogických fakult, kteří ve snaze

získat v novém sociálním prostředí adekvátní pozici, přebírají zavedené školní praktiky a snadněji dosahují přijetí u ostatních kolegů. Praktické zkušenosti absolventů učitelských oborů prokazují neochotu k převzetí nových postupů a metod při výchovné práci s dětmi. Non-konformismus v české škole se jako vždy předtím přísně trestá. Na obhajobu českého pedagoga však musíme připomenout objektivní okolnosti, např. nesystematické, chaotické, rozporuplné změny v řídicích postech, neprofesionalita některých úředníků správní oblasti, neúprosne ekonomické zásahy apod.

Na našich vysokých školách stále ještě u některých vysokoškolských pedagogů přežívá taková výuka pedagogiky, jejíž cíle byly zastaralé již na počátku devadesátých let minulého století. Nesmíme zapomínat, že v době předtotalitní lidé žili v určitých stabilních skupinách, které měly přísné normy a dávaly jedinci přísný vzor chování. Toto platilo s určitými změnami i v době budování komunismu. V současnosti se střetávají různé pohledy na věci a vytvářejí tak konkurenci výchovných cílů, např. křesťanství, konzervatismus, pragmatismus, ekologismus apod. Tato konkurence výchovných cílů se objevuje v oblasti výchovy institucionalizované i v rodině (např. rozpory mezi rodiči, kdy matka je stoupenec sociální demokracie, otec nacionalistických stran, prarodiče strany komunistické).

V devadesátých letech s vlivem demokratizace byly oslabeny dřívější autority. Tradice, která je určitou stálicí ve výchově, má význam, ale ztrácí v okruhu prudkých změn své původní místo. Je tedy nezbytné učit mladou generaci zcela novým způsobem nové věci, např. schopnost akceptovat názor druhého, spolupracovat, komunikovat, hájit svůj názor, rozvíjet u dětí toleranci vůči všem minoritním skupinám, provádět důslednou prevenci proti sociálně patologickým jevům, rozvíjet soucit se starými, nemocnými či postiženými lidmi, zvládat vlastní agresivitu apod.

Jestliže si stanovíme takový složitý cíl, nemůžeme vystačit pouze s kognitivními metodami, ale musíme se soustředit na emocionální a sociální složky výuky. Chceme-li žít v demokratické společnosti, musí naše škola naučit dítě vést dialog, diskutovat. Škola by měla budovat výuku, která dopřeje dítěti dostatek volnosti, samostatného projevu, a to bez ohledu na rozumové schopnosti dítěte. Na naší politické scéně jsme každodenně svědky toho, jak jednolivi významní představitelé názorově odlišných stran prokazují, jak není možné nové informace a nové zdroje zpracovávat zastaralými zkostnatělými způsoby. Názorovému odpůrci český politik neumí naslouchat, vybírá si z jeho projevu pouze to, co potřebuje pro své zviditelnění či potušení konkurenta. Naši politici se stali stejně jako my ostatní objekty totalitních výukových metod, které byly zaměřeny na memorování, zapamatovávání si kvantitativních obsahů a deformaci individualismu. Z toho vyplývá, že chceme-li žít ve společnosti se skutečnými demokratickými principy, potřebujeme školu, která nás do takové společnosti připraví. Učitel nemůže být pouze zprostředkovatelem cizích myšlenek, nemůže naučit komunikovat žáky mezi sebou, když sám nedokáže se žáky komunikovat a nemůže propagovat mravní cítění, když dosáhl v rámci svého vlastního mravního vývoje jen na nižší stupeň. Vybudovat novou školu, najít učitele či ty staré naučit novým postupům je nad lidský úkol a v krátkém časovém horizontu téměř nespílitelný. Můžeme však učitele přesvědčovat, že kvantitativní redukce a použití jiných výukových metod je nutné nejen pro život mladé generace, ale pro život nás všech. Zkvalitnění našeho života v budoucnosti se bez zkvalitnění a hlavně bez změn našeho školského systému neobejde. Můžeme, a také bychom měli, více podporovat ty pedagogy, kteří pochopili systémové změny naší společnosti a disponují talentem a schopnostmi, které jim umožňují plně rozvinout svou kreativitu v kontaktu s dětmi, i když narážejí na posměch, závist, pomluvy a další překážky.

I když celý náš školský systém potřebuje výraznou změnu, existují v rámci jednotlivých předmětů rozdíly. Bude velmi obtížné pro učitele matematiky omezovat při výuce frontální výklad a nahrazovat ho diskusními metodami. Odlišná situace je ovšem v předmětech jako je literatura a hlavně výchovy, obzvlášť výchova občanská a rodinná. V těchto předmětech je téměř trestuhodné nezařazovat aktivizující didaktické metody, např. diskuse, didaktický dialog apod. Méně oblíbené a známé jsou však také metody, jako je konference, workshop, praktická studie, tutor, disput a zařazování nesčetných her, projektivních metod, sociodramat a psychodramat apod.

V používání známých i méně známých aktivizačních didaktických metod je sexuální výchova na čelním místě. Oblíbené didaktické metody, které se staly nejfrekventovanějšími v rámci ostatní výuky, při výkladu témat o lidské sexualitě selhávají. Není možné klasifikovat postoj k promiskuitě či antikoncepčním metodám. Má-li sexuální výchova za cíl nejen informovat, ale hlavně vychovávat, neobejde se bez kreativního přístupu kvalitního pedagoga. V opačném případě se stane formální a neefektivní. Praktické zkušenosti z kontaktů s některými základními školami potvrzují skutečnost, že otázkami sexuální výchovy se v jednotlivých školách zabývají právě ti pedagogové, kteří prokazují sociální dovednosti, vysokou míru emoční inteligence, tvořivý přístup v přípravě na vyučování, zájem o rozvoj sociability a altruismu u žáka i ostatních osobnostních vlastností. Tito pedagogové pochopili, že v centru vyučovacího procesu nestojí žák, nýbrž učitel. A místo didaktické války s jednotlivcem pracují na vzájemné výměně zkušeností a informací s týmem zaujatých žáků, kteří dokáží následně kriticky analyzovat a vyučování se pro ně stává nikoliv nudnou a nezbytnou součástí života, ale stimulačním faktorem pro další možné aktivity. Není bezvýznamné, že aktivity v sexuální oblasti se mohou v současnosti stát pro neinformovaného jedince vražedným nástrojem. Zdá se, že většina učitelů, kteří se sexuální výchovou zabývají, tuto skutečnost pochopila. Je otázkou, zda i ostatní absolventi učitelských oborů dokáží opustit monokulturu frontálního vyučování a pokusit se o prozkoumání nesčetných didaktických forem. I když nezkušení učitelé raději volí imitaci postupu, které zažili sami jako žáci, i teoretické znalosti o alternativních metodách rovněž mají jen velmi slabé, což můžeme považovat za dluh pedagogických fakult, měli by alespoň experimentovat. Každý vyučovací předmět má ve svém obsahu učiva kapitoly, které se přímo nabízejí k použití zajímavějších a neobvyklejších vyučovacích metod.

Stručně o sexu jako zločinu z pohledu historie v Čechách

Vladislava Chytrá

Zkoumání vývoje kriminality a jejího postihu v raném novověku je poměrně problematické, musí vycházet ze znalosti sociálně ekonomické situace regionu a jeho specifických podmínek pro rozvoj trestné činnosti. Trestněprávní prameny se dochovaly převážně jen torzovitě, záznamy o jednotlivých procesech bývají mnohdy neúplné. Z toho vyplývá, že na jejich základě můžeme podat obraz kriminality jen v hrubých konturách. Pročítáme-li tyto prameny, je již na první pohled zřejmé, že čtvrtinu až třetinu trestných činů tvořily v 16.–18. století právě sexuální zločiny.

Jako první z nich ohrožující samu podstatu manželství bych uvedla bigamii – zločin dvojženství. Tu definuje Koldínův městský zákoník: „Muž, maje živou manželku oddávanou a od té

uřda, jinou by sobě pojal a s ní se oddal: bude-li v tom shledán, s'tat bude.“ Ženám hrozil stejným trestem, případně zahrabáním zařiva. Světské soudy měly potupovat tento delikt církevním soudům k rozlišení, zda jde opravdu o bigamii nebo prostě cizoložství. V době, kdy neexistovaly v našich zemích ještě povinné zápisy o uzavírání sňatků (matriky), dokazovaly se tyto akty prostřednictvím svědeckých výpovědí. Konzistoře prosazovaly vesměs návrat k prvnímu manželství.

Pokud se prokázalo, že k novému sňatku došlo na základě partnerova podvodu či mylné informace, netrvali církevní soudci na potrestání.

Před vydáním Koldinova zákoníku upozornil na nebezpečí bigamie český sněm, v usnesení z ledna 1545, téměř shodně se světskými soudy, které řešily bigamii poddaných vcelku mírně, většinou podmíněným trestem smrti, vystavením na pranýři, výpraskem, vypálením cejchu a vypovězením, nařízením nucených prací.

Ke kapitálnímu trestům sahaly soudy v případech opakovaného deliktu, podvodu, spojení s jinými trestnými činy apod.

V 17. století výrazně klesl výskyt deliktu bigamie v pramenech trestního soudnictví, v 18. století se pak objevuje jen sporadicky.

S bigamii volně souvisí také delikt prodeje či výměny manželek, který se stíhal výpraskem a vypálením cejchu.

Dalším sexuálníím zločinem bylo **cizoložství**, které konstatuje Pavel Kristián z Koldina ve svém zákoníku, že to je „...porušení lože cizího. A to cizoložstvo vlastně působí a děje se s ženou, kteráž by muže svého měla aneb muž zase manželku svou vlastní maje, s cizí ženou by obýval. Pokuta hrdla ztracení.“ Na jiném místě požaduje trest smrti pro ženu a propadení jejího vdovského věna ve prospěch manžela. Majetkový postih pro muže ovšem v tomto zákoníku nenalezneme. Nerovnoprávné postavení ženy prozrazuje i jiný článek: „Manžel svou manželku a otec svou deuru, zastihl-li by v cizoložném skutku: tehdy oba, totiž cizoložníka i cizoložnici, zabíti může a žádné pokuty pro to neponese, než přisežných přivolaje, takovou nešlechtnost jimi obvede.“

Definici cizoložství dále rozvádí tereziánský zákoník, který uvádí, že to je „...zlosynné uražení manželské věrnosti skrze tělesné smíšení s jinou osobou: páchá se tehdy buďto mezi manželem a cizí manželkou aneb mezi neženatou mužskou osobou a něčí manželkou aneb mezi nevdanou ženskou osobou a ženatým mužem. V prvnějším příběhu jest dvojnásobné, v druhých poslednějších naproti tomu jednonásobné cizoložstvo, vždy ale má se cizoložství při hrdelním právě trestati“. Soudcům poskytuje návod k vyšetřování, pro postih jim nabízí vězení, peněžité pokuty, vypovězení, ale i hrdelní tresty. Dokazování mravnostních deliktů bylo zcela jistě obtížné, protože při intimních chvílích zpravidla nebyvali svědci. Leckdy se na ně přišlo až po otěhotnění, tzv. obtěžkání. V případě panen či vdov se mohl muž očistit přísahou. Jestliže ji odmítl, přiznával svou vinu, a pokud byl svobodný, měl svou partnerku přivést k oltáři. Když se odhodlal k přísaze, byť by lhal, byl výrokem soudu osvobozen a vina padla jen na ženu. Ani přistížení muže s cizí ženou v posteli nebylo důkazem cizoložství.

Stíhání cizoložníků, které se provádělo i „zkouškami poctivého psaní“, přinášelo dobrý zisk jak královské pokladně, tak i městům. Peněžité pokuty dosahovaly výše 50 kop grošů českých a při jejich stanovení se přihlíželo k sociálnímu postavení delikventů.

Delikt prostého cizoložství se posuzoval vcelku mírně, obvykle peněžitou pokutou vězením, doprovázeným znucujícími tresty na pranýři nebo v kostele či vypovězením. Manželé jím řešili své sexuální touhy a případný postih snášeli docela dobře.

Na popraviště se dostávali ti provinilci, kteří spojovali cizoložství s dalšími trestnými činy, zejména s čarodějnictvím, krádežemi a vraždami.

Další zločin – **únos** považovalo naše zemské právo za závažný delikt násilí. Z jeho formulace vyšlo s přihlédnutím k starším zvyklostem i městské právo. V díle Brikciho z Licka, o němž víme, že dlouho neplatilo, je pojem únosu skryt pod výrazem ulouzení. Ten znamenal jak násilné odvláčení ženy, tak i její dobrovolný odchod a přirozeně rovněž manželskou nevěru. Pokud někdo uloudil dívku do dvanácti let nebo vdovu, měl být st'at. V případech, že šlo o manželku, očekával po důkazu sedmi svědků provinilce kůl. Jestliže by žena někam zavlékla neplnoletého muže, přišla o dědictví a navíc měli být oba vypovězeni z města na padesát let, čili vlastně na doživotí. V tom případě, že by vdaná žena odešla dobrovolně, nařizuje městský zákoník také probiti kůlem. Tento trest ale přicházel v úvahu i tehdy, kdyby manžel „...u své ženy vlastní koho zastihl a oba, totiž cizoložníka a cizoložnici by zabí, rychtáře a přísěžných zavolá a řečené osoby zabité k hrůze kolem prorazí“. Prominutí trestu smrti bylo možné u svobodných, pokud se žena vyjádřila, že se chce za svého únosce provdat. Když jí byl „...neužitečný pacholek“, následovalo vyloučení z dědictví a vyhnání na padesát let u dívky, u vdovy na deset let. Někjaký majetek mohla taková vdova získat jen cestou milostí. Jestliže by rodiče unesené dcery porušili výrok o vypovězení, pak museli do městské pokladny odevzdat peněžitou pokutu.

V Koldínově městském zákoníku se nevyskytuje pojem únosu ani ulouzení, tento delikt se spojuje se znásilněním.

Josefínský hrdelní řád požaduje pro únosce a násilníka trest smrti stětím a vpletením do kola. Jestliže by došlo k únosu jeptišky, odvedení a znásilnění křesťanky židem, brozí stětím a upálením. Tereziánský zákoník nepřináší do postihu tohoto deliktu v podstatě nic nového, podle něho má pachatel i ten, kdo mu pomáhal, být „...mečem odpraven a podle povahy zližujících okolostojících hrdelní trest s vložení těla na kolo“.

Dalším sexuální zločinem bylo **smilstvo**. Koldín ho popisuje jako delikt, který „...se vykonává teház, když by panna aneb vdova od někoho zprzněna byla. A děje se dobrovolně, tj., když panna aneb vdova sama k tomu svolila. A pokuta na smilníky starodávny jest metlami ven z města vymrskání.“ Josefínský hrdelní řád nazývá smilstvo obecným kurevstvím. O trestech uvádí, že provinilci „...buď metlami, vypověděním neb obecním dílem dle obyčejí (však vždy tak, aby neslušná společnost a schůzky jich přetržené byly) vězením, pak peněžitou pokutou toliko ti, které od nějaké vážnosti jsou, ztrestáni býti mají. Ačkoli kdyby někdo v takové chlipnosti bez přestání trval, též od práva, by od takové přestal, častěji napomenut neb dokonce potrestán byl, však předce takové zanechatí by nechtěl, takoví navyklí smilníci podle velikosti pohoršení a dlouhosti času, tělesnou aneb dokonce hrdelní pokutou ztrestáni býti mohou. V čemž taky podobní pohoršliví lidé při vrchnosti udání a odtud jim přísné napomenutí a respective nahlídnutí dané býti má.“ Tereziánský zákoník se též zabývá smilstvem a hrdelní tresty připouští také jen v omezené míře. U soudu se mohla panna nebo vdova, obviněná ze smilstva, což dokazovalo zpravidla až její těhotenství, bránit konstatováním, že sexuálním stykem svolila pod slibem manželství nebo že byla znásilněna. Pokud konšel nevzal v úvahu kompetenci duchovních soudů v manželských záležitostech a delikventy přiměl k sňatku, mohla být taková vynucená manželství rozváděna. Někdy se snažily ženy využít údajného smilstva k vydírání mužů. Mezi tresty za prosté smilstvo převažuje vymrskání a vypovězení z města i panství, v 18. století se stále častěji užívalo trestu nucených prací. Poněkud přísněji byly posuzovány ženy, muži obvykle vyvázli s pokutou nebo jiným nevelkým trestem. Podmíněně odsouzení k smrti doprovázely tresty stání u pranýře nebo v kostele. Ty měly sice zneuctvující ráz, avšak pro ženy lehčích mravů byly zcela jistě dobrou reklamou.

Vzhledem k tomu, že podmíněně odsouzení k trestu smrti nebrali provinilci příliš vážně, hledaly se jiné možnosti řešení tohoto deliktu. Na zemském sněmu zazněl v roce 1545 požadavek,

aby vrchností omezily opilství svých poddaných, aby jim nepovolovaly posvícení, přástky a hry, při kterých dochází často k sexuálnímu trestným činům.

Následovný sexuální zločin – znásilnění formuloval Koldín podle zemského práva: „... násilí aneb podav jest, když by na ženu aneb pannu od někoho moci a bezprávně bylo saženo tak, že by násilným skutkem panna k porušení a žena poctivá o poctivost svou přijíti musela.“ V následujícím článku uvádí, že každý násilník má být potrestán mečem nebo vplením do kola. Povinností ženy ovšem bylo bezpečně prokázat, že šlo o znásilnění: „...má křičeti a za pomoc křikem lidí žádati. Neb jestliže by nekřičela, ale mlčela, tehdy v domnění by byla, že jest k skutku sama dobrovolně povolovala. Ale má křičeti aneb hned znamení svého násilí a porušení lidem předložit a ukázat. A provedla-li by potomně před právem takový křik svůj i podání svého znamená, jakožto ukravení, zedraní aneb strhání na sobě roucha, tehdy žalobu svou proti násilníku obdrží“. Josefínský hrdební řád a tereziánský zákoník nepřinášejí do řešení deliktu znásilnění podstatné změny. Někdy ovšem křik ženy nepomohl. Ve vzrušené atmosféře válečných konfliktů se ženy právem obávaly vojáků. V osmnáctém století se užívalo i v případě deliktu znásilnění spíše trestu praci.

Jako další zločin je třeba uvést incest, neboli krvesmilstvo. To definuje Koldínův zákoník jako „...neřádné sjiti aneb obcování osoby pohlaví mužského s osobou pohlaví ženského krví aneb příbuzenstvím sobě spojených, kdyžto se (jakž obyčejně říkáme) krev krve dotýká. A větší pokutu než-li cizoložstvo tí, kdož se toho dopouští, ztrestání býti mají.“ Josefínský hrdební řád nařizuje trest smrti stěhlím pro delikventy v prvním a druhém stupni pokrevnosti a v prvním stupni příbuzenství (např. rodiče s dětmi, bratr se sestrou, otčím s nevlastní dezerou, tetán se snachou apod.). Provinilec ve vzdálenějším stupni neposílá sice tento právní předpis na popraviště, požaduje pro ně ale poněkud přísnější potrestání než za smilstvo, zvláště kdyby šlo o vdanou ženu. V případě takového cizoložství přichází v úvahu zase katův meč. Podobné tresty obsahuje i tereziánský zákoník. Jako přitěžující okolnosti uznává recidivu, páchaní jedno- či dvojnásobného cizoložství, incest s více ženami. Polehčujících okolností bylo pět, a sice: neznalost stupně příbuzenských vztahů, slepá poslušnost otce „...z nerozumu, mladosti aneb spoustnosti“, svedení, jednostranné přiznání, nedokončení pohlavního styku, který „...však skutečně s vypuštěním semena vy- a do-konán nebyl“.

V šestnáctém století byli někteří delikventi upáleni.

Po vydání Koldínova zákoníku se uplatňoval především trest smrti pod katovým mečem, který mohl být zosílen.

Dále nutno jmenovat jako sexuální zločin sodomii, tedy pohlavní styk se zvířetem. Ta se v městských právech jako mravnostní delikt nevyskytuje. V josefínském hrdebním řádu čteme: „Sodomský hřích jest hanebná a proti přirození čelící chlipnost. Takový se páchá, když muž s mužem neb žena s ženou neb taky žena s mužem proti přirození něco tělesného provozují. Taková (k vejstraze jiným tak proti přirození hřešícím nelidem) podle těžkosti prohřešení buď zaživa spálení neb nejprv sřati, pak na hranici uvržení, spáchá-li se pak mezi člověkem a hovědem, zločinec zaživa (jak nadřečeno) a hovědo spolu s ním spáleno, popel pak buď do řeky neb do povětří uvržen neb rozházen býti má.“ Podobnou charakteristiku a spojení s homosexualitou podává rovněž tereziánský zákoník, který i koncem šedesátých let 18. století trvá na trestu smrti upálením společně se zabíjím a vyvrženým zvířetem. Pokud by delikvent přece jen nějakým způsobem unikl postihu, zvíře má kat tajně usmrtit, aby „...památká a znamení takové ohavy v obci zpátky nezůstala“. K sodomii se řadila jak onanie a homosexualita, tak i sexuální styky mužů a žen, jež nesměřovaly přímo k oplodnění. V tomto případě máme na mysli především anální, orální sex, ale i nepřirozené polohy při souloži.

Sodomie byla hlavně záležitost mužů, kteří ukájeli své sexuální pudy na klisnách, ovcích i ženách. K sodomii se tehdy počítalo také veřejné obnažování, dnes bychom řekli – exhibicionismus.

Jako poslední bod jsem si nechal prostituci. O ní se právem říká, že je to nejstarší řemeslo, ačkoliv pojem „prostituce“ je novodobý.

Tereziánský zákoník uvádí, „Sprosté a obecné kurevství se páchá, když buďto předně neženaté a nevdané osoby obojího pohlaví jednou aneb podruhé tělesně se smíšejí, aneb za druhé dvě nezmanželené osoby v ustavičném nepoctivém souložnictví živý jsou, aneb za třetí, když nevdaná ženská osoba chlupitého života se přidrží a jednomu každému po vůli jest.“ Tento delikt stíhaly soudy vcelku mírně, tedy vězením, peněžitou pokutou, výpraskem, vypovězením apod. Formou zneuctvujícího trestu bylo také řezání vrkočů a nošení závojų se žlutými okraji, které později (v 16. století) nahradily plátěné bílé a v 17.–18. století černé čepce. Trvalo řadu let, než se dospělo k poznání, jež platí v plné míře i dnes, že prostituci nelze vymýtit, nýbrž pouze regulovat.

Ruku v ruce s prostitucí se rozvíjelo i kuplířství. V trestněprávních předpisech je nalezneme pod výrazem svodnictví. Koldin uvádí, že „...se způsobí prostředkem lidí zlých a nešlechtných, jako skrze židy a baby svodnice, návodem, ouplatkem a rozličným způsobem. Když panie, panna, vdova aneb manželka skrze mužské aneb ženské pohlaví a jiné svodnice k tomu namluvení a přivedení bývají, že se nad poctivostí svou zapomenou: na kohož by to z obojího pohlaví shledáno bylo, pokutou hrdla ztraceni trestán bude.“ K takovým lidem počítá městské právo i muže, kteří by své ženy a dcery „...v nepravost jiným poddávali aneb chtěním přehlédali, žen svých netrestali a, jak říkáje, skrze prsty tomu se dívali“. Zatímco josefínský hrdeň řád nadále nařizuje trest smrti stětlm, tereziánský zákoník připouští spíše vymrskání.

A co říci závěrem? Justiční orgány stíhaly sexuální trestné činy v duchu křesťanské morálky po celé období raného novověku. Byl to ovšem marný boj, ve kterém se střídala aktivita s apatií. Zkušenost ukázala, že represivní opatření nemohla potlačit přirozené touhy mužů a žen, jež při regulaci sňatků poddaných směřovaly k nemanželským sexuálním stykům. Jediným východiskem z této situace byla zásadní změna sociálního postavení městského a venkovského obyvatelstva. To byl ovšem program pro další éru vývoje naší společnosti.

Použitá literatura:

FRANCEK, J.: Zločin a sex v českých dějinách.

Příspěvek k sexuálnímu chování středoškoláků

Doc. PhDr., PaedDr. Kamil Janiš, CSc.

V období studia na střední škole dochází v životě mladého člověka k celé řadě změn, z nichž některé mají ve svých důsledcích celoživotní dosah. Vedle volby a následné přípravy na profesní dráhu, postupné separace od původní rodiny, se jedná o konstrukci představ, o svém budoucím partnerovi, ale také se jedná o obklobí, kdy většina mladých získává první sexuální zkušenosti.

Následující poznámky a zajímavé postřehy jsou vytaženy ze dvou bakalářských prací studentů Ústavu sociálních studií Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové. Společným jmenovatelem je vztah k některým projevům sexuálního chování, postoj středoškolské mládeže k některým jevům apod. Jednou z často diskutovaných otázek je věk prvního pohlavního

styku. Dotazníkové šetření (Flídrová, H., 2000) u vzorku mládeže střední odborné školy a středního odborného učiliště (N = 228). Protože pokládat tuto otázku přímo, je poněkud komplikované, přičemž se v každém případě jedná o vstup na tenký led intimity, byla dotazovaným položena otázka o vhodném věku pro první pohlavní styk. Předpokládá se, že dotazovaní promítnou vlastní zkušenost do těchto představ. U této kategorie dotazovaných téměř polovina děvčat (48,0 %) považuje za optimální věk 16 let života. U chlapců se jedná o poloviční názor (22,0 %). Provedeme-li součet věku 15 až 17 let, pak se jedná u děvčat o 90,0 % u chlapců 69,0 %. Uvedené údaje potvrzuje i další obdobné šetření (Štěpař, J., 2000, N = 269) u velice podobné věkové kategorie i žáků obdobných typů škol. Dotazovaní považují věk 15–16 let za optimální pro zahájení pohlavního života (66,5 %), přičemž daný soubor vykazoval tak výrazný rozdíl mezi názory mužů a žen, i když i zde se ukázalo, že ženy předpokládají dřívejší zahájení pohlavního života než chlapci. Do 18 roku svého života tak hodlá učinit celkem 91,0 % dotázaných. Tím je do jisté míry potvrzen trend postupného posouvání hranice zahájení pohlavního života do nižšího věku. Porovnáme-li uvedené poznatky s výsledky rozsáhlého výzkumu P. Weiss a J. Zvěřiny (2001), pak je zde zřetelný posun v představách středoškolské mládeže o zahájení pohlavního života do nižších věkových kategorií. V této souvislosti je i důležitá délka předchozí známosti. Provedené šetření výrazným způsobem vylučovalo náhodné styky a naopak se projevil tendence v trvalosti předchozí známosti. Od délky známosti několik dnů a týdnů se prodloužila známost na měsíce, jako předpoklad k pohlavnímu styku.

K velice zajímavým údajům v uvedeném šetření patřil názor na věkový rozdíl v partnerském, případně manželském soužití. Jako krajně přípustný věkový rozdíl připouštěly ženy partnera o 10 let staršího (62,0 %) a u mladšího muže do 3 let (43,0 %). Naopak dotazovaní muži připouštěli partnerku starší maximálně o 5 let (69,0 %) a mladší o 9 let (39,0 %). V jiném obdobném šetření (Štěpař, J., 2000) považovaly ženy za optimální věkový rozdíl rozmezí 2–3 roků (25,0 %) a 4–6 roků (36,0 %), tzn. že ženy hledají své partnery u věkově starších mužů. Chlapci téměř nepřipouštěli věkově starší partnerku. Naopak téměř polovina dotazovaných mužů upřednostňuje rozdíl do jednoho roku, tzn. soužití se svými vrstevnicemi.

Neméně zajímavý je názor na toleranci nevěry ve vzájemném vztahu. Nevěru v partnerském vztahu by tolerovalo 32,0 % dotázaných a dokonce 43,0 % nevěru připouští. V dotazníkovém šetření J. Štěpaře uvedlo toleranci nevěry celkem 33,0 %, přičemž tolerance u žen je nepatrně vyšší než u mužů. Jako důvod tolerance považují (viz Flídrová, H., 2000, 44), že nevěra oživuje vztah, chybovatí je lidské a má se umět odpouštět, nechá se tolerovat třeba pod vlivem alkoholu apod.

V poslední době se na přetřes dostávají otázky spojené s legalizací partnerského soužití osob stejného pohlaví. V uvedeném šetření (Štěpař, J., 2000) se 79,0 % dotázaných vyjádřilo jednoznačně kladně a dalších 15,0 % s určitými výhradami, zvláště v oblasti adopce a výchovy těchto dětí. Kategoricky nesouhlas vyjádřila pouze mizivá část středoškoláků z daného šetření a to 2,0 %.

Použité zdroje:

FLÍDROVÁ, H.: Učňovská mládež a problémy sexuality (bakalářská práce). Pedagogická fakulta Univerzita Hradec Králové, 2000.

ŠTĚPAŘ, J.: Učňovská mládež a problémy sexuality (bakalářská práce). Pedagogická fakulta Univerzita Hradec Králové, 2000.

WEISS, P., ZVĚŘINA, J.: Sexuální chování v ČR – situace a trendy. Praha: Portál, 2001.

Sexuální výchova, tak jak je v současné době vnímána, představuje určitou výslednici mnohaletého historického vývoje. Z hlediska obsahu můžeme sledovat její vývoj od pohlavní výchovy, přes sexuální výchovu, výchovu k partnerství, manželství a rodičovství až po rodinnou výchovu a výchovu ke zdravému způsobu života (viz JANÍŠ, K., 1998, 14–19). Při celkové zjednodušené pohledu bychom mohli klidně konstatovat, že profloukala v různých obměnách celou historii lidstva, přesto v té podobě, jakou ji vnímáme současným pohledem, spadají počátky do druhé poloviny 19. století. Z tohoto pohledu se jeví účelně rozdělit celé období na několik dílčích etap. První mapuje období druhé poloviny 19. století do období první světové války. Následující období zahrnuje 20. a 30. léta minulého století. Třetí mapuje období těsně před 2. světovou válkou až do tzv. celospolečenské krize (1968–1969), čtvrté období je ukončeno tzv. sametovou revolucí (1989) a poslední (páté) období, zachycuje současný stav realizace cílené sexuální výchovy po roce 1989.

I. období (druhá polovina 19. století – první světová válka)

Přestože bychom mohli nalézt v rozličných etapách historie lidstva četné příklady, které můžeme v hrubých rysech označit jako pohlavní (výjimečně taky jako sexuální) osvětu, první prezentaci jakési ucelené koncepce můžeme nalézt až v druhé polovině 19. století. V tomto období dochází k postupnému odtabuizování lidské sexuality a tento trend se v určitých obdobích i v různých oblastech Evropy více, či méně prosazoval. Jak již bylo uvedeno, prvopočátky pohlavní výchovy můžeme nalézt u filantropistů. Za motivační základ jim posloužily některé zmínky z Rousseauova Emila. V Bassedowe filantropinu (J. B. BASSEDOU, 1724–1790) se používal v intencích názornosti například obraz, na němž byla znázorněna žena na porodním křesle a manžel držící ji za ruku, dále pak kolébka atd. Někteří „extrémisté názornosti“ (např. SALZMANN, OEST, WINTERFELD aj.) doporučovali pítvat březi zvířata, pozorovat se školními dětmi páření ve volné přírodě, dále pak doporučovali, aby matky rodily v kruhu své rodiny za případné účasti dětí ze sousedství, aby děti a případně i dospělí chodili doma nazi apod. Otevřený až naturalistický přístup se objevil v některých výchovných útlucích v Německu a ve Švýcarsku na přelomu 19. a 20. století, kdy se v podstatě v praxi realizovaly myšlenky velkých pedagogů, jakými byl např. J. J. ROUSSEAU (1712–1778), J. H. PESTALOZZI (1746–1827), R. OWEN (1771–1858) a dalších, které z dnešního hlediska jsou až příliš revoluční. Jak uvádí A. FOREL (1923, III, díl, 92–93), v těchto útlucích bylo běžné, že „...nazi koupají se hoši a učitelé pospolu. O pohlavní otázce jedná se tam řádně, přímo, jako o čemsi přirozeném. Především jest důvěrné přímé obcování mezi hochy a učiteli spolu s nenucenou tělesnou a duševní prací při naprostém zákazu lihových nápojů, nejlepším lékem a preventivním prostředkem proti samohaně, pohlavní předčasně zralosti a ostatním sexuálním perverzitám, pokud nejsou vrozeny.“ V Čechách se otázkou pohlavní výchovy zabýval B. BOLZANO (1781–1848). Skutečným průlomem do nazírání na existenci lidské sexuality byla kniha KRAFT–EBINGA: *Psychopathia sexualis* (Sexuální psychopatie). Současně se začínají vydávat publikace o pohlavním chování zvířat, sexuálních zvycích pro Evropu exotických národů, z historie erotiky apod. Po počáteční euforii nastal do konce století výrazný ústup zájmu o pohlavní otázky. Viktoriánská pruderie se snažila prostřednictvím „pseudovědeckého“ zastrasování omezit přirozený zájem mládeže o sexualitu. K obsahovým nástrojům patřilo zej-

měna šíření strachu z přenosu pohlavních nemocí, o škodlivosti onanie apod. Na přelomu století opět vzrůstá pozornost o danou oblast. Vedle příčin sociálních (např. rozvrat rodin, nárůst prostituce, nevěstinců, pohlavně přenosných nemocí, nežádoucích otěhotnění atd.), ale i vlivem šíření myšlenek především naturalistického hnutí. (Zvláště výrazně se celé hnutí proslavovalo v Německu.) V dostupném tisku se stále častěji objevují zmínky o potřebě široké pohlavní osvěty. Například v roce 1904 můžeme nalézt v pedagogickém časopise „Škola našeho venkova“ (LANDSMAN, Z., 1966, 23) příspěvek, z něhož pochází následující citace: „Naši patnáctiletí hoši jsou poučení, sedmnáctileté a sedmnáctileté se dokonale vyznají v praxi, devatenáctiletí jsou – otci“. Jedna z cest vedoucí k nápravě je spatřována v sexuální osvětě. Je příznačné, že na zvýšení zájmu výrazně participovaly ženy, zvláště pak v Německu, z řad představitelky feminizačního a emancipačního hnutí. Otevřeně se např. jednalo na sjezdu v Hamburku o tom, aby žáci z důvodů hygienických a estetických cvičili docela nahí. K otázkám spojeným s pohlavním životem začínají v odborných pedagogických a lékařských časopisech vycházet rozličné rubriky, vznikají první společnosti, které si za základ předmětné činnosti volí některou z částí sexuálního života. V Berlíně (1913) vzniká například Mezinárodní společnost pro sexuální výzkum (Internationale Gesellschaft für Sexualforschung), Liga pro sexuální reformu (1920), v Berlíně (1921) se uskutečnil mezinárodní sjezd pro sexuální problémy. V USA rozvíjí činnost Sdružení pro pohlavní hygienu (The American Federation for Sex Hygiene). Objevuje se označení Sexualpädagogik (pro vyšší třídy středních škol je vydána učebnice – GROEBEK: Sexualpädagogik).

Přes všeobecnou shodu, že pohlavní výchova má být uskutečňována v rodinném prostředí, je vytvářen všeobecný tlak na školu, aby právě ona byla hlavním garantem za danou výchovu. Neoptimálnějším předmětem, v kterém by se mohly žákům informace prezentovat, se jeví přírodopis. Dospívajícím jsou předkládány základní poznatky o biologické funkci rozmnožování, jako například popis pohlavních orgánů, menstruace, oplodnění, těhotenství, porod aj. Doplněné o požadavek vypěstování odpovědných hygienických návyků. Tato poloha výchovy byla rozšířena o mravní dimenzi, která kladla důraz na zodpovědný výběr budoucího partnera, pohlavní věrnost a odsouzení všech doprovodných, společensky nežádoucích, jevů se sexuálním pozadím.

Snahy o přímé prosazení pohlavní výchovy do škol narážely zpočátku na odpor jak laické, tak i odborné veřejnosti. Přesto se zavádění základního poučení o zásadách pohlavní hygieny, pohlavního pudu, onanii, nebezpečí pohlavních chorob atd. nakonec v atmosféře pokusných škol a diskusí o možných a nutných reformách ve školství do školní výuky plně prosazuje. Například F. NÁPRSTEK (1920, 401) nabízí jedno z možných řešení: „Základní pohlavní rozdíly i funkce mohou být objasněny dětem v době nevinnosti dětské, před 10. rokem věku, kdy z pozorování vývoje rostlin, z mechaniky přenášení pylu větrem a hmyzem, z oplozování ryb, motýlů, ptactva i zvířat stane se zřejmým, že rozmnožování života rostlinného i živočišného umožněno jest jediné tím, když dvojpolový element biologický setkává se k rozkvětu nového života.“

V Německu se dožaduje Spolek pro ochranu matek (Der Bund für Mutterschutz) a sjezd německé společnosti pro potírání pohlavních chorob (Manheim 1907) na vládě, aby daná tematika byla přenášena na školní mládež. U nás byly obdobné požadavky vysloveny na kongresu Volné myšlenky (Praha 1907), ale jednalo se pouze o ojedinělý pokus, na rozdíl od okolních zemí, kde se pohlavní osvěta plně rozvíjela. Např. v Itálii bylo v roce 1910 zavedeno do středních škol vyučování o sexuální hygieně. Po první světové válce se tak stalo i v Jugoslávii, Polsku, ve Vídni je osvěta zavedena povinně do všech obecných škol. Jinak tomu není ani v USA aj. U nás k tomu dochází až po vzniku Československa v souvislosti se zaváděním nových os-

nov (1919) do středních škol. Na pomoc přicházejí rozličné spolky, sdružení a instituce. Např. v Praze byla z iniciativy spolku Záchrana zřízena bezplatná poradna pro pohlavní výchovu.

Za určitý průlom lze považovat i fakt, že pojem sexualita se začíná etablovat v pedagogickém světě, i když ne přímo ve vztahu k sexuální osvětě. Jednalo se například o termín sexuální didaktika, který se užíval ve smyslu zítelce „k různostem obého pohlaví a dle nich, co kterém se hodí, vybírá a utváří“ (Ottův slovník naučný, 1893, 483.) Rozvoj průmyslové výroby s sebou přinesl do té doby nebývalou migraci obyvatelstva a zároveň i jeho velkou koncentraci v průmyslových (zejména v městských) aglomeracích. Vzhledem k sociálnímu postavení pracovní síly, podmínkám bydlení, úrovni zdravotnictví, stupni hygieny, možnostem vzdělání, kulturního využití apod. začínají se vedle celé řady dalších negativních jevů projevovat i jevy se sexuálním pozadím (prostituce, promiskuita, šíření pohlavně přenosných chorob aj.). Nejvíce postiženou věkovou kategorií se stává mládež, která je k těmto vlivům nejvíce náchylná, ale která zároveň rychle přestává respektovat do té doby vítězné celospolečenské konzervativní konvence.

Na uvedené skutečnosti začaly nejdříve poukazovat dvě instituce – zdravotnictví a škola, pro které představovala mládež významné pracovní pole zájmu. Pro školu zde vystupovala otázka výchovy (přesněji řečeno ovlivnění odpovídající složky výchovy) pro zdravotnictví pak problém hledání co neúčinnějšího způsobu, jak omezit stále narůstající počet osob nakažených některou z pohlavně přenosných chorob, dále zabránit vzrůstu nelegální potratovosti a nízkému věku prvorodiček apod. K větší představitivosti o pojetí těchto osvětových publikací snad přispěje konkrétní ukázka (např. od dr. HÜFLERA – zdravotního rady: Kdybych to byl věděl), která sice spadá do dalšího období, ale v plné nahotě ilustruje dobový přístup. Obsah ukázky je věnován velice rozšířené pohlavní chorobě – syfilis. Ve zmíněné publikaci se uvádí: „Změknutí mozku se však nejeví vždycky zužením, je to nemoc velmi rozličné povahy. Často bývají nemocní – až 10 – 15 – 20 let po nákaze příjící – pouze roztržití, zapomnětliví, nepořádní v obleku, ženy běhají s otevřenou blůzou, s neupravenými vlasy na ulici, s jednou botou a jednou punčochou, muži se stávají nespolehlivými v obchodě, zapomínají důležité zakázky, účetní se stále přepočítávají, hospodyně se pletou při vaření, pletou-li punčochu, nemá žádného tvaru, řeč se stává nejasnou, koktavou, těžká slova nemohou vysloviti, škobrtají a řečou s blbým úsměvem „nedovedu to“...“ Lavinovitě šíření pohlavně přenosných nemocí kopírovalo kumulaci pracovní síly v průmyslových centrech. Jedním z prostředků prevence se stává široce pojímaná sexuální osvěta cílená na všechny zainteresované výchovné subjekty. Začínají se realizovat první osvětové akce, zaměřené např. na podchycení nezkušených dívek z venkova před prostitucí v Praze a v dalších městech (např. akce Armády spásy apod.). V oblasti výchovy uskutečnila Spolková rada Pedagogického muzea Komenského (za účasti – DRITINY, KÁNDERA, KLÍMY aj.) první ucelenější analýzu stavu. Uskutečněné anketní šetření vedlo k návrhu postupu, který si kladl za cíl prostřednictvím školy přispět ke zlepšení tělesné i mravní výchovy mládeže. S dostatečným časovým odstupem můžeme hodnotit jejich úsilí jako průkopnické i přesto, že se při řešení celé problematiky nevyvarovali chyb pramenících zejména z přecenění úlohy informace. Ve zprávě se mimo jiné konkrétně uvádí: „Vážnost celé věci i nebezpečí s ní spojené vyžaduje, aby školními úřady schváleny byly po bedlivé úvaze a radě povolaných odborníků obsah, norma i hranice tohoto poučení. Právě účelná a do podrobností promyšlená didaktika a metodika pohlavního vyučování jest 'unum necessarium' – jedinou nezbytností.“ (Podání Spolkové rady, 14). Cílem takto pojaté pohlavní výchovy bylo „aby náležitými opatřeními byly odstraňovány příčiny, vedoucí k tomu, že pohlavní pud se dříve probouzí a ocitá na nebezpečném a kluzkém scestí.“ (Tamtéž, 10–11.) Za neúčinnější prostředek prevence je považována především tělesná výchova. „Je třeba tělesnou výchovu mlá-

deže vésti tak, aby nejmocnější z pudů neprobouzela předčasně, aby probouzení toto nebylo živeno nenáležitou stravou, pitím lihových nápojů, pohlavní pud dráždivých a jinou nenáležitou životosprávou. Je třeba bdít nad duševními dráždivy.“ Téma pohlavní výchovy se dostává na jednání Prvního sjezdu učitelstva československého (1920) i na sjezd sociálnědemokratických žen (1919).

2. období (20. a 30. léta)

K výrazným změnám v otázce přístupu k sexualitě došlo v období po první světové válce. Každý válečný konflikt vytváří předpoklady pro tvorbu nových sexuálních norem, názorů a postojů a zároveň zvyšuje potřebu nových přístupů k sexuální výchově mládeže. V místě kumulace armád nastává rozvoj všech forem promiskuitního chování (prostituce, činnost veřejných domů apod.), rozšíření pornografických materiálů (obrazových i textových), stejně tak dochází k rozšíření trestné činnosti sexuálně motivované (znásilnění). Výrazně se promítá pokles dospělé mužské populace. Pod vlivem této reality je mládež vtahována předčasně do sexuálních vztahů. Jediným prostředkem k zamezení nekontrolovatelného rozvoje společensky nežádoucího jevu je prevence, kterou nepochybně sexuální výchova představuje, byť i v té nejednodušší podobě – jako sexuální osvěta.

K zajímavým a inspirativním počínům nepochybně patřilo zřízení tzv. Knihovny pohlavní výchovy, kterou vedl Z. ZÁHOŘ. Zmíněná knihovna představovala jednu ze součástí „soustavného plánu převýchovy všech vrstev národa“ (ZÁHOŘ, Z., 1924, 6–8). Celý plán byl koncipován do čtyř etap, podle všech činitelů, které do daného směru výchovy spadají. Jednak šlo o poučení pubertální mládeže a dorostu, rodičů a všeobecné veřejnosti, čtvrtá část koncepce předpokládala odbornou přípravu učitelstva. V této souvislosti si Z. ZÁHOŘ klade i dílčí úkoly, které dále konkretizuje. Například za pomoci „spisů pohlavně poučných pro mládež“ oslovit mládež. Prostřednictvím brožur, tisku, přednášek, světelných obrazů, filmů a divadelních představení působit na „výchovu širokých vrstev lidových“. Ve škole musí zavedení pohlavní výchovy předcházet vedle „odborné přípravy učitelstva“ prostřednictvím učitelských ústavů, příruček i pro aktivní učitele organizace zvláštních kurzů. Za zmínku stojí i poznámka Z. ZÁHOŘE (1924, 9) o případném uvažování o změně názvu z pohlavní výchovy na „výchovu k rodinnému životu“. Předkládaná koncepce ještě předpokládala vydávání vědeckých spisů z oboru pohlavní výchovy. Prvním svazkem edice se stal spis T. G. MASARYKA: *Mnohoženství a jednoženství*. Jak uvádí Z. ZÁHOŘ (1924, 10–11) „jakostí pohlavního života národové se povznášejí nebo hynou. Boj proti tmě, neřestem, pohodlí, šabloně, tuposti, musí být stále bojován, a kde ho není, tam nastává hniloba a rozklad. Jen vykořeníme-li blud o nízkosti pohlavního života, povznese-li národ o něm, naučíme-li správně duševní i tělesné životosprávu, zjednáme nezbytnou podmínku pro jeho očistu. Pohlavní výchovou potíráme tisíciletou lež, tisícileté pokrytectví, které podlamuje národní zdraví i národní povahu. Zavedením pohlavní výchovy budeme jednati v duchu svých dějin, v duchu svých předků, jímž hájení a držení pravdy bylo nejvyšším cílem.“

Počátkem minulého století dochází k postupnému nárůstu ve vydávání populárně naučných spisů. Ve 20. a 30. letech došlo k další akceleraci a celá osvěta dostala určitý vnitřní řád. Na základě zpracované bibliografie M. ŠTEKLEM (1966) a bibliografie uvedenou v Podání Spolkové rady došlo v letech 1900–1910 k vydání 34 publikací s tematikou orientovanou na pohlavní výchovu, v letech 1911–1920 pak bylo vydáno již 41 publikací a tento trend ještě ve dvacátých letech dále narůstal. Celospolečenský optimismus ze vzniku nové samostatné re-

publiky s sebou přinesl tvůrčí rozmach v celé řadě oblastí, které nebylo možné v prostředí bývalého mocnářství Rakousko-Uherska plně realizovat. Dochází např. ke zrušení reglementace (tzn. registrování prostitutek), přijímá se zákon pro potírání pohlavních nemocí apod. Do popředí se dostává právě rozpracování teoretických otázek a obsahové stránky pohlavní výchovy. Cenné pro řešení celé otázky je, že se k daným otázkám vyjadřovali představitelé tehdejší pedagogické obce. „Pohlavní výchova znamená záměrný vliv na mládež i dospělé, aby svoje citění i jednání v pohlavní oblasti udrželi v souladu jak s obecnou hygienou těla i ducha, tak i s řádem eticko-sociálním. Nemá tedy pohlavní výchova za účel vypěstovati individuum bez pohlaví, nýbrž člověka, jehož pohlavnost, by jako součást ostatních vznětů a citění harmonicky zapadala do disciplinovaného celku.“ (CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J., 1938, 416–417.) K hlavním zásadám pohlavní výchovy patřilo především dodržet některé podmínky, které sledovaly jeden cíl – oddálit uvědomování si vlastní sexuality a následně i problému sebeuspokojování (onanie, masturbace). „V pohlavní výchově děti není potřeba více než obecné hygieny, tj. čistotnosti, střídmosti (zvláště na noc), ne příliš teplé ložní pokrývky, dále nutno naučiti děti neprodávati na lůžku mimo spánek a dhati toho, aby se před spaním vymočily.“ (Tamtéž.)

K rozvoji pohlavní výchovy přispělo především její pojmání jako prostředku proti dalšímu rozšiřování prostituce a pohlavních chorob. Současně je kladen důraz na rozumovou výchovu, na odstranění rozličných „dráždivel“, včetně příliš „otevřeně“ psaných knih. Objevují se i neofilantropické snahy, které sledují naturalistické odhalení podstaty pohlavního života. U pedagogů dochází k zajímavému posunu v názorech na samotnou realizaci a to, že hromadné formy výuky nepatří vzhledem ke značným individuálním rozdílům mezi neoptimálnější vyučovací metody. Diskuse spojené s pohlavní výchovou otevřely prostor pro řešení otázky koedukace ve výchově. Je však třeba mít stále na zřeteli, že i v této oblasti se prosazoval vliv katolické církve a pochopitelně zde byl i silný vliv společnosti na posílení instituce rodiny. Z těchto základů vycházely i některé představy o cílech a poslání samotné pohlavní výchovy. Např. K. ŠTECH (1920, 21) uvádí, že „cílem pohlavní výchovy je manželství. Úkolem pohlavní výchovy je vést k cíli, k němuž lidstvo směřuje, a to k čistému jednomužství a jednoženství, neboli jediné přirozené formě pohlavních styků, které je podmíněno pohlavní abstinencí před sňatkem.“

Na lékařské platformě se začíná rozvíjet nový vědní obor – sexuologie, stejně tak jako i sexuální psychologie, které významně přispívají k odstraňování mnohaletých tabu kolem lidské sexuality. Celosvětový trend vedl k vytvoření mezinárodního seskupení, tzv. „Liga pro sexuální reformu“ (1920) a následně „světová liga pro sexuální reformu“ (1928), jejímž členem se mimo dalších zemí stává i Československo. Ještě téhož roku je na kongresu v Kodani přijato deset bodů, z nichž je pro sexuální výchovu nejdůležitější bod: „Plánovitá a cílevědomá sexuální výchova a osvěta.“ V duchu této myšlenky je sexuální výchova v období mezi oběma světovými válkami chápána a zároveň i realizována. To znamená, že hlavním cílem je osvětová činnost, která se uskutečňuje i na školách, ale jen zřídka v koedukovaných skupinách. Specifickým znakem je realizování osvěty samostatně pro chlapce a samostatně pro dívky. Působí zde ještě jeden významný faktor, kterým jsou filozofické názory a autorita tehdejšího prezidenta republiky – T.G. MASARYKA, který orientuje problematiku pohlavní výchovy výrazně do roviny mravní. „Cílem našeho pohlavního vývoje je čisté manželství, postavené na základech mravní čistoty“ (MASARYK, T. G., 1924, 7).

Poněkud jiný přístup a jiné cíle formuloval významný sovětský pedagog tehdejší doby A. S. MAKARENKO (1953, 68), který považuje pohlavní výchovu za jednu z nejtěžších pedagogických otázek. Jejím cílem je, aby „pohlavní život působil potěšením jen na podkladě lásky a aby své potěšení, své lásky a svého štěstí docházeli v rodině... Cílem všech rodičů, každého

otce a každé matky musí být, aby budoucí občan nebo občanka, které vychovávají, mohli být šťastni jen v rodinné lásce a aby také jen v této formě mohli hledat radosti pohlavního života.“ A. S. MAKARENKO pohlavní výchovu vnímá jako prostředek, obdobně jak k tomu dochází u nás, pohlavní výchovu rozšířit o mravní výchovu. Zdánlivě logické vyústění, ale musíme mít na zřeteli, že ve stejné době se v intelektuálních kruzích poměrně hojně propagovaly myšlenky tzv. volné lásky, které měly své kořeny v názorech jednoho z otců komunismu B. ENGELSE (spis *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu*).

Ve třicátých letech, kdy se naplno projevují průvodní příznaky hospodářské krize, přechází postupně pohlavní osvěta v osvětu sexuální. Dochází k „rozevření“ diskusních témat, majících vztah k lidské sexualitě. Objevuje se tzv. komerční sex, erotická literatura, z historie erotiky, prostituce atd., ale také odborné studie. Pro rodiče a dospívající mládež se vydávají populárně naučné publikace.

3. období (1939–1968)

S okupací země (1939) došlo k zániku řady aktivit, které se orientovaly na sexuální problematiku. Všeobecně vzato, válka s sebou přinesla řadu problémů známých již z období vzniku republiky (např. prostituci, promiskuitu, znásilnění aj.). Paradoxně v téže době vznikají první ucelené koncepty sexuální výchovy ve Švédsku (1942), která se plně realizace dočkala až po ukončení druhé světové války. Po skončení války se školství pokouší co nejrychleji navázat na předválečné tradice. Vzhledem k rozložení politických sil ve společnosti začíná se měnit celkový pohled na cíle, funkci, poslání školy a tím i na obsah výchovy a vzdělání. V poválečném období se ve společnosti začíná projevovat značná volnost při uzavírání manželství (v roce 1946 bylo v České republice uzavřeno 93 909 sňatků, v roce 1947 – 97 815 sňatků a v roce 1948 – 95 844 sňatků, viz SRB, V., 1995, 24). Informace týkající se lidské sexuality byly žákům poskytovány prostřednictvím vyučovacího předmětu přírodopis (v souvislosti s učivem o rozmnožovacím ústrojí člověka). V rámci pohlavní výchovy se jednalo o expozici poučení o biologických rozdílech mezi mužem a ženou, seznámení s anatomii a fyziologií pohlavního ústrojí a hygienickou péčí o ně. Daný stav byl pouze reálným odrazem tzv. medicínského (lékařského) přístupu, kdy učitelé ve snaze zajistit maximální odbornost a zároveň vedení i snahou přenést „ožehavý“ problém mimo rámec školy, „přivedli“ do školy před žáky odborníky z řad – lékařů. Ani drobné úpravy učebních plánů nepřinesly s sebou žádné výraznější změny v celkovém pojetí obsahu výuky.

Nestalo se tak ani v roce 1948, kdy byla zřetelně vytyčena další cesta našeho školství v intercích vládnoucí síly, kdy pro veškeré oblasti života v zemi byla rozhodující usnesení politických orgánů. Přestože v počátcích nestála sexuální výchova v popředí pozornosti vládnoucí síly, začínají se objevovat impulsy, které nabádaly věnovat zvýšený zájem otázkám sexuality. Konkrétním příkladem může být rezoluce lékařů (1949) požadující povinnou přípravu nejen lékařů, ale i učitelů pro výchovu v oblasti psychosexuálního života (rezoluce se uskutečnila v roce 1949).

Na počátku 50. let dochází k výraznému průlomů do představ o lidské sexualitě. Podnětem se staly rozsáhlé výzkumy A. C. KINSEYE (1948, 1953). U nás nedochází k tak razantnímu vstupu výsledků sexuálních výzkumů na pole výchovy. Jedná se především o důvody politické.

Vzhledem k aktuálnímu řešení některých ekonomických otázek dochází k „nedocnění“ pozornosti otázkám výchovy k té nejobecnější rovině. K částečné nápravě dochází na počátku 50. let, kdy po IX. sjezdu KŠC dochází k zavedení nového výukového a výchovného předmětu s ná-

zvem Společenské nauky na vysokých školách. Obsah předmětu se dotýkal otázek výchovy "nového" typu člověka. Na úrovni základního školství došlo k zavedení vyučovacího předmětu *Nauka o domácnosti* (předmět byl určen pouze dívkám), který však na základě pojetí nové školské politiky byl v roce 1953 společně s výukou náboženství z učebního plánu škol vypuštěn.

Do popředí zájmu stranických a vládních orgánů vstupují otázky spojení školy se životem. Výchozím dokumentem se stává usnesení ÚV KSČ (13. 6. 1955), které nese název „O zvýšení úrovně a dalšího rozvoji všeobecně vzdělávacího školství.“ (Usnesení, 1958, 97–113). Ve vztahu k sexuální výchově představuje určitý mezník XII. sjezd KSČ, který dospěl k závěru, že mravní výchově je nutno věnovat zvýšenou pozornost, stejně tak jako i otázkám sexuální výchovy mládeže. Z tohoto hlediska bude správné zhodnotit dosavadní spolupráci naší pedagogické a zdravotnické osvěty a vyvodit závěry k jejímu zlepšení.“ (Usnesení, 1962, 438–470).

Následující řešení a opatření se opírala o četná usnesení politické i státní správy. Například usnesení ÚV KSČ z roku 1959 k septicí školy se životem se stává impulsem k vydání pokynu Ministerstva školství a kultury (1960) všem ředitelům ZDŠ, aby do výchovných plánů škol zařadili „konkrétní opatření k zesílení výchovy mládeže k rodičovství v rámci komplexního výchovného působení školy“. (Věstník min. školství č. 15, 20. 5. 1960). Jednalo se o reakci na prudký nárůst rozvodovosti a interrupcí. Přibližně ve shodných letech dochází v Polsku k realizaci vysokoškolské přípravy pedagogů v rámci unifikovatelného postgraduálního studia v rozsahu 4 semestrů (RZEPKA, J., 1995). Ke zvýšení důrazu a účinnosti celkového výchovného působení v našich podmínkách byla doporučena úzká spolupráce se zdravotníky a na jejím základě realizace besed a to jak pro žáky, tak i pro rodiče na téma: *Výchova k rodičovství a pohlavní výchova mládeže*, dále pak beseda pro chlapce a dívky odděleně na téma: *„Výchova k manželství a rodičovství“*. V učebních osnovách byla rozšířena část učiva, která pojednává o biologii člověka s podrobnými rozbořením otázek dospívání. Dále v předmětu Pracovní vyučování v 9. ročníku ZDŠ (v tomto ročníku bylo pro dívky vyčleněno celkem 33 hodin výuky „Základům péče o dítě.“).

Účast lékařů na besedách a přednáškách přispěla nepochybně ke zvýšení odbornosti a vědeckosti, ale zároveň dochází i k absenci dlouhodobého výchovného působení a podřízení obsahu konkrétním potřebám apod. Jedná se o snahu školy přesunout „choulostivá“ témata mimo školu, zejména pak na lékařskou obec. Upřímně myšlená pomoc ze strany zdravotnictví postupem doby přešla na uskutečnění celé řady formálních akcí s cílem naplnit přijatá usnesení. Skutečná realita, především její poznání, společně s analýzou demografických a dalších sociálních jevů (například: vzrůstající počet interrupcí, rozvodovost aj.) vedlo stranické orgány (ÚV KSČ, 1963), aby se začaly vážně zabývat otázkou komplexní výchovy mladých lidí a jejího vztahu k problematice rodičovství. S odstupem doby lze považovat za správný celkový závěr, že výchova k rodičovství patří mezi opomíjené oblasti výchovy, že kroky vedoucí ke zlepšení stavu v minulosti probíhaly nesoustavně, kampaňovitě a omezovaly se na pouhou zdravotnickou osvětu.

Do popředí pozornosti učitelské veřejnosti se dostává učitel, který musí být na činnosti v pedagogické praxi připraven po všech stránkách (teoretická a metodická připravenost). Proto můžeme pozitivně hodnotit rozhodnutí školských orgánů, aby se ve školním roce 1963–64 na všech pedagogických institutech zavedl vyučovací předmět „Biologie dítěte a školní hygiena“. Z hlediska obsahu se vyučovací předmět věnoval citové a sociální složce pohlavního života, pohlavnímu vývoji sexuálního citění během dětství a dospívání a metodikou sexuální výchovy a výchovy k rodičovství. V následujícím školním roce (1964–65) je do čtvrtého doplňkového ročníku pedagogických institutů zařazen další vyučovací předmět „hygiena výchovně vzdělávacího procesu“. Hlavním posláním předmětu je seznámit budoucí učitele s některými metodický-

mi postupy při výkladu sexuální tematiky žákům na ZDŠ. Výsledkem této poměrně široké kampaně bylo nejen zařazení problematiky sexuální výchovy do vysokoškolské přípravy budoucích pedagogů, ale i do obsahu celé řady doplňkových akcí, realizovaných nejčastěji formou přednášek. Na úrovni okresů probíhaly cykly přednášek, jejich organizátorem bylo Okresní ústředí zdravotnické osvěty a Československá společnost. Zvýšený zájem o danou problematiku se odráží i ve zvýšené frekvenci tematicky zaměřených článků a příspěvků v odborném tisku (například Rodina a škola, Přírodní vědy ve škole, Učitelské noviny). Základní metodickou publikací pro učitele se stává kniha J. GROSSE a M. FÜGNEROVÉ „Sexuální výchova“ (1963).

Do středu zájmu se dostávají prostředky zpětné vazby svědčící o úrovni a účinnosti sexuální výchovy v praxi. Příkladem je celostátní konference učitelů (1963), VI. Uherskobrodské dny J. A. KOMENSKÉHO (1963), kde např. J. FIŠEF (1964, 9) přednesl zásadní přednášku „O výchově dětí a mládeže k rodičovství.“ Byla přijata celá řada dobře míněných opatření, ale vlastní realizace byla příliš vzdálena skutečnosti. K hlavním příčinám, vedle zmiňované neznalosti problematiky (chyběl reprezentativní vědecký výzkum), patřil převažující administrativní přístup atd. Neuspokojivý stav věci se následně stal předmětem pozornosti státních a politických orgánů. Výsledkem bylo přijetí usnesení č. 71/1966, které ukládalo Státnímu úřadu sociálního zabezpečení, Státní populační komisi, ministerstvu zdravotnictví a ministerstvu školství přezkoumat formy a metody výchovy k rodičovství a vytvořit ucelenou koncepci výchovy k manželství a rodičovství. Vzhledem ke společenským událostem v letech 1968–1969 však již nedošlo k vypracování skutečně funkční koncepce výchovy k manželství a rodičovství. Tím se stalo, že do popředí zájmu příslušných orgánů a institucí se nedostala ani oblast sexuální výchovy, která tvořila přirozenou součást výše uvedené koncepce. Potřeba se celou problematikou zabývat byla zvýrazněna např. zvýšeným cestovním ruchem směrem k západním zemím, čímž úměrně vzrůstal „přiliv“ patosociálních jevů se sexuálními pozadími (např. výrazné rozšíření prostituce, přiliv pornografie, nárůst pohlavně přenosných chorob apod.). Nové skutečnosti se pak zcela zákonitě odrazily při vytváření výchovných koncepcí v dalším období.

Provedeme-li shrnutí hlavních tendencí v přístupech k sexuální výchově v 60. a později i v 70. letech, můžeme konstatovat, že výrazně do popředí vystupovala všeobecná celospolečenská snaha o řešení otázek spojených s výchovou k rodičovství (zdůrazňující především zodpovědnost), jako jednoho z účinných prostředků k dosažení obecných cílů výchovy.

4. období (1969–1989)

Po období (1968–1969) došlo ke zvýšenému zájmu o otázky související se sexuálním chováním. Demografický vývoj v 70. a 80. letech byl ovlivněn zavedením opatření populační politiky do praxe v roce 1970–1972, které vyvolalo výraznou natalitní vlnu. Příznivé materiální podmínky deblokovaly narození dětí, které byly v nedávné minulosti z nejrůznějších příčin odhalovány do pozdějšího věku matky. Současné začaly rodit děti ženy ze silných poválečných ročníků. V roce 1974 se narodilo v České republice (tehdejší ČSR) 194 215 dětí. V demografických projekcích z konce 80. let se předpokládá od roku 2000 postupný nárůst 6–13letých dětí až na hodnotu 1 184 875 dětí v roce 2010 (Projekce obyvatelstva, 1987). Jednou z příčin zvýšeného zájmu byl nárůst společensky negativních jevů se sexuálním podtextem.

Odborníci z řad pedagogů, psychologů a lékařů dospívají k závěru, že „správná sexuální výchova byla dosud jedním ze zanedbávaných úseků výchovné práce. Naše mládež vyrůstala málo poučená v tomto směru a své vědomosti o tak důležitém životním problému často získávala od nepovolaných lidí, zpravidla od starších kamarádů“ (výchova k rodičovství na základ-

ních devítiletých školách, Učitel'ské noviny, č. 3, 1970, 3). Zároveň dochází k zavádění Koncepce výchovy k rodičovství na ZDŠ (1970), která navazuje v hrubých rysech na poznatky z předchozího období. Oproti předchozím úvahám byl zvýšen důraz na mravní výchovu (rozšíření dané oblasti výchovy o výchovu k manželství). Koncepce výchovy k manželství a rodičovství a v ní zahrnutou oblast sexuální výchovy je v roce 1970 uváděna do praxe. Podle adresátů se členila do tří věkových skupin: žáky 1.–5. ročníku, žáky 6.–7. ročníku a žáky 8. a 9. ročníku. Souběžně dochází na stránkách odborného tisku k uveřejňování názorů, diskusí, zkušeností z této oblasti výchovy. Vláda přijala v roce 1972 usnesení č. 137/1972, které zahrnuje úkol vypracovat program výchovy k manželství a rodičovství na základních devítiletých školách, v jehož rámci se „poskytuje základní poučení o významu a postavení rodiny socialistické společnosti, o jejich základních funkcích atd.“ Konkretizaci dalšího vládního usnesení (č. 267/1973) se postupně začíná budovat síť manželských a předmanželských porad. Pro porovnání lze uvést, že v roce 1971 se v Norsku zavádí do škol povinný vyučovací předmět Lidská sexualita, v roce 1974 další předmět Rodina. Ve stejném školním roce dochází ke sloučení obou předmětů pod název „Učit se žít společně“.

V počátcích roku 1982 schválilo ministerstvo školství (3. 2. 1982) zásady – „Pojetí zájmové činnosti žáků základní školy“. Schválené zásady vycházely z realizace dokumentu „Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy“ zaměřeného na zajištění všestranného a harmonického rozvoje žáků. Zájmová činnost si kladla za cíl respektovat osobní zájmy jednotlivých žáků v návaznosti na společensky žádoucí zájmy a současně zájmová činnost měla vyrovnávat rozdíly v působení sociálního, kulturního a výchovného prostředí rodiny a vlivy veřejného prostředí.

Přes uvedené skutečnosti jsou konkrétní otázky vytěšňovány mimo zorné pole školy a v podstatě přenechány jiným institucím (např. socialistická akademie). Po formální stránce zůstává oblast sexuální výchovy zahrnutá do výchovy k manželství a rodičovství. K této výchově přijímá ministerstvo školství důležité usnesení a současně vydává pro potřeby škol tzv. „Metodický návod k výchově k rodičovství na ZDŠ“ (1972), představující ucelený a komplexně pojatý program, doplněný o metodiku. Později (1973) byla celá koncepce, pod názvem Zásady o výchově k rodičovství, zpracována pro všechny typy středních škol. V následujícím období dochází ke shromažďování empirického materiálu, poznatků a zkušeností z dané oblasti výchovy. Na řešení stavu začínají participovat i některé společenské organizace, zejména dětská a mládežnická organizace. Jedním z konkrétních příkladů se staly soutěže na úrovni okresů určené především pro kategorii učňů a studentů středních škol. Celkově lze konstatovat, že pozornost se přesouvá na věkovou kategorii mládež. V roce 1984 přijímá ministerstvo školství další dokument „Zásady a obsahové zaměření výchovy k rodičovství pro střední školy“, jehož posláním mělo být zabezpečení výchovy k manželství a odpovědnému rodičovství jako neoddelitelné součásti výchovné práce školy. Předpokládala se i odborná kvalifikace vytvářených učitelů na jednotlivých středních školách. Dokument vymezoval také hlavní úkoly s důrazem na formování správných představ a postojů u mladých lidí, především v období dospívání, jakými jsou přátelství, láska, manželství, rodičovství, rodina apod. V této době se oblast výchovy k manželství a rodičovství dostává do zorného pole stranických a vládních orgánů. Na nejvyšší úrovni koordinovala základní trendy a záměry Vládní populační komise, jejíž dopady směřovaly ve svých důsledcích i do oblastí školství.

Přestože v realizované koncepci výchovy k manželství a zodpovědnému rodičovství byla „posílena“ úloha a postavení školy, dochází na základě směrnic ministerstva školství k zavedení povinného kursu k rodičovství ve všech formách přípravy mládeže na dělnická povolání.

I přes tuto aktivitu ze strany školství nedošlo k očekávaným demografickým a sociálním změnám u dané kategorie. Jednou z příčin je jednostranné přecenění úlohy školy a zvýraznění této instituce jako jediného garanta za výchovu a současně k podcenění úlohy a poslání rodiny.

K určité disharmonii mezi cíli a realitou přispělo v dané době:

- proklamativní přístup k rodině, který byl důsledkem centralizované výchovy a vzdělávání v duchu jednotné komunistické ideologie,
- populační vývoj podléhal výrazně ekonomickým stimulům (např. zvýšení cen dětských výrobků, výše dětských přídatků, daňové úlevy atd.)
- poměrně široká podpora mladým manželstvím a rodinám vedla k devalvaci představ o náročnosti rodinného života. Mladí novomanželé nebyli dostatečně připraveni čelit případným každodenním problémům a následkem toho byl neudržitelný nárůst rozvodovosti včetně všech doprovodných jevů,
- nepřijetí novelizovaného zákona o rodině,
- nepřipravenost pedagogů a dalších výchovných pracovníků na realizaci dané složky výchovy (nezahrnutí tématu do učebního plánu vysokoškolské přípravy pedagogických pracovníků),
- nedostatečná metodická pomoc,
- uplatňování nekoedukovaného přístupu při výchově k manželství a rodičovství (vyučovací předmět Specifická příprava dívek byl zařazen do rámce pracovní výchovy 8. ročníku základní školy a určen pouze dívkám). Tím došlo například k tomu, že chlapci, budoucí potenciální otcové rodin jako významný a svým způsobem nezastupitelný fenomén v rodině, byl z výchovy k rodičovství vyřazen.

Výzkumy z té doby prokázaly, že naprostá většina mladých lidí je nepřipravena pro manželství, sexuální život, rodičovství apod. Pod označením nepřipravenost se rozuměla neznalost a s ní související nedostatečně rozvinuté mravní normy, absence návyků vzájemného partnerského soužití. Jedním z prostředků hledajících východisko z dané situace byla četná setkání odborníků (např. II. celostátní konference o výchově k manželství a rodičovství, 1984, Tábor). Výsledkem společenské aktivity bylo usnesení vlády č. 303 (26. 11. 1985) ke zprávě „O výchově k manželství a odpovědnému rodičovství za období sedmé pětiletky a hlavních úkolech na léta 1986 až 1990“. V usnesení se ukládalo všem školním orgánům sledovat úroveň výchovy k manželství a rodičovství ve všech školách a školských zařízeních, mimo jiné i k sexuální výchově. Významným motivem se stává stále se rozšiřující pandemie AIDS a respektování sexuální výchovy jako jednoho z nejúčinnějších prostředků proti této hrozbě. Příslušná ministerstva vypracovala (po administrativní stránce) poměrně kvalitní projekty, které však nikdy nebyly v praxi použity.

V rovině školství dochází k naplňování vládního usnesení přijetí dokumentu „Hlavní úkoly a opatření dalšího rozvoje výchovy k manželství a odpovědnému rodičovství na léta 1986 až 1990.“ Dokument ukládal ředitelům škol a školských zařízení hrubě dbát o zvyšování odborné úrovně pedagogických pracovníků v dané oblasti výchovy. K dosažení cíle bylo možné vycházet z dohody o spolupráci s ústředními výbory společenských organizací v oblasti péče o rodinu, výchovy k manželství a rodičovství a sledovat, jak učitelé k této výchově využívají obsahu učiva jednotlivých vyučovacích předmětů. Usnesení vládních orgánů se nikdy v plném rozsahu nedostalo do výchovné praxe. Iniciativa lékařů a pedagogů narážela na obsahové, metodické, organizační, kvazimorální a časové problémy. Jednou z příčin byl rozdílný výklad pojmu sexuální výchova, zvláště jeho obsahu. Odborníci z řad lékařů se spíše orientovali na pohlavně-reprodukční stránku, naopak pedagogové a psychologové se snažili pojímat celou zá-

ležitost jako komplexní sociálně-etický problém. Na konferenci Příprava mládeže na manželství a rodičovství (1987) byla konstatována „nepřipravenost učitelů na výchovu žáků na rodinný život, nejednotnost názorů na otázky předmanželských vztahů“ a současně i poznatek z praxe, že účinnost celého systému výchovy je neadekvátní vynaloženému úsilí (BARTASOVÁ, A., 1987, 98). Jednalo se o důsledek celé řady administrativních opatření, kdy např. na úrovni středních odborných učilišť byl vypuštěn povinný kurz (20 hod.) zaměřený na otázky rodičovství a nahrazen kurzem ze základů automatizace.

V „Pedagogicko-organizačních opatřeních pro základní a střední školy a školská zařízení na školní rok 1988–1989“ (s. 13) se ukládá ředitelům uvedených zařízení na základě „dosavadních zkušeností systematicky diferencovaně provádět výchovu k manželství a odpovědnému rodičovství ... a pokračovat v otevřeném informování žáků o zlobných důsledcích onemocnění AIDS a o možnostech prevence.

Obdobná opatření byla uložena ředitelům škol a školských zařízení i v následujícím školním roce 1989–1990 (Pedagogicko-organizační opatření s. 7). V dokumentu se ředitelům ukládá ve smyslu závěrů 13. zasedání ÚV KSČ otevřeně informovat o zlobných důsledcích onemocnění AIDS.

Provedeme-li shrnutí tendencí ze strany společnosti k sexuální výchově, pak lze konstatovat, že v letech 1970–1989 dochází k výraznému posunu, zejména v oblasti sexuální osvěty. Přesto dochází ke stálému nárůstu rozvodovosti, interrupci, sexuální delikvence a promiskuity u věkové kategorie mládeže. Uvedené skutečnosti jsou mimo jiné důkazem neúčinnosti a formalismu v dosavadních postupech k výchovnému působení na děti a mládež. Například přijatý dokument „Hlavní úkoly a opatření dalšího rozvoje výchovy k manželství a k odpovědnému rodičovství na léta 1989–1990“ měl všechny znaky systémového přístupu, interdisciplinárního pohledu, ale nemohl se „ubránit“ přecenění centrálně direktivního způsobu. Pozornost věnovaná výchově k rodičovství byla dobře propracována např. v Pionýrské organizaci SSM v podobě zájmového odznaku Praktická dívka, ale také některých odznaků odborností (např. Kuchař, Domácí práce aj.). Oproti předchozímu období zde vstoupil na pole sexuální výchovy nový prvek multidisciplinární přístup, představující vstup dalších společenských subjektů. V mnoha směrech můžeme rok 1989 vnímat jako rok určitého skoku (diskontinuity).

5. období (1989 – dosud)

Změnou společenského klimatu došlo k nastolení řady nových úkolů a problémů majících vztah k lidské sexualitě. Výrazně se projevil zájem masové sdělovacích prostředků o některá, do té doby tabuizovaná témata (např. prostituce, pornografie, pedofilie atd.). Začínají vycházet časopisy se sexuální tematikou. Vzhledem ke zvýšenému turistickému ruchu vzrostlo i reálné nebezpečí rozšíření pohlavně přenosných chorob (zejména AIDS), vzrostla i možnost většího kontaktu kategorie dětí s prostředky komerčního sexu, nedořešení odpovídající legislativy atd. Pro zřejmou nezvratnost celospolečenské situace je nutné, se co nejkomplexněji zabývat sexuální výchovou. V neposlední řadě se ukazuje jako rozhodující znovuposílení úlohy a funkce rodiny a školy. Pro zhodnocení období se jedná o příliš krátký časový odstup, aby bylo možné celé období analyzovat a hodnotit co nejobektivněji. Tím, že se otevřel prostor pro svobodu slova, dostává sexuální výchova další podobu, zejména v systému mravní výchovy.

Z pozice problematiky lidské sexuality můžeme v současné době vidět mnohem radikálnější a konstruktivnější celkový přístup ze strany společnosti a všech zainteresovaných subjektů výchovy. Učitelé předkládají žákům (oproti nedávné minulosti) mnohem komplexnější informa-

ce, především ve vyučovacích předmětech Přírodopis a Rodinná výchova. Právě rodinná výchova se zavedla do škol v roce 1991 v rámci Pracovního vyučování, samostatně pak v rámci Vzdělávacího programu Základní škola od roku 1996. Tento předmět v největší míře v sobě zahrnoval sexuální výchovu. V menší míře se tomu také děje i ve vzdělávacím programu Občanská škola (od roku 1994).

Použitá a doporučená literatura:

- BARTASOVÁ, A.: Příprava mládeže na manželstvo a rodičovstvo. Impuls 1987, č. 4, s. 98–100.
- FIŠER, J.: O výchově dětí a mládeže k rodičovství. Uherský Brod: Muzeum J. A. Komenského, 1964.
- FOREL, A.: Pohlavní otázka. Praha: Sfinx, 1923.
- GROSS, J. – FÜGNEROVÁ, M.: Sexuální výchova. Praha: ÚÚZV, 1963.
- HÜFLER, B.: Kdybych to byl věděl. Praha: Kočí, 1923.
- CHLUP, O., KUBÁLEK, J., UHER, J.: Pedagogická encyklopedie. Praha: Novina, 1938, II. díl.
- JANIŠ, K.: Malá úvaha o vývoji a perspektivě sexuální výchovy. In: 6. Celostátní kongres k sexuální výchově v ČR. Praha: SPRSV, 1998, s. 14–19.
- JUNEK, J.: Pohlavní výchova za předmnichovské republiky. In: 7. Celostátní kongres k sexuální výchově v ČR. Praha: SPRSV, 1999, s. 22–25.
- KINSEY, A. C.: Sexual behavior in the human male. London: Saunders, 1948.
- KINSEY, A. C.: Sexual behavior in the female. London: Saunders, 1948.
- LANDSMAN, Z.: Raději o rok dříve než o hodinu později. (Pedagogické čtení). Praha: KPÚ, 1966.
- MASARYK, T. G.: Mnohoženství a jednoženství. Praha: Domovina, 1924.
- NÁPRSTEK, F.: Chceme socialistické školství v Československé republice! Praha, 1920, In: SOMR, M. Antologie k dějinám školství a pedagogiky. Praha: MŠ ČSR, 1987, II. díl, s. 380–404.
- OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ, Praha: 1893, 7. díl.
- PEDAGOGICKO-ORGANIZAČNÍ OPATŘENÍ pro základní a střední školy a školská zařízení na školní rok 1988–1989.
- PEDAGOGICKO-ORGANIZAČNÍ OPATŘENÍ pro základní a střední školy a školská zařízení na školní rok 1989–1990.
- PODÁNÍ SPOLKOVÉ RADY PEDAGOGICKÉHO MUZEA KOMENSKÉHO O POHLAVNÍ VÝCHOVĚ MLÁDEŽE. Praha: nakladatel a rok vydání neuvedeno.
- PROJEKCE OBYVATELSTVA ČSSR, ČSR A SSR DO ROKU 2010. Praha: FSÚ, 1987. (Střední varianta projektu obyvatelstva s migrací).
- RZEPKA, J.: Polský model výchovy učitelů sexuální výchovy. In: Plánované rodičovství (Sborník) 1995, roč. 2, č. 4.
- SRB, V.: Demografický profil Československa. Praha: SPRSV, 1995.
- ŠTECH, K.: O pohlavní výchově. Praha: Voľský, 1920.
- UČITELSKÉ NOVINY, č. 3, 1970.
- USNESENÍ A DOKUMENTY ÚV KSČ od celostátní konference KSČ 1960 do XII. sjezdu KSČ. Praha: NPL, 1962.
- VĚSTNÍK min. školství č. 15 (20. 5. 1960).
- VÝCHOVA K RODIČOVSTVÍ na základních devítiletých školách.
- ZÁHOŘ, Z.: Plán pohlavní převychovy národa. Praha: Kočí, 1924.

Halo! Tady doktor Křivák, psychiatrie, Mělník.

Sexuální výchovu si přejete?

Znamenám si: říjen 2001, Pardubice. Přijedu.

A? Už jsem tady. A jsem rád, že stojím mi, pardon – stojím i mohu povídat. O nás. O vás. Pro nás.

Cože? Provoz? K oběšení? Jo, k navázání známostí. Nepotřebuji. Známe se.

Doufám, že po celou dobu udržím pozornost, větry i moč.

V životě jsem měl dvě velké lásky. Tou druhou byla psychiatrie. Sexuální výchova byla vždy její součástí. Dělal jsem to rád. V ordinaci i extramurálně a tu sexuální výchovu i ve škole.

„Na choullostivé otázky se má odpovídat dřív, než jsou vyslovené.“ Wieslaw Leon Brudziński.

„Pravda je vůbec to nejtěžší, co lze lidem předložit, aby tomu věřili.“ Marcel Pagnol

„Matky většinou nepoučují své dospívající dcery. Zřejmě před nimi nechtějí přiznat svou nevědomost.“ Oldřich Fišer

„Kdo rozsévá fráze, sklízí zivání.“ Peter Tille

„Sexuální výchova je proto oprávněná, že dívky se jinak včas nemohou dovědět, jak děti nepřicházejí na svět.“ Karl Kraus

Pro naši práci platí slova Lucien Gennes:

„Věk není počet roků. V tomto krásném povolání, jako je naše, zůstáváme mladí tak dlouho, dokud si zachováme dosti zvědavosti, abychom se dál učili, dosti vkusu, abychom nebyli příliš okázalí, málo pýchy, abychom neuvěřili, že jsme neomylní. Zkrátka dokud zůstaneme studenty.“ Tolik Lucien Gennes.

Dobrá škola naučí i voľa.

Talent si školu, učitele i knihy najde sám. A příležitosti svého úspěchu se neubrání.

Sexuální výchova to není pindání neschopných do čehokoli. Na to máme... A někdo mi napovídá: parlament.

Odborník na rozdíl od laika se vyzná jenom v něčem.

V sexuální výchově poučujem mladé o tom, co už dávno dělají. Říkáme to slovy, kterým nerozumějí. V ruce máme klíč od každého zámku. Jen ty domy s dveřmi se těžko hledají.

Pojmenujem hvězdu, která už nesvítí.

Ukážeme prstem na místo, kde není.

Mluvil jsem různě různě pro školy mateřské, základní, střední i vysoké. Pro studenty i učitele....

V mateřských školách jsem samozřejmě nevzpomínal rande, soulož ani antikoncepci. Povídal jsem si o rodině, o otci a matce, o babičce a dědečkovi, o sourozencích, o soužití doma.

Před Velikonocemi jsme pletli pomlázky, v květnu jsme chytali chrousty a vili věnce z pamplůšek. Na podzim jsme lepili a pouštěli draky. Byl jsem rául, já i děti, že stál ten drak vysoko nad krajinou a letěl. Posílali jsme mu psaníčka.

Kluci a holky z naší školky si to své řekli, nezávisle na tom, jestli to souviselo s tím, co povídám já.

„Moje maminka má novou poruchu.“ Holčička myslila paruku. „Já jsem měla psí naušnice.“ Příušnice. „My máme nového tatínka, ale je to jenom strejda. Když je hodný a dá mamince peníze, říká mu, ty můj zlatý kocourku. Když přijde opilý z hospody, křičí na něj, ozrálo jeden, táhni si za tou svou courou. Nevím, jak se budem jmenovat, jestli si nás vezme.“

„A byl jste vždycky tak velký jako teď?“ „Ne děti. Do čtrnácti jsem byl menší.“

Jednou jsem byl pozván, abych v mateřské školce vyřešil problém kluků. Kluci na záchodcích říkali:

„Já, mě to stojí!“ „Mě také.“ „Mě víc!“

Učitelky se ostýchaly podívat i zeptat se.

Když jsem slyšel do klučičů: „Já, mě to stojí!“ šel jsem nakouknout. Kluci stavěli prkýna a měli k tomu ty řeči o stání. Kluci se dál trumfovali, komu víc. Ve sborovně učitelek byla sranda. Pilo se kafe a kouřilo.

I na základkách byly děti výborné publikum. Naslouchaly, nezlobily a měly dotazy.

„Kolik dětí může mít kravička Milka? Jsou také fialové?“

„A když se rodí ježčátka, nepíchá to jejich maminku?“

„Může mi strejda dávat mokrou pusu a mydlit mezi nohama, když to lechtá?“ Asi za rok odpovéděl soud. Byl to paragraf. Pohlavní zneužívání.

Ale i: „Uměl Lenin jezdit na kole?“

„Že když jste byl malý, dostával jste kapesné?“

„Jako malý jsem kapesné nedostával. Teď ano.“

„A když jste cvičil na lé gymnastice, měl jste rád madlu, ne bradlu?“ V duchu jsem si vzpomínal, že Madlu jsem měl rád a nahlas jsem řekl, že bradla byla moje oblíbené nářadí. Tazatel investigoval dál: „A kozy jste měl rád?“

„Děti, přes kozy se skáče na louce, přes živé anebo ve škole při tělocviku. Gymnasti a gymnastky cvičí na koni našit anebo přeskoky.“ A to jestli jsem měl rád kozy v tom druhém slova smyslu a jak moc, jsem musel z výchovných důvodů cenzurovat.

V roce 1966 jsem na gymnáziu v Mělníku dostal při besedě o lásce a sexu zajímavý dotaz. Ptal se bledý chlapec střední postavy, ostýchavě, nesměle a tiše: „Pane doktore, věříte v trvalou hlubokou platonickou lásku?“

Důkladně jsem rozváděl, že věřím a že i to může být krásné. Myslím, že posluchači poznali, že chci říci, že to neplatonické je běžnější a krásnější. Studentky spolužáka okřikovaly: „Prosim tě, Jendo, takové dotazy! To si nechej pro pana faráře!“

Po skončení besedy jsem se ptal děvčat, co to je za studenta, ten Jan. Řekly mi: „Je to Jan Palach ze Všetat.“

Když stojím ve třídě na gymnáziu a přehlížím studentky jako že nic..., někdy mi je na chvíli skoro až líto, že nemohu brát já u nich doučovací hodiny. A rád bych propadal, abych mohl opakovat.

Na strojírenské fakultě v Liberci jsem mival besedy se studenty na koleji. Před zkouškami bývali, jak to bývá, na palici. Aby ulevili svému napětí, občas v otázkách provokovali. „Doktore, sex a šroub. Jak se to pasuje?“

Sex v mém pojetí se pasuje se vším. Proč tedy ne se šroubem? Odpověděl jsem: „Žena povoluje šroub na opačnou stranu a když jí to nejde, prohlásí, že má malou sílu. Zavolá muže a je ráda, že jí má. Tu sílu.“

Šroub může mít někdy matku. Nikdy nemá otce.

Závity nejsou pravé a levé, nýbrž pravo a levotočivé. Pravý může být někdy muž. Spíš bývá levý. Závity jsou metrické a Whitworthovy a jiné soustavy a i ty se musejí pasovat.

Svidlík, jistě znáte lépe než já, ze staroslovanského svrd druhotvarově vrtat. Je to ruční vrtací zařízení. Upnutý vrták se otáčí jedním směrem, ať pohybuješ úchopnou matici nahoru či dolů.

I při souloži se točí vše jedním směrem, od touhy k rozkoši a k průšvihů, ať se hejbáš nahoru či dolů. A nepotřebuješ k tomu jako u svidlíku pravo a levotočivou šroubovici.

Závít se řeže, válí a soustruží. Ženská se přetřzne, válí, ale nikdy nesoustruží. Ženská jako šroub. Bez matky se nehne.

‘Já ti ho tam našroubuju, já ti ho tam dám a dřív ho nevyndám, až se ti tam vybryndám.’ Neznámý opilec oznamuje, že něco šroubuje a tvrdí, že používá chladičí kapalinu nebo olej.

Zkrátka

matka

a šroub,

povolit, utáhnout

i hloub.

Strojař se učí – závity.

V posteli jde o rozkoš a o city.

Ty mi, milá, ty mě lež!

A ty, můj, ty mi stůj!

Rychle hobluj! Dobře řež!“

Ve škole. „To nechápu, studenti, že nevíte, jaké „já“. Holky si hrály...s tvrdým. Kluci šli domů...s měkkým.“

„Lehké ženy. Večer se spouštějí. Neptej se, Karle, pořád – kam. A Pavle, ty nechtěj vědět, kolik musí vážit, aby byla lehká.“

Po prázdninách.

„Kolik je vás, holky, těhotných? Nebo to ještě nevíte?“ DANU zavádí gynekolog do dělohy. Antiko čípky si zavádí dívky samy do pochvy. Zda to může zavádět gynekolog? Může, je-li s tou dívkou na rande.

Antipasta je rybí konzerva se zeleninou. V čase ohrožení a bída i ona může posloužit jako antikoncepce. Nejist ji, ale držet mezi koleny celou noc.

Na přišť se si půjčíte od vojáku pannu, řečenou Anča. Kluci, neculte se! Je z umělé lumoty.

Máš pravdu. Komenský říkal: nejdříve se na to podívat, osahat a pak olízat. Ale o orálu to nebylo, ani sexuální výchovy se to netýkalo.

Lektor: „Děvčata, při namlouvání je důležité umět se i vyslovit, tedy jazyk. Snažím se ten jazyk do vás napat horem dolem, ale vy se tváříte, jako bych do vás tlačil lusí lejno.“

Jsem rád, že si děláte poznámky. Copak, Polák? Jo pero ti nepíše. Mě také ne a neinzeruji to.

Pak doktor i v TV to říkali. Džentlmen bez kondomu ani ránu. Chtl jsem mít otce za džentlmena. Koupil jsem balíček prezervativů a dal mu je do kapsy saka. Přišla na to maminka. To byl čurbes! Já vůl jsem zapomněl, že ji loni vzali dělohu.

Orál provádí žena muži jemně, rty obkružuje, jazykem kmitá, šimrá, domlá, zasouvá pomalu..., asi jako Alena, když právě jí banán. V duchu si může říkat Honolulu a hýbat ústy, jako by to chtěla doopravdy vyslovit. Pozor nesplést to s Tiruvananthapuram nebo s Carabobo.

Nejlepší žák ve třídě je primus, ne primeros. Primeros je... Ano David to právě nafukuje.

Chlapei a děvčata, hlavní město Číny není Petling.

Kde má žena erogenní zóny? Všude nebo nikde,

Kdy dělají děti rodičům radost?

Často jen po tu dobu, co je dělají.

Ano je pravda, že Jaroslav Vrchlický napsal Rytíře Smíla. Ovidius nenapsal Umění piglovat ani Léky proti AIDS, nýbrž Umění milovat a Léky proti lásce.

František Ladislav Čelakovský není autor NEI Reportu a nenapsal pornobáseň Erotoman, jeho otoman a lesní panna. Jeho balada se jmenuje Toman a lesní panna a napsal ji v padesátých letech minulého století.

Poučení o rozkoši od Vátsjájany Mnicha se nejmenuje kámoš šustá, ale Kámasútra.

Slečno, ne kondor, to je pták, ale kondom, to je... Ano, váš soused má pravdu, na ptáka.

Řekni mi, kde ses zazobala, povím ti, co to je za ptáka.

Třídní učitelka kontroluje výuku. „Tak co jste probrali v sexuální výchově? Polohy při pohybném styku. Kláro, tys chyběla. To nevadí. Řekni panu doktorovi, jak ho znám, on to s tebou rád, však vy se domluvíte.

Nespárované elektrony se nepáří, ale spárují.

Impotence je potupné vítězství gravitace zemské nad mužem.

Modlitba panny

Panno Maria, ty která jsi počala, aniž jsi zhřešila, dej, ať zhřeším, aniž počnu.

Výhodou svobodného muže je, že může kdykoli a kamkoli, jestli může.

Výhodou ženatého muže je, že si může zašukat i když se mu nechce.

Svou předmaturitní báseň v úpomínku na platonickou lásku posílám spolužačce Karličce do domova důchodců:

V žádné roční době

nevzdám se hvězdám,

vzdám se pouze tobě,

i když se nezdám,

Na louce, ve škole, v suterenu

objevím v tobě ženu.

Honem! Už!

Jsem muž.

Nic tomu nebrání.

Ani dvojka z chování.

Ne, Majerová, spermium skutečně není prvek Mendělejevovy soustavy prvků. A neříká se soustava.

V pochvě je dlaždicový epitel. Proč? Kde se jezdí, tam se dláždí.

Páni pubertáci, pozor! Pavlína provokativně potřásá pozadím pak popředím... Klásek má pravdu. Kozama také.

Sestry – žákyňky, při zánětu pohrudnice s plicnicí se netvoří exsudát, ale exsudát, tedy výpotek.

Lásku slyšíme nejlépe jinými otvory než ušima.

Ne každý člověk je mužský. A to je fajn.

Příroda to zařídila. Díky jí.

Kolena jsou oddálena

už.

Ty jsi žena,

já jsem muž.

A už tam bud' a už tam bud'

a nevylézej odlamtud!

A na závěr

přeji nám všem, abychom při každém svém povídání pro žáky a studenty ve školách zaseli do jejich duší semeno poznání, poučení a touhy. Aby jejich životy byly úrodou bohatých a čistých vztahů. Být druhému druhý.

Aby láska byla klenbovým svorníkem domova.

V době AIDS nadešel konečně čas pro skutečně věrně milování.

Profesionalita armády – změní se trestná činnost?

PIK, JUDr. Jiří Kubík

Zásadní otázkou, která je v současné době v popředí zájmu politiků i armády samé, je její přechod na profesionální strukturu. Přes poměrně příznivý ohlas veřejnosti a mladší věkové kategorie mužské populace (což se dá velmi snadno pochopit) si dovolím některé výchozí soudy se zaměřením co zejména společnost, potažmo daňoví poplatníci, mohou očekávat za problémy spojené jednak s trestnou činností páchanou dnes a v jejím světle očekávanou trestnou činností od profesionálů.

Základní kategorie

- 1) **Profesionalizace** rovná se složitý a dlouhodobý proces uskutečňování kvalitativní změny v činnosti armády. Je to cílevědomá organizace veškerých činností tak, aby se na nich podíleli lidé s potřebnými vědomostmi, dovednostmi a jejich řízením. Profesionalizace spočívá v tom, že tyto lidé dovedou lépe a efektivněji využívat svůj intelektuální potenciál, charakterové a volní vlastnosti, dovednosti a schopnosti v souladu s obsahem stanoveného úkolu.
- 2) **Profesionalita** – pod tímto pojmem se rozumí souhrn konativních (snahových) potenciálů jednotlivce, umožňujících mu spolehlivě a efektivně plnit zadané úkoly v měnících se a složitých podmínkách. Spadají sem dispozice s potřebnými vědomostmi (při jejich selektivním využití), schopnostmi a dovednostmi. Podstatnou roli zde sehrávají

získané a ověřované zkušenosti a motivace k zahájení a udržení kvality pracovního výkonu na požadované úrovni.

- 3) **Profesionál** – častá představa je, že vojenským profesionálem je téměř každý, kdo obléká vojenský stejnokroj. (Malý přírámek: všichni v podstatě umíme zpívat, ale jen některým jsme ochotni za takovou produkci dobře popř. královsky zaplatit. Některým rádi zaplatíme za to, aby tak nečinili.) Do kategorie vojenských profesionálů jsou zařazovány vojenské osoby, které se vyznačují těmito znaky: a) kompetentnost, b) odpovědnost a respektování, c) korporativnost a sebevzdělávání.

Především podle názorů uplatňovaných ze zkušeností profesionálních armád a sborů znamená kompetentnost (způsobilost) ovládnutí zvláštních vědomostí a potřebného mistrovství v takové společensky významné oblasti, jakou nepochybně vojenská sféra činnosti je. Kompetentnost je dosahována výhradně dlouhodobou speciální výukou a výcvikem spolu se získáváním zkušeností při výkonu povolání.

O tom, že tento stát profesionální armádu potřebuje, není potřebné tak erudované odborníky, kteří jsou účastníky tohoto kongresu, jistě přesvědčovat. Případně námitky, připomínky resp. i odlišný pohled, nebo kritiku, se pokusí autor vysvětlit v ústním expozé a to včetně pojmu profesionál nebo „žoldák“.

SOUČASNOST

Největším problémem kromě korupce a známých případů z oblasti zbrani, výběrového řízení atd. jsou mladí muži nastupující a vykonávající základní vojenskou službu. Jsou totiž hůře zvladatelní a jejich drzost nabírá na obrátkách. Někteří velitelé se domnívají, že vinu na tomto stavu má nadmíra volnosti, kterou v současné době vojáci základní služby požívají. Pro ilustraci je nutné připomenout, že současný voják základní služby vykonává tuto v délce stanovené zákonem – 12 měsíců řádnou dovolenou. K tomu mají po absolvování základního měsíčního výcviku (příjmače) téměř každý víkend volný a od 1. prosince tohoto roku vstoupí v platnost nové základní řády, které umožní všem vojákům základní služby opustit prostor kasáren denně po služební době s návratem následující den ráno. Omezení může být pouze z důvodu výcvikových popř. služby apod. Co bude s nabytou svobodou, resp. jak ji vojáci využijí, to napovídají první zkušenosti z útvarů, kde se tento model již ověřuje. Nutno zvýraznit, že povinnost nosit vojenský stejnokroj v době volna je zachována. Co se ukazuje? Tak v první řadě se stává, že vojáci přicházejí ráno do kasáren značně unavení, někteří jeví i známky opilosti po probdělé noci po hospodách, ti druzí jsou pro výcvik nepoužitelní a měli by být potrestáni. Ti v prvním případě jsou nepostižitelní a zároveň jim nelze nic vyčítat. Nemají v sobě totiž ani kapku alkoholu a vrátili se k útvaru v předepsaném čase. Za malátnosti je zpravidla obyčejné nevyspání, neboť celou noc trávili například v ženské náručí, nebo byli opojeni hrou na automatech. Někteří z vojáků „terorizují“ rodiče nebo známé v odvozu zpět do kasáren, takže řada otců dnešních vojáků se kromě ekonomické náročnosti liberálních opatření dívá i někteří nemohou uvěřit a stav hodnotí jako „bordel“ v porovnání se situací, když oni sloužili. (Pro srovnání a oživení paměti – před rokem 1989 trvala základní vojenská služba 24 měsíců – pokud dotyčný nenastupoval a nárok na dovolenou byl stanoven každý rok 10 dnů, tzv. opuštěný nelze počítat, protože to byly dva dny + dny na cestu a pro řadu otců dnešních vojáků byly nedostupné.) Dalším problémem jsou výtržnosti a narušování nočního klidu. Současná a blízká se volnost má však i pozitivní stránky. Čím méně vojáků je totiž v kasárnách – ve volném čase, tím je menší pravděpodobnost, že se budou nudit a provádět šikanování.

Přes fakt, že statisticky počet případů šikany poklesl, není důvod k žádnému uspokojení a to do doby, pokud by se to mělo dotknout třeba jen jednoho vojáka. Z přetrvávajících forem šikany je na předním místě šikana tzv. ekonomická.

Závažným problémem současnosti, který byl sice očekáván a udělalo se v preventivní stránce nemálo, je problém drog.

Jak vyplývá z oficiálních údajů, tak např. v roce 1999 bylo odhaleno 370 případů této protiprávní činnosti a v roce 2000 to bylo 410 případů. Současně je bráno v úvahu, že latence u drogové kriminality je vysoká a kontrolní činnost nemůže vše obsáhnout. Pokud jde o složení omamných a psychotropních látek, tak v 98 % šetřených případů jde o marihuanu a v drtivé většině se jednalo o experiment a nikoliv závislost. U vojáků z povolání se páchání trestné činnosti zužuje do jednoho procenta případů a mimo trestných činů vojenských, převažuje trestný čin krádeže a zpronevěry.

Jaká bude trestná činnost profesionálů?

Po vybudování profesionální armády bude jeden z faktorů finanční odměňování těchto osob. Při zvýšených nározech je pravděpodobné, že finanční ohodnocení – zejména v počátcích (a tak je tomu i dnes) nebude adekvátní požadavkům. Vzhledem k tomu, že se bude jednat převážně o mladší věkové kategorie vojáků, lze se domnívat, že budou převažovat trestné činy: krádeže, zpronevěry, trestné činy vojenské, výjimečně zapojení do organizovaného zločinu – zejména v oblasti vyžadující určité specifické znalosti resp. fyzickou sílu, počítačová kriminalita, korupce (u některých funkcí), nelegální obchod se zbraněmi a vojenským materiálem, drogová kriminalita.

Další podrobnosti neobsažené v tomto sdělení budou k věci předmětem ústního vystoupení autora na jednání kongresu.

Toto sdělení není oficiálním vyjádřením ministerstva obrany a Generálního štábu AČR.

Prameny:

NOVÝ, SIČÁK: Vojenské rozhledy č. 3/2001, AVIS Praha 2001

BEČVÁŘ, J.: Rozhovor v denním tisku z 7. 7. 2001

PACOVSKÝ, L.: Psychologie a organizovaný zločin, Profil VVŠ, VP V/2000 Vyškov.

Transkulturální srovnání postojů k sexualitě a dospívání

Bohumila Loučimová

Párová bytost

Starověký Aristofanes vysvětloval vznik mužského a ženského pohlaví bájí. Původně byl člověk bytostí párovou – měl čtyři ruce, čtyři nohy a dva obličejy. Mohl existovat ve třech kombinacích jako žena-žena, žena-muž, nebo muž-muž. Za to však, že projevoval zpupnost proti bohům, tuto bytost Zeus rozdělil a dnešní člověk, který je jen polovinou celku, hledá po světě své doplnění, které s ním splyne v jedno. Bůh Eros nám lidem k tomuto hledání propůjčil sílu lásky, která je klíčem potřebným k nalezení své ztracené poloviny.

Pohledem z různých úhlů

Při bližším pohledu na sexuální chování různých kultur či společností zaznamenáváme mnoho odlišností a to nejen jejich vzájemným srovnáním, ale i porovnáním jedné konkrétní společnosti v různých stádiích jejího vývoje. Je velmi zajímavé sledovat specifické přístupy navzájem si podobných nebo i vzdálenějších kultur k některým jevům sexuálního chování.

Od šedesátých let se v západním světě mluví o takzvané sexuální revoluci. Takto nazývaná etapa, která přinesla mnoho převratných událostí, měla mimo jiné i ten účinek, že se prosadil určitý konzumní přístup k sexu. Došlo také k rozštěpení erotiky a samotného sexuálního aktu, který začal být upřednostňován jako prestižní a výkonnostní záležitost. Podobné oddělení se v historii odehrálo již jednou – ve středověku – tehdy však naopak vítězila romantická rytířská láska.¹ V České republice zaznamenala sexualita velký boom po roce 1989. Rozvoj v teorii a praxi sexuálního chování (který se týká hlavně informační otevřenosti a znásobených možností) byl přirozenou reakcí na asketická léta ze strany komunistické strany. Podstatným rysem se nestala až tak radikální změna samotného pohlavního aktu, ale spíše právě ona absence přísných filtrů veřejných kanálů na informace z tak choulostivé a dlouhou dobu tabuizované oblasti. Zároveň se objevilo i nové aktuální téma (které se ovšem týká svobody informací a projevu vůbec), jaká politická moc nebo jiná autorita má právo určovat, který druh chování (zde sexuálního) může veřejnost považovat za přirozený a normální, popřípadě co je tabu, hřích, zvrácenost. Sexualita jako silná pudová záležitost odsazená po staletí různými mystérii (zahrnujícími plodnost a nespoutanou přírodní energii) se již mnohokrát v minulosti stala v rukách různých manipulujících autorit mocným nástrojem k ovládání lidí. Pěstováním pocitu viny a hříchu je totiž u nich snadněji možné udržet poslušnost.² Samozřejmě nám tento příklad slouží jako názorná ukázka toho, do jaké míry může společenské zřízení a výchova ovlivnit názor a chování lidí v tak podstatné složce lidského života, která má svůj autonomní vrozený základ.

Pro lepší srovnání uvádím některé příklady chápání sexuality v nejznámějších východních kulturách.³ *Hinduistická etika* ukládá člověku k dosažení čtyř cílů: 1) mravnost a zachování řádu (dharma), 2) bohatství a prospěch (artha), 3) lásku a rozkoš (káma), přičemž konečným cílem je 4) osvobození (móक्षा). O všech těchto lidských cílech pojednává Kámasútra, nejstarší dochovaná a nejslavnější učebnice milostného umění, kterou ve 4. století našeho letopočtu sepsal Vátsjájana. Učtuje dokonce, že artha a káma by měl člověk dosáhnout v dětství, mládí a mužném věku, ve stáří pak hledat dharmu. Oproti hinduismu je *buddhismus* jako později vyvinutý náboženský směr více striktní a asketický. Mniši a mnišky se totiž při přijímání do noviciátu zavazují k plnění příkázání, k nimž patří i život v cudnosti a zdržení se pohlavního styku, který je počítán mezi čtyři hlavní hříchy. Možná nejzajímavější je pohled *lidového taoismu*. Ten totiž považuje sexuální chování za důležitý prostředek k prodloužení života – muž se díky ženské energii JIN posiluje a stejně tak i žena díky mužskému JANG. V pozadí taoistického chápání sexuálních praktik je mýtus o vzniku světa ze sňatku jinové (ženské) země a jangového nebe. Na tomto základě existovaly v období 2.–7. století n. l. školy (škola 'Pět měřic rýže' a 'Cesta nejvyššího míru'), ve kterých se prováděly kolektivní sexuální praktiky, pod vlivem konfuciánské morálky však byly později zrušeny.

Pojetí plnoletosti a zralosti

V západní kultuře závisí určení dospělosti na tom, co stanoví zákon. Z toho samozřejmě vyplývá například trestnost pohlavního styku s dívkou nebo chlapcem před patnáctým ro-

kem věku. Z reálného života dospívající generace však je zřejmé, že zákon prakticky v tomto směru mladé lidi neovlivňuje. Nejen že se jim nelíbí, paragrafy dokonce velmi slabě odráží skutečnou mentální, psychologickou a fyzickou zralost jednotlivců. V některých *afriických* zemích začínají mladí se sexuálním životem hned, jakmile jsou kmenem uznáni za pohlavně zralé. Jejich sociální zralost totiž je ruku v ruce s fyzickým vývojem – způsobilost k tomu se o sebe a svou novou rodinu postarat není závislá na dalším vzdělávání nebo získávání specifických schopností, jako je tomu právě ve společnostech západního typu (sociální a mentální úroveň jedince zde často neodpovídá jeho fyzické a pohlavní vyspělosti).

V kmenových společnostech jsou rozhodující životní přechody často spojeny s různými náboženskými rituály. Vedle narození a smrti je pohlavní zralost nejzákladnějším přechodem mezi starým a novým životem, který je třeba pro snazší průběh podpořit. *Rituál iniciace* (z latiny *initium* znamená počátek, vstup) ukončuje etapu dětství a uvádí jedince do dospělosti. U indiánského kmene Yámana z Ohňové země se provádí kolektivní zasvěcení hochů a dívek, které trvá až tři měsíce a probíhá ve zvláštní chýši. U většiny ostatních kmenů s podobnou tradicí je iniciace pro holky a kluky zvlášť, dívčí zasvěcení může dokonce zůstat jen záležitostí rodinného kruhu, který ji následně uvede do manželství. Iniciální rituál trvá někdy i roky, kdy je zasvěcovaný na etapy vykázan z kmene do lesa (buše, pouště), to znamená odloučení od matky, následně poučování o tradicích kmene, mýtech, religiózních hodnotách, sexuálním životě a rolích muže a ženy. Často je celý rituál obdobím těžkých zkoušek, otužování, mučení, postění a jiného strádání. Některé společnosti znázorňují přechod od smrti k novému životu symbolickým divadlem, při kterém se jedinec proplazí nějakým úzkým otvorem. 'Nový' člověk si pak na sebe obléče nový oděv, je pomalován, potetován nebo pomazán krví starých mužů, aby s nimi byl pokrevně spojen. Vrcholem iniciace se může stát udělení nového jména. Specifickou obdobou iniciace je u mnohých kmenů obřizka, která je považována za oběť duchům plodnosti pro zajištění síly. U mužů zahrnuje obřizka odstranění předkožky pohlavního údu, u žen je vzácná (hlavně východní Afrika a arabské země) a spočívá v odřiznutí stydkých pysků u klitorisu. Opravdovou raritou je pak u žen zašití pohlavního orgánu, aby se zajistila jejich předmanželská cudnost skrze neschopnost pohlavního styku.

Mezi přechodové rituály patří i falické tance a rituály plodnosti. *Rituál plodnosti* se může konat například při příležitosti první *menstruace* dívky, u Křováků probíhá jako takzvaný buvolí tanec (symbolizující námluvy) dvou mužů před dívkou. První menstruace byla vždy považována za významnou změnu v životě ženy a také byla v historii opřádána mýty a pověrami. Například se soudilo, že ženy jsou pod vlivem Měsíce (souviselo to samozřejmě s osmadvacetidenní periodou, ve které se objevuje úplňk). V mnohých pojetích byly menstrující ženy považovány za nečisté, nesměly například vstupovat do chrámu. Římský historik Plinius k tomu napsal: „Těžko lze najít něco strašnějšího, než je krvácení a menstruace žen. Neboť stane-li se, že se žena v době své nemoci přiblíží k nádobě s vínem nebo ji překročí, může být víno sebečerstvější a přesto zkysne. Dotkne-li se obili na poli, toto zajde a již se nevzpamatuje. Také tráví hyne pod jejich dotykem. A jde-li kolem listů a mladých poupat v zahradách, nakazí se tato sněti a úplně shoří.“¹ *Falické tance* jsou obdobou rituálů plodnosti a mají podpořit plodnost v širším pojetí i u zvířat a přírody vůbec.

V hinduismu byla iniciace ve vědecké době symbolizována přiložením posvátné šňůry k zasvěcovanému. Kromě toho byly pro chrámy zasvěcené různým bohům vybírány mladé dívky,

které se už od dětství učily tanci, zpěvu a hře na hudební nástroj. Tyto *chrámové tanečnice* pak svým uměním zobrazovaly lásku mezi bohem a člověkem, vzájemné hledání se a jejich konečné splnění. Často vyvrcholil rituál tantrickou souloží, při které boha symbolizoval chrámový kněz, nebo jakýkoli mužský návštěvník chrámu.

Chata na víkend

Při průzkumu na téma: „Půjčil byste svému sedmnáctiletému synovi na víkend chatu?“ odpověděla většina dotázaných z řad odborníků ANO. Jen jeden muž – psychiatr – překvapil svým NE. Na další otázku, proč tak odpověděl, řekl: „Žádou nemám. A i kdyby, manželka by mi to nedovolila.“²

Velmi si cením individuálního přístupu, byť by měl ta nejprostší východiska. Mezi kulturní a vývojové odlišnosti v přístupech k sexuálnímu chování (zvláště pak týkající se raných začátků u mladých lidí) nám poskytují svobodu, ve které můžeme bez obav zakotvit své vlastní přesvědčení posílené o toleranci k jiným.

Odkazy na literaturu

¹ UZEL, R.: Sex – odhalené tabu, Praha, Grafoprint 1992

² Tamtéž

³ BELLINGER, D.: Sexualita v náboženstvích světa, Praha, Academia 1998

⁴ PONDĚLÍČKOVÁ, J.: Když dívka dospívá, Praha 1989

⁵ ŠEDIVÝ, V., BRTNÍKOVÁ, M.: Moderní láska a sexualita, manželství, rodina, Praha 1985

Použitá literatura

BELLINGER, D.: Sexualita v náboženstvích světa, Praha, Academia 1998

PONDĚLÍČKOVÁ, J.: Když dívka dospívá, Praha 1989

PONDĚLÍČKOVÁ, J.: Nezářlá sexualita, Praha 1990

ŠEDIVÝ, V., BRTNÍKOVÁ, M.: Moderní láska a sexualita, manželství, rodina, Praha 1985

UZEL, R.: Mýty a pověry, Praha, Avicenum 1973

UZEL, R.: Sex – odhalené tabu, Praha, Grafoprint, 1992

Internet a sexuální výchova

Mgr. Josef Lounek, Doc. PhDr., PaedDr. Kamil Janiš, CSc.

Začneme-li již vynálezem fotografie, můžeme se přesvědčit, že již na konci 19. století byly pořizovány (tehdy ještě daguerrotypií) první černobílé snímky aktů, nazývané „akademickými studiemi“. Takovéto snímky byly prodávány po tisících exemplářů a nedá se říci, že by o ně nebyl zájem. Vynález fotografie byl ve své době popisován v tom duchu, že „dosud žádný jiný vynález neovlivnil tak jedinečně a mocně civilizační proces a tím i vývoj společnosti“ (Skopec, R., 1963). Jak je zřetelné, ovlivnil v mnoha ohledech i lidskou sexualitu. Stejným způsobem byl využit již téměř okamžitě po svém objevu další vynález – film. V roce 1889 v Edisonově laboratoři a od roku 1895 se již promítaly první filmy veřejně. Za-

čátkem dvacátého století se objevily první erotické a následně i pornografické filmy. Současná éra digitálního věku umožnila ještě více a kvalitněji zpracovávat výrobu i distribuci erotických i pornografických materiálů statických i dynamických, multimediálních a barevných i s reálným zvukem.

V dnešních podmínkách se stal atributem pokroku, moderního životního stylu počítač a s ním spojený termin Internet. Protože ministerstvo školství předpokládá v brzké době zavedení Internetu do všech škol se záměrem umožnit tak žákům zvládnutí základní dovednosti v oblasti nejmodernější komunikace, můžeme reálně očekávat, že dojde i „surfování“ na odpovídajících stránkách Internetu. V této souvislosti vyvstávají dvě otázky: jednak kdo s tím bude pracovat (zda učitelé, vybraní učitelé, ředitel, žáci nebo všichni?) a k čemu bude v převážné míře sloužit. Dá se reálně předpokládat, že všeobecně bude narůstat počet uživatelů, stejně tak potřeba získávat nové, progresivní informace, na druhé straně ale bude (by měla být) podstatně zvýrazněna legální možnost zabránit dětem v přístupu k některým informacím, které mohou ohrozit jejich názory, postoje a možnosti chování. Internet se stal nedílnou součástí reality dnešního světa, atributem kulturnosti člověka, jeho sociálního postavení, společenské prestiže apod. Přístup k informacím není jen jednou z možností seberealizace, možností relativně efektivního využívání volného času, či nástroj autoedukace, ale pro mnohé i nezbytnou podmínkou dalšího profesního růstu. Pojem Internet vznikl z anglického terminu internetworking. Internet je celosvětově propojení nejrůznějších sítí (odhadem kolem 200 milionů účastníků) za účelem sdílení a výměny informací.

Další, velice rozšířenou, službou je WWW (World Wide Web – doslovně „celosvětová pavučina“). A ta umožňuje prostřednictvím jednoduchého programu (prohlížeče) navštěvovat tzv. WWW servery a získávat informace na nich uložené. Právě pro svou velkou rozšířenost bývá tato služba zaměňována s Internetem. Právě do oblasti zábavy v sítích Internetu patří v rámci služby WWW návštěva a prohlížení WWW serverů se stránkami plnými erotiky a sexu. Erotika a sex obecně jsou velice vhodná témata pro takovouto prezentaci a zdá se, že velice přitahují. Vynikající technický prostředek, relativní anonymita zdroje i lákavá možnost ochutnat kolikrát zakázané ovoce jsou velká hybná síla pro rozšiřování. Ostatně celé dějiny lidské sexuality nasvědčují tomu, že takovéto téma přitahovalo vždycky a nezávisle na úrovni technického pokroku.

Nalézt „pravou“ (tvrdou) pornografii na webových stránkách není tak jednoduché, jak se může na první pohled zdát, a to i přesto, že počítačová zručnost žáků základních škol je poměrně vysoká a má stále stoupající tendenci. Přestože nalezení některých webových stránek se může jevit jako komplikovanější, přesto musí existovat klíč k samostatnému přístupu. Podmínkou je nejen znalost a určitá dovednost, ale také značná trpělivost. Z hlediska výchovy můžeme hovořit o formování žádoucích kvalit dospívajícího jedince. Na druhé straně se může tzv. surfování na počítači stát příčinou patologické závislosti. Nejedná se o výjimečný patologický jev, ba právě naopak, stále více mladých lidí se stává na počítačích závislých. Dá se předpokládat, že všichni, kteří měli možnost pracovat s Internetem, se pokusili vyhledat tzv. „lechtivé stránky“, to znamená ty stránky, které se dotýkají lidské sexuality. Autoři se pokusili vyhledat v Seznamu některé pojmy, přičemž výběr hesel byl náhodný a nesledoval žádný jiný cíl. Záměrem bylo sledovat pouhou frekvenci zastoupení. V následujícím přehledu jsou vybraná hesla uvedena, včetně jejich zastoupení v Seznamu.

Tabulka č. 1

Přehled zastoupení vybraných pojmů v Seznamu na Internetu

Hesla	Sekce v Seznamu	Odkazy v Seznamu	Odkazy fulltextovým vyhledávačem
sex	5	228	51 501
sexualita	1	5	647
erotika	1	56	3 094
prostituce		2	845
homosexualita		6	864
bisexualita			57
orální sex		9	
anální sex		17	
AIDS	1	28	4 315
antikoncepce	1	20	1 120
masturbace		17	446
onanie		8	318
pornografie		10	908
porno		126	1 639
perversita			15
sadismus			67
masochismus			48
sexshop	1	53	1 883
bondage	1	65	943
výchova k rodičovství		99	
sexuální výchova		3	

Aktuální stav: červenec 2001

Jak již bylo v předchozí části naznačeno, nejedná se vždy jen o pozitiva, která s sebou nové technologie přinášejí. Celkem logicky se dá předpokládat, že některé stránky mohou vést k „nabourání“ představ, hodnot, změnit přístup k sexu apod. To vše předpokládá mnohem hlubší a fundovaně vedený výzkum o dopadech práce s Internetem apod. na žáky základních škol, případně na dospívající jako celek. Nepochybně existuje celá škála možností, jak zabránit negativním dopadům surfování na Internetu, zvláště na těch stránkách, které mohou mít určité negativní dopady v období dospívání:

- jednak je možné na počítačích instalovat tzv. ochranné programy, které mohou zabránit otevření některých stránek,
- důsledně sledovat smysluplnost práce s Internetem, tzn. např. zadávat v rámci školní práce takové úlohy, které jsou splnitelné výhradně za pomoci Internetu. K naplnění záměru bylo by vhodné připravit soubor námětů pro jednotlivé oblasti výchovy, včetně sexuální osvěty,
- připravit pro zainteresované instituce, organizace, spolky a další,

- subjekty by připravily vhodné stránky, které by mohly „uspokojit“ zájem, dotazy, poskytnout odpovídající informace apod.

Možná, že by stálo za úvahu realizovat v dalším období reprezentativní výzkum u kategorie žáků základních a středních škol, který by se věnoval sledování výše uvedené problematiky. Z původní záhavy se stala záležitost komerční ovlivňovaná poněkud poptávkou a nabídkou. Neustále se objevují nové a nové stránky, nové adresy, nové servery a noví výrobci, kteří se touto tematikou zabývají. Podle pravidla „na Internetu je možné vše“ je tam opravdu všechno a trpělivý uživatel po chvilce sezení u svého počítače může najít vše, co potřebuje. Je omezen pouze přenosovými rychlostmi a úrovní připojení. Ne vše je přímo přístupné, některé části za předem provedenou registraci, zaplacení poplatku apod. Kam to vše povede dál? Jak se bude Internet dále rozvíjet? Co bude možné a co nemožné? Možné bude asi všechno.

Použitá literatura:

SKOPEC, R.: Dějiny fotografie. Praha: Orbis, 1963.

Příspěvek k typům ženské sexuální reaktivity

Mgr. Michal Malý

Praktická psychologická pomoc manželským dvojicím se zpravidla odhodně snaží o oboustranně výhodnou dohodu, která z dlouhodobých perspektiv zkvalitňuje soužití včetně společného eroticko-sexuálního života.

V oblasti sexuálního soužití bývá optimální situace, pokud se ve vztahu velmi otevřenou a profesionální komunikací a za pomoci psycho-analytických strategií systematicky propracováváme k upřímným niterným motivům a potřebám i rovněž očekáváním od druhého v partnerském vztahu. Výhodná taktika z vlastní praxe je orientována na individuální lekce oddělené s manželským párem a následně lekce dyadické pro harmonizující sladění požadavků obou zúčastněných stran. Značný význam má taktéž situace, kdy je ochotna ke kooperaci (vyžadující vždy odvahu k sebeotevření a hledání hluboké pravdivé podstaty i ochotu poznat sebe sama a akceptovat druhého) pouze jedna osoba z dvojice, neboť prohloubeným vnímáním a sebeakceptací se následně vnitřní psychické změny později pronikají do jednání a na vzniklé změny pak jinak reaguje druhý. Setrvejme nyní v případě zájmu manželského páru o zlepšení fungování vztahu. Dámy bývají emocionálnější a otevřenější v konzultacích a více obviňující ze vzniklé situace mužské protějšky. Pánové více tendují k bagatelizování a vnější agresi či naopak pasivitou v zájmu zachování vlastní sebekoncepce ukrývají hluboký vnitřní stav nejistoty a zklamání z původních představ. V některých případech je smysluplné zastavit bludný kruh kritizování druhého prvním či naopak racionálním prostým připomenutím skutečnosti, která se týká původního výběru partnera či partnerky; když kritizují nadměrným způsobem manželku, pak tímto zároveň vlastní výběr a nakonec sám sebe. Zaručené vždy je působivá, funkční a oči otevírající zkušenost se sérií empatických tréninků a emocionálních závěru fantazijní práci, jak se člověk může zdokonalovat v umění vnímat očima druhého člověka, v podstatě se převést lit a porozumět jiným pohledům. To vše zdánlivě prosté obnáší v praxi značné úsilí a promýšlení taktiky a dávek náročnosti k efektivním cílům.

Obecně se manželská dvojice postupem plynoucího společného života vědomě anebo častěji jen přamilo uvědoměle a zaměřeně k vzájemnému porozumění vyrovnává v různých oblastech. Intimní soužití bývá stále a u nás zbytečně tabuizováno a možná většina manželských párů se skutečně filozoficky a psychologicky anebo názorově a postojeově nesblíží a tak si neporozumí natolik, aby sexuální aktivita dostala u nich šanci na plnohodnotný průběh.

Manželské terapeutické přístupy jsou diferencované a pravým uměním je adekvátní pojetí zvolit pro vhodné jedince. Ponechme stranou vnější vlivy spokojeného života manželů, nyní necháme relaxovat taktéž mužskou populaci, kdy ti to příslušníci jsou v sexu buď extrémně pasivní anebo až hyperaktivně agresivní a jen někteří šťastlivci adekvátně flexibilní svým partnerkám jako například metaforicky sděleno multiinstrumentalista hudebním nástrojům v různých žánrech.

V tomto příspěvku si přiblížíme jenom úzkoprofilovou kapitulu o ženách a jejich typech eroticko-sexuální aktivity, respektive a přesněji orgasmické reaktivity. Milující dvojice se různě afektované dohadují a především přímo hádají o tom, jak často a jakým způsobem by mělo soužití v ložnicích vypadat. Tematickým okruhem o způsobech a trvání milostných aktivit se dnes nebudeme zabývat, nýbrž věnovat se zde budeme frekvencí neboli častostí styků dle feministické typologie.

Typologie orgasmické pohotovosti ženské populace lze rozdělit kupříkladu na několik základních kategorií. Následná kategorizace by potom mohla být dále rozepisována.

Kumulativní typ se týká žen, které v případě dosažení orgasmu nedosahují uvolnění, ale zpravidla jejich apetence dále narůstá, spokojenost ze sexuálního uspokojení se jakoby kumuluje a žena tohoto typu touží po opakování buď bezprostředně anebo s krátkým oddychem znovu, anebo taktéž několik dní po sobě následujících, tento typ žen lze nazvat jako multiorgastický (nyní bez orientace na vaginální či klitorální dráždivost, zde jde o prožitek skutečných orgasmů k popisu), přičemž následné uspokojení může dále vykazovat vyšší intenzitu prožívání nežli předchozí, až například vede k vyžadování souboru orgasmů k celkové spokojenosti tohoto typu žen, avšak na druhé straně bývají i delší období až výrazného nezájmu o partnera.

Kontinuální typ je vyhrazen takovým ženám, které lze v podstatě kdykoliv za účasti vhodného aranžmá, atmosféry, navozené pozitivní nálady a adekvátních vhodných podnětů naladit a nastavit ke kooperaci, narůstajícímu vzrušení a pozvolnému vyvrcholení prožitků, tento typ žen se jaksi nechává přesvědčovat anebo vyčkávají na nejvhodnější okamžiky, kdy se jim dostavuje apetence, zpravidla se vyznačují skutečností, že nespěchají a častost sexuálních kontaktů je univerzální, tyto ženy se zároveň jeví jakoby s nízkým nadšením v počátečních fázích až někdy s odmítavými stanovisky, ale pokud v souhře mnoha okolností dají souhlas, pak dosahují přiměřených uspokojených prožitků.

Kondenzátorový typ žen bychom mohli pojmenovat rovněž jako typ „nabíječící“ anebo fungující na akumulátorové bázi. Zde je zapotřebí respektovat typ žen, které mají různé načasování s předpokládanou křivkou sexuální reaktivity trvající či narůstající v průběhu několika dní dle individuálních nároků k dosažení náležité úrovně, aby dosahovaly potřebné vzrušivosti k cílovému plnohodnotnému orgasmu. Zde mnoho mužů chybuje a naléhá, pak se žena v tenzi vrací na počátek cyklu anebo při značném marném úsilí dokonce pod nulový bod, anebo žena vyhoví bez očekávání orgasmu a cyklus se udrží.

Kolisavý typ ženské populace se vyznačuje variabilní kombinací nevyhraněných typů s typickou nepřilíh zřetelnou pravidelností či odhadováním pravděpodobné apetence k frekvenci erotické aktivity. Hypoteticky se můžeme domnívat o spoluúčasti vícero faktorů od celkové kondice přes fáze menstruačního cyklu, emocionální naladěnosti až třeba po momentální úro-

veň partnerského vztahu a dalších okolností v osobnostní struktuře, což ovlivňuje sexuální reagování minimalizované a jindy maximální orgastickou schopnost.

Tematiku častosti neboli frekvence eroticko-sexuálních aktivit včetně schopnosti orgastické reaktivity žen je zde podle nabídnuté typologie posuzovat velmi citlivě a individuálně, aniž by koncepce byla vždy univerzální a přiléhavá. Psychodiagnostickým souvislostem jako alternativa při posuzování konkrétních lidí a jejich přístupů v této oblasti soužití se však často jeví jako postačující a pragmatickým vodítkem ke stanovení vícero možností kultivovat mezilidské vztahy.

Není třeba se zde zabývat nadměrnou neadekvátní záležitostí až k hraničním stavům či přímo poruchám, jako je satyriasis u mužů, anebo nymfománie u žen s hyperaktivními tendencemi, anebo na straně druhé demonstrováný naprostý nezájem. Každá dvojice se v průběhu soužití vlastně musí domluvit na určitých konkrétních pravidlech hry, které jsou oboustranně akceptovatelné. Obecně platí zásada, že by nebylo dobré, aby se ve vztahu navzájem manipulovalo. Vše se dále komplikuje zpětnovazebnými mechanismy či bumerangovým efektem a stereotypními sklony.

Ke smysluplnému spokojenému životu individua napomáhá sebeporozumění a v soužití partnerském empatická schopnost vcítit se a porozumět druhému, aby poeticky řečeno egocentrismus jednoho nebránil orgasmu druhého člověka. Psychologie nabízí mnoho diferencovaných přístupů, kterak žít v akceptaci sebe sama a druhého, a v radostnějším soužití. Komplexní péči o lepší manželské, respektive rodinné soužití, se kromě oblasti eroticko-sexuálních aktivit dále věnuje pozornost analýze a kultivaci v oblastech stylu výchovy dětí, ekonomického hospodaření, vedení a kompetenci v domácnosti či volnočasových aktivit. Vše je samozřejmě koncipováno ve specifických projektech pro vyšší míru spokojenosti a kvalitnějšího prožívání života ve složitých sociálních systémech s ohledem na zúčastněné osoby. Stojí to za zopakování, abychom přespříliš moderně nespěchali, ale dokázali se občasně zastavit a prohlédnout si sebe zejména interně a učit se nekonečným procesem poznávat lidi, na kterých nám záleží a trénovat perspektivy, jak mě vidí ten druhý, koho milujeme a chováme v úctě.

Poznámka k připravované novele trestného činu ohrožování mravnosti podle § 205 tr. zák.

JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.

Na narůstající trend mravnostní trestné činnosti namířené vůči dětem, páchané jak formou jejich zneužívání, tak výrobou erotických materiálů, ve kterých děti vystupují jako herci, reagovala česká vláda návrhem na dílčí novelizaci ustanovení § 205, který sleduje rozšíření trestnosti směrem k ochraně dětí.

Zatímco podle současné právní úpravy je trestným činem uvádění do oběhu, rozšiřování, činění veřejně přístupnými, vyrábění nebo dovážení pornografických děl písemných, nosičů zvuku nebo obrazu, zobrazení nebo jiné předměty ohrožující mravnost, která mimo jiného zobrazují sexuální styk s dítětem, jde vládní návrh dále a za trestné jednání považuje uvádění do oběhu, rozšiřování, činění veřejně přístupnými, vyrábění, dovážení, provážení nebo vyvážení a nebo za tím účelem přechovávání pornografických děl písemných, nosičů zvuku nebo obrazu, zobrazení nebo jiných předmětů ohrožujících mravnost, která mimo jiného zobrazují dítě.

Za této situace daleko více než dosud vystupuje do popředí otázka či spíše co nejpřesnější vymezení pojmu „pornografické dílo“.

Lze přisvědčit názoru, že zobrazení sexuálního styku s dítětem je jednání, které ex *presis* verbis současnou skutkovou podstatu ohrožování mravnosti podle § 205 tr. zák. naplňuje.

Jiná ovšem nastane situace, je-li zobrazeno dítě (předpokládáme, že nahé. A nebo vládní návrh uvažuje za trestný čin i znázornění pohlavního styku dvou ustrojených jedinců?).

Podle jedné z mnohých (vždy však nepřesných a nedokonalých) definic je pornografickým dílem jakýkoliv předmět, který, je-li pozorován ať přímo nebo prostřednictvím technického zařízení, zvláště intenzivním a vtíravým způsobem zasahuje a podněcuje sexuální pud. (Trestný zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, Praha Beck 1998, s. 971.)

To by tedy znamenalo, že ani ne tak vlastní zobrazení, jako spíše účel či smysl zobrazení, tedy motivace vedoucí k vytvoření, může ovlivnit právní kvalifikaci skutku. Jestliže tedy kupříkladu otec zhotoví fotografii své x-leté nahé nezletilé dcery pro rodinné album, půjde o nezávadné jednání. Naproti tomu zhotovení téhož záběru pedofilně orientovaným otcem k účelu, aby se s ním sexuálně ukájel, mohlo by být posuzováno jako dílo pornografické (... podněcuje sexuální pud. Viz shora) a šlo by o spáchání trestného činu ohrožování mravnosti podle § 205 tr. zákona.

V těchto úvahách lze ovšem jít i dále. Existuje přece celá řada populárních a poučných publikací s tématem lidské sexuality, nemajících s pornografií absolutně nic společného, s cílem přiblížit čtenáři nejrůznější témata, která až do nedávna byla tabu. Tak kupříkladu v knize *Sexuální senzace* v kapitole nazvané *Dvojčata* (Orion Verlag Flesenburg 1993, s. 56) jsou zobrazena dvě děvčata „nahote bez“ a v průsvitných kalhotkách, jejichž věk dosahuje stáří 18 let. Podle současné právní úpravy nezávadná ilustrační fotografie. Půjde ale v případě přijetí vládní novely zákona o pornografický snímek a tudíž v případě jednání, předpokládaného ustanovením § 205 tr. zák. o trestný čin? A co když půjde o závěr šesti-, deseti- či jiných -letých (-náctiletých) dvojčat.

Zdá se tedy, že uvažovaná novelizace zjednodušení problematiky a pohledu na ni v žádném případě nepřinese, ale spíše naopak.

Pojem „dítě“ je zcela jednoznačný (Úmluva o právech dítěte, přijatá 20. 11. 1989 v New Yorku považuje za dítě osobu mladší osmnácti let, pokud nedosáhla zletilosti dříve). Stejně tak jako pojem „pohlavní styk s dítětem“, jehož výklad neovlivnila novelizace trestného činu znásilnění podle § 241 tr. zákona.

Z toho, co až dosud bylo uvedeno, tedy vyplývá, že by se v případě přijetí vládní novely ustanovení § 205 tr. zákona nemělo rozlišovat, v jaké souvislosti a za jakým účelem je dítě zobrazeno. Nelze totiž zapomenout, že trestní zákon obsah pojmu „pornografie“ nevykládá a ani novela s takovým výkladem kupříkladu v ustanovení § 89 tr. zákona nepočítá.

Východiskem úvah o právní kvalifikaci se tedy stane materiální pojetí trestného činu tak, jak je uvedeno v ustanovení § 3 tr. zák., přičemž stupeň nebezpečnosti činu pro společnost lze v konkrétním případě stanovit odpovědně až po zhodnocení všech hledisek uvedených v § 3 odst. 4 tr. zákona a nelze proto některá z těchto hledisek posuzovat izolovaně mimo rámec stupně nebezpečnosti pro společnost.

Již řadu měsíců platí ve Slovenské republice novelizovaný trestní zákoník, kterým došlo vedle jiných změn též k výrazně odlišné právní úpravě dosavadního postihu pornografie, spočívající ve zpřísnění postihu a to jednak širším vymezením objektivní stránky skutkové podstaty, jednak zvýšením trestních sazeb.

Jde o zřejmou snahu účinněji nežli dosud postupovat proti pachatelům této trestné činnosti zejména v těch případech, kdy je obětí trestné činnosti dítě.

V porovnání s ustanovením § 205 českého trestního zákona je na Slovensku trestné dovážet alebo jinak obstarávat a následně podávat, půjčovat alebo jinak uvádět do oběhu, rozšiřovat, činit veřejně přístupnými pornografické dílo, ve kterém se projevuje neúcta k člověku a násilí alebo které zobrazuje sexuální styk se zvířetem alebo jiné sexuálně patologické praktiky. Za to hrozí trest odnětí svobody až na dva roky nebo zákaz činnosti nebo peněžitý trest nebo propadnutí věci. U trestu odnětí svobody tedy dochází ke zvýšení sazby oproti původní o 100 %.

Prísnejší kvalifikace zahrnuje jednání člena organizované skupiny, jednání spáchané tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, použitím počítačové sítě nebo jiným podobně účinným způsobem, jakož i jednání vůči osobě mladší osmnácti let nebo na místě, které je přístupné osobám mladším osmnácti let, porušení zvláštní povinnosti, která vyplývá ze zaměstnání pachatele nebo získání značného majetkového prospěchu pro sebe nebo někoho jiného.

Vedle šíření této, řekněme tvrdě či specifické, pornografie je postihováno nabízení, přenechávání nebo jiné zpřístupňování pornografického díla osobě mladší osmnácti let, nebo vystavování nebo zpřístupňování pornografického díla na místě, které je přístupné osobám mladším osmnácti let.

V § 89 odst. 24 trestního zákona je vymezena definice pornografického díla jako takové zobrazení pohlavního styku nebo jiného způsobu sexuálního styku nebo takové zobrazení obnažených pohlavních orgánů, jehož účelem je vyvolání sexuálního vzrušení nebo sexuálního uspokojení.

Zásadně zcela odlišně je upraven v porovnání s českým trestním zákonem postih takzvané dětské pornografie. Speciálně je trestná výroba dětského pornografického díla, čímž se rozumí takové vyobrazení pohlavního styku nebo jiného způsobu sexuálního styku s dítětem nebo mezi dětmi nebo takové zobrazení obnažených částí dětského těla, jehož účelem je vyvolání sexuálního vzrušení nebo sexuálního uspokojení.

Zneužití dítěte na výrobu dětského pornografického díla nebo umožnění takového jeho zneužití, alebo jiný podíl na jeho výrobě je obhroženo relativně vysokou sazbou trestu odnětí svobody od dvou do sedmi roků. Pakliže by bylo toto jednání spácháno na osobě mladší dvanácti roků, s použitím násilí, hrozby násilí nebo hrozby jiné těžké újmy, nebo zneužitím tísně nebo závislosti, na více dětech, došlo by k poškození tělesného nebo mravního vývoje dítěte nebo by pachatel získal pro sebe nebo někoho jiného značný majetkový prospěch, hrozil by trest na pět až deset let a konečně v případě, že by pachatel jednal jako člen organizované skupiny nebo by způsobil takovým činem těžkou újmu na zdraví, činila by trestní sazba pět až dvanáct roků odnětí svobody.

Zamyšlení nad novelizovaným ustanovením § 7 zákoníku práce

JUDr. Miroslav Midlöhner, CSc.

Jako sexuální obtěžování se chápe nejčastěji určitý nátlak v sexuální oblasti, jehož formy jsou různé, od sexuálních hrátek, flirtů, nabídky a jejich realizace až po chování nesoucí znaky trestné činnosti. Z toho plyne, že se problematika sexuálního obtěžování z hlediska práva dotýká oblastí občanskoprávní, pracovněprávní a trestněprávní.

I když na obsah sexuálního harassmentu není jednotný názor, lze přece jenom určitou typologii tohoto chování vymezit a to přibližně do následujících čtyř kategorií:

- a) narážky – více či méně obhroublé vtípy, degradující postoje vůči druhému pohlaví s cílem vzbuzení pozornosti
- b) svádění – nechtěné, nevhodné ofenzivní sexuální nabídky, naléhání k účasti na společných večeřích, pozvání na drink nebo schůzku, obtěžující dopisy či telefonáty, popřípadě SMS
- c) sexuální návrhy – víceméně jednoznačně formulované nabídky k sexuální aktivitě nebo jinému jednání spojenému se sexem a to vše jak ve skryté, tak i zcela otevřené formě
- d) sexuální nátlak – záměrné jednání s cílem dosažení sexuální aktivity nebo jiného jednání spojeného se sexem, vykonávané pod určitou, zcela konkrétní hrozbou, jako může být ztráta místa, snížení mzdového ohodnocení, převedení na jinou práci či zdržováním povýšení či postupu
- e) sexuální ohrožování – silný tlak sexuálně motivovaný, jako je a nekompromisní osahávání, doteky, donucování a podobně.

Sexuální obtěžování není v našich podmínkách něčím neobvyklým, avšak ne vždy se zachovávají určité hranice únosnosti a občas se stávají – zpravidla pro ženu – záležitostí nepříjemnou, obtěžující a ponižující. Na druhé straně je ovšem třeba přiznat, že sex a erotika patřily, patří a zřejmě i nadále budou patřit k běžným radostem a starostem. K sexuálnímu zájmu bude, tak jako dosud, docházet všude a při každé příležitosti, tedy i na pracovištích. Každý je jiný a pro každého platí jiná kritéria slušnosti a mezí, kam až lze jít.

Z právního hlediska jde o problém tří rovin: základních lidských práv a svobod, pracovního práva a trestního práva.

Listina základních lidských práv a svobod, jako součást ústavního pořádku České republiky, zakotvuje v čl. 3 odst. 1 a čl. 10 zákaz diskriminace. Každý má právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a ochrany jména, na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života a na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.

Podle § 11 Občanského zákoníku, má fyzická osoba právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevu osobní povahy.

V pracovně právní oblasti je pro Českou republiku závazná Evropská sociální charta, která ukládá jak zaměstnavatelům, tak i zaměstnancům řady povinností v oblasti ochrany zdraví, bezpečnosti práce a důstojnosti v práci.

V článku 26 se charta zabývá sexuálním obtěžováním na pracovišti s cílem zajistit účinné uplatnění práva všech pracovníků na ochranu jejich důstojnosti v práci. Charta ukládá propagovat uvědomění a informovanost o sexuálním obtěžování na pracovišti nebo ve vztahu k práci, propagovat prevenci proti takovému jednání a přijmout všechna vhodná opatření na ochranu pracovníků před takovým chováním, propagovat uvědomění a informovanost o trvalém trestuhodném nebo výrazně negativním jednání namířeném proti jednotlivým pracovníkům na pracovišti nebo ve vztahu k práci, podporovat předcházení takovému jednání a přijmou všechna vhodná opatření na ochranu pracovníků před takovým chováním.

Charta se tedy týká sexuálního obtěžování, které lze definovat jako nežádoucí či nežádané chování erotického obsahu, nebo jiné chování spočívající v pohlavním životě či realizaci pohlavního pudu a poškozující ve svých důsledcích důstojnost pracovníků. Zaměřuje se rovněž na případy šikany, jejíž nejčastější formou je vyhrožování, pronásledování, bránění ve služebním postupu a podobně.

Na chartu navazuje jednak Akční kodex proti sexuálnímu obtěžování z roku 1991, který je určen především pro soudy a sociální partnery jako cenné interpretační vodítko pro soudní roz-

hodování a kolektivní vyjednávání, a jednak Doporučení podniknout opatření k zamezení sexuálního obtěžování. Článek 1 Doporučení definuje fyzické, verbální a neverbální jednání jako nepřijatelné, jestliže je nevhodné, nedůvodné a agresivní vůči oběti a kdy odmítavý postoj, který oběť zaujme, je jednou z několika nebo jedinou příčinou existenčního rozhodnutí v zaměstnání. Rovněž nepřijatelné je takové jednání, které vede k vytvoření intimního, či nepřátelského nebo ponižujícího prostředí na pracovišti oběti.

Odezva členských států Evropské unie byla mimořádně rychlá. Francie novelou zákoníku práce zavedla ochranu oběti „zneužívání autority v práci k sexuálním účelům“ a poskytuje právní prostředky k ochraně, pokud by byla oběť z tohoto důvodu diskriminována. Byl doplněn trestní zákoník o novou skutkovou podstatu. Podobně rychle reagovaly i další státy unie. Vláda Velké Británie doporučila Evropskou definici jako vhodný standard a do trestního zákona byla vložena nová skutková podstata trestného činu úmyslného rasového, sexuálního či v jiné formě uskutečněného obtěžování na ulici nebo v zaměstnání.

Sociologické průzkumy v České republice zjišťují zkušenosti se sexuálním obtěžováním u 43 % žen a u 34 % mužů.

Poslední novela Zákoníku práce účinná od 1. ledna 2001 přinesla zcela nové formulace i pokud jde o postupy proti sexuálnímu obtěžování na pracovišti.

Podle § 74 zákoníku práce mají vedoucí zaměstnanci povinnost vytvářet příznivé pracovní podmínky a zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví při práci vykonávané podle pracovní smlouvy ve stanovené pracovní době a dodržovat pracovní řád.

Na to navazuje ustanovení § 7 odst. 2 téhož zákona, podle kterého nikdo nesmí výkon práv a povinností vyplývajících z pracovněprávních vztahů zneužívat na újmu jiného účastníka pracovněprávního vztahu nebo k ponižování jeho lidské důstojnosti.

V případě vedoucího zaměstnance by takovéto porušení pracovní kázně mohlo vést až ke skončení pracovního poměru výpovědí nebo dokonce k jeho okamžitému zrušení. Pochopitelně toto vše jsou čistě teoretická východiska možného postupu a praktická aplikace citovaných ustanovení, včetně dopadu na pracovní poměry, by byla odvislá od přesně a objektivně zjištěného skutkového stavu a zvážení podílu zavinění obou aktérů.

Za ponižování lidské důstojnosti v souladu s principy rovnosti mužů a žen v pracovněprávních vztazích považovat i takové nežádoucí sexuální chování na pracovišti, které je nevhodné, nevhodné nebo urážlivé, čímž vytváří nepřátelskou atmosféru na pracovišti, nebo které může být druhým účastníkem pracovněprávního vztahu oprávněně vnímáno jako podmínka pro rozhodnutí, která ovlivňují výkon práv a povinností vyplývajících z pracovněprávních vztahů. Nežádoucí sexuální chování se může týkat jak zaměstnanců ve stejném funkčním postavení, tak i zaměstnanců ve vztahu vzájemné podřízenosti.

Podle důvodové zprávy znamená tato úprava především soulad s rezolucí Rady ES č. 90/C/157/ 02, o ochraně důstojnosti žen a mužů na pracovišti a doporučení Komise č. 92/131/EEC.

Dojde-li v pracovněprávních vztazích k porušování práv či povinností vyplývajících z rovného zacházení s muži a ženami, nebo k ponižování lidské důstojnosti, má postižený zaměstnanec právo se domáhat, aby zaměstnavatel upustil od toho porušování nebo jednání, aby odstranil následky tohoto porušování nebo jednání a aby zaměstnanci bylo dáno přiměřené zadośćtučinění. Pokud v konkrétním případě nebude postačující upuštění od nežádoucího chování nebo jednání, protože byla ve značné míře snížena důstojnost zaměstnance nebo jeho vážnost na pracovišti, má zaměstnanec právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích. O výši náhrady bude rozhodovat soud.

V případě diskriminačního jednání zaměstnavatele, včetně sexuálního obtěžování, má zaměstnanec možnost obrany. Může se domáhat ochrany podle povahy věci, zejména podle nového ustanovení zákoníku práce, aby zaměstnavatel upustil od toho porušování nebo jednání, aby odstranil jejich následky a aby zaměstnanec dostal přiměřené zadostiučinění. Pokud se zaměstnanec cítí poškozen v důsledku nedodržení zásady stejného zacházení, může se dále domáhat formou stížnosti u příslušného úřadu práce, nebo prostřednictvím soudního sporu. Pokud nebude postačující upuštění od nežádoucího chování nebo jednání, protože byla ve značné míře snížena důstojnost zaměstnance nebo jeho vážnost na pracovišti, má zaměstnanec právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích. O výši náhrady bude rozhodovat soud.

Právní předpisy upravující občanskoprávní řízení před soudem stanoví zaměstnavateli povinnost nést důkazní břemeno ve sporech týkajících se porušování rovnosti z důvodu pohlaví v novele občanského soudního řádu od roku 2001 současně s účinností novely zákoníku práce.

Zaměstnanec se tedy může domáhat ochrany podle povahy věci, zejména podle § 7 odst. 4 až 6, popřípadě podle občanského zákoníku (§ 11 až 13).

V soudním řízení však nebude nikterak snadné jednoznačně definovat, jaký je vlastně obsah slov „ponižování lidské důstojnosti“. Ide o termín více než vágní, kterým lze označit skutečně širokou škálu jednání. Vzniká tedy naprosto odůvodněná otázka, zda je skutečně každé jednání, které je zcela subjektivně pro žalobce nepřijemné, nežádoucí, nevhodné nebo urážlivé takovým jednáním, které je za hranici zákona a jaké tedy zákonodárce při tvorbě právního předpisu uvažoval.

Nemůže být jako nežádoucí a urážlivé jednání subjektivně chápáno někým to, že je mimo předmět jakéhokoliv zájmu, zatímco ve spolupracovníci od vedlejšího stolu se šéf jen vidí a zahrnuje ji maximální pozorností? Vždyť by se tato opomíjená a přehlížená bytost také ráda hrála ve slunci přízně.

Je možné vůbec jít s takovouto kauzou k soudu? A když ano, tak čeho se domáhat? Jak by měl znít žalobní návrh a následný rozsudek? Že má mít šéf místo jedné milenký dvě?

Možná, že já jsem užil trochu více nadsázky, ale nicméně jsem přesvědčen, že ve skutečnosti „ponižování lidské důstojnosti“ jaksi naruhy může existovat a také nepochybně existuje.

Problematika se ovšem netýká jen vztahů vertikálních mezi zaměstnanci a zaměstnavatelem, ale i horizontálních mezi zaměstnanci na stejné pracovní úrovni.

Nedokáží si dosti dobře představit, jak bude možno objektivně takováto jednání identifikovat, prokazovat či vyvracet. Bude třeba vyčkat judikatury.

A co když se obtěžování neprokáže – otevře se tak možnost postihu pro trestný čin pomluvy podle § 206 trestního zákona? Vždyť v případě neúspěšné žaloby vlastně půjde o zjištění skutečnosti, že někdo o jiném sdělil nepravdivý údaj, který je způsobit značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu. A nepůjde-li o dokonáný trestný čin, pak jistě půjde o pokus trestného činu.

Intenzivnější sexuální obtěžování může nabýt takových rozměrů a forem, že přichází do úvahy využití norem trestního práva, čili jinými slovy řečeno, je třeba zvážit, zdali nebyl jedním spáchán některý z trestných činů proti svobodě a lidské důstojnosti. U těchto trestných činů je charakteristické, že pachatel užil tak intenzivního nátlaku k dosažení svého záměru, že již hovoříme o určité formě a stupni násilí. To je také vedle úmyslu pachatele dosáhnout očekávaného výsledku významným kvalifikačním hlediskem.

Také jednání směřující k dosažení sexuálního cíle proti vůli toho druhého bez donucení a násilí může být při splnění určitých zákonem stanovených předpokladů a podmínek trestným či-

nem. Takovéto jednání by totiž mohlo být kvalifikované jako útisk podle § 237 trestního zákona, jehož se pachatel dopustí tak, když jiného nutí, zneužívaje jeho tísně nebo závislosti, aby něco konal, opomínil nebo trpěl. Je zřejmé, že v pracovněprávním vztahu podřízený-nadřízený jsou jaksi automaticky dány vztahy závislosti, které mohou být snadno zneužity tak, jak již bylo rozebráno. Je-li pracovník vystaven tlaku rozhodnout se, zda se podřídí sexuálním představám svého nadřízeného či nikoliv, a uvědomí si, že v negativním případě mu bude objektivně existující vztah závislosti přinášet nejrůznější potíže, a tak vlastně z přinucení objektivními okolnostmi bude konat nebo trpět, bude tedy nadřízenému po vůli, půjde o klasickou situaci, ve které budou pojmové znaky trestného činu naplněny. Útisk je vlastně z trestněprávního hlediska nejméně intenzivní formou nátlaku. Quasi – milenecký vztah, vycházející z rovnice o nerovných stranách, že vlastně podřízeného utiskuje, nemusí nadřízenému dojit. Stejně tak, i to že získává něco, co by jinak, kdyby nebylo pracovněprávního vztahu podřízenosti a nadřízenosti, nikdy nedosáhl. Samozřejmě je jiná situace tam, kde nadřízený využívá závislosti podřízené osoby mladší než osmnáct let nebo osoby svěřené jeho doзору a přiměje ji k mimomanželské souloži, nebo takovou osobu, zneužívaje její závislosti, jiným způsobem pohlavně zneužije. Pak půjde o trestný čin pohlavního zneužívání podle § 243 trestního zákona a výrazně přísnější postih. Trestným činem útisku podle § 237 tr. zákona, tak pohlavního zneužívání podle § 243 tr. zákona, jsou pokryty heterosexuální i homosexuální vztahy.

Výsledky průzkumu názorů středoškolských studentek na partnerské vztahy

Jaroslav Pech

Na počátku této dotazníkové ankety byl v hodině psychologie výklad tématu: Příčiny a druhy strachu, způsoby jejich ovládnutí. Drobný průzkum prokázal, že mládež ve věku od 17 do 21 let nepociťuje strach ze smrti, jen málo z nemoci, ale již podstatně více z bída, kritiky druhých lidí, ale nejvíce, přes čtyři pětiny studentek popsaly strach ze ztráty partnera a citového vztahu.

To dalo podnět k vypracování dotazníku, jehož výsledky mohou být pro někoho zajímavé, byť názory, vyjadřované v některých bodech, se samozřejmě v budoucnu budou měnit podle konkrétních životních podmínek.

Ankety se zúčastnilo celkem 146 studentek, buď z tříletých oborů (kadeřnice, fotografa), nebo z maturitního nástavbového studia.

Procentuální poměr podle věku viz graf č. 1.

17 let = 6 %

18 let = 42 %

19 let = 40 %

20 let = 8 %

21 let = 4 %

Místem jejich stálého pobytu je většinou Praha nebo blízké okolí:

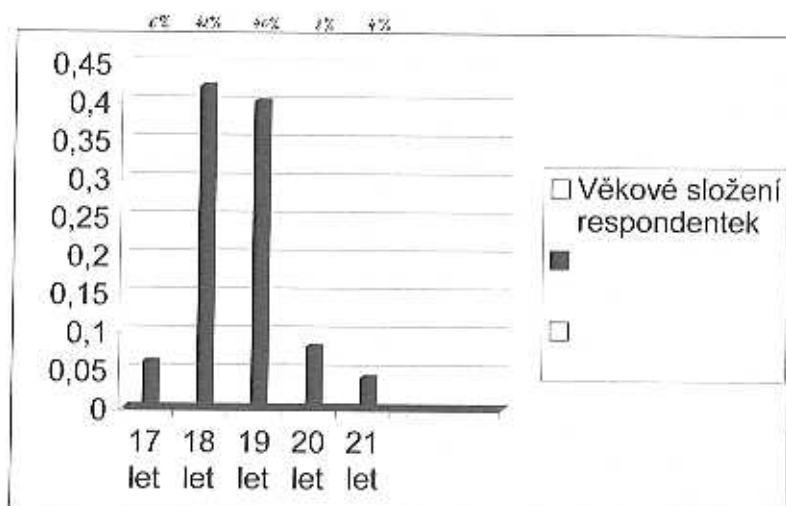
Bydliště v Praze 82 %

Bydliště ve Středočeském kraji 16 %

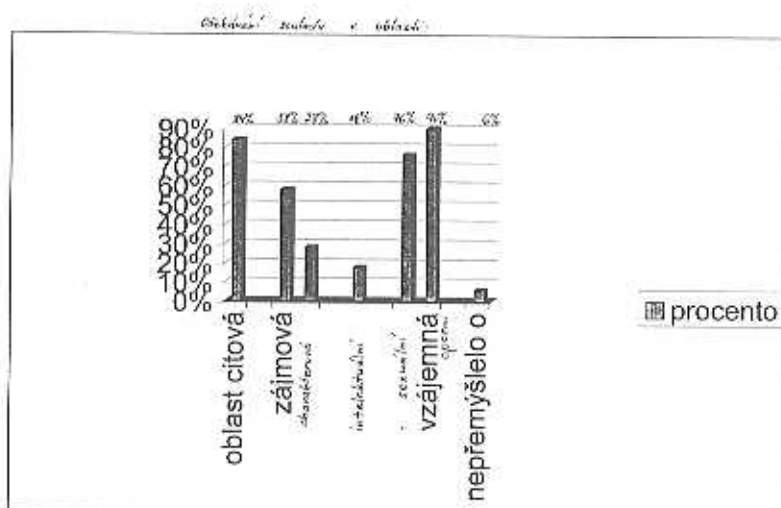
Bydliště jinde v ČR 2 %

Z dotázaných partnerský vztah zatím neprožilo 26 studentek (z toho 18 ve věku 19 let, po třech ve věku 17 a 18 let, dvěma bylo již 20 let).

Graf č. 1

Graf č. 2

Domnívají se, že partnerský vztah, aby byl opravdový, musí trvat alespoň:

2–8 týdnů 14 %

2–6 měsíců 62 %

6 měsíců–2 roky 18 %

zatímco 6 % se domnívá, že na délce trvání vztahu vůbec nezáleží.

O partnerském vztahu lze podle odpovídajících dívek hovořit tehdy, jde-li:

a) o citovou vazbu na jinou osobu – 12 %

b) o citovou vazbu a sexuální vztah – 84 %

c) o sexuální vztah + vzájemné sympatie – 4 %

V partnerském vztahu očekává soulad v oblasti viz graf č. 2

citové 84 % dívek

zájmové 58 %

charakterové 28 %

intelektuální 18 %

sexuální 76 %

vzájemné opory 90 %

nepřemýšlelo o tom 6 %

Partnerský vztah chápe

22 % výlučně jako záležitost osob opačného pohlaví

72 % připouští partnerství osob i stejného pohlaví

4 % nemají vyhraněný názor

2 % uvedla zkušenost vztahu s osobou stejného pohlaví

Podle 34 % má partnerský vztah předcházet svazku manželskému

10 % soudí, že partnerství nemá nic společného s manželstvím

56 % vyjádřilo mínění, že partnerský vztah je lepší než manželství

ani jedna žákyně neprojevila názor, že bez přechodu k manželství je partnerský vztah nemorální či nemravný.

Otázka možnosti uzákonění sňatků osob stejného pohlaví.

Tuto možnost bezvýhradně podporuje 40 % respondentek.

Pro s výhradami (např. adopce dětí) je 44 %

Nemá názor 18 %

Nulové zastoupení je v položkách: jsem spíše proti a vylučuji tuto možnost.

Strach z ukončení partnerského vztahu projevilo 66 % dívek, opačný pocit mělo 34 %, 22 % již má zkušenost s tím, že je partner opustil

12 % tuto situaci údajně ještě neprožilo

14 % ukončilo vztah ze své iniciativy

52 % již má zkušenost s oběma variantami konce vztahu.

Mít více než jednoho stálého partnera odsuzuje 18 % studentek.

Tento stav připouští jako možný, leč nesprávný 76 %.

Jako normální jej neoznačila žádná, nepřemýšlelo o tom 6 %.

Věk vhodný k navázání partnerského vztahu viz graf č. 3:

15 let = 14 % odpovědí

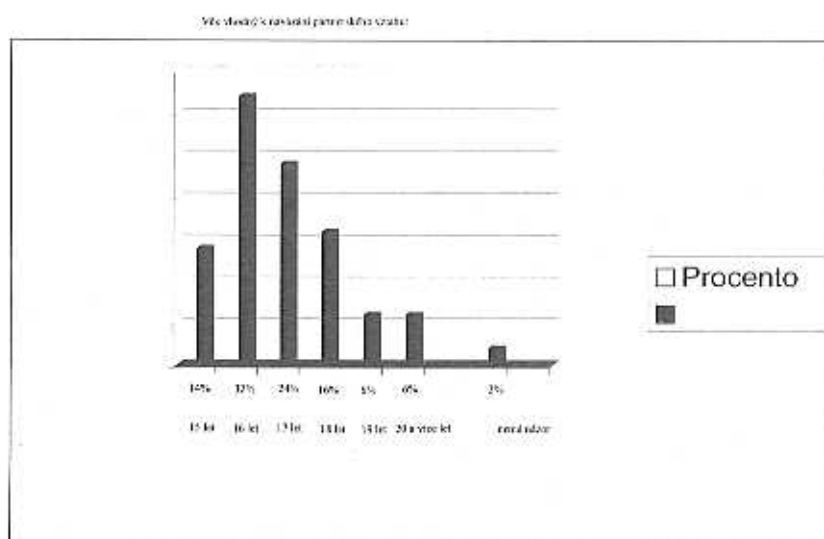
16 let = 32 % odpovědí

17 let = 24 % odpovědí

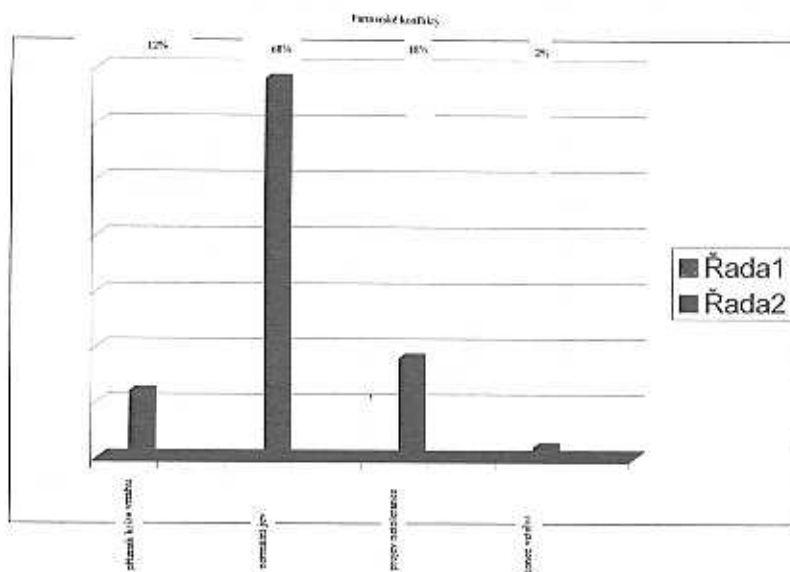
18 let = 16 % odpovědí

19 let = 6 % odpovědí

Graf č. 3

Graf č. 4

20 a více let = 6 % odpovědi
 na vhodnou věkovou hranici nemá názor 2 % odpovídajících.
 Podle 92 % dívek nemá mil navrch žádný z partnerů.
 4 % připouští dominantní roli inteligentnějšího z dvojice, 4 % nevyslovila názor.
 Žádná odpověď nevznikla pro chlapce nebo dívku bez udání nějakého důvodu.
 Partnerské konflikty viz graf č. 4:
 hádka je 12 % vnímána jako příznak krize vztahu
 68 % ji považuje za zcela normální jev
 18 % ji označilo za projev netolerance jednoho či obou partnerů
 2 % ji považují za konec vztahu.

Ač se odpovídající studentky samy označily za tolerantní (ve větší či menší míře), přesto našly věci, které by v partnerském vztahu nedokázaly prominout, viz graf č. 5:

4 % zesměšňování

74 % nevěru (zčásti uváděnou jako opakovanou)

28 % lhaní partnera

16 % bití nebo jiné formy agresivního jednání

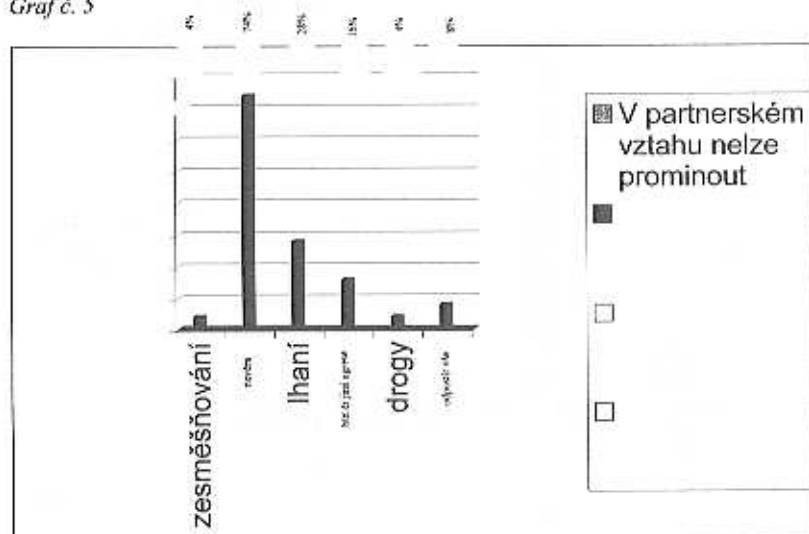
4 % drogy

8 % se domnívá, že lze odpustit úplně všechno.

K dovršení partnerského vztahu patří příchod dítěte. Souhlasí 68 % dotázaných. Opačný názor zastává 32 %.

Otázky související s mateřstvím: Mateřství jako základní poslání ženy, bez něž je život zbytečný, chápe 16 % studentek; 10 % odmítá jakoukoli spojitost poslání ženy s mateřstvím; 72 % vyjádřilo názor, že i bezdětný vztah může být plnohodnotný a uspokojovat partnery; jen 2 % zatím nevyjádřila žádný názor, neboť o této otázce nepřemýšlela.

Graf č. 5

Stejně tak 2 % vyjádřila, že chtějí zůstat bezdětnými ženami.

Jedno dítě plánuje 16 % dívek, 54 % by chtěla dvě nebo více dětí.

28 % nechává věcem volný průchod a žádné konkrétní plány do budoucna nemá.

Jako otce svých dětí si 46 % dotázaných nedovede představit Asiata, 18 % černocho, 16 % Žida, Pro 50 % není přijatelný cikán, pro 4 % Ukrajinec, pro 2 % Rus. S ženatým mužem nechce dítě 36 % studentek, 14 % nemá žádný z uvedených předsudků. Neuvažovalo o tomto problému 18 % studentek.

V navazování partnerských vztahů vystupuje aktivně zhruba 46 % (část se vyjádřila, že za určitých podmínek ano, jindy ne, asi 54% přenechává aktivitu druhému z partnerů).

Aniž bych výsledky ankety přeceňoval, přece se domnívám, že na tomto vzorku mládeže je možné pozorovat určité trendy vývoje partnerství v našich podmínkách. Mladí lidé vstupují na práh dospělého života s určitými představami, morálními postoji a zásadami soužití. Samozřejmě se jejich postoje budou měnit a přizpůsobovat podmínkám existence v blízké i vzdálenější budoucnosti. Ale tato generace se vyznačuje názory, z nichž by se dalo usuzovat na jistou stabilizaci rodiny a partnerských svazků v příštích desetiletích.

Průzkum probíhal v podmínkách SOU služeb v Praze 9.

Období březen–květen 2001.

Vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami – současnost a perspektivy

PaedDr. Jiří Pilař

Současnost

Vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, tedy dětí, které bez individuálního speciálně pedagogického přístupu jsou v procesu vzdělávání znevýhodněné a často výrazně limitované v rámci svých zdravotních, či sociálních omezení, zaznamenává v posledních deseti letech významné pozitivní kvalitativní posuny. Postupně se daří měnit pohled na tyto děti, a to ve smyslu od zdůrazňování neschopností na základě jejich postižení či znevýhodnění směrem k aktivním výkonům a antropologickému modelu řešení celé problematiky. Jsme svědky výrazných integračních tendencí v rámci aktivit celé společnosti jako obecného přístupu ke spoluobčanům se zdravotním postižením či znevýhodněním. Daří se tak postupně učit společnost vnímat problémy zdravotně postižených jako problémy nás všech. To platí zejména v resortu školství, kde jsme se v rámci vzdělávání zdravotně postižených a znevýhodněných žáků ve speciálních školách dostali na evropskou úroveň.

Problémy přes pozitivně se vyvíjející vztahy ke zdravotně postiženým ale často přetrvávají. Zaznamenáváme je i nadále v integraci zdravotně postižených žáků ve školách běžného vzdělávacího proudu. Přes stále častější osvětlené výjimky standard práce mnohých učitelů v těchto školách přetrvává na léty „osvědčených“ přístupech s maximální orientací na výkon a s menším zaujetím o rozvoj a akceptování osobnosti žáka. Uplatňování nástrojů speciálního vzdělávání v rámci integrace dětí do běžného vzdělávacího proudu tak naráží dosud na překážky všeobecného přijetí konceptu integrace pedagogickou veřejností ve školách běžného typu a na

nedostatečnou pregraduální a postgraduální přípravu pedagogů v oblasti speciální pedagogiky, psychologie a pedagogicko psychologického poradenství. Tato skutečnost mnohdy brání individuální integraci dětí se speciálními vzdělávacími potřebami do běžného vzdělávacího proudu.

Jsme stále svědky absence potřebného prostoru pro práci s dětmi, které se nějakým způsobem vymykají, buď osobnostně, sociálně, zdravotně, nebo intelektově. Třídní učitelé, výchovní poradci a ředitelé nemívají potřebnou erudici, pedagogicko-psychologické poradny částečně vyklidily své dřívější pozice ve školách a jejich pracovníci se často uzavřeli do svých pracoven. Víím, že požadavků na vyšetření je mnoho, nicméně položíme si otázku, co je pro děti a učitele potřebnější. Aktuálně chybí systémová posloupnost institucí poradenství ve školství a mechanismus případné supervize výsledků pedagogické a psychologické diagnostiky (např. z důvodů stanovení objemu potřebné pedagogické rehabilitace, sporného návrhu vřazení žáka do systému speciálního vzdělávání apod.).

V současné době zaznamenáváme zvyšující se počty žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, což neodpovídá poklesu celkového stavu žáků ve školách. Nejedná se sice o výrazný nárůst u žáků s typickým zdravotním postižením (vyjma žáků s těžkým mentálním postižením, kteří ještě nedávno byli osvobozováni od základní školní docházky a dnes jsou zařazováni do pomocných škol, resp. do škol pro žáky s kombinovaným postižením), ale zvyšují se počty žáků s neurologickou či s psychiatrickou diagnózou, k nimž se vztahují děti s poruchami učení, soustředění, děti s hyperaktivitou a z ní vyplývajících poruchami chování resp. s emočními poruchami. Zaznamenáváme negativní dopady současné krize rodiny, ale také problémy u dětí z často nepodnělných rodin s nízkým sociálně ekonomickým statutem. **Důsledkem takového stavu je stále větší procento dětí, které mají s absolvováním základní školy výraznější problémy, ať v učení či v chování. V souladu s touto tendencí není nedostatečná odborná připravenost pedagogů pro práci s těmito dětmi.** Není proto divu, že nemálo z nich nachází útočiště ve zvláštní škole jako jediné možnosti, kde jim bude věnována potřebná péče odborníků. Toto je ale z celospolečenského hlediska velice nebezpečná tendence. V současnosti lze tedy celkem zodpovědně hovořit o problému základní školy, která dnes nedokáže z rozličných důvodů individuálně pracovat s dítětem vyžadujícím odlišnější přístupy ve vzdělávání a které často v základní škole selhává ani ne tak ze špatného přístupu ke školním povinnostem, jako z nevhodného a neodborného přístupu učitelů (až mrazí, kolik případů propadajících dyslektiků z češtiny či cizích jazyků stále zaznamenáváme). Pro objektivitu je nutné poznamenat, že mnohdy sebelepší vůle a snaha učitele naráží na přílišnou „mnohohlavost“ třídních kolektivů.

Přes popsané problémy nemůžeme jinak než trvat na integraci, jako na základním filosofickém přístupu ke vzdělávání všech dětí a zvláště pak dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Za tímto tvrzením si ale nemůžeme představovat likvidaci speciálních škol. Pouze je třeba pracovat s pojmem integrace zodpovědně a uvědomovat si, že musí být nejenom cílem, ale také prostředkem ve vzdělávacím procesu a že integrace neznamená automatické přesunutí všech dětí se speciálními vzdělávacími potřebami do škol běžného vzdělávacího proudu. Zařazování musí předcházet velice zodpovědná odborná diagnostika v institucích pedagogicko psychologického poradenství (za úzké spolupráce se specializovanými odborníky), které ve spolupráci se školou připraví výchozí podmínky pro každého žáka. Jiným způsobem chápání a realizovaná integrace se naopak proti žákovi obrací a působí velké škody. Ale to platí i ve speciálních školách.

Proces integrace probíhá v našem školství zhruba od roku 1992. Tradiční dělení vzdělávání tzv. intaktní majoritní části zákovské populace a minoritní skupiny žáků se speciálními vzdělávacími potřebami byla vystřídána vznikem alternativní nabídky vzdělávacích programů a forem vzdělávání. Úkolem státu je zajistit maximální autonomii rozhodování vzdělávaných subjektů o formě vzdělávání při zachování kvality všech existujících forem vzdělávání. Tento úkol je možné realizovat jen v podmínkách úzké provázanosti speciálního školství s běžným vzdělávacím proudem, kvalita řešení je přitom závislá na připravenosti společnosti přijmout jedince, který se určitým způsobem vymyká představě obecně zařité normy, jako rovnoprávného partnera občanského soužití.

V podmínkách školství se jedná o plnění požadavku zajištění individuálních vzdělávacích potřeb všem žákům. To vyžaduje rozšiřování vědomostí o speciálně pedagogických postupech a metodách práce mezi pedagogickými pracovníky běžných škol všech stupňů. Světová konference o speciálním školství v Salamance (UNESCO: Final report. World Conference on Special Education, Salamanca, 1994) jednoznačně stanovila pro členské země úkol zabezpečit rovný přístup ke vzdělání všem dětem, tedy i těm, které jsou u nás v současnosti od školní docházky osvobozovány.

Oblast speciálního školství doplňují poradenské služby, které vedle pedagogicko psychologických poraden zajišťují nově vzniklá speciálně pedagogická centra a střediska výchovné péče. Jejich vznik si vyžádaly demokratické společenské změny a změny koncepce speciálního školství související s procesem integrace a deinstitucionalizace (preferování výchovy v rodinném prostředí před ústavním). Na zabezpečování poradenských služeb se na své úrovni snaží podílet také školy a školská zařízení.

Stěžejní tendence v oblasti speciálního školství se tedy prioritně týkají odstraňování segregovaného vzdělávání zdravotně postižených a jejich integrace do běžného vzdělávacího procesu za kvalitní pregraduální a postgraduální přípravy pedagogů v potřebných oblastech. Princip integrace a inkluze je tedy možné realizovat v součinnosti se zásadní reformou školského systému jako celku.

Princip školní integrace přesahuje oblast resortu školství a zasahuje do sféry zaměstnanosti, sociálních služeb, zdravotní péče včetně etiky společenského soužití. Zkvalitnění úrovně vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami naráží na určitá úskalí:

- Chybí právní opora interdisciplinárního zabezpečení péče o dítě raného věku tzv. rané péče od 0 až po 6 let věku) včetně jejich přípravy na vzdělávání. Toto omezení a neexistence systémového zajištění rané péče představuje riziko opožděného nástupu intervenčních postupů, včetně vzdělávání.
- Chybí všeobecný konsensus o povinnosti vzdělávání všech dětí, včetně dětí s velmi těžkým stupněm postižení. Tento nedostatek vyplývá z tradičního nazírání konceptu vzdělávání jako takového. Vzdělávání prostě již nemůžeme chápat jen jako o číslech a písmenkách. Je to všeobecná kultivace člověka, jeho těla i ducha, a jeho příprava na život v dospělosti.
- V současné legislativě není dostatečně zohledněno poskytování speciálního vzdělávání dětem a žákům chronicky nemocným a zdravotně oslabeným, kteří nejsou zařazeni do škol při zdravotnických zařízeních a kterým jejich zdravotní stav negativně ovlivňuje proces školního vzdělávání (např. nemocní cukrovkou, se srdečními vadami, onkologická onemocnění, cystická fibróza, celiakie, epilepsie, organická poškození mozku, apod.).
- Chybí ustanovení, kterým by speciální vzdělávání bylo spolu s dalšími složkami ucelené rehabilitace podmínkou plnění ustanovení § 23 zákona č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

Perspektivy

Vzdělávání je třeba perspektivně umožnit prostřednictvím alternativních organizačních forem a obsahů vzdělávání všem dětem bez rozdílu zdravotního postižení či nezvýhodnění. To znamená zásadně změnit tradiční pohled na vzdělávání a sjednávat pro tuto změnu širokou společenskou podporu.

Nastoupený trend integrovaného vzdělávání dětí s postižením vyžaduje zásadní změnu v koncepci škol běžného typu. Potřebné změny se týkají jak fyzického přístupu ke vzdělávání (architektonická úprava budov včetně úpravy místa k sezení apod.), tak kvalitativních změn pedagogických a organizačních při současném využívání vhodné formy, obsahu a metod vzdělávání a systému služeb školního poradenství.

Smysluplný proces vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami v předškolním i školním věku vyžaduje naplňovat následující koncepční záměry, které lze chápat jako stěžejní v dalším zefektivňování vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami:

- **legislativně i politicky zakotvit odpovědnost a vývoj směrem k rovnému přístupu ke vzdělávání všech dětí bez rozdílu a bez ohledu na stupeň zdravotního postižení či znevýhodnění** (prohlášení z výše citované Konference o speciálním školství v Salamance 1994 o nutnosti vytvořit povědomí ve společnosti o právu a potřebě vzdělávání všech dětí, připravit školy běžného vzdělávacího proudu přijmout odpovědnost za všechny žáky bez rozdílu, zda jsou či nejsou výrazně zdravotně postiženi či znevýhodnění),
- **přehodnotit koncept vzdělávání a přizpůsobit jeho obsah, formu a metody potřebám dětí se speciálními vzdělávacími potřebami**, tedy akcentovat především individuální přístupy a tomu podřídít školní podmínky (nejedná se vždy o snižování počtu dětí ve třídách),
- **analyzovat podíly jednotlivých resortů na participaci péče o žáky se zdravotním postižením a znevýhodněním** a v rámci komplexnosti přístupu zabezpečit koordinaci jejich naplňování v systému ucelené rehabilitace,
- **vytvořit jednotnou terminologii v oblasti speciálních vzdělávacích potřeb** (kompatibilní s evropskými konvencemi),
- **transformovat zvláštní školy na školy základní se speciálními vzdělávacími programy** pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří selhávají v základní škole, a tak rozšířit nabídku těchto škol – tedy nikoliv rušení, ale obohacení jejich činnosti za využití jejich odborného potenciálu,
- **rozšířit vzdělávací program v pomocných školách** o program pro děti s výraznějšími stupni mentálního postižení, což je v souladu se současnými evropskými trendy,
- **respektovat individualitu dítěte a jeho potřeby**, a to od možnosti a ochoty pedagogů diferencovat své vzdělávací postupy a individualizovat vyučování místo standardizovaných učebních plánů až po specifické vybavení interiérů dle forem a stupňů zdravotního postižení jako podmínku pro individuální činnosti a programy včetně využívání kompenzačních pomůcek,
- **na krajské úrovni rekonstruovat síť odborných učilišť, učilišť a praktických škol podle demografických potřeb, poptávky na trhu práce a dopravní obslužnosti** – v souvislosti se změnami podmínek pro přijímání do přípravy v těchto školách a vzhledem k finanční náročnosti je třeba koordinovat strukturu vzdělávací nabídky jednotlivých odborných učilišť, učilišť a praktických škol s přihlédnutím na potřeby regionu a odborného zajištění přípravy (je třeba respektovat současné integrační vzdělávací trendy a otevřít možnost

výběru vzdělávacích programů odborných učilišť i dalším uchazečům, zejména těm s nižšími vzdělávacími výsledky a předpoklady ke studiu),

- **podporovat ve spolupráci s úřady práce „právo na první zaměstnání absolventů“**, aby se nefixovaly pasivní způsoby života a sociální závislost na podpoře v nezaměstnanosti u mladé generace absolventů,
- **realizovat připravenou novou koncepci vzdělávání v oblasti vzdělávání neslyšících**, která bude akceptovat znakový jazyk jako hlavní, ale ne jediný dorozumívací prostředek takto postižených dětí,
- **využívat speciálních škol jako pracovišť pro vývoj a ověřování nových metod práce** a jako přirozených center dalšího, celoživotního vzdělávání osob s postižením a aktivačních center umožňujících budování samostatného způsobu života osob s postižením,
- **umožnit na základě legislativních vymezení osobám starším 18 let po získání primární kvalifikace přijetí do rekvalifikačních kurzů** (zejména pro osoby se zdravotním postižením je systematická příprava na povolání v rámci přípravy ve školách z hlediska potřebného rozvoje jejich kompetencí významná),
- **provádět kurzy k doplnění vzdělání pro absolventy**, kteří povinné vzdělávání neukončili stupněm vzdělání,
- **propojovat školu a rodinu, aktivovat jak ve vztahu k jednotlivým školám a žákům, tak na celostátní úrovni rodiče jako stěžejní partnery školy při zvládání problémů dětí** (kdy je třeba posilovat vzájemný respekt a důvěru mezi veřejnou správou a rodiči včetně jejich organizací, vznik rad škol i ve školách pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami a posilovat odpovědnost rodičů za výchovu jejich dětí),
- **vytvářet a realizovat programy dalšího vzdělávání učitelů** (zvláště z těch škol, které aktivně přistupují k inkluzivnímu školnímu prostředí),
- **více otevřít školní prostředí a více spolupracovat v rámci diagnostiky i následné pedagogické rehabilitace ve školách s ostatními odborníky i z jiných rezortů** (pediatr, neurolog, rehabilitační pracovník, psychoterapeut...),
- **zajišťovat v rámci speciálně pedagogické diagnostiky včasné rozpoznání potřebnosti speciálně pedagogické péče a její včasné zahájení** s využitím všech dostupných a vhodných pedagogických prostředků – čím dříve, tím levněji.

V rámci řešení koncepce komplexní práce s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami je třeba postihnout společnými silami resortů sociálních věcí, školství a zdravotnictví kromě již výše zmíněného tyto oblasti:

- **potřebnost definování okruhu péče poskytované v rámci ucelené rehabilitace jednotlivými participujícími resorty v jednotlivých etapách života člověka a meziresortní koordinace rehabilitačních činností**,
- **vyřešení problematiky poskytování rané péče**, od které se v návaznosti odvíjejí další formy ucelené rehabilitační péče,
- **vyřešení problematiky včasného zachytu a systémového provádění povinného screeningu lékaři prvního kontaktu a vyřešení otázky interdisciplinární komunikace mezi poskytovateli jednotlivých složek ucelené rehabilitace za účelem jejího včasného zahájení**,
- **vyřešení problematiky dopravy žáků s tělesným, těžším zdravotním postižením, artismem, více vadami apod. do školy**,

➤ vyřešení problematiky aktivace osob se zdravotním postižením, pro které práce nebude s ohledem na postižení zdrojem obživy (např. zřizováním aktivizačních center při speciálních školách),

➤ vyřešení problematiky osobní asistence a jejích možnosti využití v průběhu vzdělávání.

Perspektivně bychom chtěli dosáhnout stavu, kdy by bylo možné s uspokojením konstatovat, že výstupem speciálního vzdělávání je absolvent příslušného vzdělávacího programu, a využíváním prostředků při osvojování obsahu vzdělávacího programu bylo dosaženo s ohledem na druh a stupeň postižení:

- eliminace příznaků a sekundárních důsledků postižení
- rozvoje vědomostí, dovedností a návyků a oblasti poznávání
- rozvoje myšlení schopnosti řešit problémy
- rozvoje oblasti afektivní a emocionální, kultivace chování a prožívání (sebeuvědomování, sebekontrola, odpovědnost, vůle)
- rozvoje motoriky a sebcobsluhy
- rozvoje sociálních vztahů a aktivního a samostatného způsobu života
- rozvoje komunikace a komunikačních kompetencí
- orientace ke zdravému životnímu stylu
- rozvoje individuálního talentu a nadání.

Speciální vzdělávání je třeba skutečně vnímat jako proces rozvoje a kultivace osobnosti dětí se zdravotním postižením a jiným znevýhodněním, pedagogické působení na jejich chování a chování celé společnosti tak, aby vzájemné soužití všech, včetně soužití minoritní a majoritní části společnosti s postižením a nepostižených bylo maximálně harmonické, bez škodlivých extrémních nároků a představ a umožňovalo v co možná nejvyšší míře spoluúčast všech zúčastněných článků na životě celé společnosti.

Preventivně výchovná péče a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních

V současné době je v Parlamentu ČR ve schvalovacím procesu návrh Zákona o školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a o školských zařízeních preventivně výchovné péče. Nezbytnost připravených zákonných úprav vyplývá z ratifikace mezinárodních smluv Úmluva o právech dítěte, zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, z Listiny základních práv a svobod, z přijatých nových zákonů, např. o rodině a o sociálně právní ochraně dítěte apod.

Koncepce péče o děti ve výchovných zařízeních musí respektovat potřebu humanizace výchovného procesu v souladu s Úmluvou o právech dítěte. Přípravovaný zákon stanoví, jakým způsobem bude vykonávána ústavní nebo ochranná výchova, která je nezletilému nařízena soudem v případě, že je jeho vývoj narušen v důsledku nedostatečné péče rodičů nebo v důsledku jeho vlastního asociálního chování.

Postupně bude zřizována řada druhů a typů školských zařízení s rozdílnými výchovnými přístupy specifikovanými podle druhu postižení svěřenců tak, jak vyplynulo během doby z požadavků odborníků z praxe. Zákon dále stanoví věkový rozsah svěřených osob, důvody, pro které mohou být do zařízení umístěny, umožňuje vytvářet podmínky pro vzdělávání. Upravuje otázku úhrady nákladů za péči a otázku kapesního a věcné pomoci.

Koncepce speciálního školství zahrnuje i oblast preventivně výchovné péče. Zařízení preventivně výchovné péče zajišťují odbornou pomoc dětem, rodičům i pedagogickým pracovní-

kům při řešení obtíží, týkajících se výchovy či vzdělávání. Stále více se jeví potřebným věkově posun péče o dítě z původních 3 let na dobu limitovanou jeho narozením. Jedná se o záměrné rozšíření péče na věkovou skupinu, která je nejzranitelnější, a v níž se dle četných našich i zahraničních výzkumů formují některé zásadní rysy osobnosti. Právě zde se mohou objevit první, ale hluboké antisociální struktury, které se v pozdějších letech velice těžko eliminují. Jestliže uvažujeme o prevenci, je třeba působit na osobnost již v době, kdy je nejvíce přístupná vnějším vlivům a kdy se u ní dají celkem úspěšně odstraňovat negativní výchovné zásahy rodičů a to speciálně pedagogickými a psychologickými metodami, náležitými do kompetence školství.

Zákon bude umožňovat zřizování širokého spektra zařízení náhradní výchovné péče s rozdílnými výchovnými přístupy specifikovanými podle druhu postižení svěřenců tak, jak vyplynulo během doby z požadavků odborníků z praxe. Jejich konkrétní specifikace vyplyne z požadavků terénu. Zákon dále stanoví věkový rozsah svěřených osob, důvody, pro které mohou být do zařízení náhradní výchovné péče umístěny, způsob a podmínky vzdělávání, včetně způsobu plnění povinné školní docházky, stejně jako způsobu dalšího vzdělávání. Upravuje finanční zabezpečení, z pohledu zařízení stanoví způsob a výši úhrady za péči, z pohledu svěřenců stanoví způsob a výši vypláceného kapesného a věcné pomoci.

Jeho nejzávažnějším účelem je co nej přesněji vymezit pravomoci a povinnosti zařízení náhradní výchovné péče (resp. jeho ředitele) vůči nezletilému a jeho rodičům, formulovat práva a povinnosti nezletilého svěřence do péče zařízení náhradní výchovné péče a současně stanovit míru omezení práv jeho rodičů a vymezit jejich povinnosti vůči tomuto zařízení. Rodiče totiž zůstávají zpravidla i nadále zákonnými zástupci nezletilých umístěných z rozhodnutí soudu v zařízeních náhradní výchovné péče a všechna ostatní práva jsou těmto rodičům zachována, pokud nedojde k jejich výslovnému omezení nebo zbavení soudem.

Pokud bude zákon v podobě, jakou má nyní schválen, a bude-li schválen školský zákon, bude možné realizovat celkovou koncepci speciálního vzdělávání a flexibilně reagovat na všechny potřeby terénu, od zdravotního postižení až po důsledky negativního působení na zdravý sociální vývoj dítěte.

K rodinné a sexuální výchově v primární škole na prahu 21. století

PaedDr. Miluše Rašková, PhD.

Rodinná a sexuální výchova tvoří v současné době integrální součást výchovně vzdělávacího procesu žáků mladšího školního věku již od 1. ročníku základní školy a její cíle s obsahem kmenového učiva jsou od roku 1995 vymezeny v příslušných edukačních materiálech (Standard základního vzdělávání, učební osnovy vzdělávacích programů OŠ, ZŠ, NŠ).

Ve Standardu základního vzdělávání (1995, s. 41–42) jsou specifické cíle rodinné a sexuální výchovy stanoveny tak, aby proces vzdělávání směřoval k tomu, aby žáci chápali význam rodiny a domova jako prvních horizontů života, získali schopnosti komunikace, sebeuvědomování a sebepoznání, které budou přispívat k jejich osobnímu rozvoji, k naplňování jejich role v rodině a upevňování rodinného soužití, získali základní poznatky o jednotlivých částech lidského těla včetně reprodukčních orgánů, a anatomicko-fyziologických a psychosociálních aspektech lidské sexuality, vytvářeli si etické postoje k sexualitě a dokázali se vyvarovat rizikovým formám sexuálního chování.

Okruhy kmenového učiva pro rodinnou a sexuální výchovu podle Standardu základního vzdělávání (1995, s. 41–42) tvoří Rodina, domov a rozvoj osobnosti (např. vztahy mezi členy rodiny, typy rodin, způsoby komunikace v rodině, vliv rodinného prostředí na rozvoj osobnosti a jeho zdraví, funkce rodiny, sociální sféra pomoci rodinám atd.), základy sexuální výchovy (např. partnerské soužití, projevy citu a lásky, manželství, rodičovství, etické a právní normy, kulturní slovník, rozdílnost pohlaví, ochrana před sexuálním a jiným zneužíváním, puberta, základy lidské reprodukce, rizika pohlavně přenosných chorob včetně HIV/AIDS atd.).

Novodobým konceptním začleněním rodinné a sexuální výchovy do školního vzdělávání jako integrální složky výchovy (zejména jako součásti výchovy ke zdraví) se definitivně ukončila polemika o otázkách např. samostatného vyučovacího předmětu v primární škole. Rodinná a sexuální výchova v současné české primární škole tedy prolíná celým výchovně vzdělávacím procesem, je pojímána jako nedílná součást všech složek výchovy, i když realizace jejích cílů má probíhat především prostřednictvím předmětů učení o přírodě a společnosti (prvouka, přírodověda, vlastivěda). Z hlediska začlenění rodinné a sexuální výchovy jako integrální součásti výchovy ke zdraví do učebních osnov platných vzdělávacích programů lze konstatovat, že každý z nich má tuto problematiku začleněnou a uvedenou odlišným způsobem.

V učebních osnovách Obecné školy jsou pojmy z rodinné a sexuální výchovy jednotlivě přiřazeny k určitým tématům v rámci okruhů vyučovacích předmětů prvouka, přírodověda a vlastivěda, nejsou tedy nijak samostatně vyčleněny. V učebních osnovách Základní školy je rodinná a sexuální výchova součástí 14. tematického celku „Člověk a zdraví“, který tvoří poslední článek osnov předmětu prvouka (1.–3. ročník ZŠ). Pro vyšší ročníky primární školy je zmíněná výchova vymezená a uvedená v samostatné kapitole „Výchova ke zdraví“. V Národní škole je rodinná a sexuální výchova povinnou integrální součástí „Výchovy ke zdravému životnímu stylu“ a cíle (definované v oblasti postojů, schopností a dovedností i okruhy učiva) jsou vymezeny mimo rámec vyučovacích předmětů prvouka, přírodověda a vlastivěda.

Je třeba připomenout, že rodinná a sexuální výchova v podmínkách primárního vzdělávání také prošla zejména ve 2. polovině 20. století svým specifickým vývojem, který se odrážel např. v hledání adekvátního názvu, obsahu učiva, metod, forem a prostředků výchovně vzdělávací práce atd., a v současné koncepci jsou výsledky vývojových stupňů patrné.

Kofeny vývojové linie koncepčního včleňování rodinné a sexuální výchovy do výchovně vzdělávacího procesu žáků mladšího školního věku lze hledat již v průběhu 20. století. Po 1. světové válce se v české škole sice prosazovala tzv. pohlavní výchova, ale poučení z oblasti zmíněné výchovy se přímo nevztahovalo na žáky věkové kategorie dnešní primární školy. Prameny uvádějí (Štěch, 1921, Suk, rok neuveden), že první poučení z problematiky pohlavní výchovy by měli žáci získat před 12. rokem věku, ovšem v souvislosti s jejich probouzejícím se pohlavním pudem. Vzhledem k faktu, že se pohlavní pud neprobouzí u všech dětí ve stejné době, nelze dobu poučení univerzálně stanovit. V rámci pohlavní výchovy měli být žáci poučeni o biologických rozdílech mezi ženou a mužem, seznámení s anatomií a fyziologií pohlavního ústrojí a péči o ně. Garanci za pohlavní výchovu měli představovat lékaři, kteří jako odborníci uvedenou problematiku většinou přednášeli. Vedle lékařů mohli i učitelé ve škole poučit žáka tzv. mezi čtyřma očima za předpokladu, že zjistili, že žák pohlavně bloudí. Podle Štěcha (1921, s. 348) bylo v období 20. a 30. let 20. století proklamováno, že se kolektivistický ráz školní výchovy nehodí k úkolu pohlavně vyučovacímu.

Význam zejména sexuální výchovy začíná být též ve vyspělých zemích zdůrazňován po 1. světové válce. Snaha o zavedení sexuální výchovy do škol se stala institucionální záležitostí,

i když na počátku 50. let 20. století stála většina evropských vlád proti zavádění sexuální výchovy do školské praxe. Je známo, že výjimku tvořilo např. Švédsko, kde se zavedení zmíněné výchovy na základních školách datuje již od roku 1942. Teprve počátek 60. let 20. století přináší pro rodinnou sexuální výchovu na českých základních školách určitý posun jak v pojetí, tak i obsahu, a to v souvislosti s celosvětovými tendencemi.

Je známo, že se v 60. letech 20. století zrodila základní vývojová linie včleňování rodinné a sexuální výchovy v podmínkách školního vzdělávání. Z historického hlediska tvořil první vlašťovku rok 1960, kdy byla tzv. výchova k rodičovství uložena základním devítiletým školám pokynem ve Věstníku ministerstva školství (Svobodová, Vodrážka, 1977), ale učivo výchovy k rodičovství se nestalo součástí učebních osnov. Koncepce spočívala v návaznosti spolupráce se zdravotníky a v realizování besed a přednášek pro žáky a jejich rodiče. Z hlediska obsahu převládalo poučení z anatomie, fyziologie a hygieny, převládající metodu tvořil monolog. Veškerá poučení byla většinou jednorázová a týkala se pouze žáků z nejvyšších ročníků základní školy. Většinou nebyl ani uplatňován princip koedukovanosti (Junek, 1997, Janiš, Täubner, 1999), přednášky byly určeny pouze dívkám nebo chlapcům.

Podstatné zvýšení pozornosti k problematice rodinné a sexuální výchovy nastalo v 70. letech 20. století. V rámci resortu školství bylo zkonstatováno, že je nutné vypracovat zásady výchovy k rodičovství pro všechny stupně škol, zdůraznit výchovu k rodičovství a přípravu na manželský a rodinný v učebních osnovách škol všech stupňů a následně podle těchto zásad a učebních osnov realizovat uvedenou výchovu ve školním vzdělávání. V tomto období došlo ke změnám v obsahu, formě i metodě při výuce výchovy k rodičovství a změnila se též věková hranice žáků pro začátek uplatňování poznatků uvedené výchovy ve školní praxi. Výchova k rodičovství se týkala i žáků dnešní primární školy. Podle dobových dokumentů (Výchova k rodičovství na základních devítiletých školách, 1970, Metodický návod k výchově k rodičovství na ZDŠ, 1972) tehdejšímu 1. stupni ZDŠ odpovídala etapa, která měla stanovenou metodiku i tematické okruhy a obsah byl od předcházející koncepce obohacen o problematiku rodiny, soužití mezi lidmi, narození dítěte, varování před stykem s neznámými lidmi. Uplatnění formy při výuce výchovy k rodičovství bylo v kompetenci učitele, hlavní metodu měl tvořit přirozený rozhovor mezi učitelem a žáky. Ani v tomto období však nebyla výchova k rodičovství začleněna v učebních osnovách pro 1. stupeň ZDŠ v konkrétní podobě, i když měla tvořit nedílnou součást výchovně vzdělávacího procesu a měla být uplatňována v rámci principu koedukovanosti. Jak je patrné, právě v 70. letech 20. století se v podmínkách školství řešila koncepce začleňování rodinné a sexuální výchovy již od vstupu dítěte do primárního vzdělávání.

80. léta 20. století představují pro rodinnou a sexuální výchovu v primární škole z hlediska vývojové linie období stagnace, ne-li regrese, oproti předcházejícímu období se změnil pouze název na výchovu k manželství a rodičovství. V tomto období byl sice zpracován dokument „Hlavní směry a opatření dalšího rozvoje výchovy k manželství a rodičovství na léta 1981–1985“, na základě kterého byly uloženy ministerstvu školství ČSR četné úkoly v rámci zmíněné výchovy, ale pro primární vzdělávání nedošlo ke koncepčním změnám, nezměnil se ani obsah, užiti forem a metod. Výchova k manželství a rodičovství opět nebyla v konkrétní podobě začleněna do učebních osnov pro 1. stupeň základní školy, měla však nadále tvořit nedílnou součást výchovně vzdělávacího procesu a měl být uplatňován princip koedukovanosti při její výuce.

Jak již bylo v úvodu naznačeno, k výrazným koncepčním změnám pro oblast rodinné a sexuální výchovy v primárním vzdělávání dochází teprve v 90. letech 20. století, kdy se stává součástí edukačních materiálů, jsou vymezeny její cíle a stanoveno kmenové učivo.

Rodinná a sexuální výchova v české primární škole na prahu 21. století je tedy koncipována jako součást rozvoje pozitivního lidského citění a mezilidských vztahů v rámci záměrné, cílevědomé činnosti pedagoga i žáka. Koedukovaná rodinná a sexuální výchova má svůj obecný cíl (zdravý a kvalitní život v partnerství, manželství a rodičovství s akcentem na biologickou, psychickou, sociální i etickou harmonii) a své četné konkrétní cíle, které vycházejí především z věkových a individuálních zvláštností dětí mladšího školního věku. Vedle cílů má i své specifické metody, formy, prostředí i principy (Täubner, 1997), které byly vyvozeny aplikací světových zkušeností na české podmínky (společenské, demografické, psychologické) včetně respektování podmínek materiálních a tradic regionu (Mellan, Brzek, 1994).

Dále je třeba si uvědomit, že jedině prostřednictvím fundovaného pedagogického působení kvalitně vybaveného učitele primární školy může docházet ke správnému formování žáka v oblasti jeho vědomostí, dovedností, návyků a také postojů k problematice rodinné a sexuální výchovy. V primární škole je profesionální povinností každého pedagoga se podílet na výuce rodinné a sexuální výchovy, neboť ve výchovně vzdělávacím procesu žáků mladšího školního věku nefiguruje zpravidla žádný jiný specializovaný pedagog a právě učitel na 1. stupni základní školy jako první začíná formovat žáka (a to nejen v rámci rodinné a sexuální výchovy) na počátku jeho dlouhé cesty při výchově a vzdělávání v české škole. Plně se připojuji k názoru K. Janíše a V. Täubnera (1999, s. 4), J. Zvěřiny (1994, s. 173–174) i R. Uzla (1995, s. 9), že moudře pedagogicky koncipovaná rodinná a sexuální výchova již od nejútlejšího věku dítěte tvoří jednu ze záruk budoucího sociálně akceptovatelného sexuálního chování člověka. Vzhledem k výše uvedeným faktům je nesmírně důležitou záležitostí též začlenění odborné i metodické problematiky rodinné a sexuální výchovy do pregraduální přípravy učitelů primárního vzdělávání.

Je jasné, že vedle rozhodující role učitele primární školy je v edukačních otázkách rodinné a sexuální výchovy nezastupitelná úloha rodiny dítěte. I v současné době má rodina v této oblasti prioritní postavení, protože poskytuje dítěti model mužské a ženské role a měla by být i vzorem partnerských, manželských a rodičovských vztahů a způsobů chování.

Souvislost s prioritním postavením rodiny při uplatňování rodinné a sexuální výchovy byla naznačena již na počátku 20. století. V průběhu celého zmíněného století se nikdy nepopírala tato prioritní úloha rodiny a vždy na ní měl být brán ve výchovně vzdělávacím procesu žáků mladšího školního věku zřetel, i když si pedagogové často kladli otázku, zda je rodina kompetentním místem pro kvalitní realizaci poučení zejména v oblasti sexuální výchovy (např. Štech, 1921, s. 348).

Je velmi optimistické, že v současné době se jeví škola jako nejoptimálnější prostředek k dosažení společenských cílů v oblasti rodinné a sexuální výchovy i přesto, že základ této výchovy musí garantovat rodina. Proto je z hlediska důležitosti pro úspěšnou realizaci rodinné a sexuální výchovy ve školské praxi na 1. stupni základní školy potřeba klást akcent na spolupráci školy s rodinou žáka. Je též velmi potřebné, aby rodičovská veřejnost dětí mladšího školního věku byla nadále podrobně informovaná o systému školního vzdělávání v otázkách rodinné a sexuální výchovy. Škola může využít všech dostupných forem (např. třídní schůzky či konzultace s třídními učiteli, besedy s odborníky, návštěvy rodičů ve vyučování apod.), pomocí by mohly též publikace nebo jiné přehledové materiály pro rodiče o problematice rodinné a sexuální výchovy a také systematické a objektivní prezentace v tisku a médiích. Přikláním se k myšlence, že bez trvalé i koncepční spolupráce s rodinou dítěte a současně s akceptováním rodinných světónázorových postojů (nikoliv však asociálně orientovaných) nelze rodinnou a sexuální výchovu bez problémů zvládnout ve výchovně vzdělávacím procesu dětí již mladšího školního věku.

Je přínosné a z hlediska budoucnosti optimistické, že v současné době, kdy opravdu stojíme na prahu 21. století, již představuje rodinná a sexuální výchova jako integrální složka výchovy ke zdraví a učení o přírodě a společnosti v primárním vzdělávání cílevědomou a dlouhodobou činnost a neodmyslitelně patří do českého systému výchovy a vzdělávání.

Výběr z použité literatury:

- JANIŠ, K. – TĀUBNER, V.: Didaktika sexuální výchovy. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. ISBN 80-7041-902-4.
- JUNEK, J.: Koedukace z pohledu historie. Sborník referátů z 5. celostátního kongresu k sexuální výchově. Praha: SPRSV, 1997.
- MELLAN, J. – BRZEK, A.: Návrh náplně soustavné sexuální výchovy na základních a středních školách. Učitel'ské noviny, 98, 1995, č. 22, s. 15–19 a č. 23, s. 11–18.
- Návrh učebních osnov obecné školy. Praha: Portál, 1995, ISBN 80-8582-51-8.
- Standard základního vzdělávání. Věstník MŠMT ČR, I.J, sešit 9, září 1995.
- SVOBODOVÁ, A. – VODRÁŽKA, R.: Výchova k rodičovství na základní škole. Praha: SPN, 1977.
- ŠTĚCH, K.: Otázka pohlavní výchovy. Sborník referátů z 1. sjezdu československého učitel'stva a přátel školství v osvobozené vlasti. Praha: nakladem sjezdového výboru Československé obce učitel'ské, 1921, s. 347–351.
- TĀUBNER, V.: Metodika sexuální výchovy pro učitele, vychovatele, rodiče a studenty učitel'ství. Praha: Fortuna, 1997. ISBN 80-7168-403-1.
- UZEL, R.: Sexuální a reprodukční zdraví. Praha: SPRSV, 1995.
- Vzdělávací program Národní škola. Praha: SPN, 1997. ISBN 80-04-26683-5.
- Vzdělávací program Základní škola. Praha: Fortuna, 1996. ISBN 80-7168-337-X.
- ZVĚŘINA, J.: Lékařská sexuologie. Praha: Schering Pharma, 1994.

Sexuální výchova v rodině očima adolescentů

Mgr. Lenka Šilerová

Vážené dámy, vážení pánové,

tomuto fóru jistě není zapotřebí zdůrazňovat význam sexuální výchovy pro člověka, zejména dospívajícího. Ve svém příspěvku se zaměřím na sexuální výchovu v rodině, což je téma částečně opomíjené. Rodiče a eventuálně prarodiče či jiní vychovatelé dětí a dospívajících nejsou, snad kromě třídních schůzek, nijak zastižitelni, takže je obtížné na ně jakkoliv systematicky působit a *vzdělávat je* k sexuální výchově. Je tedy nutné spoléhat na jejich rodičovské schopnosti, um, takt aj. a podporovat je alespoň nárazovými osvětovými akcemi – besedami a informacemi v médiích, ale i třeba ve škole, brožurami, knihami apod. Lze uvažovat i o speciálních seminářích či vikendových setkáních určených nejen lektorům a učitelům sexuální výchovy a obdobných nauk, ale i rodičům. Je samozřejmě otázkou, nakolik by měli rodiče o účast v takovýchto aktivitách zájem a nakolik by je vnímali jako vměšování do svého teritoria. Na druhou stranu, jak víme z výzkumů, část rodičů je ráda, že za ně břímě sexuální výchovy převezme škola. Sami totiž často nevědí *jak na to*, jak se svými dětmi o sexualitě hovořit. V tomto případě by pro ně mohly takovéto akce být zajímavé a vítané. Jakmile rodiče připustí,

že by se v této oblasti potřebovali vzdělat, že si v ní nejsou zcela jistí, je to pozitivní fakt i pro jejich děti. Horší je to s těmi, kteří se nad sexuální výchovou svých dětí ani nezamyslí a pokud se o ní někdo zmíní, mávnou rukou: „my jsme taky vyrostli bez ní a taky jsme zplodili dvě děti“ nebo, jak kdysi zmínil známý a velmi vzdělaný a vážený historik v demim tisku „to je řeči, jak naučit káčata plavat“. Není zde úkolem s ním polemizovat. Samozřejmě, nejhorší variantou pro dítě je situace, kdy rodiče o něj nemají zájem vůbec, nemají k němu citový vztah, natož aby se starali o sexuální výchovu. Jak výstižně popisuje profesor Matějček, sexuální výchova v rodině je na první úrovni věcí vztahů v rodině a hlavně laskavého, akceptujícího a milujícího vztahu k dítěti. Dalším důležitým faktorem je *vzor*, tedy to, co dítě v rodině vidí, jak se k sobě rodiče chovají, jak si vyjadřují náklonnost, lásku, jak spolu komunikují, řeší problémy apod. Až na třetí úrovni přichází tzv. *poučení*, tedy záměrné poskytování informací. Podle Matějčka, pokud chybí první dvě roviny, ani sebestlepší poučení nepomůže. Osobně se domnívám, že nás to neopravňuje na tzv. poučení rezignovat, a to nejen doma, ale i ve škole. Naopak, pro řadu dětí a dospívajících hraje školní poučení velmi důležitou roli, může zasáhnout i děti z rodin problematických, nefunkčních či již rozpadlých. A i když je rodina funkční a neproblematická, tak dobré vztahy a láska dětí a dospívajících neuchrání například před sexuálním zneužíváním, nechtěným těhotenstvím či sexuálně přenosnými chorobami. Navíc se domnívám, že není dobré, pokud si mladý člověk odnáší ze své původní rodiny dojem, že lidská sexualita je něco, o čem se za žádných okolností nemluví a co je zcela tabu, anebo že to je věc, která víceméně vždy vyústí v nežádoucí těhotenství. Ovšem, jak je to ve skutečnosti? Co si dnešní dospívající odnášejí z rodiny do začátku svého partnerského a sexuálního života?

V rámci své disertační práce vedené Lenkou Šulovou na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze realizuji výzkum mezi 16–17letými žáky středních škol a učilišť. Hlavním tématem je vnímání komunikace o sexualitě (tedy přibližně Matějčkova *poučení*), a to v souvislosti s vnímanými vztahy v rodině, celkovou mírou komunikace i s postoji k různě kontroverzním otázkám týkajícím se sexuality a s vnímanými postoji rodičů. Vzhledem k tomu, že práce ještě nebyla obhájena a data zatím nejsou kompletně zpracována, bych se s vámi ráda podělila pouze o několik postřehů a hrubých zjištění týkajících se primárně hodnocení a obsahu komunikace o sexualitě a pocházejících ze zpracování pouze části dotazníků, nikoliv celého výběrového souboru čítajícího několik stovek adolescentů z celé České republiky.

Pro tuto základní analýzu byly vybrány odpovědi žáků ze 4 různých škol a regionů: Střední školy aplikované kybernetiky v Hradci Králové, Poštovní školy v Opavě, Integrované střední školy obchodu a služeb v Českých Budějovicích a Střední průmyslové školy strojní v Ostrově nad Ohří. Z každé školy byla vybrána pro předběžné zpracování jedna třída, vzorek se skládá ze 46 dívek a 56 chlapců ve věku 16–17 let. Vzhledem k velikosti vzorku je nutné považovat výsledky pouze za indikativní, nebyly také provedeny detailní statistické analýzy. Výzkum prostřednictvím dotazníků byl samozřejmě anonymní, probíhal striktně v rámci výuky – buď v hodinách společenských věd nebo v suplovaných hodinách, vždy za přítomnosti vyučujícího. Dle informací od učitelů i mé vlastní zkušenosti věnovali žáci dotazníkům nemalou pozornost a vyplňovali je se značným zaujetím. Je nutno podotknout, že některé, zejména otevřené, otázky byly celkem náročné.

Jak je tedy vnímána komunikace o sexualitě v rodinách?

Polovina dospívajících uvádí, že rodiče odpovídali bez problémů na jejich dotazy v této oblasti, sami však takovéto rozhovory nezačínali. Se 30 % adolescentů nemluví rodiče o sexua-

litě a pohlavním dospívání vůbec nebo jen velmi vyhýbavě. Pouze necelá pětina udává, že rodiče začínali rozhovory sami a bez problémů odpovídali na dotazy. Tato data ukazují na relativní pasivitu rodičů.

Na to, že úroveň a množství komunikace o sexualitě v rodině není adolescenty vnímána jako dostačující, ukazuje fakt, že 60 % z nich by chtělo v budoucnu se svými dětmi mluvit o těchto věcech více než jejich rodiče s nimi. Pokud se zeptáme otevřenou otázkou, co by chtěli v této oblasti udělat lépe než jejich rodiče, 44 % z nich odpovídá, že by chtělo se svými dětmi mluvit více, otevřeněji nebo začít dříve. Pouze 8 % uvádí odpovědi typu *nic, takhle to bylo vyhovující*, 7 % dospívajících uvádí konkrétní příklady z partnerského života rodičů (vzájemný vztah, věrnost apod.). Na otázku, v čem by si chtěli v této oblasti vzít příklad ze svých rodičů, téměř 50 % nedává žádnou odpověď nebo uvádí, že z ničeho, 6 % neví. Desetina si cení otevřenosti a upřímnosti, 3 % oceňuje, jak to rodiče zvládli. 4 % respondentů uvádí, že by udělali lépe něco ve vlastním životě (později se vdaly/oženili, měli děti apod.). Tato zjištění svědčí o tom, že rodiče nejsou v této oblasti svým dětem příkladem a vzorem, na druhou stranu takového působení nemusí být zcela uvědomované (natož v adolescenci).

Situace týkající se základního poučení není ovšem zdaleka kritická, téměř 80 % adolescentů dostalo informace o sexualitě a pohlavním dospívání v dle svého soudu přiměřenou dobu. Pravděpodobně se jednalo spíše o základní informace o biologických aspektech dospívání. Ovšem 13 % nedostalo takovéto informace vůbec a 5 % příliš pozdě. Podrobnější analýza témat, o kterých se v rodinách mluvilo, bude provedena až v disertační práci, nicméně nyní se lze podívat alespoň částečně na její celkový obsah.

Nejdůležitějším sdělením, které respondenti získali od matky (otevřená otázka bez variant odpovědí), je jistá forma *varování* (24 %), nejčastěji před těhotenstvím. Více než třetina neuvédla žádnou odpověď a 10 % uvedlo, že hlavní sdělení nebylo žádné. Další konkrétní odpovědi měly výrazně menší zastoupení (2 % na to máš ještě dost času, 5 % dozvěděl jsem se vše podstatné, 7 % udává nějakou konkrétní informaci – o menstruaci, porodu apod.).

Hlavní sdělení, kterého se adolescentům dostalo od otce, je nejčastěji žádné (22 %), 43 % neodpovědělo (to je největší počet neuvedení odpovědi v celém výzkumu), což lze částečně interpretovat jako absenci nejdůležitějšího sdělení, alespoň v myslích adolescentů. Pokud se zaměříme na konkrétní odpovědi, tak nejčastějším sdělením je také *varování* (13 %), dále pak konkrétní informace (4 %), na to máš ještě dost času (4 %). Na rozdíl od matky se také ojediněle objevují odpovědi typu *otec se mnou nikdy o těchto věcech nemluvil* apod.

Lze se tedy domnívat, že (uvědomované) hlavní poselství, které si mladí lidé o sexualitě a věcech s ní spojených odnášejí do života, je jistá forma varování, zejména před těhotenstvím. Jaké to může mít důsledky pro partnerský a sexuální život, by nám řekli sexuologové. Zároveň by bylo zajímavé provést v této oblasti dlouhodobý výzkum.

Varování předávané rodiči nelze ovšem zaměřovat s informacemi o antikoncepci. Téměř polovina adolescentů s rodiči nemluví o antikoncepci vůbec, další téměř třetina jen zřídka. Pouze čtvrtina adolescentů mluví s rodiči na toto téma často nebo někdy. Také téměř polovina dospívajících s rodiči nikdy nemluví o sexu, zřídka o něm mluví 36 %. Často nebo někdy o něm hovoří 17 % adolescentů (jedná se zřejmě spíše o dívky). Pokud se ptáme na četnost komunikace o jiných tématech, situace je poněkud odlišná. O plánech do budoucna mluví s rodiči často nebo někdy 81 % dospívajících, o svých osobních nebo soukromých věcech téměř 60 % dospívajících. Zdá se, že problém není v tom, že by obecně dospívající s rodiči málo mluvili nebo k nim neměli dostatek důvěry. Výzkum také ukázal, přestože to nebylo jeho hlavním cílem, že většina adolescentů hodnotí atmosféru a vztahy v rodině jako dobré.

V závěru dotazníku bylo položeno několik otázek, které měly ukázat skutečné nebo předpokládané/očekávané reakce rodičů na vybrané více či méně typické situace, které mohou nastat a které mohou prověřit zdatnost rodičů v této oblasti a zároveň mít nemalý vliv na celkovou důvěru dítěte či dospívajícího.

Jako šestileté dítě jste ukazovali v obchodě na krabičku prezervativů a ptali se matky, co to je. Jaká byla její reakce? V 18 % *na to máš ještě čas*, v 18 % *zažle* (žvýkačky, bonbóny), ve 13 % se snaží odpoutat pozornost (ale nikoliv tak, aby slíbila pozdější vysvětlení na vhodnějším místě – tak učinila pouze 1 matka), ve 12 % respondenti udávali, že jim řekla *pravdu* (aniž by uváděli konkrétní vysvětlení nebo popis). Pouze marginálně jsou uváděna konkrétní úplná nebo alespoň částečná vysvětlení. Přestože se zřejmě nejedná o nejdůležitější moment, skutečné nebo odhadované reakce rodičů nesvědčí o tom, že by si jimi mohli získat dětskou důvěru v této oblasti.

Jako pětileté dítě jste se ptal/a rodičů, jak jsem přišel/a na svět. Jak na to reagovali rodiče?

Ve 25 % *lízi* (čáp, vrána apod., tyto odpovědi mohou být částečně nadsazené), ve 12 % uvádějí dospívající, že jim rodiče řekli *pravdu*, v 9 % se jednalo o vysvětlení, které lze klasifikovat jako pravdivé, s důrazem na vztah rodičů (měli jsme se s tatínkem moc rádi apod.), v 5 % je popsáno pravdivé vysvětlení s důrazem na biologii (vajínka, semínko apod.), 10 % udává vysvětlení, které je pravdivé, ale popisuje méně důležitý detail (v nemocnici apod.). Odpovědi typu *na to máš dost času* se vyskytly jen výjimečně. Zde je již situace lepší než v předešlé otázce, pětileté dítě skutečně nevyžaduje podrobný popis, ale neustále je zde vysoké procento rodičů, kteří nejsou schopni zareagovat přiměřeně.

Je vám 16 let a prožíváte první lásku. Rodiče se o tom dozvěděli. Co vám řekli?

Zde se neobjevil výrazně převažující typ odpovědi. 13 % rodičů reaguje *na to máš ještě čas*, 13 % poskytl *varování* (dávěj si pozor apod.), 10 % se zajímalo o partnera, 9 % rodičů to přivítalo s radostí či pochvalou, 9 % adolescentů hodnotí reakci rodičů jako normální, sportovní apod. (což může být zčásti identické se zájmem o partnera), 5 % rodičů poskytl svým dětem nějaké *poučení*, 15 % uvádí, že reakce nebyla žádná, zbytek jsou jiné, ojedinělé zastoupené odpovědi nebo není uvedena žádná odpověď. Negativní či zděšené reakce se vyskytly ojediněle. Lze předpokládat, že rodiče víceméně akceptují počátky partnerských zkušeností dospívajících, ovšem s jistými obavami, jak je vidět i dále.

Už jste měli svůj první pohlavní styk. Rodiče se to dozvěděli. Jaká byla jejich reakce?

(Respondenti byli ještě speciálně požádáni, aby zkusili reakci odhadnout, i když ještě první pohlavní styk neměli.) Reakce na tuto zčásti hypotetickou situaci (lze předpokládat, že většina adolescentů se svými počínajícími sexuálními zkušenostmi nesvědčuje, přestože odpovědi některých dívek svědčily o opaku) se různí. V 17 % byla reakce rodičů vnímána jako normální, sportovní, ve 13 % vyjadřují rodiče strach z těhotenství (doufám, že jste si dali pozor, že nebudu babička apod.), ve 4 % *varování*, 9 % rodičů se domnívá, že na to mají jejich děti *ještě dost času*, 7 % reagovalo negativně nebo zděšeně, 5 % pozitivně, s radostí apod. Ve 4 % se objevuje také *poučení do života* (antikoncepce) a ve stejném počtu také společná návštěva gynekologie za účelem předepsání antikoncepce. 19 % dospívajících tuto otázku ne-

zodpovědělo. Zdá se tedy, že počátky sexuálního života jsou relativně rodiči akceptovány, nicméně velká část rodičů se obává možných následků, přitom převážná část rodičů se svými dětmi např. o antikoncepci příliš nehovoří. Lze tedy vyslovit hypotézu, že rodiče se sice obávají, ale ne vždy podnikají sami jakékoliv včasné aktivity, které by mohly negativním následkům zabránit. Dnes je sice mladým lidem dostupná řada informací o antikoncepci, ovšem nakolik jsou dospívající schopni přenést informace do svého chování, je otázka jiná a mnohem problematičtější.

Z uvedených dílčích výsledků lze vyvodit následující závěry:

- Úroveň komunikace o sexualitě a pohlavním dospívání v rodinách není vysloveně špatná, ale omezuje se často pouze na otázky pohlavního dospívání, nikoliv sexuality. Rodiče odpovídají svým dětem na dotazy, ale sami komunikaci většinou nezačínají.
- Dospívající by si přáli hovořit o této problematice s rodiči více nebo otevřeněji. Se svými dětmi chtějí jednou mluvit více než jejich rodiče s nimi.
- Odpovědi rodičů na dětské otázky nejsou vždy přiměřené, mohou vést k oslabení důvěry v to, že se mohou rodičů zeptat na cokoliv.
- Nejčastějším sdělením či poselstvím (pokud vůbec nějaké je) týkajícím se sexuality, které si adolescenti odnášejí do života, je varování před jejími následky.
- První partnerské a sexuální zkušenosti adolescentů jsou rodiči akceptovány, doprovází je strach z předčasného těhotenství.

Na podrobnější analýzu důsledků, které vyplývají z výzkumu pro ty, kteří se jakkoliv sexuální výchovou zabývají, je zatím vzhledem k množství zpracovaných dat příliš brzy. Již v této fázi lze ovšem minimálně potvrdit následující již známá tvrzení:

- Sexuální výchova ve školách je jednoznačně potřebná, dětem se v rodinách dostává pouze základních informací, a to ještě ne všem, na spolehlivost informací od ostatních častých zdrojů (přátelé, spolužáci, média) se rozhodně nelze plně spolehnout.
- Sexuální výchova se nesmí omezit jen na informace a osvětu, je zapotřebí vyhledávat prostor pro sdílení a formování postojů, názorů a hodnot v této oblasti. V rodinách jsou poskytnuty víceméně jen základní informace, což není postačující.
- V rámci institucionalizované sexuální výchovy je zapotřebí podporovat otevřenější komunikaci, rozvíjet schopnosti komunikovat o sexualitě a antikoncepci s partnerem a posilovat žádoucí chování v této oblasti. Je samozřejmě otázkou (a někdy i předmětem sporu), co je různými stranami považováno za žádoucí chování, jestli dodržování zásad bezpečného sexu nebo sexuální abstinence před svatbou. Osobně se domnívám, že to je již věci hodnot a preferencí každého jednotlivce, ale že je nezbytné, aby partneři byli ochotni a schopni o těchto věcech společně mluvit a dohodnout se. To také považuji za jeden ze základních cílů sexuální výchovy.

Literatura:

MATĚJČEK, Z.: Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha, Portál 1996.

Poslední dobou se stále častěji setkáváme s názorem, většinou na stránkách časopisů, orientovaných na dospívající a velmi mladou populaci, že muž má jako rodič roli především „zástupnou“. Vysvětleno detailněji – „Dobrý otec umí ve všem téměř dokonale zastoupit ženu – matku“. Osobně považuji tyto feministicky laděné postoje za nesmyslné, neboť oba pohlavní póly jsou stejně významné a jsou v přírodě především komplementární – doplňující se, i když jsou nadány značnou flexibilitou zastupovat se vzájemně, především jde-li o zajištění reprodukce.

Zajištění reprodukce svého druhu je jedním, ne-li jediným, ze základních principů vývoje a to, že aktuálně je společnost zaměřena spíše na rozvoj individua jako takového a nikoliv tzv. dítěcentristicky, lze považovat za znak určité saturace až přesycenosti basálních potřeb vyspělých společností a tedy za jev přechodný. S těmito určitými aktuálními trendy, jako jsou příkladně snižování či stagnace porodnosti, hledání alternativ partnerského soužití, posun reprodukce do vyšších věkových období, souvisí též diskuse zaměřené na význam otcovského působení v rámci rané interakce. Především proto se zde pokusíme zdůraznit nezastupitelnost, svěbytnost a specifickou otcovského působení na rozvoj osobnosti dítěte již od doby tzv. rané interakce.

V posledních letech přerůstá v jakýsi módní trend **přítomnost otce u porodu**. Je třeba stále podporovat možnost zcela svobodného rozhodnutí obou partnerů k tomuto kroku. „Zatímco přítomnost některých mužů má blahodárný vliv, jiní porod jen zpomalují. Mužům bývá někdy zatěžko pozorovat, přijmout a pochopit ženino instinktivní chování v průběhu porodu. Místo toho se ji často snaží zadržet, aby nevypadávala z racionálního, sebekontrolujícího stavu.“ (Hejduk, 2001, str. 6)

V úvahách nad otázkou, zda je přítomnost otce u porodu vhodná a pro koho, užijeme členění Wilberga a Hujbera, kteří naznačují, že jev samotný má zcela široké kontinuum projevů, vyplývajících z osobnosti konkrétní dvojice.

Přítomnost otce u porodu lze vnímat jako nezbytnou, je-li chtěna oběma partnery. Může velmi zintenzivnit vzájemné vztahy dvojice i vztahy obou vůči dítěti. Muž se cítí zcela uvnitř dění. Pociťuje svou přítomnost velmi aktivně, poskytuje citové základy, ale i racionální pomoc. Přítomnost otce u porodu lze vnímat jako akt nápomocný. Otec řeší rušivé intervence a obstarává záležitosti „kolem“ porodu, žena se může oddat procesu rodění. Muž mluví za ženu, občerstvuje ji, hladí, masíruje, podpirá, rozptyluje.

Přítomnost otce u porodu lze též vnímat rušivě. Muž svým svárlivým chováním může narušovat atmosféru. Staví ženu do nesamostatné pozice, může být nadměrně pečující, může vnášet nervozitu a přenášet na ženu vlastní strach a napětí. Může ženu masírovat nevhodně ve špatný čas, může ji nemístně kritizovat, zbavit ji odvahy, může projevovat větší zájem o technické vedení porodu, než o situaci partnerky, může na sebe strhávat nepřiměřenou pozornost personálu. (Wilberg, Hujber, 1991).

Z naznačeného vyplývá a svědčí o tom i letitá diskuse na téma vhodnost či nevhodnost přítomnosti otce u porodu, jak je to otázka složitá a komplexní. Z hlediska rozvoje rané interakce dítě-matka, dítě-otec je však přítomnost otce již u prvních okamžiků života dítěte velmi žádoucí. Otec se cítí součástí dění, ztrácí ostych z „příliš malého“ dítěte, pociťuje za něho stejnou zodpovědnost jako žena, dochází ke snazšímu rozvinutí různých rovin vzájemné komunikace.

Obecně se ukazuje, jak je významná vazba dítěte s matkou, navázaná bezprostředně po porodu. Na základě mnoha výzkumů lze doložit, že interakce matka-dítě je predisponována oboustranně. Existuje tzv. *protosociální* chování dítěte (dle Langmeiera) i tzv. *mateřská* senzitivní perioda, kdy je příkladně na kryších samičkách studováno, jak je matka hormonálně disponována k mateřské péči a vhodnému chování vůči mláděti. Tato hormonální připravenost pro mateřskou roli trvá však pouze po relativně krátké období. Pro udržení mateřského chování jsou nutné signály mláděte, ale pokud dojde k separaci mláděte od matky delší než 4 dny, mateřské chování se snadno opět projeví. Lze říci, že mateřské chování v psychologickém slova smyslu je pokračováním nebo návazností pevně dané biologické dispozice (Lamb, Brown 1982.)

Následky separace mohou být někdy ireversibilní. Nejsilněji je vztah matka-dítě zasažen, dojde-li k separaci okamžitě po porodu. Zdá se však, že pro každý živočišný druh platí jiná specifická délka odloučení, která je ještě únosná.

Otázku, zda též pro člověka platí podobná pravidla, si položilo mnoho výzkumných týmů i pracovníků. Brazelton a jeho spolupracovníci zdůrazňují, že k synchronizaci interakce matka-dítě dochází okamžitě po porodu. Mnozí výzkumníci docházejí k názoru, že pozdější synchronizaci interakce ovlivňuje tzv. *extra kontakt* nebo „*skin to skin*“ (kůže na kůži) kontakt. Za významný považují též tzv. *pozdrav* dítěte nebo *hodinu přivítání* (Auckettová, 1993), *periodu reaktivity* (Lozoff 1977), či *období mateřské senzitivity* (Klaus, Kennell, 1976). Výzkumy se shodují v tom, že umožnění raného kontaktu M-D či tzv. *extra kontaktu*, sehrává významnou roli v nastartování mateřského chování, v synchronizaci interakce v prvních měsících života dítěte, v emocionálních projevech (líbání, usmívání, mluvení, mazlení (Hales 1977), ale též příkladně v pozdějších lingvistických projevech či jazykových testech (N. Ringler a kol. 1975, 1976) u dětí sledovaných ve 2 a 5 letech. (Hales 1977, Ringler 1978.)

Mechanismy „časného“ či „extra“ – kontaktu nejsou dosud zcela jasné. Je však jisté, že případné odloučení M-D po porodu zasahuje do rozvoje synchronizace afektivity a reaktivity matky a dítěte. To může být významné v dalším psychosociálním vývoji dítěte, i když samozřejmě již od této rané fáze vývoje přichází do hry mnoho dalších proměnných na straně matky i dítěte – chůlost dítěte, zralost a fyzický stav matky, fyzický stav dítěte, průběh porodu, příprava matky na přijetí mateřské role, užitá medikace během porodu, průběh těhotenství atp.

Předpoklady pro plynulé pokračování synchronní komunikace mezi matkou-dítětem po porodu jsou tedy dány oboustranně a jsou na biopsychosociálních základech (Šulová, 2001).

Je proto žádoucí, když je otec do tohoto komunikačního systému zapojen co nejdříve, třeba už svou přítomností u porodu a v první poporodní hodině. V posledních cca 15 letech dochází k intenzivnímu výzkumnému zájmu o sledování specifického ženského a mužského chování v rámci rané interakce, které je ještě detailněji analyzováno ve smyslu matka-deera, matka-syn, otec-deera, otec-syn. Podobné drobnější výzkumné studie byly realizovány pod vedením autorky i na katedře psychologie FF UK (příkladně – Specifika rané interakce matka-dítě extrémně mladé matky, Raná interakce dítě-matka, dítě-otec ve vodním prostředí, Ověřování diagnostických metod vyšetřování novorozence, Specifika otcovské a mateřské mluvy a další). S některými aktuálními výzkumnými výsledky jsme měli možnost se seznámit na spolupracujícím výzkumném pracovišti University v Toulouse, kde se těmito tématy zabývají profesor J. Lecamus a profesorka Ch. Zaouche-Gaudron.

Obecně lze shrnout, že otec i matka poskytují dítěti od počátku zcela specifické vzorce chování, které jsou druhým rodičem nezastupitelné.

Dítě již od prvních týdnů po porodu bezpečně rozeznává matku a otce, pravděpodobně všemi smyslovými modalitami (čichem, hapticky-hmatově, způsobem manipulace...).

Ukazují se výrazné rozdíly v manipulaci, verbálních projevech, emocionálních projevech, v interpretaci chování dítěte mezi pohlavími. Jiné chování vůči dívce a vůči chlapci ze strany matky i otce.

Obecně je uznávána tzv. **teorie mostu**, která byla formulována především pro verbální komunikaci rodičů s dítětem, ale později rozšířena na další projevy chování. Tato teorie předpokládá, že otec je ve svých projevech vůči dítěti náročnější, snad „drsnější“, více ho otužuje. Dítě se při komunikaci s otcem musí „více snažit“ a tím paradoxně pracuje na svém růstu (Gleason, 1975, Mannle and Tomasello, 1987).

Otec mu příkladně klidně odpoví „řekni to pořádně, já ti vůbec nerozumím“ a dál se věnuje svým činnostem. Dítě to však neodradí a větu opakuje tolikrát, dokud otec neporozumí a nevěnuje mu pozornost. Otec tak vlastně dítě připravuje na náročnější formy komunikace s cizími osobami.

Matka, která má často s dítětem vytvořenou společnou mluvu, ostatnímu světu jen těžko srozumitelnou, mu věnuje plnou, ničím nerušenou pozornost a tím spíše posiluje jeho sebevědomí a jistotu.

Otec tak tvoří onen MOST směrem ke společnosti. Usnadňuje dítěti přijetí ve společnosti, otužuje ho vůči nárokům okolního světa, učí ho tento svět poznávat, nebát se ho. Nejen ve verbálních projevech nacházíme tyto znaky. Ve vodním prostředí matka věnuje svou pozornost jen svému dítěti, obrátí si ho k sobě, mazlí se s ním, kontroluje, není-li prochladlé, jemně ho houpe, udržuje oční kontakt. Otec dítě otáčí k ostatním, sleduje, co umí děti dalších otců a také to zkouší, soutěží s nimi, experimentuje (vyhazuje dítě do výšky, potápi ho, nechává ho zaplakat a zachraňuje ho). Paradoxně dítě vyzkává, ječí, přijímá otcovo chování s nadšením. (Le Camus, 2000)

Ukazuje se, že u matky dítě hledá oporu, útěchu, odpočinek, spočínutí, ochranu, citové záze-
mí, jistotu. U otce hledá pomoc při nezvládnutí něčeho, při průzkumu nového, nové podněty, novou záhavu, tvořivost, experimentování a exploraci.

Vzhledem k tomu, že aktuálně probíhá tříletá výzkumná spolupráce v této oblasti s francouzskými kolegy, věříme, že budeme moci průběžně seznamovat auditorium s konkrétními výstupy.

Seznam literatury

- AUCKETT, A. D.: Masáže kojenců, Praha 1992.
AINTHWORT, M. D.: Object relations, dependency and attachment: A theoretical review of the infant – mother relationship, Child Develop, 1969.
BRAZELTON, T. B.: Neonatal Behavioral Assessment Scale, Philadelphia, Lippincot 1973.
GLEASON, J. B.: Fathers and other strangers: men's speech to young children. In: D. P. Dato (ed.), Developmental psycholinguistics: theory and applications, Washington D. C., Georgetown University Press, 172–222, 1975.
HALES, D. J., LOZOFF, B., SOSA, R.: et al: Defining the limits of maternal sensitive period. Developmental Medical Child Neurology, 19, 454–461, 1977.
HEJDUK, E.: Psychologická péče jako nedílná součást komplexní perinatální a postnatální péče, Praha – UK, 2001 (autorka článku vede tuto doktorandskou práci, která je v tisku).
KENNELL, J. H., KLAUS, M. H.: Maternal – Infant Bonding, St. Louis, 1976.
LAMB, M., BROWN, A. L.: Advances in Developmental Psychology, New Jersey, 1982.

LE CAMUS, J., ZAOUCHE – GAUDRON, CH.: Otec a socializace nejmenších, *Psychologie dnes*, č. 1, roč. 6, str. 16–18, 2000.

LE CAMUS, J.: *Le vrai rôle du père*, ed. Odile Jacob, Paris, 2000.

LOZOFF, B., BRITTENHAM, G. M., TRAUSE, M. A., KENNEL, J. H., KLAUS, M. H.: The mother – newborn relationship: Limits of adaptability, *Journal of Pediatrics*, 91, 1–12, 1977.

MANNLE, S., TOMASELLO, M.: Fathers, siblings and the bridge hypothesis, In: K. E. Nelson, A. van Kleeck (eds.), *Children's Language*, vol. 6. Hillsdale, Erlbaum, 23–42, 1987.

RINGLER, N. M., KENNEL, J. H., TRAUSE, M. A. et al.: The Effects of Extra Postpartum Contact and Maternal Speech Patterns on Children's IQs, Speech and Language Comprehension at Five, *Child Development*, 49, 862–65, 1978.

ŠULOVÁ, L.: Raná interakce dítěte s rodiči, in: GILLERNOVÁ, I., MERTIN, V.: *Psychologické problémy člověka v měnícím se světě I.*, Karolinum, Praha 2001 (dosud v tisku).

WILBERG, G. M., HUIBER, K.: *Natürliche Geburtsvorbereitung und Geburtshilfe*, München, Kösel, 1991.

Sociální a právní ochrana mládeže před mravnostními trestnými činy

Mjr. Milan Šumbera

Současný vývoj naší společnosti přináší spolu s pozitivními prvky zjevně i řadu nových problémů, které dosud neexistovaly buď vůbec, nebo ne v takové kvantitě jako nyní. Jedním z nich je odbornou i laickou veřejností pozorovaný dosud neobvyklý nárůst pornografických materiálů, šířených všemi formami (časopisy, video, televize, literatura, CD ROM, Internet apod.); složitě kontrolovaný a někdy i nekontrolovatelný.

Ochrana před výrobou a rozšiřováním pornografie je začátkem složitého procesu, který především země výchovní Evropy očekává. Absolutní zákaz případně samotný trestní postih jakékoliv výroby a šíření tiskovin, filmů, pořadů rozhlasu, televize, videokazet, Internetem s touto tematikou jsou podle našeho názoru neúčinné, a tudíž i nežádoucí. Domníváme se však, že i zde platí „sunt certa denique fines“ – jsou určité hranice věci, za něž již nelze jít. (*Eva Kolářková a spol., Moudrost věků – Lexikon latinských výroků, přísloví a rčení, Členská knižnice, nakladatelství Svoboda Praha, 1988, str. 504*)

Nebudeme se nyní na tomto místě snažit o rozlišení, co již a co ještě není pornografií, ani co již je tzv. tvrdá pornografie, co je erotické a co umělecky zobrazuje lidské tělo. Myslíme ale, že je třeba realizovat určitá opatření především v oblasti legislativy, aby nedocházelo zejména k negativnímu ovlivňování vývoje dětí a mládeže těmito negativními jevy. Zcela nepochybně hovoří pro nezbytnost zásahu v této sféře různé poznatky odborníků – lékařů, dětských psychologů, zástupců nevládních organizací apod., kteří upozorňují na možnost ovlivnění vývoje somaticky a psychicky nezralých jedinců přímou i zprostředkovanou sexuální zkušeností. Tedy jak média, literatura, film apod. se musí orientovat na řešení těchto otázek a to jednak v oblasti trestně právní, ale i administrativně právní.

Mezinárodně právní úpravy se vyvíjely od obecných mezinárodních právních ustanoveních, od právně závazných nebo doporučujících, zavazujících výslovně (komerční) sexuální zneužívání dětí a jiná opatření, obsahující návrhy na prevenci, ochranu a rehabilitaci obětí. Tomuto

problému se věnují některé mezinárodní vládní a nevládní organizace, zejména OSN, Rada Evropy, Interpol, ECPAT (End Child Prostitution in Asian Tourism – Konec dětské prostituce v asijské turistice).

Právní zakotvení ochrany mládeže v mezinárodních dokumentech

S OSN je spojena Úmluva o právech dítěte (dále jen Úmluva), která byla přijata 20. listopadu 1989 v New Yorku. Na základě článku 49 odst. 1 vstoupila v platnost dnem 2. září 1990. Pro bývalou ČSFR vstoupila Úmluva v platnost v souladu se svým článkem 49 odst. 2, dnem 6. února 1991 a Českou republikou byla recipována čili převzata. Naše republika je tudíž touto Úmluvou bezvýhradně vázána. Český překlad Úmluvy byl publikován ve Sbírce zákonů pod. 104/1991 Sb.

A právě proto, že jsme shora citovanou Úmluvou zavázáni, neměli bychom zapomínat na povinnosti zakotvené tím i pro naši republiku v článku 35 Úmluvy. Tento článek totiž stanoví, že státy, jež jsou smluvní stranou Úmluvy, přijímají všechna nezbytná vnitrostátní, dvoustranná a mnohostranná opatření k zabránění únosu dětí, prodávání dětí a obchodování s nimi za jakýmkoliv účelem a v jakékoliv podobě. Rovněž článek 34 písm. c) Úmluvy zakazuje využívání dětí v pornografii a při výrobě pornografických materiálů za účelem finančního obohacování. (*Sbírka zákonů č. 104/1991 Sb.*)

Ačkoliv je možno diskutovat o tom, zda má být dovolena pornografie dospělých, zdá se, že existuje všeobecná shoda o zákazu dětské pornografie. Tímto tvůrci Úmluvy zaplnili mezeru v Úmluvě o zrušení cirkulace a obchodu s obscenními materiály z roku 1923, která pouze požaduje, aby státy přijímaly opatření k zabránění stíhání a trestání těch, kdo vytvářejí, distribuují a vystavují obscenní materiály. Na rozdíl od dětské prostituce je dětská pornografie rozšířenější ve vyspělých zemích Evropy a severní Ameriky.

Stálá pracovní skupina pro zločiny proti nezletilým byla vytvořena na základě rezoluce Valného shromáždění Interpolu v roce 1992. Organizace vypracovala řadu doporučení, týkajících se statistik, prevence, policejních zařízení, školení a dětské pornografie.

Rada Evropy vydala Doporučení č. R (91) 11 týkající se sexuálního zneužívání pornografie a obchodu s dětmi a mladými dospělými. Problematikou sexuální zneužívání se zabývá jen obecně. Otázkami reintegrace dítěte se však nezabývá a rovněž nevytváří mechanismus, který by monitoroval provádění jednotlivých opatření. Otázkou zůstává tedy případná novelizace tohoto opatření.

Z jednotlivých mezinárodních dokumentů, týkajících se komerčního sexuálního zneužívání vyplývá povinnost státu bojovat proti tomuto fenoménu. Internacionalizace a ilegalita pornografie s použitím dětí znesnadňuje snahu zákonodárců a policejních sil. Stejnou překážku představuje i různorodost, rozdílný dosah a problematická návaznost zákonů, týkajících se tohoto jevu v různých zemích.

V roce 1995 novelizovala holandská vláda trestní zákon, podle kterého se považuje za trestný čin distribuce, výroba, dovoz nebo vlastnictví pornografických materiálů zachycujících děti viditelně mladší 16 let. Vztahuje se to i na přenos nebo vlastnictví takových materiálů na nosičích dat. V Rakousku v roce 1994 došlo rovněž k novelizaci trestního zákoníku, kterou se zakazuje obchod s pornografickými materiály s využitím dětí, jakož i vlastnictví těchto materiálů. Toto je považováno také za trestný čin v Německu, Belgii, Kanadě, Dánsku, Estonku, USA, Francii a Velké Británii.

Tak například ve Velké Británii v oblasti represivní se prohloubila mezinárodní spolupráce s Interpolem, kterému byla poskytnuta britská národní databáze pedofilů a osob stíhaných

v souvislosti s rozšiřováním a produkcí dětské pornografie. V oblasti ochrany dětí se britská justice soustředila zejména na posílení postavení dětských obětí (svědků v průběhu soudního procesu). Typické je pro tuto zemi dlouhá tradice a úzká spolupráce policejních a justičních orgánů s nevládními organizacemi na programech na ochranu poškozených a svědků (*Provazník, str. 95*).

Jak vyplývá z řady srovnávacích studií řeší jednotlivé státy jak problematiku sociálně právní, tak i trestně právní individuálně, s ohledem na svoje sociokulturní pozadí a historickoprávní rámec. Tímto vznikají určité odlišnosti při řešení ochrany práv dětí. Respekt k ustanovením Úmluvy je však společný kontinentálním i anglosaským právním úpravám (*Válková a spol., Právní rozhledy č. 12/1998, str. 603*).

Ochrana dětí, ať právní nebo sociální, znamená především oprávněné intervence státu tam, kde je dítě ohroženo. Toto oprávnění vyplývá v našich podmínkách, mimo již zmíněné úmluvy také z článku 32 Listiny základních lidských práv a svobod, jež je součástí ústavního pořádku (zák. č. 2/1993 Sb. o vyhlášení základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky).

Vedle těchto právních norem upravuje právní postavení dětí zákon o rodině, občanský zákoník, zákoník práce a trestní zákon. Právní ochrana je tedy pojmem širším než ochrana sociálně právní.

Oblast sociálně právní ochrany lze označit jako souhrn koordinovaných činností jednotlivých státních orgánů, jejichž prostřednictvím stát, a to i za pomoci nestátních organizací, chrání právo dítěte na život, zdravý vývoj, na rodičovskou péči a místo v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, náboženství, na vzdělání a zaměstnání. Je zde zahrnuta i ochrana dítěte před tělesným a duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním a vykošťováním. Stát ale nenahrazuje povinnost a odpovědnost rodičů, pokud není ohrožen zájem dítěte. Orgány s obecnou působností na úseku této formy ochrany dítěte jsou soudy. Jednotlivé úkoly zde zajišťují i okresní úřady (zákon č. 114/1988 Sb.) o působnosti orgánů ČSR v sociálním zabezpečení ve znění pozdějších předpisů a především novela (zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí doplněn, zákonem č. 257/2000 Sb.).

Na základě pověření mohou úkol sociálně právní ochrany dětí plnit i občanská sdružení, nadace apod. (*Jak chránit své dítě, Praha, 1997, str. 137*).

Shrneme-li tuto problematiku mravnostních deliktů, vyplynou z ní úkoly pro státní instituce i nestátní organizace. Směr pro veškeré aktivity státních i nestátních organizací k potlačování komerčního sexuálního zneužívání dětí, kam jednoznačně patří i dětská pornografie, byl dán závěry 1. světového kongresu, který se k této problematice konal ve Stockholmu v roce 1996. Česká republika společně s ostatními účastníky se zavázala vytvořit plán boje proti tomuto jevu. Následovalo delší časové období kompetenčních sporů mezi jednotlivými resorty, které bylo ukončeno v roce 1999, kdy se odpovědnosti za koordinaci plnění závěrů z kongresu ve Stockholmu ujal Ministerstvo vnitra.

Realizací uvedeného závazku je materiál Národní plán boje proti komerčního sexuálnímu zneužívání dětí (dále jen Plán), který byl schválen usnesením vlády č. 698 ze dne 12. 7. 2000. Součástí materiálů byla zpráva o situaci v oblasti komerčního sexuálního zneužívání dětí, kde bylo sice konstatováno, že se jedná o problém okrajový co do počtu případů, ale „mající devastující účinky na oběti a vyžadující zejména řadu opatření preventivní povahy“. (*Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, schválený usnesením vlády č. 698 ze dne 12. 7. 2000*).

V prosinci 2001 se uskutečnil v Jokahomě 2. světový kongres věnovaný této problematice. Zaměřil se na hodnocení jednotlivých států, jak pokročily v realizaci úkolů od Stockholmského kongresu a jaké problémy se při řešení vyskytly.

V souvislosti s přípravou na tento kongres bylo provedeno hodnocení plnění plánu za uplynulý rok od jeho schválení, tedy od července roku 2000 do současné doby, jednotlivými resorty a organizacemi.

Ministerstvo spravedlnosti

Plní úkoly v oblasti zdokonalení legislativního rámce pro řešení případů komerčního sexuálního zneužívání dětí.

- v novele trestního zákona se rozšiřují ustanovení § 205 – ohrožování mravnosti tak, aby trestním sankcím podléhal průvoz a vývoj pornografie i její přechovávání za účelem průvozu nebo vývozu, současně se zpřísňují sankce za šíření nejzávažnější pornografie tzv. „tvrdé“, zobrazující sexuálně patologické praktiky
- § 246 – obchodování se ženami se novelou zásadně mění, dále se nazývá „obchodování s lidmi“ a chrání tak obě pohlaví (zákon č. 144/2001 Sb.)

Ministerstvo práce a sociálních věcí

Plní úkoly v oblasti zlepšení spolupráce v systému osvěty a prevence komerčního sexuálního zneužívání dětí a v oblasti posílení ochrany dětských obětí a jejich resocializace:

- provádí ověřování monitoringu dětí postižených týráním, zanedbáváním a zneužíváním, který umožňuje podchytil i děti zneužívané komerčně
- při metodickém vedení okresních úřadů k preventivní a poradenské činnosti zaměřené na ochranu dětí a při vzdělávacích akcích pro pracovníky těchto úřadů jsou účastníky informování o komerčním sexuálním zneužívání
- v rámci dotační politiky ministerstva práce a sociálních věcí na rok 2001 byly projekty zaměřené na pomoc osobám ohroženým prostitucí podpořeny částkou 459 700,- Kč, projekty na pomoc obětem násilí částkou 5 740 100 Kč.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Plní úkoly v oblasti informovanosti veřejnosti o problematice komerčního sexuálního zneužívání dětí, zejména školských pracovníků i dětí samotných. Dále se zaměřuje na prevenci a asistenci obětem. K řešení daných úkolů byla ustanovena expertní komise při odboru speciálního vzdělávání a institucionální výchovy:

- projednává se zařazení informací o komerčním sexuálním zneužívání dětí do přípravy studentů pedagogických fakult a do plánu vzdělávání pracovníky v pedagogických centrech,
- připravuje se návrh textu na uvedené téma, který bude zařazen do vzdělávacích programů pro všechny typy škol
- ve spolupráci s Českou televizí byla připravena metodická videokazeta a do roku 2002 bude k dispozici pro všechny typy škol, kde mimo jiné budou i připomínky sexuologů a pedagogů,
- distribuci těchto materiálů školám bude předcházet cyklus odborných seminářů k metodice práce s nimi pro učitele všech typů škol,

- asistence obětem bude prováděna v rámci standardní činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež, pedagogicko psychologických poraden a zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy,
- Česká školní inspekce bude požádána, aby v rámci své kontrolní a inspekční činnosti věnovala pozornost i úrovni prevence a poskytování asistence případným obětem a monitorování jejich výskytu (při šetření stížností apod.).

Ministerstvo zdravotnictví

Plní úkoly v oblasti legislativního řešení povinné ochrany léčby pachatelů s pedofilní orientací a povinností zdravotnických pracovníků ohlašovat případy sexuálního zneužívání dětí. Další úkoly směřují do oblastí vzdělávání zdravotních pracovníků a podpory terapie obětí:

- potřebné změny v legislativě budou zapracovány do připravované novely zákona o zdravotní péči a zdravotnickém zařízení, kde bude pro zdravotníky přesně stanovena povinnost informovat Policii ČR v případě důvodného podezření na sexuální zneužívání a týrání dětí. Novelizované znění zákona zcela jednoznačně zakotví přednost tohoto postupu před zásadou povinné lékařské mlčenlivosti,
- odborná společnost sociální pediatrie vypracovala doporučený postup při diagnostice a terapii, týrání, sexuálního zneužívání a zanedbávání dítěte, který bude využíván při přípravě odborníků v oblasti pediatrie, gynekologie, psychiatrie a sexuologie.
- ministerstvo zdravotnictví dotuje řadu sdružení zaměřených na pomoc obětem násilné a mravnostní trestné činnosti jako např. Bílý kruh bezpečí, Růžovou linku, Linku bezpečí, Nadace Naše dítě, o některých z nich bude následně zmínka.

Ministerstvo vnitra

Plní úkoly v oblasti zlepšení spolupráce v systému osvěty a prevence komerčního sexuálního zneužívání dětí, v oblasti zvýšení efektivity stíhání trestných činů s tímto jevem spojených a v oblasti posílení ochrany obětí a svědků a resocializace obětí:

- pozornost je věnována práci s médii, aby veřejnost byla informována objektivně. Toto téma je velmi citlivé. Periodicky se objevují tendence je zkreslovat a podávat jako senzaci, což poškozuje práci policie, odborníků i obraz České republiky v zahraničí (mediální podání tzv. chebské kauzy)
- v zájmu zkvalitnění práce policejních specialistů působících na úrovních krajů a okresů na úseku kriminality páchané na dětech a na mládeži byl v roce 2000 novelizován pokyn policejního prezidenta č. 9/1996 pod číslem 179/2000. Specialisté se zabývají i preventivní přednáškovou činností na školách a práci s rizikovou mládeží.
- ke zvýšení efektivity stíhání trestné činnosti spojené s komerčním sexuálním zneužíváním přispívá pravidelná mezinárodní spolupráce, v první řadě se SRN. Na místní úrovni se rozvíjí zejména v příhraničních oblastech se Saskem a Bavorskem. V průběhu let 2000 až 2001 probíhají jednání o zvýšené výměně informací a spolupráci v dané oblasti i s Ministerstvy vnitra jmenovaných spolkových zemí a s federálním ministerstvem. Policie ČR udržuje kontakty s policejními sbory ostatních států prostřednictvím Národní ústředny Interpolu Praha.
- pravidelný tok informací z oblasti obchodování s lidmi ze zdrojových zemí (bývalé země SSSR, Balkán apod.) je zajišťován prostřednictvím konzulárního odboru Ministerstva zahraničí,

- OSN iniciovala v rámci Globálního programu proti obchodování s lidmi Projekt prevence, potlačování a trestání obchodu s lidmi, zvláště s ženami a dětmi, kterým se má v praxi ověřit Doprovodný protokol k Úmluvě OSN proti nadnárodnímu zločinu. Projektu se účastní Česká republika a Polsko. Projekt není zaměřen pouze na represivní stránku přístupu orgánů činných v trestním řízení k obchodování s lidmi. Zahnuje i hledisko asistence obětem a jejich ochrany po dobu trestního řízení. Z tohoto důvodu má multidisciplinární charakter, bude se na něm podílet i místní správa spolu s nevládními organizacemi ve vybrané lokalitě zatížené trestnou činností spojenou s obchodováním s lidmi.
- na základě pokynu č. 11 ministra vnitra ze dne 8. 2. 2001 byla zřízena poradní komise k řešení problematiky obchodu se ženami a komerčního zneužívání dětí. V působnosti komise jsou návrhy na opatření k vytváření bariér znesnadňujících obchodování se ženami a komerční sexuální zneužívání dětí, dále souvisejících opatření organizační, bezpečnostní, sociálně preventivní a zdravotní povahy, včetně opatření na ochranu obětí a svědků. V současné době bylo do komise jmenováno 12 osob z resortu Ministerstva vnitra, ze všech úrovní Policie ČR až po zástupce Okresních ředitelství s největším výskytem mravnostní trestné činnosti, z Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu, Služby kriminální policie a z Úřadu vyšetřování pro ČR. Dalšíh 16 členů bylo jmenováno z jiných zainteresovaných resortů a z nevládních organizací činných na poli ochrany dětí. **Tak byla vytvořena společná základna pro komunikaci a jednotný postup státních orgánů, nevládních organizací i Policie ČR.**
- ve spolupráci s Bílým kruhem bezpečí vznikl vzdělávací projekt – Příprava policistů pro práci s oběti trestné činnosti, který zahrnuje dětské oběti mravnostní trestné činnosti,
- v rámci dotačního systému určeného na prevenci kriminality na místní úrovni bylo od roku 1996 do roku 2001 podpořeno 23 projektů na pomoc obětem trestné činnosti částku 1 891 000,- Kč, mimo jiné na poradenskou činnost krátkodobé i dlouhodobé psychosociální terapie obětí. *(Zpráva Ministerstva vnitra o plnění národního plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí v souvislosti s přípravou na mezinárodní kongres v Jokohamě.)*

Na základě pověření mohou úkoly sociálně právní ochrany dětí plnit i občanská sdružení, nadace apod. *(Jak chránit své dítě, Praha 1997, str. 137.)*

Nevládní organizace a jejich význam při sociálně právní ochraně dětí

Přes velkou roli, kterou hrají nestátní organizace, jsou důležitými garanty sociálně právní ochrany dětí a mládeže obce a stát. S řadou problémů je možno se obracet na oddělení péče o děti a rodinu okresních (obvodních) úřadů a odbory sociálních věcí a zdravotnictví příslušné radnice (obecního úřadu) a na kurátory pro mládež. Tak např. oddělení péče o děti a rodinu evidují sociálně slabé a problémové rodiny a také mají podchyceny všechny nahlášené případy pohlavně zneužívaných dětí. Při nahlédnutí do těchto údajů však nebylo možno zjistit, zda bylo dítě zneužito pro komerční účely.

Určitými údaji o výskytu komerčního sexuálního zneužívání dětí disponují některé nevládní organizace:

Dětské krizové centrum (dále jen DKC) – provádí diagnostiku a socioterapii týraných a zneužívaných dětí, poskytuje jim odbornou pomoc. Poskytuje rovněž expertní pomoc orgánům péče o děti a rodinu. Podílí se také na mezinárodní spolupráci v této oblasti. Poskytují anonymní telefonní pomoc, možnost i osobního setkání apod. Příklad: DKC uvedlo v roce 1999 dva přípa-

dy chlapců ve věku 13 let z neúplných rodin v evidenci OPD. Za úplatu od pachatele cizí státní příslušnosti docházelo ke kontaktnímu zneužívání, orálnímu sexu a fotografování.

Linka bezpečí Nadace Naše dítě – dětem a mladým lidem je přístupná telefonní linka s 24 hodinovou službou s celorepublikovým pokrytím. Při lince bezpečí pracuje krizové centrum, které je schopno poskytnout dítěti vysoce kvalifikovanou odbornou pomoc. Příklad: v roce 1999 byly zaznamenány 4 případy. Dívky ve věku 14–15 let byly údajně nucené k prostituci rodiči nebo lidmi, kteří zneužívali jejich závislosti na drogách. Tyto dívky však neposkytly dostatek údajů, aby mohlo dojít k prověření ze strany policie, případně místně příslušným OPD.

La Strada – je středoevropská a východoevropská síť samostatných organizací, která pracuje v oblasti prevence obchodu se ženami. Tento projekt je například financován programem EU Phare Tacis. Při návštěvách škol a dětských domovů informují pracovníci této organizace mladé ženy a dívky o rizikových faktorech pracovní migrace a práce v prostituci. Poskytuje se podpora ženám a dívkám, které byly prodány na Západ a po vyhoštění potřebují pomoc. Příklad: organizace se v roce 1998 setkala s klientkami mladšími 18 let ve třech případech. Jedna z nich byla v evidenci OPD a rodinu a byla závislá na drogách. V tomto případě došlo k „prodeji“ dívky do Německa s využitím její závislosti.

Dalšími organizacemi působícími na území ČR je Růžová linka české společnosti na ochranu dětí, Linka důvěry mládeže, Fond ohrožených dětí, Mezinárodní ochrana dítěte, pedagogicko-psychologické poradny, centrum pro rodinu a dítě a další, které se již nespécializují na oblast sexuální výchovy, ale poskytují všestrannou preventivní výchovnou péči o děti a mládež, ale také poskytují poradenskou péči nejen dětem, ale i rodičům i učitelům. Snaží se zachytit vyskytující se problémy u dětí hned v prvopočátku a tak radou nebo systematickou péčí předejít vážným problémům (*Jak chránit své dítě*).

Je však třeba lépe provázet činnost těchto organizací se státními institucemi, neboť tato není doposud na požadované úrovni. U těchto uvedených subjektů musí pak dojít k posílení systému předávání informací především směrem k represivní složce státu – Policii ČR, za účelem upozorňování orgánů činných v trestním řízení na případy porušení zákonnosti, kde předmětem útoků jsou sexuálně zneužívané děti.

Rizikové sexuálne správanie v kontexte duševného zdravia

Mgr. Dagmar Švihelová, Mgr. Ľuboš Ďurdiak

V súvislosti so všeobecným chápaním a vymedzením duševného zdravia môžeme uvažovať o sexuálnom zdraví ako integrálnej súčasť duševného zdravia. Zdravie, ktoré Svetová zdravotnícka organizácia WHO v roku 1946 (in: Perner, R. A., 1997) definovala ako „stav úplnej telesnej, psychickej a sociálnej pohody“ tak implicitne zahŕňa aj oblasť sexuality. Pod sexuálnym zdravím potom rozumieme taký súhrn telesných, citových, rozumových a spoločenských stránok človeka ako sexuálnej bytosti, ktorý obohacuje osobnosť, zlepšuje jej vzťahy k ľuďom a rozvíja schopnosť lásky.“ (Definícia sexuálneho zdravia WHO z roku 1974 in: Raboch, J., 1988, str. 9). Takéto vymedzenia zahŕňa pohľad na sexuálne zdravie nielen z medicínskej stránky, ale integruje aj psychologický a sociálny význam ľudskej sexuality.

Význam vymedzenia pojmu sexuálneho zdravia je dôležitý nielen v súvislosti s komplexným prístupom k sexuálnej výchove a preventívnou činnosťou ale aj z hľadiska podpory celko-

vého a sexuálneho zdravia. Problematika rizík súvisiacich so sexuálnym stykom podnietila sústredenie vedeckej obce na sexuálne správanie sa a jeho súvislosti. Infekcia HIV/AIDS, po hlavne prenosné ochorenia, neželané tehotenstvo sú aktuálne v kontexte tzv. rizikového sexuálneho správania.

Podľa V. Kaštánkovej (1993) sú rizikové spôsoby správania také formy sexuálneho styku, pri ktorých je prenos vírusu HIV omnoho pravdepodobnejší. Patrí sem análny styk, samomasochistické praktiky, styk bez ochrany, promiskuita a nekontrolovaná prostitúcia.

V podstate je každé nechránené pohlavné spojenie nebezpečné. Ale o rizikových štýloch sexuálneho správania sa a rôznych spôsoboch a metódach ich eliminácie v rámci prevencie proti HIV/AIDS bolo už mnoho povedané. Menej sa však skúma, čím sú takéto aktivity spúšťané resp. korene neskoršieho nežiadúceho konania, na ktoré je z hľadiska prevencie v kontexte podpory celkového zdravia dôležité pôsobiť.

M. Popper, G. Bianchi a I. Lušik (1997) zistili, že rizikové sexuálne správanie sa pramení v jednom z týchto štyroch okruhov:

- chodobná sociálno-emočná kvalita domáceho prostredia jedinca v detstve,
- sklamanie po rozchode s „veľkou“ (zväčša prvou) láskou,
- priamy aj nepriamy nátlak medzi rovesníkmi k uskutočneniu sexuálneho styku,
- považovanie sériovej monogamie za prijateľný a málo rizikový životný štýl.

Vzhľadom k tomu by súčasťou preventívnych opatrení podľa autorov malo byť:

1. poskytovanie reálneho (neidealizovaného), ale zároveň priaznivého pohľadu na skutočnú lásku,
2. tréning sociálnych zručností a zvládacích stratégií na odolávanie rôznym formám nátlaku k sexuálnemu styku
3. oboznamovanie s technickými prostriedkami určenými na znižovanie rizika.

Z hľadiska krátkodobého preventívneho pôsobenia je nereálne očakávať možnosť intervenčnej korekcie tak zložitých príčinných faktorov, ako je nízka (chudobná) sociálno-emočná kvalita najbližšieho prostredia. Avšak pôsobenie výchovno-vzdelávacích inštitúcií, akými sú najmä školy, by v tomto smere v dlhodobom horizonte mohla priniesť najúčinnnejšie výsledky.

Z hľadiska podpory celkového duševného zdravia je dôležité si uvedomiť, že v našej kultúre chápanie sexuálneho zdravia zahŕňa bohatý medziludský rámec. Úplné sexuálne zdravie znamená teda viac ako len dobré fyziologické fungovanie pohlavných orgánov. Sexualita je považovaná za plnohodnotnejšiu a cennejšiu v rámci intímneho a dôverného partnerského vzťahu. Preto k základným podmienkam k tomu, aby sexuálne uspokojenie bolo maximálne, patrí dobrý partnerský vzťah, vzájomný rešpekt, dôvera, otvorenosť a vyhovujúca komunikácia. Formulované filozoficky sexualita u človeka nadobúda antropologický význam. Má základ v animalite človeka a potiaľ je určená biologicky, ale v telesnom bytí človeka je všetko biologické formované ľudsky a má personálny význam. To ale neznamená, že sex musí byť ospravedlňovaný nejakou vyššou hodnotou. Podľa J. Praška a O. Trojana (2001) sex môže byť najpriamejším vyjadrením prirodzeného ľudského sklonu dosahovať telesné potešenie.

Pojem duševné zdravie sa často stotožňuje s termínom psychickej normality. Práve v oblasti sexu sa snaží mnoho ľudí konzumovať mnoho vecí, ktoré sú pre nich úplne nestráviteľné. Vyživávajú sa v asketických hladovkách alebo sa sexom zjavne prejedajú. Hranice medzi narušenou a nenarušenou sexualitou sú subjektívne. Kým určitá osoba pociťuje určité sexuálne správanie ako ešte normálne, iná osoba už nie. Pritom nie je nenormálne, ak niekto cíti potrebu zdržanlivosti ako aj potešenie z otvorenej sexuality. Dotýkame sa tu oblastí individuálnych,

párových a kolektívnych noriem. Práve sexuálne deviácie nám naznačujú, akú istotu človek stratí, ak sa v oblasti, akou je sexualita, pohybuje mimo priemernej normy po celý život. Seberealizácia v sexuálnom živote je niečím, čo sa vytvára v spojení s inými ľuďmi a na pozadí spoločnosti. Príslušnosť k sexuálnej menšine môže vytvárať prekážky v dosiahnutí párovej normy lásky. Preto v rámci podpory sexuálneho a celkového zdravia treba okrem spomínaných preventívnych opatrení rizikového sexuálneho správania venovať pozornosť dimenziám ako sexuálna spokojnosť alebo partnerská seberealizácia, ktoré sa v kontexte rizikového sexuálneho správania podľa výskumov M. Supekovej, M. Poppera, G. Bianchiho a I. Lušika (1999) ukazujú ako dôležité aspekty, ktoré ovplyvňujú formy sexuálneho správania sa. Ukazuje sa, že snaha dosiahnuť sexuálne uspokojenie je u mnohých respondentov dôležitejšia ako potreba vlastnej ochrany pred rizikom HIV.

Sexualita je oblasť, v ktorej sme zraniteľní. Miesta našich sexuálnych poranení a priestupkov bývajú súčasne aj oblasťami potenciálnej intimity medzi nami a ľuďmi, ktorých milujeme, aj napriek tomu, že na povrchu to vyzerá, akoby išlo o oblasti nedôvery. Všetci si nesieme so sebou jazvy po prežitých emocionálnych ranách. Faktom je, že poranenia sú neoddeliteľnou súčasťou života, to však neznamená, že sú neliečiteľné. Z tohto dôvodu by bolo vhodné z hľadiska efektívnosti preventívnych opatrení vyhradiť určitý priestor aj boľavým miestam tak, ako ho vyžadujú a ich ochraňovať.

Záverom môžeme zhrnúť, že pri podpore sexuálneho zdravia zohráva významnú úlohu komplexná sexuálna výchova, ktorá zohľadňuje príčiny resp. korene potenciálneho rizikového sexuálneho správania sa ako aj podporuje také aspekty (ako sexuálna spokojnosť alebo partnerská seberealizácia), ktoré sa v kontexte rizikového sexuálneho správania ukazujú ako významné.

Zoznam použitej literatúry:

- ĎURDIÁK, E.: 2001 – Psychohygiena mladého človeka, Nitra: Enigma.
KAŠTÁNKOVÁ, V.: 1993 – AIDS a pohlavní nemoci. Praha: HOLUB J. a kol: AIDS a my aneb Co je třeba vědět o AIDS, str. 55–62.
PERNER, R. A.: 1997 – Scham macht krank. Wien: Aaptos.
POPPER, M., BIANCHI, G., LUKŠÍK, I.: 1997 – Sociálne ospravedlnenie rizikového sexuálneho správania. Bratislava: Človek na počiatku nového tisícročia.
PRAŠKO, J., TROJAN, O.: 2001 – O milování s důvěrou a láskou. Praha: Grada.
RABOCH, J.: 1998 – Očima sexuologa. Praha: Avicenum.
SUPEKOVÁ, M., POPPER, M., BIANCHI, G., LUKŠÍK, I.: 1999 – Spôsoby predchádzania riziku HIV v sexuálnych interakciách u mládeže na Slovensku. Bratislava: Mladý človek a infekcia HIV (Zborník príspevkov zo VI. celoštátnej viacerozortnej vedeckej a odbornej konferencie „AIDS '99“), str. 75–79.

Vybrané problémy sexuálnej výchovy u handicapovaných ľudí

Doc. PhDr. Vladimír Täubner, CSc.

Sexuálna výchova a vôbec sexualita handicapovaných ľudí dlhú dobu nebola v zájmu odbornej verejnosti a domnívam sa, že i naďalej je na okraji zájmu. Ke svému sdeleniu využívam rozsiahle-

ho výzkumu Rodina a sexuální život zdravotně postižených, který má k dispozici laskavosti pana ing. Jana Skuhrovice, ekonoma SzDP v ČR.

Z výzkumu vybírám a komentuji jen ty položky, které přispívají k tématu konference.

Výsledky výzkumu a diskuse k výsledkům z hlediska sexuální výchovy

Č. ot.	Otázka	Popis	Všichni celkem		Muži celkem		Ženy celkem	
1	Pohlaví	Neodpověděl	4	0,43 %	0	0,00 %	0	0,00 %
1		Muž	343	37,04 %	343	100,0 %	0	0,00 %
1		Žena	579	62,53 %	0	0,00 %	579	100,0 %
2z	Věk	Neodpověděl	150	16,20 %	49	14,29 %	97	16,75 %
2z		0 – 17	1	0,11 %	1	0,29 %	0	0,00 %
2z		17 – 35	134	14,47 %	50	14,58 %	84	14,51 %
2z		35 – 60	401	43,30 %	153	44,61 %	248	42,83 %
2z		nad 60	240	25,92 %	90	26,24 %	150	25,91 %
3	Typ postižení	Neodpověděl	26	2,81 %	10	2,92 %	15	2,59 %
3a		Tělesné	540	58,32 %	200	58,31 %	338	58,38 %
3b		Zrakové	153	16,52 %	58	16,91 %	93	16,06 %
3c		Sluchové	121	13,07 %	59	17,20 %	62	10,71 %
3d		Duševní	54	5,83 %	19	5,54 %	35	6,04 %
		Interní	294	31,75 %	98	28,57 %	196	33,85 %

Diskusní poznámka k tab. č. 1–3

Z tabulek je zřejmé, že dotazníkového šetření se účastnilo 926 respondentů. Lze tedy říci, že výzkum je reprezentativní. Podstatnou část výzkumu tvoří respondenti ve věku 35–60 let. Převažuje typ postižení respondentů je typ postižení tělesného. Vzhledem k tomu, že předmětem tohoto sdělení jsou vybrané otázky sexuální výchovy, nekomentujeme vztahy mezi věkem nebo problematikou typu postižení. Z postojů a názorů respondentů se pokoušíme naznačit určité obecné projekce pro oblast sexuální výchovy dětí a mládeže, případně dospělých lidí, kteří jsou nějakým způsobem tělesně handicapováni.

18	Sexualitu v lidském životě považují obecně	Neodpověděl	82	8,86 %	14	4,08 %	66	11,40 %
18		Významná a přínosná část	613	66,20 %	248	72,30 %	365	63,04 %
18		Málo důležitá a zbytečná	141	15,23 %	38	11,08 %	103	17,79 %
18		Víc problému než radosti	90	9,72 %	43	12,54 %	45	7,77 %
19	Pro Vás je sexualita	Neodpověděl	196	21,17 %	70	20,41 %	124	21,42 %
19		Nemá nebo ztratilo význam	242	26,13 %	77	22,45 %	164	28,32 %
19		Dovede přinášet uspokojení	459	49,57 %	182	53,06 %	276	47,67 %
19		Zdroj nepříjemnosti a konfliktů	29	3,13 %	14	4,08 %	15	2,59 %
20	Máte pohlavní styk s partnerem/partnerkou	Neodpověděl	188	20,30 %	44	12,83 %	142	24,53 %
20		Denně nebo vícrát denně	16	1,73 %	9	2,62 %	7	1,21 %
20		Dvakrát nebo vícrát týdně	145	15,66 %	63	18,37 %	82	14,16 %
20		Několikrát za měsíc	222	23,97 %	86	25,07 %	135	23,32 %
20		Několikrát za rok	140	15,12 %	62	18,08 %	77	13,30 %
20		Nikdy, max. jedenkrát za rok	215	23,22 %	79	23,03 %	136	23,49 %

Diskusní poznámka k tab. č. 18–20

Sexualitu považuje většina postižených respondentů 66,20 % za významnou přínosnou částí pro svůj život. Je tedy zřejmé, že postižení respondenti mají zájem o sexualitu. Lze tedy vyloučit hypotézu o poklesu či nezájmu o vlastní sexuální chování a seberealizaci v tomto smyslu. Pro sexuální výchovu toto zjištění má zásadní význam v tom, Sexuální výchova je potřebná i u osob tělesně postižených, tedy u dětí, mládeže, ale i u osob dospělých. Sexuální výchova z hlediska postižených osob má své oprávnění.

21	Míváte náhodné pohlavní styky (tzv. na jednu noc)	Neodpověděl	118	12,74 %	32	9,33 %	84	14,51 %
21		Často	9	0,97 %	6	1,75 %	3	0,52 %
21		Občas	119	12,85 %	71	20,70 %	48	8,29 %
21		Ne nikdy	680	73,43 %	234	68,22 %	444	76,68 %

22	Využíváte placené sexuální služby	Neodpověděl	124	13,39 %	37	10,79 %	85	14,68 %
22		Často	4	0,43 %	2	0,58 %	2	0,35 %
22		Občas	22	2,38 %	17	4,96 %	5	0,86 %
22		Ne nikdy	776	83,80 %	287	83,67 %	487	84,11 %
23	Používáte při pohlavním styku antikoncepci	Neodpověděl	412	44,49 %	120	34,99 %	289	49,91 %
23 a		Přerušovaný styk – vždy	73	7,88 %	34	9,91 %	39	6,74 %
23 a		Přerušovaný styk – občas	29	3,13 %	16	4,66 %	13	2,25 %
23 a		Přerušovaný styk – nikdy	153	16,52 %	73	21,28 %	80	13,82 %
23 b		Neploďné dny – vždy	19	2,05 %	6	1,75 %	13	2,25 %
23 b		Neploďné dny – občas	7	0,76 %	4	1,17 %	3	0,52 %
23 b		Neploďné dny – nikdy	160	17,28 %	77	22,45 %	83	14,34 %
23 c		Kondom – vždy	94	10,15 %	51	14,87 %	43	7,43 %
23 c		Kondom – občas	54	5,83 %	30	8,75 %	24	4,15 %
23 c		Kondom – nikdy	125	13,50 %	59	17,20 %	66	11,40 %
23 d		Antikoncepční pilulky – vždy	55	5,94 %	8	2,33 %	47	8,12 %
23 d		Antikoncepční pilulky – občas	15	1,62 %	4	1,17 %	11	1,90 %
23 d		Antikoncepční pilulky – nikdy	140	15,12 %	72	20,99 %	68	11,74 %
23 e		Nitroděložní tělísko – vždy	72	7,78 %	22	6,41 %	49	8,46 %
23 e		Nitroděložní tělísko – občas	4	0,43 %	2	0,58 %	2	0,35 %
23 e		Nitroděložní tělísko – nikdy	172	18,57 %	79	23,03 %	93	16,06 %

Diskusní poznámka k tab. č. 21–23

Zajímavé zjištění nabízí tabulka č. 23, přičemž výsledky tabulek 21, 22 se dle mého názoru neliší příliš od výsledků běžné populace, tedy i od projekce do sexuální výchovy, ale tabulka č.23 ukazuje na sníženou akceptaci hormonální antikoncepce, nitroděložního tělíska, dokonce i aplikace kondomu. Výsledky jsou skutečně odlišné od běžné zdravé populace, tak jak ukazují

poslední výzkumy Weise (1999) a i jiných autorů. Z hlediska sexuální výchovy této populace je zřejmé, že problematika antikoncepce tvoří významnou součást obsahu sexuální výchovy postižených lidí. Lze vyslovit různé hypotézy o absenci či sníženého zájmu těchto osob o např. hormonální antikoncepci z hlediska zdravotních důvodů atd. Toto však nebylo předmětem šetření.

24	Měl(a) jste někdy pohlavní styk s osobou stejného pohlaví	Neodpověděl	91	9,83 %	26	7,58 %	63	10,88 %
24		ano	21	2,27 %	13	3,79 %	8	1,38 %
24		ne	814	87,90 %	304	88,63 %	508	87,74 %
25	Dochází k autoerotickému sebeuspokojování (masturbace, onanie)	Neodpověděl	141	15,23 %	38	11,08 %	102	17,62 %
25		ano	231	24,95 %	120	34,99 %	111	19,17 %
25		ne	554	59,83 %	185	53,94 %	366	63,21 %
26	Podmínky pro sexuální život (slyky)	Neodpověděl	127	13,71 %	30	8,75 %	95	16,41 %
26		Mám dobré	513	55,40 %	208	60,64 %	304	52,50 %
26		Mám nevyhovující	108	11,66 %	50	14,58 %	58	10,02 %
26		Nemám žádné	178	19,22 %	55	16,03 %	122	21,07 %
27	Jak jste spokojen(a) se svým sexuálním životem	Neodpověděl	130	14,04 %	24	7,00 %	104	17,96 %
27		Velmi spokojen	152	16,41 %	62	18,08 %	90	15,54 %
27		Spiše spokojen	242	26,13 %	98	28,57 %	142	24,53 %
27		Ani spokojen, ani nespokojen	206	22,25 %	76	22,16 %	130	22,45 %
27		Spiše nespokojen	119	12,85 %	50	14,58 %	69	11,92 %
27		Krajně nespokojen	77	8,32 %	33	9,62 %	44	7,60 %

Diskusní poznámka k tab. č. 24–27

Výsledky těchto tabulek opět ukazují na významnost sexuální výchovy, minimálně na významnost erudované sexuální osvěty. Zatímco výsledek v tab. č. 24 není nijak významný či rozdílný od běžné populace, tab. č. 25 na určitou předpojatost vůči autoerotice, případně na nepoučenost. Domnívám se, že vědomost i postoj o neškodlivosti autentičnosti autoerotiky je pro postižené osoby významným faktem, který může v určitých ohledech přispět k subjektivním prožitkům seberealizace a štěstí.

28	Poučení o sexu se Vám převážně dostalo od	Neodpověděl	53	5,72 %	14	4,08 %	38	6,56 %
28 a		Rodičů	201	21,71 %	54	15,74 %	146	25,22 %
28 b		Lékaře	37	4,00 %	12	3,50 %	25	4,32 %
28 c		Ve škole	186	20,09 %	51	14,87 %	134	23,14 %
28 d		Kamarádů, známých	338	36,50 %	163	47,52 %	174	30,05 %
28 e		Z novin, časopisů	127	13,71 %	52	15,16 %	75	12,95 %
28 f		Z knížek	239	25,81 %	81	23,62 %	158	27,29 %
28 g		Z filmu, rozhlasu, TV	115	12,42 %	54	15,74 %	61	10,54 %
28 h		Nedostalo vůbec	142	15,33 %	53	15,45 %	89	15,37 %
29	Dostalo se Vám někdy od doby postižení speciálního poučení o možnostech Vašeho sexuálního života a jeho problémech	Neodpověděl	141	15,23 %	29	8,45 %	110	19,00 %
29		Ano	95	10,26 %	40	11,66 %	55	9,50 %
29		Ne	690	74,51 %	274	79,88 %	414	71,50 %

Diskusní poznámka k tab. č. 28–29

Největší počet zdravotně postižených byl informován od přátel a od různých typů médií. Teprve za tímto zdrojem jsou rodiče a škola. Dokonce více jak 15 % nebylo informováno vůbec. Od doby postižení rovněž významný počet respondentů nedostal žádné poučení.

30	První pohlavní styk jsem měl(a) ve věku	Neodpověděl	109	11,77 %	35	10,20 %	73	12,61 %
30 a		1–14	25	2,70 %	12	3,50 %	13	2,25 %
30 a		15–17	267	28,83 %	93	27,11 %	174	30,05 %
30 a		18–20	337	36,39 %	108	31,49 %	226	39,03 %
30 a		21–24	116	12,53 %	60	17,49 %	56	9,67 %
30 a		nad 24	37	4,00 %	19	5,54 %	18	3,11 %
30 a		dosud neměl	36	3,89 %	16	4,66 %	20	3,45 %
30 b								

31	Celkový počet partnerů, s nimiž jste měl(a) pohlavní styk	Neodpověděl	212	22,89 %	130	22,45 %	80	23,32 %
31		Průměr	5,18		3,38		8,28	
32	Měl(a) jste před dobou vzniku postižení již pohlavní styky	Neodpověděl	181	19,55 %	49	14,25 %	129	22,28 %
32		Pravidelně	403	43,52 %	166	48,40 %	236	40,76 %
32		Ojedinele	114	12,31 %	51	14,87 %	63	10,88 %
32		Žádné	228	24,62 %	77	22,45 %	151	26,08 %
33	Jaký je Váš názor na interrupci (umělé přerušení těhotenství)	Neodpověděl	43	4,64 %	16	4,66 %	27	4,66 %
33		Nepřípustná	57	6,16 %	25	7,29 %	32	5,53 %
33		Přípustná ze zdr. důvodů	208	22,46 %	66	19,24 %	141	24,35 %
33		Přípustná ze sociálních důvodů	54	5,83 %	24	7,00 %	30	5,18 %
33		Každá žena se může rozhodnout	564	60,91 %	212	61,81 %	349	60,28 %
34	Jaký je Váš názor na sexuální styky před manželstvím	Neodpověděl	50	5,40 %	12	3,50 %	38	6,56 %
34		Nepřípustná	61	6,59 %	22	6,41 %	39	6,74 %
34		Přípustná bez soulože	40	4,32 %	15	4,37 %	25	4,32 %
34		Přípustná v rámci trvalého vztahu	452	48,81 %	129	37,61 %	320	55,27 %
34		Přípustné i nahodilé styky	323	34,88 %	165	48,10 %	157	27,12 %
35	Jaký je Váš názor na pornografii	Neodpověděl	41	4,43 %	8	2,33 %	33	5,70 %
35		Je třeba zakázat	166	17,93 %	47	13,70 %	118	20,38 %
35		Bez výhrad, ve spec. obchodech	389	42,01 %	156	45,48 %	233	40,24 %
35		Nemám výhrady	158	17,06 %	82	23,91 %	74	12,78 %
36	Jaký je Váš názor na skupinový sex	Neodpověděl	42	4,54 %	9	2,62 %	32	5,53 %
36		Morálně nepřístupný	388	41,90 %	118	34,40 %	268	46,29 %
36		Přípustný, ale já odmítám	413	44,60 %	159	46,36 %	253	43,70 %
36		Přípustný a neodmítám	83	8,96 %	57	16,62 %	26	4,49 %

38		Neodpověděl	51	5,51 %	13	3,79 %	38	6,56 %
38	Jaký je Váš názor na náhodné sexuální styky (tzv. na jednu noc)	Morálně nepřipustný	261	28,19 %	81	23,62 %	179	30,92 %
38		Neodsuzuji, ale neprovozoval bych	426	46,00 %	128	37,32 %	295	50,95 %
38		Přirozená součást sexuality	188	20,30 %	121	35,28 %	67	11,57 %
38								
39	Jaký je Váš názor na onanii (masturbaci, sebeukájení)	Neodpověděl	59	6,37 %	9	2,62 %	50	8,64 %
39		Škodlivá	87	9,40 %	29	8,45 %	56	9,67 %
39		Zlovyk, který neškodí	260	28,08 %	90	26,24 %	170	29,36 %
39		Přirozený projev sexuality	520	56,16 %	215	62,68 %	303	52,33 %
40	Jaký je Váš názor na homosexualitu	Neodpověděl	52	5,62 %	14	4,08 %	38	6,56 %
40		Zlovyk, který by měl být trestán	95	10,26 %	43	12,54 %	52	8,98 %
40		Nemoc, za kterou nemůže	452	48,81 %	153	44,61 %	296	51,12 %
40		Odchylka, která působí škodlivě na mládež	54	5,83 %	22	6,41 %	32	5,53 %
40		Odchylka, která neškodí	134	14,47 %	56	16,33 %	77	13,30 %
40		Přirozený projev sexuality	139	15,01 %	55	16,03 %	84	14,51 %
40								
41	Jaký je Váš názor na placené sexuální služby	Neodpověděl	55	5,94 %	10	2,92 %	45	7,77 %
41		Morálně nepřístupný	193	20,84 %	63	18,37 %	129	22,28 %
41		Bez výhrad, když ve vymezených prostorech	615	66,41 %	227	66,18 %	385	66,49 %
41		Jejich existenci vítám	63	6,80 %	43	12,54 %	20	3,45 %
43		Bez vlivu postižení	57	6,16 %	23	6,71 %	34	5,87 %
44		Ne	114	12,31 %	56	16,33 %	58	10,02 %
45	Domníváte se, že by byly užitečné specializované sexuologické poradenství pro zdravotně postižené	Neodpověděl	64	6,91 %	14	4,08 %	50	8,64 %
45		Ano	660	71,27 %	255	74,34 %	401	69,26 %
45		Ne	202	21,81 %	74	21,57 %	128	22,11 %

46	Využil(a) jste nebo (byste) někdy takové poradenství	Neodpověděl	101	10,91 %	29	8,45 %	72	12,44 %
46		Ano	348	37,58 %	144	41,98 %	203	35,06 %
46		Ne	477	51,51 %	170	49,56 %	304	52,50 %
47	Víte o existenci charty sexuálních práv	Neodpověděl	99	10,69 %	32	9,33 %	67	11,57 %
47		Ano	56	6,05 %	25	7,29 %	31	5,35 %
47		Ne	771	83,26 %	286	83,38 %	481	83,07 %
51	Stali jste se někdy obětí domácího násilí v některých z následujících oblastí	Neodpověděl	650	70,19 %	244	71,14 %	402	69,43 %
51 a		Psychické násilí	105	11,34 %	37	10,79 %	68	11,74 %
51 b		Sexuální násilí	27	2,92 %	10	2,92 %	17	2,94 %
51 c		Fyzické násilí	65	7,02 %	20	5,83 %	45	7,77 %
51 d		Čílové násilí	159	17,17 %	52	15,16 %	107	18,48 %
53	Stal(a) jste se někdy obětí trestného činu	Neodpověděl	590	63,71 %	208	60,64 %	378	65,28 %
53 n		Znásilnění	16	1,73 %	2	0,58 %	14	2,42 %
54	Činu se dopustil	Neodpověděl	596	64,36 %	207	60,35 %	385	66,49 %
54 a		Nejbližší příbuzný	66	7,13 %	16	4,66 %	50	8,64 %
54 b		Jiný příbuzný	35	3,78 %	14	4,08 %	21	3,63 %
54 c		Jiná Vám známá osoba	106	11,54 %	49	14,29 %	57	9,84 %
54 d		Státní úředník	54	5,83 %	30	8,75 %	24	4,15 %
54 e		Neznámá osoba	124	13,39 %	48	13,99 %	76	13,13 %

Diskusní poznámka k tab. č. 47–54

Významná část zdravotně postižených přiznává, že nezná svoje sexuální práva, že byli nebo ještě jsou objektem různé formy násilí či vydírání, včetně sexuálního. To vše ukazuje na absenci sexuální výchovy.

Závěrečná poznámka

Tento stručný výčet některých problémů z oblasti sexuality zdravotně postižených z hlediska sexuální výchovy ukazuje na skutečnost, že problematika sexuální výchovy má stále svá

„bílá“ místa, že odborná veřejnost, včetně veřejnosti pedagogické, by se měla zabývat sexuální výchovou pro zdravotně postižené občany všech věkových kategorií se vši vážností.

Pornografie a feminismus

MUDr. Radim Uzel, CSc.

Jedním z nejvíce frekventovaných argumentů proti pornografii je tvrzení, že otevřené sexuální zobrazování je namířeno proti ženám, že se jím ženy cítí degradovány, zostuzeny a vykořisťovány. To, čemu Němci říkali *salonfähig*, stává se *frauenfähig*, tedy součástí jakési mentality „prosím ne, ženy jsou přítomny!“ Ženy jsou považovány za příliš čisté a vznešené, než aby byly předmětem něčeho tak olavného a nečistého, jako je sex. Je zajímavé, že tento postoj překonal v našich zeměpisných šířkách všechny sexuální revoluce a kontrarevoluce, kolik jsme jich jenom měli možnost v historii zaznamenat.

Podporou ženského antipornografického hnutí se pochopitelně vydávají všichni neustále znovu křísení náboženští fundamentalisté a ostatní konzervativní tradicionalisté. Také radikální feminismus, jako vyšelechtěná odrůda mnoha extrémních hnutí, si přihlíívá svou polívčičku a není divu, že jeho některé odrůdy považují boj proti pornografii za jeden z hlavních cílů svých cenzurních a protispolečenských útoků. Kromě boje za rovná práva a stejnou důstojnost obou pohlaví dostává tak boj proti pornografii nálepku ryze ženskou, feminismus zdůrazňuje, že je to především žena, která se musí cítit otevřeným zobrazováním sexuality pošpiněna a zneuctěna.

V tomto tvrzení není však celé feministické hnutí jednotné. Zde se projevuje jasná diferenciací nejen ve smyslu protipornografickém a pornografickém, hraniční čára vede spíše mezi skupinami antisexuálními a prosexuálními. Skupiny feministek bojujících proti pornografii jsou totiž téměř totožné s těmi, jejichž cíle směřují proti sexualitě jakožto takové. Naproti tomu i v USA existuje poměrně početné sdružení Feminist Anti-Censorship Taskforce, jehož příslušnice bojují nejen proti jakémukoli cenzuře, ale do svých aktivit zahrnují také úsilí zaměřené především proti cenzuře sexuální. Z této skutečnosti vyplývá, že zdaleka ne všechny ženy pocítují pornografii jako útok na svou důstojnost, některé dokonce projevují o pornografické materiálu větší zájem, než jejich mužští partneři. Kanadský psycholog T. S. Palys uveřejnil nedávno v časopise *Canadian Psychology* zajímavý postřeh o stále se zvyšujícím zájmu ženských zákaznic v pornografických videopůjčovnách a přibývajících předplatitelkách i tvrdších erotických časopisů.

Tato situace se ovšem začíná radikálně měnit teprve v posledních několika letech. Také u nás pozorují pořadatelé erotických veletrhů v Praze, v Ostravě a v poslední době i v Brně rok od roku větší podíl ženských návštěvnic, zatím ovšem převážně v doprovodu svých partnerů. Česká feministická spisovatelka s potěšením překládá knihy, které je možno zařadit do tvrdé pornografie a ačkoliv se za překlad vůbec nemusí stydět, vystupuje raději pod pseudonymem. Ale abych nekrivdil ženám: Nejen feministky, ale také známý a slavný slovenský básník, který nedávno půvabně přeložil Rytíře Smíla, zůstal raději skryt za cizím jménem.

Některé výzkumné práce upozorňují na to, že při konzumaci pornografie dávají ženy přednost spíše romantizujícím a méně explicitním tématům. Také zahraniční ženské pornografické časopisy se vyznačují spíše jakousi hravou roznamostí než skutečně tvrdým sexem, jednoznačně však uvádějí v pochybnost tvrzení, že „každá skutečná žena pornografií nenávidí“.

Důležitým argumentem v negativním postoji některých žen k pornografii je zakořeněný strach ze sexuálního násilí, projevující se zejména u těch, které se s nějakými formami sexuálního násilí už ve svém životě setkaly. U mnohých z nich pak setkání s pornografickým materiálem může vzbuzovat stav úzkosti. Dokonce i nenucené a neformální sexuální aktivity mohou být těmito ženami vnímány jako drzá nestoudnost narušující jejich soukromí. Tyto pocity je ovšem nutno akceptovat, na druhé straně však je zapotřebí pochopit, že podobné stavy může u těchto žen vzbuzovat *jakákoliv* sexuální aktivita, zatímco nenásilná pornografie není v žádném případě ani původcem ani následkem nějakého sexuálního násilí.

Analogicky je možno poukázat na situaci člověka, který je napaden příslušníkem jiného etnika či rasy. V důsledku podmíněného reflexu bude při dalším setkání s podobným člověkem pociťovat určitou úzkost, zdaleka to však neznamená odsouzení všech příslušníků dotčené rasy. O vztahu pornografie a násilí je pojednáno na jiném místě této knihy, nicméně i zde považuji za nutné konstatovat, že konzumace pornografie není zdaleka nějakou příčinou sexuálního násilí, spíše naopak, mnohé prvky sexuální agrese dokáže omezovat a tlumit.

Velmi často se setkáváme s názorem, že pornografie degraduje ženu na pouhý sexuální objekt. Z toho pak vyplývá oprávněná obava z restrikce jejího sociálního postavení a životních příležitostí. V nedávné minulosti v patriarchální společnosti byla role ženy vymezena sexuálním partnerstvím a mateřstvím. Za hlavní hodnoty bylo považováno dobré vychování a tělesný vzhled. Všechno ostatní bylo podřízeno hlavnímu životnímu cíli – přivádění dětí na svět, všechno se točilo kolem těhotenství, porodu a kojení. Je zajímavé, že potřebu mateřství zahrnují implicitně téměř povinně do ženské psychiky ještě v dnešní době mnozí lidé i zdánlivě pokrokoví. A nedostí na tom: rodičovské touhy musí prý pociťovat dokonce i každý muž. Tak například v médiích často citovaný psycholog Slavomil Hubálek tvrdí: „Je neoddiskutovatelným faktem, že potřeba rodičovství je bytostnou součástí zdravé lidské psychiky. Pokud chybí, musíme se důrazně ptát, co se s člověkem děje. Kde se v něm bere ta přemíra odcizení... Podle mého soudu s beznadějí dané populace.“ (Lidové noviny 22. 7. 2000).

Snad i český psycholog jednou pochopí to, co věděla už moje babička před padesáti lety, že totiž „lidé jsou různí“. Pesimistická babička k tomu sice dodávala „převážně ovšem svině“, lidi však odsuzovala za mnohem závažnější povahové defekty než je odmítání rodičovství, které považovala u některých za celkem legální postoj bez potřeby odsouzení. S tímto babiččíným názorem ostatně koresponduje poznatek, že asi 5–6 % žen pociťuje celoživotní absenci mateřského pudu a má v tomto smyslu podstatně jiný žebříček životních hodnot. Přisuzovat jejich jinakosti nějakou „přemíru odcizení“ bych si zdaleka netroufal.

Stejně tak jsem přesvědčen o tom, že některá žena bytostně touží po tom, aby byla sexuálním objektem. Má ve svém žebříčku hodnot zakódováno podlehnout, oddat se. To není nějaká protizenská konstrukce mužů – pána tvorstva, protože jistě nikdo nepochybuje o tom, že podobné touhy mají přece také mnozí mužové. K tomu je ještě nutno připočítat občasnou touhu příslušníků obou pohlaví po předvádění se, jakési exhibicionistické choutky. Muži jsou zobrazováni v pornografických produkcích stejně často jako ženy, mnohdy i v pasivních rolích, a pokud by tedy platilo, že sex je něco špatného, mohli bychom klidně hovořit o diskriminaci mužů jako sexuálních objektů.

I při nejvyšší možné obrazotvornosti nelze tvrdit, že by snad pornografické zobrazování žen přinášelo poselství „*všechny ženy jsou takové*“. Cožpak snad časopis o pletení a háčkování tvrdí, že všechny ženy jsou celé žhavé do ručních prací? Existence kuchařské knihy jistě nepřesvědčí každou ženu, aby si honem uvázala zástěru a dala se do kuchtění. Nahaté obrázky zkrátka sdělují, že sexualita je přirozenou součástí života, pro někoho se snad stává jenom

o něco větším koníčkem. Také ostatní literární, výtvarná, umělecká i pseudoumělecká produkce zobrazuje ženu jako multidimenzionálního tvora, v různých rolích, v rozličných životních situacích, s různými zájmy a schopnostmi, často dokonce i jako odpudivou kreaturu, lhářku, mravní zrůdu či vražedkyni. Budeme snad protestovat a psát petice v důsledku degradace ženy těmito díly?

Všechny výzkumné práce týkající se pornografie se shodují na jednom neoddiskutovatelném faktu, že totiž její konzumenti se rekrutují převážně z mužské části populace. Stejně jako čtenářkami zamilovaných a romantických příběhů jsou zase většinou ženy. V posledních letech se sice poměr poněkud mění, čím dále tím více žen konzumuje pornografii a více mužů zase čte zamilované romány, ale tento rozdíl mezi pohlavními preferencemi přece není možno označit za něco špatného.

Pohlavní rozdíly jsou ovšem hlavním terčem útoků mnoha radikálních feministických hnutí. Většina dalších feministek takové rozdíly sice připouští, ženské zájmy však považuje za ušlechtilější, vyšší, čistější, neškodnější a morálnější. Spisovatelka Eva Hauserová si dokonce stěžuje na to, že ženy podléhají daleko tužším morálním normám, měří se jím jiným metrem než mužům. Takzvaným ženským „slepičím“ časopisům bývá vyčítána myšlenková plytkost, stylová a myšlenková pokleslost. Jiné zase zajímá pouze společenský lesk a drby z vyšší společnosti. Pokud však porovnává tuto produkci s typickými časopisy pro pány, vychází jí teprve mužská morálka jako sodom a gomora. To je samozřejmě typicky ženský pohled. Obávám se, že není možné objektivní srovnání plytkých pomluv a tvrdého sexu. Nevím, co je mravnější. Z mužského hlediska bude ten tvrdý sex přinejmenším pravdivější.

Rozhodně však nemůže být pravdivý na sto procent. Pokud se týká určité idealizace zobrazovaných objektů, což bývá také často pornografií vytýkáno, je tělesná atraktivita mnohem důležitější pro ženy než pro muže. Tělesný nedostatek krásy ženu stresuje daleko více. Vzpomeňme jen na absolutní dokonalost modelek v ženských módních žurnálech. Ostatně také všechny děti zobrazované v reklamách musí být krásné a k zalibání. V časopise *Nei Report* slaví naproti tomu již dlouhou dobu veliký úspěch rubrika *Bouhelky*, kde jsou v sexuálně odvážných pozicích zobrazovány ženy obézní a podle průměrně obecných estetických kritérií značně odpudivé.

Rozdíl mezi muži a ženami částečně sice znemožňuje jedněm rozumět druhým, na druhé straně jsou však mnohé ty rozdíly neškodné, nebo dokonce prospěšné a užitečné. Bylo by jisté nerozumné v boji proti rasismu popírat existenci různé barvy kůže. Stejně tak popírání rozdílů mezi mužem a ženou by vedlo k absurdnímu odsouzení všech heterosexuálních vztahů. Pokud tedy připouštíme, že muž a žena jsou ve svých zájmech *jiní*, bylo by nesmyslné tvrdit, že zájmy mužů jsou *horší*. To se týká pochopitelně také pornografie, ale nejen jí.

Hlavním rozdílem mezi sexualitou muže a ženy, rozdílem, jehož existence je střídavě potvrzována a zpochybňována, je konstatování, že mužská sexualita je zaměřena více tělesně, mužům je vlastní sexuální tělesný chťič, často jim stačí pomíjivé anonymní tělesné ukojení, zatímco žena je orientována více na duševní prožitek, lásku a trvalý vztah vyžadující pocit jistoty a ochrany. Z toho také vyplývá větší promiskuita mužů vývojově zafixovaná snahou o co největší rozšíření genetického materiálu a větší sexuální stabilita ženských vztahů hledající co nejlepší zabezpečení potomstva.

Když jsme se o tom zmiňovali s Miroslavem Plzákem v *Zákonech ženské přitažlivosti*, snesl se na naši hlavu déšť feministických výtek, z nichž mnohé nám, starcům, vyčítaly naši vlastní projekci. Ženské bojovnice se domnívaly, že se tímto tvrzením snažíme omlouvat vlastní prostopášný život. Můj přítel a učitel Plzák byl ovšem na podobnou argumentaci zvyklý. Za svá

četná objektivní pojednání o manželské nevěře byl již dříve pasován na této nevěře propagátora a eo ipso hlavního českého nevěrníka.

Eva Hauserová ve své knize „Jsi přece ženská“ dokonce zpochybňuje mé konstatování, že „ženská sexualita potřebuje vztah, citovou vazbu“ argumentem, proč tedy jdou na odbyt vibrátory. Samozřejmě jsem měl na mysli sexualitu párovou, nikoliv masturbační. Ostatně i vibrátor může být stejně dobře předmětem párové komunikace a požadavek lásky se pak může vztahovat stejně na zavádění vibrátoru jako penisu. V jednom – však dávám Evě Hauserové zapravdu zcela jednoznačně. Říká totiž: „Je pravda, že ženy si tolik nelíbují v pornografických časopisech a filmech, ale myslím, že je to dáno spíše kulturně, výchovou: žena, která by se v této oblasti nechovala zdrženlivě, by působila necudně, nemravně, trapně, odsouzeníhodně. Druhý důvod je, že pornografické materiály jsou přizpůsobeny požadavkům a představám mužů.“ Svatá pravda. Proč si ale ženy ty pornografické materiály podle vlastního gusta už dávno nevývávají, to zůstává nadále záhadou.

Stejně tak je stále tajemným závojem zahalen požadavek dámských bordelů, po jejichž existenci feministky občas volají. Vyčetly mi nedávno, že podobné zařízení v Praze muselo nutně zkrachovat, protože jsem mu dělal odborného poradce já, podle svých vlastních představ. Kdyby tím poradcem byla prý spisovatelka Alexandra Berková, to by to tam panečku jinak prosperovalo! Jak by si ovšem podobný nevěstinec podle vlastního gusta zařídila, na to mi dotyčná dluží odpověď dodnes.

Na funkci organizátora dámského nevěstince jsem již dávno rezignoval, stejně jako na možnost vydávat porno pro ženy. Dobře však vím, jakou pornografií vyžadují většinou muži. Jsou to takové výjevy, kde je žena zcela idealizována podle mužských představ. Je sexuálně vyzývavá, nenasytná, lačně rozepíná pánský poklopec. Tato žena je stvořena podle mužské sexuální fantazie stejně jako hrdinové ženských zamilovaných románů (dřívější tzv. romány „pro služky“) jsou zase na míru ušití podle většinových požadavků ženských. Tvzení, že af pornografie či zamilovaný román jsou věrným obrazem skutečnosti, je absurdní stejně jako víra v mluvčí lišku, která by Budulínka povozila na ocásku. Působí stejně nepravděpodobně jako představa, že všichni muži vypadají jako Robert Redford. Heterosexuální pornografie přece nepropaguje „lež“, že všechny ženy jsou vyzývavé a promiskuitní, stejně tak jako homosexuální výjevy netvrdí, že všichni lidé jsou orientováni homosexuálně. Pornografie jde na odbyt hlavně proto, že se od normálního života liší, že je jiná, že je *idealizovanou skutečností*. Zobrazování běžného každodenního sexu by bylo odsouzeno k ještě většímu nezájmu než díla socialistického realismu. Taková sexualita by sice zobrazovala skutečný život, ve svém důsledku by však byla nezáživná, všední a nudná.

Antipornografické kampaně reprezentují zhoubnou odrůdu intolerance zaměřenou speciálně proti osobám s určitým typem sexuálních pocitů a potřeb, z nichž největší skupinu tvoří právě muži. Kanadský profesor Christensen jim přisuzuje jednoznačné poselství: „Vaše potřeby a emoce jsou špatné a odporné, proto musí být potlačovány!“, nebo ještě jednodušeji: „Jsi jiný než já, proto jsi horší, nekvalitní a podřadný!“

Pokud si k těmto postojům připočítáme ještě celkové antisexuální ladění společnosti považující samotný sex za něco nepřístojného, není divu, že výše uvedená odsouzení mohou být chápána v kontextu „soubroje pohlaví“, kdy lepší, čistější, vyšší a ušlechtlejší pohlaví začíná pohrdat tím nižším a méně cenným. Taková společnost už každého malého chlapce indoktrinuje ve smyslu, že pohled na ženské tělo je nepřístojný, muž je v sexu vždycky útočníkem a žena obětí a mužsky orientovaná pornografie je hanebným potvrzením těchto mužských necudností. Jelikož malý chlapec už prepubertálně pase po nahotinách (v tomto smyslu se *každý*

rodi jako voyer), začne být záhy poučován o tom, že tyto jeho sklony jsou nemravné. Tento raný konflikt mezi tělem a duší je však vštěpován i dívkám, které se pak mohou cítit stresovány v konfrontaci svého těla s prezentací vyzývavé a často ideálně krásné nahoty modelek a pornohereček.

Projevy antisexuálních postojů vštěpované dětem pěstují z mladé generace jakési poslušné loutky, které k sexualitě poslušně zaujímají společensky konformní postoje, i když jsou tyto postoje v každodenním rozporu s jejich vlastními touhami a pocity. Permanentně imputovaný pocit viny pak vede u jedněch ke dvojí morálce: soukromé a veřejné, kážou vodu a pijí víno, z druhých pak vychovává další generaci nových antipornografických bojovníků obého pohlaví. Ti pak celoživotně odčítají vlastní pocity viny potíráním nemravnosti a celý bludný kruh se v další generaci opakuje.

Některé taktické postupy, které užívají lidé ve vlastní psychologické sebeobraně, prozrazují, jak intolerance uplatňovaná proti jedné skupině lidí se může obrátit jako bumerang a poškodit skupinu vlastní. (Kdo by to měl ostatně lépe vědět než feministky!) Christensen uvádí příklad takové kompenzace: pokud se výchovně konečně podaří mužům vstřípit pocit sexuální inferiority, mnozí z nich začnou tuto méněcennost překlénovat pocitem nadřazenosti nad ženami v ostatních směrech. Jiným takovým příkladem je přenos pocitu viny. Místo aby ji pokorně přiznali, někteří mužové začínají obviňovat ženy z prohřešku sexuální provokace prostřednictvím prezentace jejich nahoty. Tato myšlenka má ostatně dávnověkou teologickou historii, vzpomeňte jen na biblickou Evu v roli svůdkyně.

Takovéto imputované pocity mohou být příčinou dlouhodobé doutnající zášti mezi pohlavími, která nakonec může vést k pocitu, že je to paradoxně žena, kdo má silnější sexuální chuti. Vzpomeňte jen, jaký stupeň morálního odsudku je obsažen v nadávce „děvka“. Celé toto vzájemné přesouvání viny samozřejmě deformuje mezilidské vztahy a je jasným důkazem toho, že antisexualismus ve svých důsledcích zraní a poškodí *každého*.

Jako další problém se jeví skutečnost, že zdaleka ne všichni muži pociťují stejné vzrušení, sexuální puzení a vizuální excitaci při expozici sexuálně explicitních materiálů, že zkrátka s některými to téměř vůbec nehne. Stejně jako muži, tak samozřejmě i ženy vykazují různý stupeň sexuální vzrušivosti a ty méně vzrušivé se pak nedokážou vcítit do situace těch ostatních. To by ovšem nebylo nic strašného, pokud by byly schopny tolerance. Často jsme však svědky situace, kdy nevzrušivost a frigidita bývá považována za jakousi morální nadřazenost. Lidé jsou známkováni a stupeň jejich sexuální vzrušivosti pak s touto klasifikací koresponduje. Připomíná to dohy rasismu na americkém jihu, kdy stupeň pigmentace kůže odpovídal stupni společenské akceptability. V sexuálním známkování jsou pak frigidní muži v ženských očích považováni za mravně superiorní a vzorné.

S podobným posunem hodnot, ve smyslu pozitivního ocenění patologického stavu, se setkáváme třeba i v případech chorobné žárlivosti, která, ač život znepříjemňující a komplikující, bývá zhrsta považována za obhajobu vlastní důstojnosti, tedy za postoj v podstatě chvalyhodný. Žárlivec se pak dostává na pedestal ctnostného člověka obhajujícího věrnost, stejně jako člověk frigidní dostává za odmítání pornografie nálepku ctnosti.

Příčinou, proč se mnozí muži paradoxně podrobí a rezignují při útocích na své sexuální potřeby, je od dětství vštěpovaná představa, že muž musí být v životě silný a pevný. „Správný kluk nikdy nepláče“, slyší většina chlapců od svých matek, učitelek a vychovatelek. Role ochránce, pro něhož se nesluší přiznat bolest a který musí za všech okolností rytířsky ochraňovat ženu, může pak být velice snadno rozšířena i na ochranu před nemravnostmi. Pochopitelně je naprosto správné, když ji ochraňuje před obtěžováním a sexuálními násilím, ochrana však

začne být poněkud problematická, když se rozšíří i na potírání pornografie, protože „ostatní muži jsou nemravní, zatím co já, rytíř bez bázně a hany, jsem schopen svou vyvolenou před takovýmto svinstvím ochránit.“

V tomto ohledu může někdy militantní feminismus zasáhnout pozitivně, protože emancipované ženské bojovnice svým mužským protějškům na jakoukoliv ochranu samozřejmě kašlou. Když je uráží pouštění do dveří a podržení kabátu, bodejť by nerezignovaly na nějakou ochranu před pornografií. A skutečně tedy mnohé feministky mají pak k pornografii vztah celkem kladný (viz výše uvedené případy českých feministických spisovatelek či zmíněný americký Feminist Anti-Censorship Taskforce). To ponížení nahé ženy však překousnou jen s obtížemi, takže celý ten problém pro ně představuje jakési dilema.

Ponížení žen pornografií je nesmírně často frekventované téma, bohužel téměř nikde se nebojuje proti ponižování mužů, ačkoliv mnohé sexuální explicitní materiály jsou takovéhoho ponižování plné. Kdoví, zda právě ty doposud přesně nespecifikované feministické pornografické požadavky se nebudou ubírat právě tímto směrem. Ženský sexismus a boj za práva mužů je ovšem široké téma, které již toto pojednání o pornografii přesahuje. Nicméně však existuje odrůda feministických extremistek, které považují boj proti pornografii za svůj prioritní úkol. Ty nejbojovnější z nich jsou tak agresivní a strašné, že nebyvají pro jistotu ani v českých feministických publikacích citovány, protože v našich kulturních podmínkách by nenašly ani nejmenší odezvu, naopak by feministickému hnutí mohly udělat leda ostudu (za všechny ostatní Laura Lederer a Susan Brownmiller). *Každý* muž je považován za potenciálního násilníka, který používá *každý* sexuální akt k ponižení ženy. *Všichni* muži v sobě mají určitý pocit zůřivosti proti ženám a jeví znaky obtěžování dětí. Každé mužské slovo, každá myšlenka a každý čin je otevřeně či skrytě namířen proti ženě. Není tedy divu, že pornografie, jako převážně mužská záliba, je v tomto seznamu mužských odporností vedena na předním místě. Ostatně není vlastně vůbec zálibou, nýbrž *prostředkem* a *nástrojem* ženské degradace a ponižení.

Jako s každým radikálně extremistickým hnutím, je diskuse s militantním feminismem krajně obtížná, ne-li nemožná. Tyto bojovnice například zcela ostentativně ignorují fakt zřetelné podobnosti a komplementarity mužských a ženských sexuálních fantazií, nebo existenci homosexuální pornografické produkce, které přece není možno přiznat ani stín nějakého protizenského zaměření. Radikální feminismus se ovšem většinou vyznačuje absolutním odmítáním a odsuzováním homosexuality. Výrazně odmítavý je také k orálnímu sexu. Pornografii považují tyto feministky za konspirativní perverzi ohrožující rodinu a národ. Vyskytují se i názory, které ji zařazují k mezinárodnímu zločinu. Odmítnání sexuální výchovy mládeže je už pouze dokreslením obrazu celé této zhoubné ideologie.

Důsledky sexuální agresie a terapeutická pomoc psychiatra obeti násillia

MUDr. Radovan Vaškovský

Sumár: Cieľom tohoto príspevku je poukázať na rôzne formy sexuálnej agresie, jej charakteristiky. Uvedený príspevok rozoberá aj pohlavné rozdiely sexuálne-agresívneho správania, zároveň sa zaoberá aj dôsledkami sexuálneho násillia na obeti podľa pohlavia. Obzvlášť závažné je hodnotené incestné sexuálne násillie s mimoriadne trýznivými dôsledkami pre obeť, narušujúce psychosexuálny život, socializáciu obeť, ako i s možným seba-poškodzujúcim

správaním. V ďalšej časti sú viac rozobraté formy a možné dôsledky po prebehlej traumatizujúcej situácii – zážitku formou sexuálneho zneužívania, závažnosti psychopatológie a špecifickým prístupom k obeti takéhoto násillia možnosti terapeutického ovplyvnenia pomocou psycho- a farmakoterapie vzniklých dôsledkov smerujúcich k úprave psychopatológie a začleneniu jedinca do spoločenského života vrátane adekvátneho partnerského fungovania. V závere je poukázané na správnu a adekvátnu sexuálnu výchovu ako možný nástroj prevencie sexuálneho násillia.

V dnešnom svete sa stretávame s rôznymi formami agresívneho správania. Sexuálnu agresiu môžeme považovať za zvlášť závažný prejav správania, ktorý výrazne naruša integritu poškodeného osoby a to nielen fyzicky, ale aj psychicky. Pod pojmom sexuálneho zneužívania rozumieme trestný čin, ktorý vedie k fyzickému kontaktu vedúcemu k pohlavnému vzrušeniu. Zaraďujeme tu rôzne formy koitálnej aktivity, aktívne a pasívne orogenitálne aktivity, masturbáciu a dotýkanie sa rôznych častí tela obeti za účelom sexuálneho vzrušenia. V krajinách USA sa za pohlavne zneužitie považuje aj verbálna komunikácia s erotickým obsahom, i expozíciu dieťaťa erotickým obrazovým materiálom. Sexuálna agresivita je rozdielna i v pohlaví. Viac agresívnejší sú muži, čo zapríčiňuje aj ovplyvňuje mužský pohlavný hormón testosterón. Zároveň ovplyvňuje aj sexuálnu vzrušivosť, emočnú náladu a myslenie. Známa je aj sexuálna agresia u žien, ktorá je výraznejšia v klimaktériu, postmenopauzálné. Súvisí to s nastupujúcou hormonálnou dysbalanciou, úbytkom ženských pohlavných hormónov, najmä estrogénov a výraznejším zastúpením práve mužského pohlavného hormónu – testosterónu. Ženy prejavujú aj nečakanú agresivitu, majú väčšiu sexuálnu fantáziu a prejavujú snahu niekoho ovládnuť. U mužov táto agresivita je podkladom snahy po dominancii v rámci sociálnej hierarchie a túžbe po moci. Na základe sledovaní boli stanovené okruhy možných páchatel'ov sexuálnej agresie. Medzi nich zaraďujeme sociosexuálne a psychosexuálne nezrelych mužov s nedostatočnou internacionalizáciou spoločenských noriem, ďalej sú to jedinci so psychopatičkou štruktúrou osobnosti, tzv. nezdržanliví, anetickí s tendenciami vyhovieť pudovým impulzom, muži so situácie podmienenými sexuálnymi deliktami (pod vplyvom alkoholu, po dlhodobej sexuálnej deprivácii). Podobne zaraďujeme sem aj hypersexuálnych jedincov so zníženou vôľovou kontrolou s prevahou erotickej komponenty, jedinci so zníženými schopnosťami racionálnej kontroly s vrodeným, alebo získaným defektom rozumových schopností. Sexuálne delikty páchajú aj psychotici v relapse duševnej choroby. Tieto poznatky sa dajú využiť v preventívnych programoch sexuálnej výchovy. Prejavy sexuálnej agresie zahrňame do viacerých foriem, pričom každá forma sexuálneho násillia má aj svoju závažnosť. Jej mieru môžeme stanoviť i na základe kritérií podľa p. Russela. Z jednotlivých foriem môžeme rozlišovať obťažovanie a to dotykové a bezdotykové, všetky formy sexuálnych deviácií, hypersexualitu, prenos sexuálne prenosných ochorení, exhibicionizmus, harassment, znásillnenie, incest, sexuálnu turistiku a sexuálny útok s následkom vraždy. Sexuálne agresívne môžu pôsobiť i ironické poznámky viažuce sa k danej osobe, zvláštne formy sexuálnych praktík – trhanie prádla, hryzenie, vyžadovanie si nosenia erotického prádla partnerom, rôzne formy sexuálnych hier, prípadne prezentácia pornografie. S dôsledkami sexuálne agresívneho správania sa stretávajú pracovníci liniek nádeje, lekári, psychiatri, psychológovia, sociálni kurátori. Najzávažnejšie dôsledky sú spojené s rozvojom posttraumatickej stresovej poruchy (PTSP), kedy u obeti dochádza k znovuprežívaniu traumatickej udalosti či už vo forme snov alebo vnucujúcich sa myšlienok. Ide o veľmi závažné postihnutie obete násillia so značnými dôsledkami v oblasti ako samotného prežívania, tak dôsledkami a postihnutím v psychosociálnom fungovaní

i možným ďalším rozvojom i závažných duševných ochorení. Medzi najčastejšie okrem spomínanej PTSP je rozvoj depresívnych a úzkostných porúch, vyskytujú sa aj somatoformné, rozumej s rôznymi telesnými prejavmi a dyskonfortom sa prejavujúce, ale aj možný rozvoj obsedantne-kompulzívnych porúch (prejavujúce sa nutkavými myšlienkami a konaniami, ktoré je pre daného jedinca výrazne zaťažujúce), možný je aj rozvoj zneužívania psychotropných látok a alkoholu. Obete sexuálneho násillia pomerne často sa aj identifikujú s agresorom, respektíve preberajú zodpovednosť za čin. Pozorujeme aj rozdiely v dôsledkoch sexuálneho zneužitia na základe pohlavia. U žien po pohlavnom zneužití pozorujeme vplyv na sexuálny a partnerský pohlavný život, neschopnosť prežívania sexuálnej radosti a slasti, sexuálneho uvoľnenia, prípadne je úplne znemožnená sexualita a pohlavný život, čo následne sekundárne tiež ovplyvňuje obeť a jej sociabilitu. Podobne môžu sa vyskytnúť narušenie schopnosti nadväzovať adekvátne a funkčné partnerské vzťahy, môže prísť k predčasnej sexualizácii, prostitúci, toxikománii a alkoholizmu, prípadne až k sebevražednému konaniu (u 56 % žien jedenkrát a až 70 % opakovaný pokus). Bol aj zistený častejší výskyt umelých prerušení u sexuálne zneužitých žien, častejšie extramatrimoniálne styky ako i promiskuitné sexuálne chovanie. U mužov po pohlavnom zneužití dochádza častejšie k zneisteniu v pohlavnej identite a sexuálnej orientácii pocitu straty mužnosti, pocitu znehodnotenia, negatívneho vzťahu k sexu, predčasnej sexualizácii, rozvoju homosexuálneho prostitučného chovania, narušeniu vzťahov k okoliu, ale aj straty dôvery v rodičov, stávajú sa páchatelmi sexuálnych deliktov a majú viac partnerských vzťahov, manželstiev ako i skôr vstupujú do manželstva. Incestné zneužitie je najzávažnejšie, obeť takéhoto zneužitia pociťujú neistotu v rodičovskej úlobe, ako i majú menší zmysel pre rodičovskú zodpovednosť, majú menšiu schopnosť nadväzovať adekvátne a funkčné partnerské vzťahy, častejšie dochádza k rozvoju sexuálnych dysfunkcií, ale aj promiskuitnému sexuálnemu správaniu.

Aké sú možnosti pomoci sexuálne zneužitým osobám. Nutné je si uvedomiť, že takéto zneužitie znamená hrubý zásah do psychického a psychosexuálneho prežívania daného jedinca. Neraz dochádza aj k výrazným telesným poškodeniam. Je veľmi dobré, keď obeť sexuálneho násillia nájde nevyhnutné a pre ňu podstatné zázemie. To vytvoríme skľudnením, utišovaním vhodnými verbálnymi prejavmi, vypočutím priebehu danej udalosti, bez akéhokoľvek moralizovania a vytýkania i prípadne nevhodného správania (istý podiel obetí na sexuálnej agresívite násilníka). Ďalšiu následnú odbornú pomoc môžeme rozdeliť do viacerých častí a krokov. Pozostáva hlavne z farmakoterapeutického prístupu a psychotherapeutického pôsobenia. Toto prebieha v zásade krokovane, rozfázovane rôznymi technikami a metódami. Najprístupnejšie a najefektívnejšie sú formou kognitívne behaviorálnych technik spočívajúcej v rozumnom prehodnotení a pretavení závažnej psychopatológie a nácviku adekvátneho, správania. Využívajú sa aj imaginačné techniky, nácviky relaxácie zamerané na uvoľnenie a zmiernenie celkového napätia, reframing, tzv. prerámcovanie z obmedzujúcich a obťažujúcich postojev na prístupnejšie, menej zaťažujúce a menej bolestivé pre danú obeť. Časté je potrebné riešiť nejaký vzniklý problém formou problému orientovanej terapie. Je potrebné si uvedomiť, že spomínané dôsledky sexuálneho zneužitia môžu byť natoľko závažné, že následne rozvinutá psychopatológia vyžaduje ústavnú liečbu. Závažnosť danej symptomatiky zahŕňa aj schapoškodzujúce a sebevražedné správanie. Liečba takýchto porúch patrí do rúk odborníkov, pričom úspešnosť liečby je aj priamoúmerná včasnosti jej zahájenia po traumatizujúcej udalosti. Prevenciou by mohla byť adekvátne a správne sexuálne výchova so zdôraznením sexuálnych práv, tak ako boli prijaté v rámci Deklarácie vo Valencii v 1977 roku.

Literatúra:

- BENTOVIM Arnon: Týraní a sexuální zneužívání v rodinách. Grada, 1998.
DUNOVSKÝ Jiří: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Grada, 1999.
MOŽNÝ Petr: Kognitivně-behaviorální terapie. Triton, 1999.
NEZU Artur: A Comprehensive Cognitive-Behavioral Intervention, 1999.
PRAŠKO Ján: Proti stresu krok za krokem. Grada, 2001.
RAHN Ewald: Psychiatrie. Grada, 2000.
VANIČEKOVÁ Eva: Sexuální násilí na dětech. Portál, 1999.
VAŠKOVSKÝ Radovan: Sexuální agrese. Celoslovenská konferencia o agresii, Pezínok, jún 2001.
WEISS Petr: Sexuální zneužívání pachatelé a oběti. Grada, 2000.

Masturbační aktivita

Petr Vomastek

Samá etymologie názvu nám prozrazuje mnoho o postoji (nebo bývalém postoji) společnosti vůči takovýmto aktivitám:

ma-sturbace (manus = ruka, sturbare = zhanobit)

onanie (Onan = kniha Mojžíšova, potrestán božím zásahem)

ipse (ipse = sám) – pozdější odborný výraz, už bez negativní konotace a morálního vyznění

Předsudky minulého století – Rodinný lékař, rozšířená příručka nás poučuje: „*Je to nešťastný, degradující a nejvyšší destruktivní návyk – návyk, který ničí tělo i mysl – a návyk, kterému se oddávají mladí lidé oběho pohlaví, většinou muži... Je nazýván onanií nebo masturbací... jest to nešťast nejzločinnějšího druhu. Jediný zločinný zvyk... je přímou příčinou značné fyzické i mentální debility, příčinou destrukce povahy, zruinování mnoha duší a velkým pramenem neštěstí a zoufalství, větším pramenem bíd než kterákoliv jiná příčina. Onanie má přímou tendenci oslabit a zničit sílu a energii tělesného systému, poškodit intelekt, oslabit paměť a znehodnotit mysl. Jejím častým důsledkem je předčasná sešlost věkem trvalé nervové choroby, slepota, posedlost a šílenství. Je horší než nestřídmost, horší než veřejná necudnost, horší než všechny ostatní nešťastí, kterým se mohou mladí či staří oddávat. Rozbízí všechny nejlepší zájmy a cíle humanity v dnešním světě i ve světě budoucím. Je destruktivní vůči tělu, mysli a duši, a pokud v ní člověk setrvává, může se mu vymstít tak, že jeho existence se stane břemenem, prázdným a planým chátráním a trvalým obrazem zoufalství.*“

Takové odkazy a jejich doznívání nacházíme v psychologické literatuře i počátkem století. *Náboženství a esoterické nauky* mají v tomto ohledu jasno – *zavrženíhodné*. Teprve postupně se šířila osvobozující světonázorová vlna. – Podobný předsudek je možné cítit i v názvu *Poluce* (polucio – znečistit, poskvřnit). Jaký úděl pro dospívajícího chlapce, když se jednoho dne probudí po onom a všechno se v tichosti *přejde jako něco nepatřičného*. K úniku semene dochází *samovolně* uprostřed spánku obvykle doprovázeného *erotickým snem*, nebo v období *přetlaku sexuálních pocitů*. V tomto směru se jako vhodnější strategie uvedení dítěte do dospělého věku – do období pohlavní zralosti jeví *úcta, jež je prokazována dívkám* po první menstruaci – v mnoha zemích se uspořádává malá oslava (iniciální rituály, které v dnešní době *zoufale chybí*, patníky, které jednoznačně oddělují jednotlivá období).

Člověk odedávna dělal leccos *proti příkazům a zákazům* a co se týče tabuizovaných sexuálních úkonů, poslouchal raději *fyzilogický diktát*.

O něco později přichází proslulý S. Freud a jednu ze svých přednášek začíná slovy: „*Dámy a pánové, každý z nás přinejmenším jednou onanoval, a kdo by to chtěl popít, tak onamuje do sud.*“

Obvykle se začíná pod vlivem vrstevníků, podnětem je zvědavost a dobrodružství objevování, co mi může tělo poskytnout. K onanii dochází o samotě, účelem je, aby zůstala *skryta a neprozrazena. Emocionální vyvrcholení*, nemusí být zpočátku doprovázeno ejakulací. Ta přichází se silicí salvou hormonů. Postupně se přidržují erotické *fantazie* nedosažitelných a platonicky milovaných dívek.

Pokud je jedinec přistižen, trpí pod náporom *pocitů viny*. Ty pramení ze slábnoucích rodičovských komplexů, z jejichž moci se na cestě k sobě vymaňuje. V horším případě se sžíravé pocity viny dostavují i bez přistižení – deprese, obavy, neadaptivní chování. Sexuální hry, vzájemné dráždění – *mutuelní onanie*.

Onanie je *náhražkou skutečné touhy* po reálném partnerovi. Dochází k ní tedy v období puberty, když jsou cíle sexuálních přání ještě *nedosažitelné* a v okamžicích. S pohlavní zralostí se od sebeukájení upouští. Je přirozenou součástí lidského sexuálního života a přináší požadované *uvolnění* v dobách rostoucího přetlaku sexuálních pocitů, některé páry ji používají ke *zpestření* svého sexuálního života.

Jako *náhražková činnost* se může stát vysoce *obsesivní*. Zdravé zábrany, nebo spíše odklon sexuální touhy do jiných oblastí se jeví jako zdraví (*sublimace* sexuality). To neplatí bez výjimek, sexuální činnost a činnost vedoucí k sebererealizaci musí být *harmonicky zastoupeny* v životě jedince. Ne, aby se požíraly, ale aby jedna podporovala druhou.

Zkušenost s masturbací (ČR 93 a 98)

muži – cca 84 %

ženy – cca 55 %

Zahájení masturbačních aktivit

muži – prům. 14 let, období 13–15 let

ženy – prům. 17 let, 28 % získává zkušenost až po 18. roce

žádné významné trendy

Frekvence masturbace

muži – 42 % do současnosti, prům. 6x měs.

ženy – 32 % do současnosti, prům. 4x měs.

pokles masturbačních aktivit o více než 10 % od roku 93

Diskuse

Ženy masturbují méně často než muži. Muži navíc začínají dříve. Ženy jsou méně ochotné přebírat odpovědnost za svou sexualitu, masturbují 2x méně často, v adolescenci 3x. Neexistuje biologické odůvodnění tohoto rozdílu, pravděpodobně u žen přetrvává soc. norma spojení sexu s citovým vztahem a domněnka nepatřičnosti sexu pouze pro fyzické uspokojení. To potvrzuje i tolerantnější postoj mužů k masturbaci.

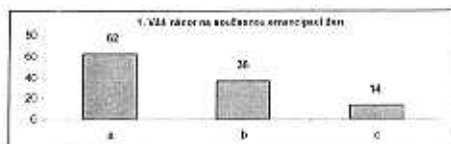
Adolescence – termín odvozen z latinského slovesa adolescere (dorůstat, dospívat, mohutnět). Časově vyplňuje adolescence především druhé desetiletí života, v české terminologii je většinou datována od 15 do 20 (22 let).

Toto období je nejen důležitým obdobím pro jednotlivce, ale má i společenskou hodnotu. Dochází k integraci společenských rolí do osobnosti dospívajících v rámci socializace, kterou výrazně ovlivňuje konkrétní sociální prostředí, konkrétní interakce mezi lidmi, což determinuje jak sociální komunikaci, tak proces sociálního učení a tím i soubor sociálních rolí. V současné době jsme svědky jisté změny postavení žen ve společnosti. Žena dnes nezaujímá jen roli matky, manželky, milenky, ale začíná zaujímat role, které kdysi byly čistě mužskou záležitostí. Do jaké míry se tyto změny promítají do partnerských vztahů adolescentek a jejich rolí v těchto vztazích, bylo cílem malé pilotní studie u dívek ve věku 18–19 let studentek středních škol v Ostravě. Studie se zúčastnilo celkem 112 respondentek.

Anketa obsahovala celkem 8 položek týkajících se emancipace žen a postojů v partnerském vztahu.

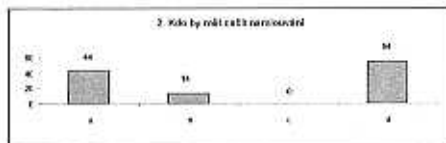
Otázka č. 1 Váš názor na současnou emancipaci žen

- a) souhlasím s ní
- b) nezajímá mě to
- c) nesouhlasím s ní

Otázka č. 2 Kdo by měl začít namlouvání

- a) muž
- b) žena
- c) prostředník
- d) je to jedno

Otázka č. 3 Kdo si v současné době namlouvá partnera

- a) muž
- b) žena
- c) nevím

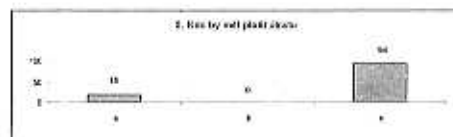
Otázka č. 4 Kdo by měl požádat o první schůzku

- a) muž
- b) žena
- c) je to jedno

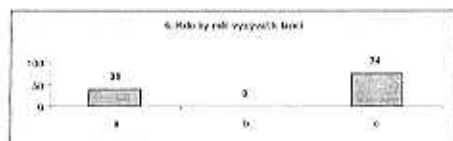
Otázka č. 5 Kdo by měl platit útratu

- a) muž
- b) žena
- c) střídavě

Otázka č. 6 Kdo by měl vyzývat k tanci

- a) muž
- b) žena
- c) je to jedno

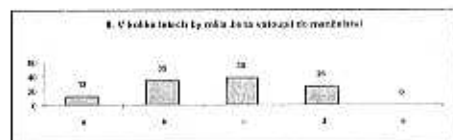
Otázka č. 7 Kdo má rozhodující význam v otázce antikoncepce

- a) muž
- b) žena
- c) oba stejně

Otázka č. 8 V kolika letech by měla žena vstoupit do manželství

- a) 20–22lety
- b) 23–25lety
- c) 25–27lety
- d) 27–30lety
- e) po 30letech

Z uvedených výsledků je zřejmé, že dívky v současné době pohlíží na postavení ženy v partnerství jako na rovnoprávný vztah dvou lidí, což je patrné z odpovědí na otázky týkající se návrhu schůzky, kde větší část respondentek uvádí, že je nepodstatné, kdo první schůzku navrhne. Stejný výsledek je i v otázce týkající se placení útraty, kdy dívky se přiklánějí spíše ke střídání placení. Také v otázce vyzývání k tanci je viditelná jistá emancipovanost.

Většina respondentek uvádí rozhodující význam ženy u antikoncepce, čímž dávají najevo svou samostatnost a zralost.

Poslední otázka týkající se věku potvrdila zvyšující se průměr věku při uzavření prvního sňatku (který byl v první polovině 90. let 20. století u žen 23,9 let).

Závěrem této studie je možné říci, že dochází k jistým změnám týkajícím se postavení žen ve společnosti, jejich změn rolí a priorit. Do jaké míry mohou mít tyto změny vliv na tradiční model rodiny, nám ukáže budoucnost.

Feministické hnutí se od sedmdesátých let soustřeďuje především na problematiku sexuálního násilí vůči ženám. Podle feministických teorií je sexuální agrese pseudosexuální akt, který je primárně motivovaný mužskou sociopolitickou nadvládou. Sexuální agrese i strach z ní slouží dle těchto předpokladů primárně jako mechanismus sociální kontroly, který je podporován kulturou, rolovými stereotypy i mediální prezentací žen. V tomto pojetí je sexuální agrese plně desexualizována, není aktem sexuálním, ale pouze mocenským, pouhým projevem dominance a hostility mužů.

Podle tzv. konspirační teorie Susan Brownmillerové, podané v knize *Against Our Will* (Proti naší vůli), je znásilnění vědomou hrozbou, kterým všichni muži drží všechny ženy v neustálém strachu. Ženy se tím stávají „domestikovanými“, závislými na mužích, jakoby výměnou za ochranu se stávají jejich majetkem. Zákony proti znásilnění vytvářené muži jsou pak vlastně zákony na ochranu jejich majetku. V této souvislosti je zajímavé výzkumné zjištění Vincentové a jejích kolegů, podle něhož prezentace žen v médiích a v reklamách jako sexuálních objektů, závislých, neinteligentních a submisivních, může přispět k přetrvávání sexistických postojů a sexuálně agresivního chování vůči nim.

Darková tvrdí, že až u 95 % sexuálních agresorů je jejich čin motivován potřebou moci a zlosti, tedy nesexuálně. Moc (power) je zde přitom chápána jako schopnost podřízovat si a kontrolovat druhou osobu. Pro sexuálního agresora znamená podřízení si ženy a kontrola nad ní po sexuální stránce nebo v sexuálním kontextu snížení nebo destrukci její základní hodnoty. Pro tyto pachatele znamená vynucený sexuální styk maximální projev síly a podřízení si ženy zároveň s jejím ponižením (humiliation). Svědčí o tom například skutečnost, že mnoho pachatelů od svých obětí vyžaduje chování, které je chápáno tradičně jako ponižující – anální koitus, nucení k felaci, ejakulace do jejího obličejce atd.

Feministické teorie považují sexuálně deviantní chování za výsledek společenských podmínek, které umožňují podobné projevy. Považují – alespoň ve svých radikálních podobách – všechny muže za potencionální sexuální násilníky a všechny ženy a děti za potencionální oběti (ignorují přitom existenci ženské sexuální delikvence, resp. existenci sexuálně deviantních žen).

Extrémním vyjádřením tohoto názoru je prohlášení Dworkinové, že heterosexuální soulož je ze své podstaty zneužitím (abuse) ženy, protože vyžaduje penetraci penisu do vagíny. Autorka píše: „Násilí je muž, muž je penis, penis je násilí.“ Jak však upozorňuje Weiss, anatomickou juxtapozici pohlavních orgánů během soulože lze interpretovat i přesně naopak, tedy jako projev dominance ženy – vagina penis „pohlcuje“, podle arabských pověstí je dokonce ozubená a penis doslovně konzumuje, požírá.

V uvedených souvislostech je často rozebírán už naznačený možný vztah mezi užíváním pornografie a výskytem sexuálního násilí ve společnosti. Americké feministické organizace, zvláště pak radikální feministky sdružené v podskupině Women Against Pornography (Ženy proti pornografii), v roce 1979 konstatovaly, že „pornografie je teorie a znásilnění je praxe“. Zahájily tím tažení proti erotickým obrazovým a literárním materiálům, jež se souhrnně označují jako pornografie, nebo moderněji jako erotika. (Nicméně tím vyvolaly i vznik propornografické frakce Feminists for Free Expression, tedy Feministky pro svobodu vyjádření). Jejich předpoklad úzké souvislosti mezi erotikou a sexuálním násilím však nebyl výzkumně jednoznačně potvrzen. Statistiky o vztahu mezi veřejnou dostupností erotických materiálů a růstem

kriminality svědčí spíše o opaku. Jak zjišťuje Kuchinsky, srovnáme-li vývoj delikvence od poloviny šedesátých do konce osmdesátých let ve státech, které postupně legalizovaly pornografii (Dánsko, Švédsko, Německo), zjistíme sice nárůst obecně agresivních trestných činů, nikoliv však příbývající trend u sexuálního násilí (podobný vývoj potvrzují statistiky i u nás po roce 1990). V Dánsku, kde byla fakticky uvolněna i dětská pornografie, dokonce došlo i ke snížení počtu pohlavních zneužití.

Už při samotné definici pojmu erotik narazíme na velkou nejednotnost názorů. To, co je ještě celkem přijatelné pro člověka s liberálnějšími morálními normami, nemusí být únosné například pro věřícího. Za pornografii někdo považuje i umělecké zobrazení nahého lidského těla, pro jiného je pornografií až zobrazení přímého pohlavního aktu. Ve Spojených státech byla v roce 1970 zřízena zvláštní komise (U.S. Commission on Obscenity and Pornography), jejímž úkolem bylo pornografii definovat. Podle této komise je nepřipustná tzv. obscenní pornografie, tedy ten druh sexuálního psaného či obrazového materiálu, který: a) apeluje především na nezdravý či morbidní zájem o nahotu, sex či vylučování, b) je zjevně nepřijatelný pro průměrného jedince dané společnosti a c) chybí mu seriózní literární, umělecká, politická či vědecká hodnota. I když dle zjištění uvedené komise neexistují důkazy, že by expozice sexuálně explicitním materiálům hrála významnější roli v etiologii kriminálního chování, tato definice pornografie ve státě Maryland a v District of Columbia vedla až k zákazu jakéhokoliv zobrazení mužských a ženských pohlavních orgánů, a to dokonce včetně výuky medicíny.

Zdá se, že samotné zobrazení lidských sexuálních aktivit sice může urážet vkus některých jedinců, proti všeobecnému přesvědčení však mezi pornografií a násilím ve skutečnosti nebyl nalezen vztah žádný, nebo – jak o tom svědčí data uváděná Kuchinským – dokonce spíše negativní. Výzkumy, srovnávající zkušenosti s pornografií u sexuálních delikventů a u nedelikventních osob, spíše potvrzují, že zkušenosti s pornografií jsou naopak u delikventů dokonce méně časté než u normální populace. Sexuální vzrušení normálních mužů je pak agresivními podněty dokonce účinně tlumeno. Z tohoto hlediska jsou pravděpodobně mnohem nebezpečnější tzv. akční filmy s erotickými prvky než sexuálně explicitní (pornografický) film bez násilí. I naše vlastní klinické zkušenosti zaznamenaly případy sexuálních deviantů, kteří se dopustili sexuálního násilí a v některých případech dokonce sexuálně motivované vraždy po zhlédnutí akčního filmu, nesetkali jsme se však s žádným, který by znásilňoval inspirován nenásilnou pornografií.

Příkladem negativního vlivu filmů s agresivním obsahem na disponované (deviantní) jedince může být případ pedofilně agresivního 19letého učeně, na kterého takto zapůsobil film Terminátor. Násilné a sexuální scény u něj vyvolaly vzrušení, které vedlo k tomu, že oslovil 12letou dívku, kterou pod záminkou, že potřebuje posvitit na opravu zámku, nalákal do suterénu, pod pohrůžkou ukřeknutí ji přinutil k obnažení a nechal se od ní sexuálně uspokojit.

Konzumenty normálních erotik jsou především muži, kteří rádi masturbují. U těchto mužů slouží pornografie k rozvíjení sexuálních fantazií, ke zkvalitnění autoerotického prožitku. Zvláště přínosná pak může být v případě osamělých jedinců, kteří z vlastního rozhodnutí nebo pro nějaký handicap rezignovali na partnerskou sexualitu. Ale i v párových vztazích může být pornografie užitečná, a to jako zpestření či inspirace při překonávání manželského stereotypu.

I přes možné přínosy v oblasti rozvíjení sexuálních představ nebo snižování sexuální delikvence je potřeba pornografickou produkci a její mediální prezentaci z určitých důvodů regulovat. Proto trestní zákon civilizovaných zemí obsahuje většinou paragrafy proti některým druhům eroticky explicitních materiálů. I většina sexuologů se jistě shodne v tom, že není přípustná porno-

grafie, která zobrazuje aktivity ponižující lidskou důstojnost (především manipulace s exkrementy nebo pornografie s obsahem sadistickým či zoofilním) ani ta, jež zobrazuje sex s dětmi (už vlastní natočení pedofilních aktivit totiž předpokládá sexuální zneužití dítěte). Pokud však jde o prezentování sexuálního styku souhlasících dospělých lidí, a pokud je – jak předpokládá i naše legislativa – dostatečně zajištěna ochrana mládeže (například prodejem ve specializovaných obchodech), z odborného hlediska nelze nic zásadního proti pornografii namítat.

Z psychologického hlediska je však současně nutně konstatovat, že pornografie není zobrazením reality, jde spíše o zobrazení představ, fantazií, snění. Muže i ženy redukuje na jakési mechanické loutky, které žijí v jakémsi fiktivním erotickém světě. Posiluje přitom některé sexuální mýty, například sexualitu extrémně zjednodušuje (především její redukcí na mechanickou soulož), sexuální kontakty jsou v pornografii neosobní, anonymní, chování herců je nerealisticky „souhlasné“, erotický kontakt slouží jen k jakémusi překotnému a odbytlému sexuálnímu a nasycení. Pornografie posiluje mýtus sexuální výkonnosti, ale i mýtus dominance mužů nad ženami (80 % těchto materiálů zobrazuje ženu jako objekt sexuální podnikavosti muže). Navíc často zobrazuje muže a ženy nerealistických anatomických proporcí (hlavně ve velikosti ženských hader a mužských penisů), které mohou pro nepoučené, zvláště mladé konzumenty představovat nerealistické kritérium a vyvolat tak u disponovaných jedinců až pocity insuficience.

Krise maskulinity

Doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc.

Při pročítání časopisů a sledování masmédií všeho druhu snadno dospějeme k závěru, že největším problémem moderní doby je potlačování lidských práv žen. Ženy mají nižší příjmy, muži na nich páchují všemožné sexuální i nesexuální delikty, obtěžují je v dopravních prostředcích i na pracovištích. Jen málo žen sedí v parlamentech a různých politických grémiích, a tak dále, a tak dále. Různé poplašné zprávy feministických aktivistek dovedně zastírají skutečnost, že jsou to muži, jejichž postavení ve společnosti se v uplynulém století pomalu, zato však jistě, zhoršuje a oslabuje. Naproti tomu ženy jsou dnes bezpochyby na vzestupu. Dvacáté první století nepochybně bude především stoletím žen. Zatím nic nenasvědčuje tomu, že by ženy neměly dále postupovat. Jsou dnes stále méně zatěžovány rozením a výchovou dětí, mají stále více času na péči o sebe a svou pracovní a společenskou kariéru.

Sociální situace mužů se mění. Jako o fenoménu „prázdného hnízda“ se kdysi mluvilo o stárnoucí ženě, která zůstala sama bez dětí, když tyto dospěly a osamocených mužů, kteří se cele angažovali ve své profesní kariéře, a nakonec stojí sami před „prázdným hnízdem“, ze kterého odešly děti a v němž žena má úplně jiné zájmy.

Muž mnohem méně než žena dovede odolávat sociální izolaci. Mužské pohlaví je jak známo velmi zranitelné. Biologové hovoří v této souvislosti o „samčí vulnerabilitě“, která je biologickým podkladem nejružnějších mužských problémů. Jasným vyjádřením platnosti uvedeného principu je skutečnost, že ve většině zemí dnes žijí ženy v průměru podstatně déle než muži. U mužů nacházíme větší výskyt různých negativních sociálních jevů (kriminálnost, drogy, agresivita, bezdomovectví, sebevraždnost). Přes všechny výdobytky emancipace jsou stále muži mnohem častěji než ženy vystaveni nejružnějším rizikům pracovním i mimo-

pracovním. Více holdují alkoholu a drogám a jsou častěji než ženy zabiti, nebo zraněni při nehodách všeho druhu. Také četnost dokonaných sebevražd je ve vyspělých zemích nejméně 4:1 ve „prospěch“ mužů. Vysoký výskyt sebevražd pak můžeme právem pokládat jen za špičku ledovce časté celkové negativní emoční bilance mužů, a tedy vysokého výskytu deprese mezi nimi.

Je celá řada dobrých důvodů, aby muži nebyli spokojeni. V čele těch důvodů je rostoucí asertivita žen. Patriarchát dosud žije, muži v sociálně dominantních pozicích převažují, ale jejich vládnutí se otřásá v základech. V Evropské unii dnes absolvuje vysokou školu v průměru o 20 % více žen než mužů. V Německu v letech 1991–1995 ztratilo práci dvakrát tolik mužů než žen.

Velký počet osamělých matek nesignalizuje ani tolik, že mužů je nedostatek, jako to, že jsou zbyteční. Ženy dnes dokáží docela dobře počít a vychovávat děti bez otců. Napomáhá tomu směšně nízká porodnost ve většině vyspělých zemí. Ženy dnes, jak je zřejmé ze statistik, nerodí „dětí“, ale „dítě“. Zdá se, že naprosto převládá většinový konsensus, že jednorodičovská výchova je stejně dobrá jako výchova oběma rodiči. Negativa jedináčkovské pozice v rodině dnes raději nikdo ani nepřipomíná. Mužský prvek ve výchově chybí nejen zásluhou svobodných matek a vysoké rozvodovosti, ale také zásluhou velké feminizace učitelského sboru v základních a středních školách. Děti jsou dnes vychovávány v převážně ženském světě.

Zatímco kdysi byly rodiny ovládány dospělým mužem, dnes v rodinách muže často žádného nenalezeme. Moderní rodina má více intenzivních emočních vazeb (rodiče, děti) zásluhou známých, sousedů a jiných osob.

Děti z rozvedených manželství představují v mnoha ohledech rizikovou skupinu: jsou častěji obětí pohlavního i jiného zneužívání, mají vyšší pravděpodobnost výskytu duševních poruch (od nočního pomočování po depresivní stavy), mají horší prospěch, jejich ekonomické možnosti jsou nižší. Přislušníci mužského pohlaví se zdají být mnohem více ohroženi těmito negativními vlivy než ženy. A máme zde další hrozbu pro zranitelnější mužský rod.

Absence otce v rodinách není ovšem jevem kulturně historicky novým. Tak každé šesté dítě, narozené v USA v roce 1879, ztratilo otce v důsledku jeho úmrtí. Vysoká rozvodovost dnes působí podobně jako kdysi ovdovění žen. Zdá se ovšem, že smrt rodiče je mnohem lépe dětmi snášena, než jeho ztráta rozvodem. Za zaznamenání stojí, že většinu žádostí o rozvod podávají ženy (2/3 až 3/4 v různých statistikách), které většinou argumentují nesnesitelným chováním manžela. Nevlastní rodiče ve většině průzkumů vykazují méně intenzivní vztah k dítěti, než rodiče vlastní. Chlapci vychovávaní bez otce vykazují vyšší tendenci k selhávání v sexuální roli, hůře prospívají ve škole, sociálně se hůře adaptují a hůře zvládají agresivní motivy.

Muži se dnes mnohem více realizují v práci a na veřejnosti než v rodině. Ještě před dvěma stoletími byl však muž v rodině velmi významnou osobou. Byl vychovatelem a učitelem svých dětí, hrál klíčovou roli v životní dráze a manželstvích svých potomků. V devatenáctém století se postupně stále častěji prosazoval model vysoké pracovní angažovanosti mužů mimo místo jejich bydliště. V průběhu industrializace se již na konci 19. století stala primární rodičovskou figurou matka, a tato role od té doby až dosud zcela jednoznačně okupována. Na oslabení otcovské role mužů měla velký vliv rostoucí vzdálenost jejich pracoviště od bydliště rodiny. Nastal věk „otce – živitele rodiny“.

V párových vztazích je mužská dominance od počátku dvacátého století střídána partnerským modelem, soužitím dvou rovnoprávných bytostí. Partnerský model dyády je samozřejmě velice nestabilní. V osmdesátých a devadesátých letech se vyvíjí velká snaha vrátit otce do rodin. Má vzniknout „nový muž“ („new man“), který se bude více podílet na péči o rodinu a děti. Jakési výsledky byly sice zaznamenány, avšak nijak závratné úspěchy to rozhodně nejsou.

V sexuálním soužití dnes jsou to především muži, kdo tahá za kratší konec provazu. Ostatně jak známo, na rozdíl od orgasmu se erekce nedá předstírat. Muž je vystaven mnohem většímu tlaku sexuální výkonnosti. Doba, kdy široká sukně tolerantní manželky ukrýla leccjaký nedostatek mužné síly, je nenávratně pryč. Celé minulé století ženy postupně zvyšovaly svá očekávání v pohlavním životě. Našly také snadno viníka všech svých sexuálních frustrací: je jím sobecký, líný a sexuálně nevykonný muž.

Pokroky, kterých bylo dosaženo moderní reprodukční biologií, zatlačují stále více do pozadí muže jako rodiče. V moderních centrech reprodukční medicíny je dnes muž sotva něčím více než poskytovatelem zárodečné buňky. V celé řadě zemí je naprosto legální umělé oplodnění neprovdané a osaměle žijící ženy. Párové aspekty plození dětí se tak masově zpochybňují. Pokud uspěje technologie klonování, přestanou být mužské gamety nezbytnou součástí lidské reprodukce. Svět se ocitl na prahu epochy, která překonává nejdůležitější sci-fi příběhy.

Mužský mozek je jiný než mozek ženský. Do značné míry za to může hlavní hormonální produkt varlat, testosteron. Základy mužské diferenciace mozku jsou přitom do značné míry určeny již před narozením, pod vlivem produktů podivuhodně aktivovaných mužských gonád plodu.

Muži mají lepší výkonnost v teoretické matematice, jakož i v šachu a jiných sportech. Tento rozdíl mezi pohlavími souvisí nepochybně s biologickými základy. Známa je americká historie ze sedmdesátých let minulého století. Americký Národní ústav pro vzdělání vypsal granty pro vědeckou práci žen v matematice. Všechny testy a průzkumy však ukázaly jednoznačnou převahu mužů nad ženami v matematických schopnostech. Rozdíly mezi pohlavími byly zejména výrazné, pokud testové úlohy vyžadovaly vyšší míru abstrakce. Ani značně vynaložené částky nevyprodukovaly nové teoretické matematické špičkové úrovně. Tato oblast zůstává doménou mužů.

Vztah testosteronu k agresivnímu chování je dobře znám. Nicméně nejde o vztah přímý a jednoduchý. Moderní anabolické steroidy mají výrazný androgenní účinek. Pozorování na sportovcích, kteří tyto hormony zneužívali, ukázala, že se u nich vyskytují nejrůznější emoční poruchy, od euforie po těžké deprese a stavy předrážděnosti. U sportovců na anabolících byly popsány také agresivní delikty a častější konflikty s okolím. Kromě vztahu k agresivnímu chování existuje též vztah testosteronu k sociálně dominantnímu chování. Nechybí ani poněkud kuriózní pozorování. Tak dvojice amerických vědkyní zjistila, že muži s nadprůměrnou hladinou testosteronu v krvi se častěji žení a rozvádějí.

Není sporu o daleko vyšší agresivitu mužů ve srovnání se ženami. Muži dvacetkrát častěji páchají vraždy na jiném muži, než ženy na jiné ženě. Také vraždy žen páchají muži podstatně častěji než ženy vraždy mužů. Když žena spáchá vraždu, bývá to nejčastěji na muži, který ji opakovaně zneužil nebo znásilnil. Výskyt násilných deliktů je zejména vysoký ve Spojených státech. V roce 1991 zde bylo spácháno 25 000 vražd (20x vyšší incidence na 1000 obyvatel než třeba v Japonsku), ale obětí násilných deliktů v širším smyslu slova bylo ve stejném roce mnohokrát více, celých 6,5 milionu. Násilí na ženách nezahrnuje jen sexuálně motivované znásilnění. Poměrně vysokou frekvencí má také „domácí násilí“. Ve vyspělých zemích až 20 % zranění žen vzniká tímto mechanismem. V 90. letech přibývá také násilí na mužích, které páchají ženy (asi 15 % mužů ve středním věku uvádí, že byli někdy napadeni partnerkou).

Agresivní a kompetitivní motivy bývají sublimovány do sportovních aktivit. Podobně jako ve válce, je také ve sportu vítězství tím hlavním. V soutěživých sportech se stále více angažují též ženy. Ve většině sportů však muži početně i výkonnostně dominují. Prý výjinkami mohou být kupříkladu bingo, tanec a jízda na koni.

Vztah k násilí je v postmoderní společnosti hodně rozporuplný. Na jedné straně je dobře patrný kult sociální dominance a ovládání jiných lidí jako měřítko úspěchu. Na druhé straně je naprosto nepřijatelné využívat k sebeprosazování přímou brachiální agresivitu. Průměrný občan moderní společnosti není cvičen k násilnictví. K sebeobraně a zajištění pořádku si platí vyvíjené násilníky v policejních jednotkách a k obraně vlasti před nepříteli podobně specializované profesionální vojáky. Povinná vojenská služba se stává čímisi zastaralým a nemoderním. Na tom by nebylo nic špatného, kdyby takový vývoj nevytvářel zdání, že násilí je něčím, co je průměrnému člověku cizí. Lidé se tak znovu a znovu naivně diví tomu, že stejní lidé, jako jsou oni sami, mohou být za jistých okolností pachateli neuvěřitelné brutality. Moderní evropská civilizace vyprodukovala dokonce zákaz trestu smrti a totéž pro mnohonásobné vrahy a pachatele genocidy. Bůhví, jak taková civilizace povede válku, bude-li muset. Ostatně již v lokálních konfliktech poslední doby se objevily požadavky na vedení války tak, aby přitom nebylo lidských obětí a aby vojenské operace byly šetrné k životnímu prostředí.

Ještě před sto lety byl muž lidem společenského života a patriarchy v rodině. Sexuální stereotypy předurčovaly mužské vlastnosti (síla, dominance, bohatství, autorita, rozhodnost, racionalita, disciplína) a vlastnosti ženské (zranitelnost, křehkost, slabost, emocionálnost, závislost, nervozita). Devatenácté století bylo stoletím neobyčejných úspěchů ve vědě, technologiích, biologii, medicíně, objevch a imperiální expanzi. Ty úspěchy jsou z velké většiny zásluhou mužů. Dvacáté století však bylo epochou vzestupu a následného pádu celé řady tradičních i zcela nových impérií. Postmoderní doba mužům nepřeje a oslabuje tradiční sociální hierarchii. Lapidárně řečeno „Kdysi byli muži ve velení, dnes jsou spíše v šoku“. Muži sice ještě stále ve společnostech dominují, ale častěji a silněji slyší zprávu o tom, že jejich čas se naplňuje. Méně a méně oblastí života zůstává vysloveně mužskou záležitostí.

„Panství mužů“ bylo ještě na přelomu století devatenáctého a dvacátého obhajováno nejružnějšími pseudovědeckými teoriemi. Počínaje údajně destabilizujícím vlivem dělohy a konče údajně nedeziderovanými následky premenstruální tenze. Dnes s těmito názory má soula někdo někdy na úspěch.

Lidé zůstávají párovým druhem. Vše nasvědčuje tomu, že manželství je dnes pro muže mnohem cennější než pro ženy. Ženatí muži žijí déle a lépe přestávají též taková onemocnění jako jsou infarkty myokardu nebo mozkové příhody, než-li muži neženatí. Týká se to kupodivu také výskytu všech možných zhoubných nádorů. Ty jsou u ženatých mužů významně méně časté, než u těch, kteří jsou osamělí. Epidemiologické studie, které rozdělily neženaté muže na vždy sňatkové, rozvedené a vdovce, ukázaly, že nejvíce disponovaní k předčasnému úmrtí jsou vdovci. Lépe přežívají ti, kteří se rychle znovu oženi. Podle různých průzkumů se zdá, že ženatí muži méně pijí a méně kouří a vůbec mají lepší životosprávu a méně stresů.

Jak jsme již uvedli, ve většině zemí je sebevražda u mužů 2–5x častější než u žen. Sebevražda přitom v posledních třiceti letech neustále přibývá. Suicidium je dnes po úrazech druhou nejčastější příčinou smrti u mladých mužů. Výskyt sebevražd stoupá s věkem. U žen se přitom v posledních dekádách sebevražednost nemění nijak dramaticky.

Muži jsou sociálně a psychicky izolovanější než ženy. Nesnadno připouštějí, že potřebují pomoc a sami o pomoc zřídka žádají. Přátelské vztahy navazují snadněji s jinými muži než se ženami. Platí to samozřejmě o mužích heterosexuálních. Homosexuální muži mají více přátelských vztahů, a to s muži i se ženami.

V průběhu minulého století se dramaticky změnilo postavení obou pohlaví na trhu práce. Zatímco v roce 1972 pracovalo v britských bankovních ústavech jen 1 % žen, v roce 1989 to již bylo 29 %. Ve dvacátém století se pronikavě zvýšil počet ekonomicky aktivních žen ve všech

vyspělejších zemích. Ve Velké Británii v roce 1971 pracovala asi polovina žen ve věku 25–44 roků. V roce 1996 to byly již tři čtvrtiny. Naproti tomu počet ekonomicky aktivních mužů klesá ve stejné době dosti pronikavě, a to zejména po 50. roce věku. Přitom sebevědomí a sociální postavení mužů jsou stále ještě mnohem více než u žen vázány na pracovní aktivitu.

Není pochyb o tom, že pro mnoho lidí je základem jejich spokojenosti a štěstí uspokojení z rodinného života ve vlastních rodinách. Výzkumy hodnotového žebříčku lidí ve vyspělých zemích ukazují, že spokojenost s vlastním životem je mnohem více závislá na přátelství a dobrém rodinném životě, než se na první pohled někdy zdá. Svět je dnes v pohybu a muži by měli být ve střehu, protože mohou najednou zjistit, že jsou zbytečnými bytostmi, když ženy se bez nich obejdou ve společnosti i v práci. V budoucnu mohou zjistit, že ženy se bez nich obejdou i v posteli...

Literatura:

CLARE, A.: *On Men: Masculinity in Crisis*. Chatto and Windus, London, 2000, 262 s.
ZVĚŘINA, J.: *Lékařská sexuologie*. Schering AG, Praha 1994.

Práce přednesené na 8. kongresu k sexuální výchově PARDUBICE 2000

Edukační program – co s ním a co dál

Mgr. Lenka Humlová

Sexuální osvěta se v poslední době neustále přibližuje k cílové kategorii. Navíc vše je koncipováno tak, aby samotná informovanost sloužila k dalšímu zkvalitnění výchovy ke zdravému životnímu stylu. Celá řada institucí, sdružení, organizací apod. má ve svém obsahovém programu body, které právě sledují daný celospolečenský trend. Jedním z prostředků, který je zaměřen na cílovou kategorii dospívajících chlapců a děvčat, edukační program nese název *Dospívání a menstruace*, a to je realizován firmou Johnson a Johnson. Jedná se o soubor didaktických pomůcek: pro učitele jsou to v současnosti plakáty a příručka učitele, pro žáky je určen tzv. zelený balíček. Obsah balíčku tvoří nezbytné informace o pohlavním a psychickém dospívání dívek o intimní hygieně, ukázka menstruačního kalendáře a konkrétní ukázky z oblasti hygieny v době menstruace. Důležité a cílené je i doporučení preventivních gynekologických prohlídek nejen samotných děvčat, ale i jejich matek. Samotný projekt byl v České republice zahájen v roce 1993 a cílovou kategorií se staly zejména žákyň 2. stupně základních škol. Od počátku realizace je celý program poskytován firmou zcela zdarma.

Bez ohledu na neskrývaný komerční podtext je nepopíratelný přínos daného programu ke společensky žádoucí změně výchovy ke zdravému způsobu života. Je jen dobře, že se na tomto poli v poslední době objevují i další subjekty (firmy, sdružení, instituce apod.), které přinášejí nejen svůj cílený záměr, ale přispívají k vytváření alternativního prostředí. Současně nelze přehlížet stále se prosazující přístup jedinců k informacím prostřednictvím Internetu. Tento trend se odráží ve snahách prezentovat na svých stránkách nezbytné a potřebné informace, rady,

zkušenosti apod. Svou intimitou při komunikaci dávají velké šance na začlenění do života každého dospívajícího jedince. Na druhé straně zde chybí přímý kontakt, který nemůže sebevýkonnější počítač včetně virtuálních prvků plně nahradit. To, že i další subjekty zvolily či zvolí obdobnou strategii, je jen dobře.

Edukační program firmy Johnson a Johnson je veden v mnoha evropských zemích a představuje výsledek několikaletého vývoje. V první fázi se jednalo o přímé oslovení dospívajících dívek a to cíleně na otázky související s menstruací. Zájem si podmínil rozšíření obsahu programu a to jak ve vztahu dospívání, tak i na oslovení matek dospívajících dívek ohledně péče o vlastní reprodukční zdraví. Dalším kvalitativním stupněm a nepochybně správným bylo tématické rozšíření programu směrem k chlapcům. Jejich přítomnost na besedách v konkrétních třídách na základních školách si v podstatě toto zaměření vyžádala.

Edukační program svým frontálním pojetím seznamuje chlapce a dívky o některých specifických znacích dospívání, ale současně ponechává volný prostor pro individuální přístup ze strany oslovených. Program představuje vhodný alternativní program v rámci sexuální osvěty v období dospívání. V žádném případě není program koncipován tak, aby v plném rozsahu suploval mnohem kvalifikovanější výuku v rámci jednotlivých vyučovacích předmětů na základní škole.

Také celková koncepce a obsahové pojetí předpokládaných materiálů si klade za cíl oslovit širší sociální prostředí dospívající dívky. Jedná se o kamarádky, v neposlední řadě však i o samotné matky děvčat. Tímto přístupem dochází k nevýraznému zlepšení celkové úrovně reprodukčního zdraví dívek a mladých žen.

Z toho vychází i další koncipování edukačního programu. Základní filozofie se opírá o fakt, že v následném partnerském soužití je důležitá psychická, ale i fyziologická ohleduplnost a tolerance ze strany chlapců směrem k dívkám. Současně se začíná vynořovat potřeba řešení následujícího problému. V posledním období dochází pod vlivem objektivních příčin k neustále výraznějšímu posunu prvních projevů pohlavního dospívání do nižších věkových kategorií. Chceme-li zefektivnit celkový zájem dívek o reprodukční zdraví (např. Janiš, K., 2000), pak nastává potřeba vytvořit program obsahově přijatelný pro nižší věkové kategorie, tzn. i do posledních ročníků na základní škole, jednak hledat individuálnější formy seznámení, neboť hromadné poučování nebude didakticky zcela vhodné. Důvod je velice prostý. V jedné třídě se objeví dívky, kterým informace ještě vůbec nic neříkají, dále pak dívky, pro které jsou prezentovány v aktuální podobě a pak zde existuje skupina děvčat, pro které přicházejí informace již pozdě. Jak ukázalo uskutečněné šetření (Humlová, L., 1999, 312–313), z celkového počtu dotazovaných má 67 % vlastní zkušenosti s menstruací a 63 % osobně tuto formu intimní hygieny (prostřednictvím tampónů o.b.) osobně vyzkoušelo. Že se jedná o bezesporu odpovídající prostředek (pomůcku), svědčí nejlépe skutečnost, že více jak 80 % škol si vyžaduje opětovně příslušné materiály.

Edukační program je koncipován zejména pro pedagogické pracovníky. Celý program bude v nejbližší době doplněn o videonahrávku, o transparency (fólie) pro zpětný projektor a další názorný materiál. V rámci nového evropského projektu pro vývoj edukačního programu se Česká republika stala pilotní zemí. Příručka, která nebývala v minulosti plně využívána lektory a to z mnoha objektivních příčin, zaznamenala velkou změnu a velké přepracování. O správnosti koncepce svědčí zájem o samotný program ze strany jednotlivých škol. Celkem projevilo zájem více jak 57 % základních škol, z toho nejmenší zájem byl na školách v Praze. Jedno z možných vysvětlení může spočívat v tom, že v hlavním městě existuje dostatek zdrojů k získání odpovídajících informací.

Odkazy:

HUMLOVÁ, L.: Školní výchovný program pro sexuální výchovu. In: Svatoš, T. (ed.) Poslední desetiletí v českém a zahraničním pedagogickém výzkumu. Hradec Králové: Astra Print, 1999, s. 312–313, ISBN 80-7041-531-2.

JANIŠ, K.: Stav sexuální osvěty u dospívajících dívek a mladých žen. Česká gynekologie. Ročník 65, 2000, č. 2. Příloha s. 1–4. ISSN 1210-7832.

Mravní a sexuální výchova v pubertě v kontextu pedagogických historických zkušeností

PaedDr. Miloš Kusý

Vážení přátelé a obroditelé jedné z nejzákladnějších bytostně lidských potřeb, potřeby lásky, erotiky a sexuality. Je již známou pravdou, že uspokojování lidské sexuality je jednou z nejpřirozenějších potřeb v životě člověka. My dospělí jsme již tuto skutečnost přijali a celkem rádi akceptovali. V nejednou případě jsme ji i zdůvodňovali své náhodné prohřešky proti desateru. Je však třeba říci, že je tu i další a neméně skupina lidských bytostí, pro které se sexualita a vše co s ní souvisí stává a stávala často nemalým problémem. Jsou to především naše dospívající děti. Oproti jiným přirozeným potřebám, jako je potřeba potravy, spánku, citové jistoty apod., které je doprovází již od prvních krůčků jejich života, je to sexualita, respektive sexuální potřeba, které se začíná hlásit o své místo v pozornosti dětí daleko později, mám na mysli období prepubertální a pubertální etapy jejich života. Je to potřeba zcela nová neznámá a přitom mající stále silící tendenci a význam. Ač o ní většina dětí ví, je její příchod pro ně něčím novým, vzrušujícím ale i něčím, co v nich vzbuzuje často strach a obavy. Jsem velmi rád, že stále více našich dětí je na tento příchod rok od roku lépe připraveno a lépe pak zvládá její neočekávaně očekávaný příchod.

V této chvíli se mi vybavuje příhoda s mým malým pětiletým synovcem. Když jej jednou bratr koupal, zeptal se jej na to, k čemu že je jeho „pinda“. Bezeštně mu odpověděl, že na čurání a až vyroste, tak i na něco jiného. Podíval se na něj a po chvíli mu s jiskřivýma očima řekl: „už aby to bylo“.

Uvědomil jsem si však, že tato přirozenost nebyla u dětí vždy samozřejmostí.

Shodou okolností jsem se nedávno začel do jednoho velmi starého sborníku pro výzkum dítěte z roku 1926 a narazil tam na velmi zajímavé statě, které se týkaly problému mravní výchovy dětí v pubertě. Teprve při jejich četbě jsem si uvědomil velkou moudrost našich pedagogických a lékařských předků, při řešení mravních a „erotických“ problémů dospívajících dětí. Využívám tedy této příležitosti a rád se s vámi podělím o některé z nich, neboť jsem přesvědčen, že nejen mne, ale i vás mohou o mnohé obohatit a také mnohých chyb se vyvarovat.

Miloslav Skořepa, odh. učitel (Německý Brod) Problém mravní výchovy v pubertě

Uvědomíme-li si, že puberta je obdobím rozsáhlých somatických změn, evoluci a revoluci ve vnitřním chemismu těla, jež jsou způsobeny inkretorickými vlivy endokrinního aparátu, uznáme, že i po stránce psychické je kritikou dobou prvního řádu, v němž rodí se duše člověka (Rousseau), v němž se mění povaha za bouřlivých a často znepokojivých příznaků tak, že mu-

síme souhlasiti s M. Evardovou, že „dívka po pubertě podobá se bytosti prepubertální asi jako motýl své housence“; pouze doložíme, že toto přirovnání platí i pro hochy.

Duševní puberta je jakoby druhým výbuchem rakety ve výšinách, po němž ukáží se nejkrásnější hvězdičky a barvy, kdežto až dosud od svého vzniku letěla raketa jako temně svítící koule, jejíž krás ještě netušíme.

V pubertě individuum hledá samo sebe, na zážitcích si uvědomuje sebe jako nositele a subjekt usměrňuje svůj psychický život centripetálně (kdežto v prepubertě centrifugálně – zřetel k objektivní stránce zážitku). S hledáním a nalezením sama sebe souvisí pubertální egocentrismus, zvýšené sebevědomí až i velikášství.

Fyziologickým podkladem je tu genotropismus, obrát k sexuálnímu zřídlu puberty, zesílení spodního tónu erotického. Instinktivní zábranou předčasného uplatnění sexuálního pudu je pubertální ostych a touha po samotě.

Abstraktní myšlení se rychle vyvinuje, tvoří se ideály jakožto profylaktické prostředky, jimiž mladé individuum brání svoji svobodu a neodvislost vůči společnosti, která je nutí, aby do ní vrostlo. Akcentuje se cit i vůle, která však tápe a hledá uplatnění – individuum vybíjí přebytečnou energii v bezesmyslných i morálně závadných akcích. Mladý člověk v pubertě je náladový, přičemž smutek a pesimismus často převládají. Mnohdy počíná se štěpiti duševní život, vzniká dvojí život života idealizovaného a skutečného, zjev pro morální výchovu velmi nebezpečný. Individuum je snadno unavitelné tělesně i duševně, dostavuje se fyziologická lenost. Zesílení sexuálního pudu projevuje se častou ipsací, splyváním jeho složky ditumescenční a kontraktační a fixace pudu doprovázená je pseudoparafilíemi (stědy homosexuálních a automonosexuálních úchylek), dokončuje se s postupující a adolescenci. Instinkt bojový nabývá formy opasíčnosti, odloučování, odvaha stoupá, vystupuje instinkt cestovatelský a tulácký, xenofilie společenský instinkt obrací se do houfu k jedinci (vznik přátelství), zesiluje pud po zákonitosti jevíci se zvýšeným zájmem o vytvoření světového názoru a prohloubením mravního a náboženského citu. Z bytosti původně amorální a areligiosní se stává mravní osobnost, schopná věřit v boha. Rychlé změny psychické někdy vyúsťují v abnormality – mania pubescens, melancholie, fixní ideje, monomanie, hysterické stavy mráкотné, epileptické ekvivalenty, schizofrenie apod.

Předním úkolem mravní výchovy v pubertě bude odstranění z chovancevy psychy vše, co s etického stanoviska je v ní nežádoucí a co chovanec přinesl si do tohoto období z dřívějšího jako následek nesprávné výchovy, nebo co právě v pubertě aktualizují vlivy dědičnosti. V pubertě jest již nejvyšší čas, aby zmizela bázlivost, strach ze tmy a rozmanitě, jiné fobie, choulostivost, idiosynkrasie a nejružnější zlovyky pocházející z dřívějšího (lžlivost, krádeže, lenost, osobní zlovyky – špatné držení těla, onychofagie, nestřídmost atd.) i vznikající ipsace. Nepodaří-li se vyplnění je v pubertě, u příležitosti velmi mocného a dalekosáhlého duševního ofesu, jenž chovanec prodělává, je nebezpečí, že zlovyk a špatná vlastnost hluboko se vryjí do plastického organismu a převládnu přes adolescenci do dospělosti. Správně soudí Lemaître, že např. ipsací lze v pubertě poměrně snáze paralyzovati než později.

Podle Pirogovského, Hirschfelda a jiných počíná ipsace nejčastěji v pubertě. Statistiky, jež uvádějí Berger, Steckel, Cohn, Dukes, Seerley, Marcuse, Rohleder, Düick aj., vesměs ukazují více než 90 % ipsantů.

Dalším úkolem mravní výchovy v pubertě jest snaha posílit individuum oproti společnosti, snížiti jeho sugestibilitu, která se v pubertě patrně zvyšuje.

Jiným úkolem mravní výchovy musí býti regulace erotického citění. Morální gymnastikou nutno připravovati ony činnosti, v nichž bude se moci sublimovati sexuální pud, jakmile se plně vyvine a ustálí. Systém této morální gymnastiky – souhrn mravních zážitků, činů, akcí,

sřetěžených ve zvyklosti, jímž dítě by procházelo, jako prochází kurzem intelektuálním – ovšem ještě není uspokojivě zpracován, zejména pokud se týče právě erotického a sexuálního vývoje. **Právně žádal Alf. Adler na I. mezinár. sexuolog. kongrese v Berlíně (1926 na podzim) jakýsi „erotický training“, jenž by znemožňoval např. onanii, ale konstatoval, že doposud jako soustava neexistuje.** Tu bude mravní gymnastice nápomocna zvláště výchova estetická (tvořivost, hudba, výtvarnictví atd.), starající se o vývoj toho, čemu Bloch říká „sexuální ekvivalenty“. Nestací však chovance vést k pohlavní mravnosti slovy a příkladem. Dlužno mu umožnit, aby zvládl pud a reguloval jej, aby přebytek vybavené energie mohl se umístit v jiných drahách.

Mravní výchova může přispět k tomu, aby nevznikl velmi škodlivý hiatus mezi pubertou tělesnou a duševní, tj. aby jedna druhou příliš nepředcházela, nýbrž aby svými kulminačními body spadaly pokud možno v tutéž dobu. Individuum s ukončenou somatickou pubertou, u něhož psychická puberta se ještě nedostavila, představuje určitou anomálii právě tak jako psychická prematurita s opožděným zráním tělesným. Aby nevznikl tento hiatus, je třeba působiti na duševní vývoj, aby odpovídal tělesnému. Je dále nutno individuum zajišťovati morálně, aby tělesná a psychosexuální zralost nebo zase psychická prematurita nedávaly podnětů k sexuálnímu životu, jenž v tomto věku sám o sobě je s to ohroziti mravní vývoj chovancův. Morální zajištění děje se všestranným otužováním vůle, nácvikem zvyklostí, které upoutávají mysl i energii mladých lidí a také ovlivňováním tvorby jejich ideálů, aby se staly ochranou před špatnými vlivy společnosti. Jest pravda, že ideály v pubertě počínají se tvořiti z vnitřku, tj. z vnitřní potřeby i bez přičinění vychovatele, přes to však vychovatel – měl-li autoritu – může na jakost ideálů míti dalekosáhlý vliv.

Principem jest, aby idealizace nešla příliš daleko a vysoko. Čím vyšší mravní ideály, tím hlubší propast mezi nimi a životem a tím snáze chovanec vytváří si vedle života všedního svět ideálů, v němž žije sněním a přemítáním, pohrdaje všedním životem, který někdy i opouští (sebevražda). Vychovatel má vliv na tvorbu ideálů regulací četby, volbou vhodných přátel apod. Také může sám ideály předvádět (v dějepise, při četbě, při výuce morální); ovšem to se musí díti bez tendence a nenápadně, aby chovanec měl dojem, že si vytváří ideál sám. Ideál netřeba vázati na určitou osobu, spíše lze idealizovati jednotlivé vlastnosti na určitých jedincích, načež chovanec sám vytvoří si jejich syntézu a dá jí určitý substrát.

Které vlastnosti mládež v pubertě považuje za žádoucí, o tom nás poučuje sama: Na moje dotazy udalo 20 chlapců v pubertě tyto: zdvořilost a ochotu (16), štedrost (7), píli a vytrvalost (8), upřímnost (6), poctivost (4), svornost (3), učenlivost (5), věrnost (5), odvalu (3), poslušnost (3) atd. 28 dívek v pubertě udává: laskavost, zdvořilost (17), upřímnost, přímlost (17), dobrotu a tichost (8), píli (10), štedrost (3), pravdomluvnost (3) atd. Ze špatných vlastností se nelíbí u chlapců zejména lakomství (16), nezdvěřilost (13), neupřímnost (7), lenost (6), přehli-vost (5) atd. U dívek zlostnost (13), pýcha (14), závist (10), drzost (8), pětivárka (8), uštěpačnost (7), pomlouvačnost (5), vzdorovitost (5), koketerie (2) atd.

Jakost pubertálních ideálů se jeví i oblibou určitých činností a touhou po určitém povolání. Tyto touhy ukazují, kde mravní výchova má nasaditi páky a zapůsobiti, zde zejména je nutno starati se o to, aby fyzická práce nebyla při tvorbě ideálů znehodnocována a pomíjená.

Z prostředků, kterými se snažíme dostati úkolům mravní výchovy v pubertě, na prvním místě nutno uvésti přiměřenou kázeň. Mezi učitelem a žáky musí se vytvořiti poměr vzájemné úcty, učitel musí pochopiti nesčetné obtíže, které mladou duši trápí, musí ji být přítelem. Chovanec má míti příležitosti s vychovatelem volně porozprávěti o svých bolestech nebo mu je sděliti pí-

semně (anonymní dotazy, na něž učitel odpovídá). Laskavost ovšem nevylučuje přísnosti zejména důslednosti, které je v pubertě velmi zapotřebí.

Nic není škodlivějšího nad to, navykne-li si chovance jednati pouze pod tlakem učitelovy autority. Toho dne, kdy nabude svobody, se mu to vymstí. Ukáznutí podporuje se v této době tělesnými cviky, bezvadně a rychle na striktní rozkaz prováděnými 17). Žáci takto cvičení přenášejí tuto disciplinovanost i do ostatního svého života.

Dlužno rozumně podporovati vytváření družin, spolků a vznik přátelství mezi chovanci, přičemž vychovatel nesmí zasahovati přímo. Společné podniky třídy nebo družiny, např. školní časopis, mohou být velmi vhodným derivačním prostředkem erotického a sexuálního tlaku; v tvorbě literární, umělecké, hudební sublimuje se probuzený pud sexuální, který v pubertě a po ní je v nebezpečí nesprávné fixace, nesprávného usměrnění, jestliže bylo mu dovoleno vybucheti. Divadla, přednášky, dýchánky, jednoduché dramatizace, recitace, koncerty a jiné samosprávné žákovské podniky konají tu úkol nesmírně cenný. Rovněž i četba, jež musí býti zřízena, aby zjednotřena a upřílišněna nepřispívala ke vzniku pozdějších exaltací. V tom směru dlužno si trpce stěžovati na destruktivní vliv určité části dnešní žurnalistiky, pornografie, kina a tzv. politické výchovy, do níž jsou angažováni často již děti. My vychovatelé měli bychom vznésti hromadný apel na žurnalistiku, aby si počínala obezřetněji např. při projednávání soudních případů a aby se vyjadřovala ušlechtilě a slušně, neboť její mluva často jest ideálem odrůstající mládeže.

V pubertě nutno věnovati co největší péči výchově tělesné, hygieně a vyloučení jakékoliv duševní přetížení, v této době dvojnásob škodlivé. Tělocviku by měla býti popřána aspoň 1 hodina denně. Žáci by měli míti větší volnost v pohybu (ztrnulé sezení škodí fyzicky i mravně – svádí i ipsaci).

Mravní výchova v pubertě musí být usměrněna jednotně. V době, kdy mládež počíná si tvořiti světový názor, nelze jí podávati názorový podklad rozštěpený a dvojitý. Výchova dogmatická musí tu ustoupiti výchově založené vědecky.

Musím upřímně říci, že mnohá slova, i když téměř 75 let stará, mne osobně velmi oslovují. Především je v nich cítit hluboce lidská upřímnost v chápání tak citlivého problému, jakým je puberta pro dospívající mládež a upřímná snaha jí porozumět. Je to možná nadnesené, ale připadá mi to, jakoby probouzející se sexualita dospívajících zlidšťovala přísnou a mnohdy velmi rigidní pedagogickou výchovu našich předků. Vnímali ji jako sílu přírody, přirozenost, kterou je třeba především respektovat a potom pomocí dospívajícím zvládnout její přijetí.

Po přečtení těchto řádků ve mne zůstal velmi příjemný pocit. Pociť, že naši pedagogičtí a odborní předci k řešení tak citlivého problému, jakým je dospívání mladé generace, přistupovali s velkým člověčenstvím, přičemž vůbec nevadí, že se z našeho současného odborného hlediska často i mýlili, a to je na tom to krásné. A že těch omylů zas nebylo moc, tolo jsme svědci především my sami, kteří tu dnes na konferenci sedíme.

SEXUALITA stárnoucího muže v praxi PL

MUDr. Vladimír Škoda

Sledovaný soubor pacientů tvořilo 56 mužů ve věku 50–65 let, průměrný věk 56,8 roku. Všichni byli ženati nebo žili v trvalém partnerském vztahu. V souboru bylo 35 diabetiků, z toho 5 s DM I. typu na insulinu, 30 s DM II. typu na dietě eventuálně v kombinaci s PAD, dia-

betes mellitus u všech uspokojivě kompenzován (ověřeno vyšetřením glykosylovaného hemoglobinu a opakovanou aktuální glykemií a kvantitativním stanovením glukosy v moči). K hodnocení kvality sexuálního života byl použit standardizovaný „Dotazník sexuálního zdraví muže HEF-5“, k eventuálnímu zhodnocení onemocnění prostaty jako dalšího možného přídatného faktoru sexuální dysfunkce byl použit dotazník „Mezinárodní skóre prostatických symptomů IPSS“. Přítomnost poruchy arteriálního prokrvení byla hodnocena za použití orientačního UZ vyšetření sondou RUTIK a výpočtem brachio-tibiálního indexu.

Výsledky

- 1) Spontánně vyhledalo lékaře se subjektivně hůře pocíťovanou kvalitou erekce 15 mužů, na cílený dotaz připustilo zhoršenou kvalitu erekce 31 mužů, naprostou nemožnost dosažení erekce pak připustili 3 muži (kteří ovšem subjektivně tento fakt bagatelizovali a nepovažovali ho za podstatný pro další kvalitu i partnerského života). Erektální dysfunkcí tedy v různém stupni trpělo 49 mužů z dané skupiny, tedy 87,5 % probandů, v tom všech 35 diabetiků. Všichni probandí s rektální dysfunkcí pak byli vyšetřeni přístrojem RUTIK, u všech zjištěn tibiobrachialní index pod 1, ve 4 případech dokonce pod 0,7. Naproti tomu u 7 mužů bez erektální dysfunkce jen v 5 případech zjištěn tibiobrachialní index pod 1, nikdy však pod 0,95. Z uvedeného plyne, že porucha arteriálního prokrvení je významným faktorem, který ovlivňuje kvalitu erekce.
- 2) V další části bylo provedeno vyšetření na přítomnost poruch periferních nervů za použití kalibrované ladičky a štětíčky, vyšetření termického čítí provedeno nebylo. Zde byla zjištěna u 40 osob periferní neuropatie, tedy v 71,4 %, rovněž zde periferní neuropatie u všech diabetiků. Ani zde se tedy výsledek neodlišuje od předpokladu, že stav nervové soustavy je jedním z podstatných faktorů v etiologii erektální dysfunkce. Zajímavé je, že u 9 mužů s poruchou erekce nebyla periferní neuropatie prokázána. Rovněž nebyla diagnostikována u 7 osob bez udávané erektální dysfunkce.
- 3) Pokud jde o prostatické obtíže, průměrné skóre u celé skupiny je 3,80, u pacientů s erektální dysfunkcí 4,20, u 7 osob bez erektální dysfunkce pak 2,65. Pro malý rozsah souboru z toho těžko učinit jiný závěr, než opakovat známý fakt, že prostatické obtíže jsou věrným průvodcem stárnoucího muže. O tom svědčí i skutečnost, že 32 z našich 56 mužů jsou pro adenom prostaty v soustavě urologické péči, u 3 bylo provedeno operační řešení (a ti všichni v urologické péči patří do skupiny s poruchami erekce).
- 4) Co se týká „Dotazníku sexuálního zdraví muže“, u všech 7 bez udávané erektální dysfunkce se skóre pohybovalo od 23–25, průměrná hodnota skóre dle dotazníku HEF-5 u ostatních byla 16,8 s rozptylem od 5 do 23, což svědčí o individuálně vysoce variabilním prožívání sexuálního (ne)uspokojení a je statisticky prakticky nezhodnotitelné. Nicméně je zajímavé, že nejnižší skóre nacházíme u položky č. 3 (udržení erekce po penetraci je průměrné skóre 2,1) a č. 4 (udržení erekce do ejakulace je průměrné skóre 2,6), zatímco u položky č. 5 – subjektivní uspokojení z pohlavního styku – je udávaná hodnota nejvyšší (průměrné skóre 4,2). Mohlo by to svědčit i o tom, že kvalita erekce není *conditio sine qua non* u sledovaného souboru a že subjektivně prožívané uspokojení ze styku je více dáno i psychickými faktory, eventuelně nekoitální aktivitou, což je vcelku v souladu s údaji v literatuře. Z toho, co bylo dosud řečeno, plynou v podstatě nikoliv neznámá fakta, že ve vyšším věku klesá kvalita erekce, která je ovlivňována přidruženými onemocněními, z nichž významnou roli hraje DM a jeho cévní a nervové komplikace. Významnou roli hraje i onemocnění

prostaty – snad překvapivě zjišťujeme, že kvalita erekce ne vždy ovlivňuje subjektivní prožívání uspokojení z pohlavního styku a že zřejmě nekoitální aktivity a porozumění partnerky, tedy faktor psychický, jsou minimálně stejně významné jako kvalita erekce. Nicméně je fakt, že 15 mužů ze sledované skupiny vyhledalo lékaře pro existující erektilní dysfunkci a že především tyto pacienty bylo nutno léčit. V léčebném přístupu byly nejprve eliminovány léky na přidružená onemocnění, o nichž je známo, že zhoršují erektilní dysfunkci (Dopegyt) v případě hraničních hodnot glykemie byl u nediatetiků proveden O-GTT a u všech diabetiků pak zkompenzováno DM, jak bylo uvedeno výše. Tato studie se prováděla krátkou dobu po uvedení preparátu VIAGRA na trh, a tak je jasné, že ti muži, kteří vyhledali lékaře pro erektilní dysfunkci, si vlastně přišli pro recept na Viagru. Protože u žádného z těchto patnácti nebyly podávány nitráty ani nebyly jiné známé kontraindikace, byl u všech realizován předpis preparátu VIAGRA v dávce 50 mg. Vedlejší účinky (nauzea, zarudnutí obličeje, pocení) se objevily ve 3 případech, všichni tito pacienti započatou sexuální aktivitu přerušili. Ve zbylých 12 případech udávalo 9 osob výrazné zlepšení kvality erekce – v jednom krajním případě skóre dle HEF-5 vzrostlo ze 7,0 na 22,0 a překážky další léčby Viagrou jsou ekonomického rázu. U dalších 3 osob nebylo dosaženo zlepšení ani po nasazení adjuvantní terapie psychofarmaky (antidepresiva) a vasodilatantií. Pro přetrvávající subjektivně nepříjemně prožívané poruchy erekce byli odesláni na specializované pracoviště.

Závěr

Praktický lékař v podmínkách venkovské praxe je relativně často žádán o intervenci ve věci erektilní dysfunkce, rovněž často ji zjišťuje jako průvodní jev v jiných onemocněních, zde ale není o intervenci vesměs žádán. Pacienti vyššího věku považují tyto problémy za přirozený důsledek stárnutí a ani úplná absence sexuálního života jim nevádí, ba ani v partnerském soužití (partnerky ovšem dotazovány nebyly). Léčebně jsou možnosti praktického lékaře relativně široké, po stabilizaci přidružených onemocnění, hlavně hypertenze, DM a ICHS lze využít anti-depresiv IV. generace, Viagry, vasodilatantií, psychoterapie za respektování daných kontraindikací. Samotný fakt, že pacient přichází s poruchou erektilní potence, by pak měl vést ke komplexnímu vyšetření, zaměřenému na vyloučení diabetu a jeho komplikací, poruch arteriálního prokrvení, depresí a dalších chorob, urologické konsilium zaměřené na vyšetření prostaty by pak mělo být samozřejmé. Při využití stávajících vyšetřovacích a léčebných metod může značnou část erektilních dysfunkcí léčit praktický lékař sám, nicméně při neúspěchu léčby je odeslání ke specialistovi metodou volby, kdy se zabráni fixaci poruchy a vzniku bludného kruhu, kdy by pacient sám přestal věřit v možnost zlepšení stavu.

Skúsenosti mladých ľudí v oblasti sexuality

Doc. PhDr. Ivan Szabó, CSc., Mgr. Dagmar Švihelová

Kľúčové slová:

sexualita, predmanželské skúsenosti, sexuálne správanie, sexuálna výchova, prieskum posto-jov mládeže k predmanželskej sexualite

Úvod

V súčasnosti nachádzame v odbornej literatúre veľa podnecujúcich príspevkov k problematike sexuality a postojov k sexuálnym otázkam. Výskum spomínaných postojov je súčasťou takmer všetkých reprezentatívnych výskumov sexuálneho správania. Za všetky spomenieme aspoň výskum Janusa (1993) alebo Spira (1992).

V januári 1999 sme realizovali prieskum, ktorý bol zameraný na meranie postojov v oblasti heterosexuálneho správania, a ktorého výsledky nám poskytli určité základné informácie týkajúce sa nielen postojov ale aj skúseností mladých ľudí v oblasti predmanželskej sexuality.

Pre náš prieskum sme použili nami vypracovaný dotazník a sledovali sme tieto kritériá: pohlavie, škola, náboženské presvedčenie a rodinné pomery.

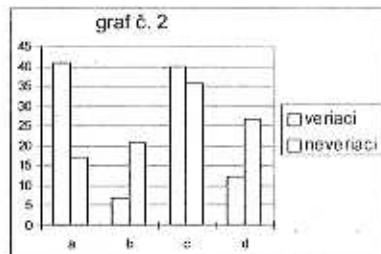
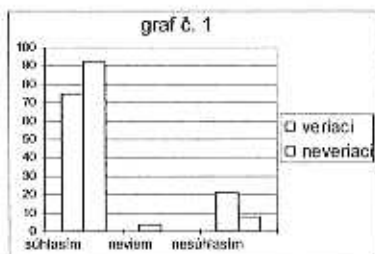
Výskumnú vzorku tvorilo spolu 241 respondentov – z toho 201 stredoškôľakov a 40 vysokoškôľakov z Nitry vo veku od 16 do 25 rokov. U respondentov sme zisťovali okrem iného názory na predmanželské a náhodné sexuálne styky, neveru, začiatok pohlavného života.

Niektoré výsledky prieskumu

Fakt sexuálnej liberálnosti vzhľadom k predmanželskej sexualite je známy a súvisí s väčšou dostupnosťou antikoncepcie, efektívnejšou liečbou pohlavných chorôb, uvoľnením zákonných obmedzení pre interrupcie a rozvody a mnohými inými faktormi. Postupnú liberalizáciu postojov k predmanželským stykom ilustrujú aj naše výsledky prieskumu. Zistili sme, že 79 % respondentov súhlasí s predmanželskou sexualitou, 18 % je za predmanželskú sexuálnu zdržanlivosť a 3 % nemá v tejto otázke vyhranený názor.

V odpovediach na otázku týkajúcu sa názoru na sexuálne styky pred manželstvom sa odpovede mužov (M) a žien (Ž) štatisticky významne odlišujú.

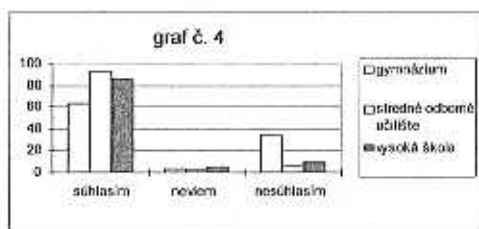
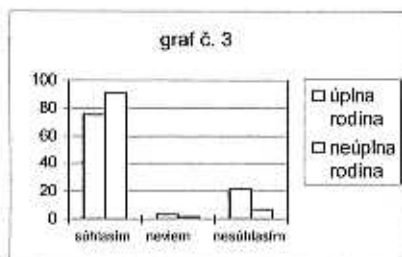
Graf č. 1. znázorňuje rozdiely z hľadiska kritéria viery. 75 % veriacich (V) a 92 % neveriacich (N) s predmanželskými sexuálnymi stykmi súhlasilo, 21 % veriacich a 8 % neveriacich s nimi nesúhlasilo. Percentuálne vyjadrenie poukazuje na diferencie postojov k predmanželskej sexualite na základe kritéria viery, pričom liberálnejší postoj sme zaznamenali u neveriacich. Okrem analýzy vzťahu postojov k predmanželskej sexualite a náboženského presvedčenia sme zistili štatisticky významný vzťah aj medzi názorom na náhodné pohlavné styky a náboženským presvedčením. Za nevhodné považuje náhodné sexuálne styky 46 % V a 17 % N, 7 % V a 21 % N ich odsudzuje, ale za určitých okolností by ich praktizovalo, 40 % V a 36 % N ich neodsudzuje, ale sami by ich nevykonávali a 12 % V a 26 % N ich považuje za prirodzenú súčasť života mladých ľudí (graf č. 2).

- a) považujem ich za nevhodné
- b) odsudzujem ich, ale za určitých okolností by som ich praktizoval(a)
- c) neodsudzujem ich, ale sám by som ich nevykonával(a)
- d) považujem ich za prirodzenú súčasť života mladých ľudí

Rozdiely v odpovediach z hľadiska rodinných pomerov znázorňuje graf č. 3. Respondenti pochádzajúci z úplnej rodiny v 75 % súhlasili s predmanželskými sexuálnymi stykmi oproti 91 % respondentov pochádzajúcich z neúplnej rodiny. Tieto skupiny sa štatisticky významne odlišujú – častejšie súhlasí s predmanželskými sexuálnymi stykmi mládež z neúplných rodín.

Podľa grafu č. 4 môžeme vidieť rozdiely medzi odpoveďami respondentov z gymnázia (G), stredného odborného učilišťa (SOU) a vysokej školy (VŠ). S predmanželskými sexuálnymi stykmi súhlasilo 63 % G, 92 % SOU, 85 % VŠ.

Podľa výskumu z roku 1993, ktorý realizovali Bianchi, Lukšik a Popper (in Poliaková a kol., 1996), je celkovo 18 % bratislavských stredoškôľakov za predmanželskú sexuálnu zdržanlivosť a len 15 % mládeže si myslí, že človek by mal mať za život len jedného partnera.

Stručná analýza postojov poukazuje na ústup hodnôt predmanželskej sexuálnej abstinencie, čo možno podľa vyššie uvedených autorov vidieť aj v rámci celkového uvoľnenia vzťahov medzi rodičmi a deťmi, ktoré nastalo v priebehu vystriedania sa jednej generácie.

Ďalšou kategóriou, ktorú sme zisťovali, bolo, či liberálny názor na predmanželské sexuálne styky vzťahujú naši respondenti len na seba alebo aj na prípadného či skutočného partnera (partnerov). Tým sa ponúkla otázka kritérií hodnotenia sexuálneho správania sa mladých ľudí resp. toho, či majú mladí ľudia rovnaké kritériá na hodnotenie vlastného sexuálneho správania a správania sa partnera. Ako vyplýva z nášho prieskumu, hodnotenie sexuálneho správania vzhľadom na seba alebo partnera nemusí byť rovnaké.

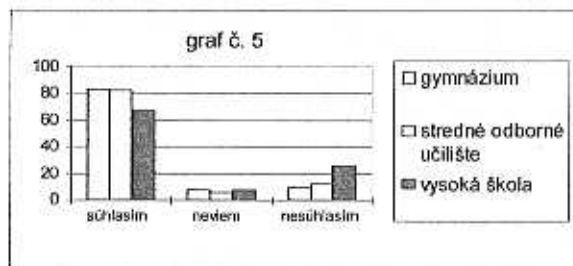
Zisťovali sme, či si respondent želá sexuálne predmanželské skúsenosti u svojho partnera a porovnávali sme to s odpoveďami na otázku týkajúcu sa súhlasu s predmanželskými stykmi. Zistili sme, že 26 % respondentov súhlasí s predmanželskými sexuálnymi stykmi, ale zároveň si neželá, aby takáto skúsenosť mal aj ich partner.

Tiež 20 % z tých, ktorí uviedli, že je pre nich dôležité vyskúšať viacerých sexuálnych partnerov si želá, aby ich partner nemal predmanželské sexuálne skúsenosti.

Uvedené výsledky poukazujú na to, že u nezanedbateľného percenta mladých ľudí môžu pretrvávať nerovnaké kritériá vlastného a partnerovho správania, v oblasti sexualít. Mladí ľudia, ktorí nerovnako posudzujú sexuálne správanie sa nevyhnuť mnohým konfliktom a sklamaniam z toho prameniacich, čo môže naznačovať určitý voľný priestor pôsobenia sexuálnej výchovy.

Uvedené výsledky otvárajú aj možnosť zamerania ďalšieho výskumu, ktorý by mohol načrtnúť vzťahy k ďalším okruhom problémom, ktoré sme nepodrobili ďalšej analýze v našom prieskume.

Pre väčšinu mladých ľudí je začiatok pohlavného života niečo výnimočné. Uviedlo tak 80 % našich respondentov, z toho 83 % G, 82 % SOU, 68 % VŠ (graf č. 5).

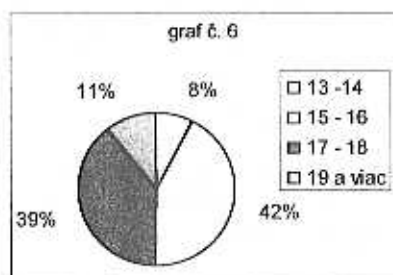

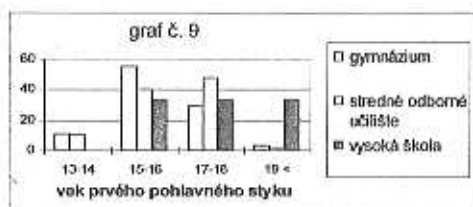
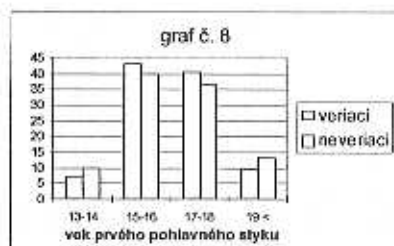
Vzhľadom k tomu, že väčšina vysokoškolákov už začala s pohlavným životom, kým väčšina stredoškolákov ešte nie (pohlavný styk uskutočnilo 27 % z G, 50 % z SOU, 68 % z VŠ), položili sme si otázku, či uskutočnenie prvého pohlavného styku súvisí s jeho hodnotením či posudzovaním.

Zistili sme, že prvý pohlavný styk považuje za niečo výnimočné 55 % tých, ktorí už začali s pohlavným životom oproti 85 % tých, ktorí pohlavný styk ešte neuskutočnili. 40 % tých, ktorí majú prvý pohlavný styk za sebou, ho nepovažuje za výnimočný oproti 10 % z tých, ktorí ho ešte neuskutočnili. Tieto skupiny sa štatisticky významne odlišujú – „prvý raz“ je niečo výnimočné viac pre tých, ktorí pohlavný styk neuskutočnili. Jednou z možných príčin môžu byť ideály a predstavy mladých ľudí o prvom pohlavnom styku, ktoré sa nemusia zhodovať so skutočnosťou alebo samotným prvým koitom.

Čo sa týka začiatku pohlavného života (graf č. 6), z prieskumu vyplýva, že 8 % respondentov uskutočnilo prvý pohlavný styk vo veku od 13 do 14 rokov, 42 % vo veku od 15 do 16 rokov, 39 % od 17 do 18 a 11% uviedlo vek svojho prvého koitu 19 alebo viac rokov.

Graf č. 7 znázorňuje rozdiely v začiatku pohlavného života z hľadiska pohlavia. 8 % Ž aj M uskutočnilo prvý pohlavný styk vo veku 13–14 rokov. Muži začínajú viac pohlavne žiť vo veku 15–16 rokov, ženy v 17–18 roku.

Veriacich respondentov začalo s pohlavným životom vo veku 13–14 rokov 7 %, neveriacich 10 %, po 19. roku 9 % veriacich a 13 % neveriacich (graf č. 8).

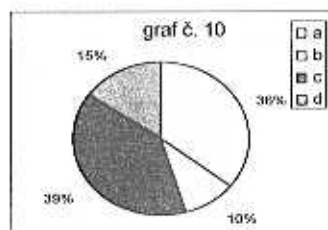
Rozdiely medzi respondentmi z hľadiska rodinných pomerov neboli štatisticky významné.

Z G začalo 11 % s pohlavným životom vo veku 13–14 rokov, z SOU 10 % a z VŠ žiadny respondent. Z G začalo viac respondentov pohlavne žiť vo veku 15–16 rokov, kým z SOU v 17–18 rokov (graf č. 9).

Skorý začiatok sexuálneho života prináša viaceré riziká. Tí, ktorí začali s pohlavným životom do 27. roku, udávali vyšší počet sexuálnych partnerov, ako tí, ktorí uskutočnili pohlavný styk po 17. roku. Podľa výsledkov výskumu, ktorý uskutočnili Bianchi, Lukšík, Popper (1993) tí, ktorí začali s pohlavným životom pred 17. rokom, udávajú častejšie príležitostných partnerov oproti tým, ktorí začali po 17. roku (87,2 % ku 54,1 %).

Zaujímalo nás, či vek prvej pohlavnej skúsenosti má vplyv na dôvod milovanie partnera o 16 % menej ako tí, ktorí ho uskutočnili po 17. roku, tiež zvedavosť ako dôvod uviedlo 29 % tých, ktorí uskutočnili pohlavný styk do 17 rokov, kým v druhej skupine to boli len 4 %. Borrmann, Schille (1977) uvádzajú, že polovica mladistvých pokladá lásku a náklonnosť za rozhodujúci motív pre prvý pohlavný styk. Avšak Koliba (www.tnspo.cz/k/gyn/koliba2.html) zdôrazňuje, že až 30 % chlapcov a 22 % dievčat si myslí, že láska nie je tak dôležitá.

K problematike náhodných sexuálnych stykov (graf č. 10) sme zistili, že za nevhodné považuje náhodné sexuálne styk 36 % respondentov (z toho 26 % M a 40 % Ž), 10 % ich odsudzuje, ale za určitých okolností by ich praktizovalo (21 % M, 5 % Ž), 39 % ich neodsudzuje, ale sami by ich nevykonávali (19 % M, 48 % Ž), a 15 % ich považuje za prirodzenú súčasť života mladých ľudí (34 % M, 7 % Ž). Dané skupiny sa štatisticky významne odlišujú – prislusnosť k pohlaviu je jedným z faktorov ovplyvňujúcich názor na náhodné sexuálne styky. Muži ich viac považujú za prirodzenú súčasť života mladých ľudí ako ženy, ktoré ich viac považujú za nevhodné.

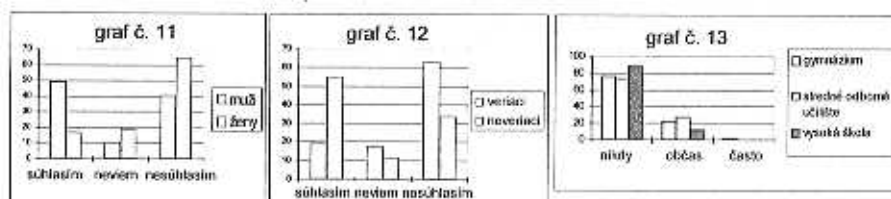
- a) považujem ich za nevhodné
- b) odsudzujem ich, ale za určitých okolností by som ich praktizoval(a)
- c) neodsudzujem ich, ale sám by som ich nevykonával(a)
- d) považujem ich za prirodzenú súčasť života

Rozdiely sa ukázali aj medzi tými, ktorí partnera majú alebo nemajú, Ti, čo partnera majú, častejšie uvádzajú, že náhodné sexuálne styky odsudzujú, ale za určitých okolností by ich praktizovali (53 %). Ti, ktorí partnera nemajú, ich častejšie považujú za nevhodné (72 %).

Náhodné sexuálne styky praktizuje 14 % našich respondentov. Ako štatisticky významné sa ukázali rozdiely z hľadiska pohlavia aj viery. Náhodné sexuálne styky nepraktizuje 71 % M, 93 % Ž a 89 % V a 77 % N. Občas ich praktizuje 29 % M, 6 % Ž a 1 % V a 23 % N a často žiadny M, 1 % Ž a 1 % V a žiadny N. Viac mužov praktizuje náhodné sexuálne styky ako žien, ako aj viac neveriacich ako veriacich.

Sex na jednu noc by chcelo vyskúšať 27 % našich respondentov, pričom sa preukázali štatisticky významné rozdiely z hľadiska pohlavia aj viery. Sex na „jednu noc“ by chcelo vyskúšať o 33 % viac mužov ako žien (graf 11). Z neveriacich respondentov 55 %, z veriacich 19 % (graf 12).

Vo vekovej kategórii od 16 do 25 rokov bolo už 22 % našich respondentov neverných. Štatisticky významné rozdiely sa z hľadiska viery ani pohlavia nepreukázali. Čo sa týka kritéria školy; neverných bolo občas 22 % z G, 27 % z SOU a 13 % z VŠ; často 2 % z G a žiadny respondent z SOU a VŠ (graf č. 13). Najmenej neverných bolo respondentov z VŠ.

Zhrnutie a diskusia

Hoci výsledky získané našim prieskumom nie je možné generalizovať, naznačujú niektoré významné skutočnosti.

Zo skúmaných oblastí vyjadrili respondenti najliberálnejšie postoje v otázke predmanželských sexuálnych stykov. Naopak najviac respondentov nesúhlasilo s náhodnými sexuálnymi stykmi. Najväčšie rozdiely medzi pohlaviami sa prejavili v liberálnejšom postoji mužov k náhodným sexuálnym stykom.

Rozdiely v postojoch z hľadiska náboženského presvedčenia sa prejavili vo väčšine skúmaných položiek.

Asi 1/5 respondentov má nerovnaké kritériá na hodnotenie vlastného a partnerovho sexuálneho správania. To naznačuje možnosť ďalšieho výskumného zamerania ako ja možný priestor pôsobenia sexuálnej výchovy, pretože rozdielne hodnotenie sexuálneho správania môže byť zdrojom poranení a konfliktov v tejto oblasti.

Zoznam použitej literatúry

BORRMANN R., SCHILLE H. J.: Sexuálna výchova v rodine (Príprava mladistvých na manželstvo a rodinu). Bratislava, SPN 1977.

KOLIBA E.: Sexualita mladistvých a sexuální výchova.

Internet, www.inspo.cz/k/gyn/koliba2.html

POLIAKOVÁ E. a kol.: Výchova k rodičovstvu, manželstvu a etice intimních vztahov (K projektu profesionálna príprava pre výchovné a vzdelávacie pôsobenie na deti v otázkach rodičovstva a etiky intimních vztahov). Nitra, SlovDidac 1996, s. 19–26).

ŠVIHELOVÁ D.: Postoje mládeže k predmanželskej a mimomanželskej sexualite. Diplomová práca, Nitra, UKF 1999.

Pohled černé pedagogiky na sexuální výchovu

Doc. PhDr. Vladimír Třebner, CSc.

1. Úvod

V roce 1939 vydal Norbert Elias své „pionýrské dílo – Über den Prozess der Zivilisation“, v němž podal obraz distance – rozporu mezi chováním dětí a jejich psychickou výstavbou.

Proces psychického zrání dítěte není vlastně nic jiného než individuální civilizační proces a každý člen společnosti je mu více či méně podřízen. Psychogeneze člověka nikdy neporozumíme, pokud nevezmeme v úvahu aspekt socializační.

Freud, který principy ontogenetické paralyzoval, používal k rekonstrukci civilizačního procesu a jeho porážky (stále vítězí sexuální pud) v individuální teorii „předhistorické divokosti“, v jeho době v etnologii aktuální.

Jak se uskutečňuje civilizace? Je to vývoj stále větších a pacifikovanějších vzorců chování – politických i sociálních.

1. linie: V množství feudálních států se vyvíjí jeden absolutistický stát s mocenským násilným režimem.
2. linie: Je to vynucený standard chování, který stále obsažněji a silněji kanalizuje spontánní uspokojování a „nemravných činů – nestydatý projev syrových“ – přírodních fyzických potřeb, pudů člověka. Např. v mravních kodexech slušného chování byla již v r. 1559 tato doporučení pro divčí internáty: „před okny či přede dvěma pokoji, kdy bydlí ženy, se muži nedeferují jako burani“ (Krüger 1752).

Děti stále nedošly do fáze civilizace. Nerodí se „slušné“, nerodí se „mravné“. Po celá staletí se děti exhibují, předvádějí své pohlavní orgány, sebekájejí se, jsou voyerské atd. Děsivé způsoby prevence a výchovy, tréninky odvykání přirozené touze a pudů se vydávají za civilizační proces – výchovu.

Na druhé straně již ze středověku jsou známy hymnické verše, kde teče krev, zní výkřiky o pomoc a váli se zbytky zmrazených a mrtvých těl. Životní zkušenost a způsoby chování kolísá mezi extrémní slasti a strachy, mezi hrubostí, krutostí a pokorou.

Obvyčejný rolník středověku byl vystaven neobyčejnému násilí, neustálému sociálnímu podřizování, aby byl pokládán za mravního. **V tomto smyslu je výchova institucionalizované násilí. Sexuální pud – agresivní pudovost, je brutálně potlačován a brutální potlačení je označeno jako výchova.** Freudovo super – ego (Über-Ich) vnitřní kontrola, se dostavilo daleko později. Je to kontrola, která pracuje nezávisle na kontrole vnější. Není to brutální výchovné donucení – je kvaziautomatická kontrola (Rutschky 1997).

Úděsná agresivita „výchovy“ je zřejmá i z toho, že potlačování pudů bude vychovatelem rozumně vysvětleno a argumentováno, ovšem opak byl pravdou. **Výchova neměla a někdy stále nemá zájem vstoupit svým výsledkem do Super-ega.** Bohužel i v dnešní době některé aspekty výchovy tyto středověké atributy v sobě stále obsahují. Vědecké argumenty pro výchovu se objevují mnohem později, než výchovné metody a obsahy. Archaický materiál pudovosti a afektů byl slepě znásilňován bez vědeckých argumentů. **To co tehdy, ale i dnes je chápáno jako dospělé a civilizované, je vlastně výsledkem slepého násilí – výchovy.**

Tradiční společnost se setkávala se skutečností dětského světa jako se syrovou indiferencí. Např. M. Montaigne píše, že „ztratil (coby otec) dva nebo tři kojence“. Sám tedy nevěděl, kolik jich vlastně bylo. Pokud dítě přežilo první tři roky života „patřilo k věci“, dalo se s ním počítat a stalo se součástí světa dospělých – ne světa dětí. „Černá pedagogika“ mechanicky přenesla civilizovaný svět dospělých na divocha – dítě. Patriarchální otec a církevní dogmata během 16. století budovaly rodinnou výchovu. Teprve v 18. století se objevuje jakýsi výchovný postoj rodičů k dítěti. Dosud dítě napodobovalo dospělé a bylo trestáno. Náboženské přesvědčení výchovné elity, těch, kteří určovali výchovnou doktrínu společnosti, transformovalo spirituální a sakrální charakter náboženství do výchovy tím, že jej zmoralizovalo. Život byl měřen kritérii hříšnosti a zbožnosti. **Vychovatel byl mentorem frustrovaného dítěte.**

Nevinné dítě je „tabula rasa“ a každý vychovatel (rodič, učitel) se do ní chce podepsat. Tak výchovu chápou i mnozí dnešní rodiče a pedagogové. Dítě se musí přizpůsobovat schématu výchovy a pak je vnímáme jako vychované. **Proces výchovy je tedy staletí spojen se strachem.** Státní monopol – potlačování funkce státu, se prosadilo ve výchově násilím. Jezuité tento kvazi-zákonný systém násilí rozvinuli do dokonalého systému trestů ve výchově. „**Pokud dítě zvolí špatnou cestu vývoje, nesmí vůbec dospět**“ – Lagenfeld, M. (1964, str. 78).

V této výchovné koncepci i z hlediska sexuální výchovy se dítě stává zločincem, který bez váhání uspokojuje své ego, agrese a pudové potřeby. Především se dítě kazi pod tlakem pudových potřeb v sexuálním ohledu. To je nutné likvidovat včas, jinak se nevzdá nikdy svých choutek. Učitel i kněz tak v sobě aktualizuje korigování svých pudů. Lze konstatovat, že v české pedagogice, jak lze tuto koncepci právem nazvat, aspekt výchovy k sebeovládání sexuálního pudu neznamena nic jiného „než chut' k pomstě, k níž se poji sadistická vychovatelská potřeba“ (Rutschky, K. 1997, str. LXIV). **Výchova se tak někdy stává ekvivalentem neurozy vychovatele.**

V teziích černé pedagogiky by každý civilizovaný člověk měl především sám v sobě vyřešit problém své pohlavní identifikace, měl by se rozloučit s možnostmi sebeukájení, které civilizační proces tabuizoval jako hřích a necivilizovanost. Rozpor mezi vědomím hříchu a libidem, řečeno freudovsky, vede ke stísněnosti, úzkosti a následně k ataku proti společnosti. Výchova v černé pedagogice vede k odstranění stísněnosti a vnitřního konfliktu. Vychovatel se tak vy-
poručává se svými fantasmy.

Civilizovaný člověk je člověkem právě proto, že ovládl své pudy. „Vychovatel proto musí neustále myslet na nebezpečí onanie u svých ratolestí. Musí je sledovat a odvádět jejich pozornost od těchto tělesných slasti“ (Rutschky, K., 1997, str. 299). Je zřejmé, že sexuální výchova a osvěta dětské inteligenci škodí, namísto, aby ji podporovala. **Proto nejlepšími metodami černé pedagogiky jsou vnucování, trest, zákaz a chut' vychovatele potlačovat pudy.** Každá slast dítěte je tak postavena do pozice tabu. Schematismus výchovy tak kulminuje do dokonalé organizace režimu odafektovaného dítěte.

2. Villaumeova fyziologická teorie sebeukájení z r. 1728 a některé jiné názory

Villaume, P. (In Resewitz, F. G. 1785) problém sebeukájení cítí jako drasticky deficitní fenomén, především z hlediska deformace konstituce dítěte, a to:

- vzrušením a chvěním nervů
- ztrátou štáv.

Každá křeč je sama o sobě nemoc a každé napětí v orgánech oslabuje síly orgánu a produkuje tak další slabost a ovadnutí. **Dle autora v přírodě není silnější vzruch a silnější vzrušení nervů, než to, které doprovází tělesnou lásku.** „To obrovské chvění“, říká autor, „prochází celým tělem a na orgánech, které ještě nejsou vyvinuty, napáchá nenapravitelné škody. Takto zasažené dítě upadne časem do stavu nevyléčitelnosti“ (str. 300). Sebeukájení se tak autorovi jeví nejen jako poškozování zdraví, ale především jako nejnebezpečnější neslušnost.

Podívejme, jak **nebezpečné důsledky má „mrhání štávami“**. Vyprazdňování spermatu je provázáno vzrušením, které přinutí veškerou zásobu semene u chlapců i dívek jiných tekutin (autor neuvádí název) k odtoku z těla. To je ovšem tragická ztráta, protože semeno – **sperma** je v této teorii „výtažek z nejjemnějších a nejpotřebnějších štáv celého těla, předně z míchy mozku“. Tím je také vysvětlena následná hloupost a bolesti zad po orgasmu a vysychání míchy. Úbytek této tekutiny způsobuje následnou ospalost. **Autor ve svých úvahách dojde až úžasněmu paradoxu: „Vykastované – odmužnělé stvoření tak doje k dokonalosti, protože nikdy neztratí nejvzácnější tekutinu“** (str. 301). Semeno je důležité pro rozmnožování a posiluje – zušlechťuje člověka. Ne všechno semeno se vyčerpává k oplodňování, velká část se odvádí do krve. Ti, kteří často onanují, nejen oslabují kvalitu semene, oslabují tělesné orgány, ale dokonce vedou až k výronu krve, když semeno není dostatek. Tělo samo dokáže vypařovat případný nadbytek semen z těla. To se provádí tělesným výparem – potem. Kdo onanuje, zpomaluje svůj tělesný růst, je bledý, slabý a ztrácí ducha.

Zemská školní rada a ministerstva veřejného zdravotnictví, národní obrany a zemědělství první republiky v r. 1920 (Brouk 1992, str. 144) doporučovaly brožurku Zdeňka Záhoře pro dorost Pohlavní láska otcovství a pro dívky Pohlaví, láska, mateřství. Tento moralista, který spáchal sebevraždu, popsal pro mládež následky ípsace takto: „Kdo se tomuto zlozvyku přespřilíš odlouvá, u toho dostaví příznaky tělesné: zemlění, slabost, slabá paměť, všeobecná olupělost. Takový člověk není schopen žádné činnosti, slaběne a hyně duševně i tělesně.“

Morální opovržení vůči onanii přednesl i **Immanuel Kant** ve své Metafyzice mravů (1797), kde sebeprznění považuje: „Za nepřirozené rozkošnictví a za nemravnější a odpornější akt, než je sebevražda“. Zdá se, že tímto postojem byl inspirován i Masaryk.

Masaryk ve spise Sebevražda (In: Brouk 1992, str. 145) píše o onanii: „Kromě zděděné psychózy je třeba i sebeprznění uvést jako disponující příčinu (sebevraždy); jenom chorobné a zanedbané děti mohou si brát život.“

Wulfen v díle Sexualvebrecher (1910) uvedl (In: Brouk 1992, str. 155) podle svého přesvědčení má onanie úzkou spojitost se zločinností, především u mládeže.

3. Diagnostické strategie pro rozpoznání onanistických praktik dětí

Niemeyer ve svých „Základech výchovy a vyučování pro rodiče a učitele“ (1810) má kapitulu „Die Indizien für onanistische Betätigung“, ve které popisuje pedagogické prostředky diagnostiky onanistických praktik dětí. Démonizace „Průvodních jevů“ a jejich diagnostika svoji

sugestibilitou připomíná až čarodějnické procesy. **Rodič, či učitel má sledovat tyto typické znaky onanie na svém dítěti:**

- bledost obličeje, bledost rtů, změna barvy obličeje, poletlavé oči, kruhy pod očima,
- rozpačitost dítěte při ostrém pohledu rodiče, koukání do prázdna,
- časté krvácení z nosu,
- hnusný zápach z úst
- matná a táhlá chůze, nevolnost při delším stání, chvění rukou,
- červy ve stolici, nečisté výměšky,
- nervová labilita a vzrušivost, trhavé pohyby,
- zvýšená pozornost při čtení, kde se objeví náznak smyslnosti,
- duševní otupělost, závistivost a nepřejcnost, lhostejnost k radostem a hrám,
- dlouhé zdržování se v tmavých místech,
- ukryvání rukou ve svrčcích, pod sukni a peřinou a zvláštní pohyby stehem,
- nechut' ke vstávání.

N. Batista vydal v r. 1899 knihu „Samohana“, v níž provádí diagnostiku ženské onanie. Jistě výčet znaků a důsledků ženské onanie vyvolal u dívek a žen určité zděšení. Leč ani toto zděšení tento jev nevymýtilo.

- klitoris získává odporný vzhled,
- prsy ženy jsou povadlé,
- moč má barvu kašnou,
- v obličeji se ženě vyraží ošklivé vředy,
- objevují se bradavice a nepěkné skvrny,
- zrak a sluch pozbývá bystrosti,
- dostavuje se nespavost, závratě a nezhojitelná žloutenice,
- onanistku sužuje stálá rýma.

Z uvedeného výčtu je zřejmé, že návod pečlivě postihuje duši i tělo nebohého dítěte, ale umíme si představit i fantazii autora a jeho prožitky při tvorbě tohoto „pedagogického díla“. Průvodní znaky onanie nepostihují faktické průvodní znaky onanie, dokonce je i opomíjí (pohyb ruky, ztopořený penis atd.). Autor ignoruje jakoukoliv vědeckou badatelskou techniku v zájmu „polidštění a zcivilizování“ malého zločince – dítěte. Badatelská strategie, v tehdejší době v oblasti exaktních věd běžně používaná – pozorování, by totiž většinu těchto znaků nemohla objevit a už vůbec ne je dát do kauzálního vztahu s onanií (červy ve stolici, hnusný zápach z úst, krvácení z nosu atd.). Černou pedagogiku a její prostředky: **strach a násilí je nutné vnímat jako civilizační výchovnou strategii.**

4. Oestřv a Campův úplný systém prevence sebeukájení

V r. 1787 uveřejnili J. Oest aj. A. Campe svůj úplný systém prevence sebeukájení (In: Resewitz, F. G. str. 71), v němž kritizuje rodiče, kteří dokáží předcházet „dětskému slabošství a chlípnoti“. Tak se rodiče stávají spoluvíníky dětské onanie a cestě dětí do „pekla“. **Systém prevence má charakter prevence primární** – tedy jde o výchovu a předcházení negativnímu jevu ještě dříve než nastal. Autoři mají cíl výchovy naprosto zřejmý – **mrvný občan**. Autoři

věnují této prevenci tolik času, že se lze domnívat, že onanie je hlavní dětskou aktivitou. V dalším textu uvádím stručný výběr rozsáhlého projektu prevence výše uvedených autorů.

- **Volný čas dětí musí být neustále naplněn činností.** Nejvhodnější prevencí je okopávání stromů, květin, sbírání minerálů, chytání hmyzu a sušení bylin. Lze i ve volném čase kreslit. **Zcela nevhodné je stavění domků z karet a hry podporující smyslnost, jako např. na ženicha a nevěstu, na otce a na matku atd.**
- Děti nesmí pracovat do únavy. Při únavě nemyslí na práci, ale nemravnosti. Činnost musí být obměňována, aby děti stále bavila.
- Do výchovné praxe, ale do rodičovství musí vstupovat stále více zbožných lidí. **Dítě nesmí chodit do veřejné školy dříve, dokud není řádně vychované.** Škola přijímá děti již vychované rodiči a ne, aby rodiče posílali děti do školy na výchovu. „**Stále je lepší mít o znalce latiny méně, než o nestoudného člověka více.**“
- Děti nesmí chodit příliš brzy spát a příliš pozdě vstávat. Dítě jde psát až se unaví, dříve ne a vstává okamžitě po probuzení. Při spánku musí mít děti ruce na poduškách.
- Zabraňme chlapcům od malička, aby nosili ruce v kapsách.
- **Netrpíme, aby dívky při sezení měly zkřížená stehna.**
- Nenechme děti různého pohlaví spát spolu.
- Děti nesmí jíst kořeněná a příliš teplá jídla.
- **Děti musí být čisté.** Zapovězená místa zásadně omývat studenou vodou, otužování zabraňuje erekci a svědění postěváců. Účinek umývání zvýšíme přidáním koncentráту olova. Olovo je nejosvědčenějším prostředkem proti sebeukájení, olovo oddálí výron ščáv.
- Děti nesmí číst milostnou poezii a prózu.
- **Zvykejme děti, aby nikdy nespaly na zádech.**
- Vyvarujme se, jak nám je zdraví dětí milé, příliš brzkému vzdělávání společnému a kulturnímu. Dlouho zachovejme nevinnost (rozuměj nevědomost V.T.).
- Poučujme mládež co nejdříve o strašných následcích každého zneužití pohlavních orgánů.

O sto let později v r. 1896 *O. Preiss* koncipuje prevenci ve škole: „...lavice, pulty musí dovolovat učiteli pohled do dolní části těla, ... děti mají mít ruce na pulte ..., chlapci nesmí mít u kalhot kapsy“ (*Preiss* 1896, str. 31).

Winterfeld, M. A. (1787) ve statí „*Verhinderung der Onanie während der Schulstunden*“ (In: Resewitz 1792) navrhuje především oddělené vzdělávání dívek a chlapců. **K tomu, aby se zabránilo sebeukájení ve výuce stanovil následující pravidla:**

- **Žáci nesmí sedět nahusto, aby učitel měl přehled o ohybech rukou a nohou.**
- **Žáci nesmí nosit dlouhé kabáty,** pakliže je to nutné, musí je odkládat před vstupem do školy.
- **Školní hodiny musí být zkráceny,** aby žák neseseděl na jednom místě déle než dvě hodiny.
- **Mezi hodinami má být dovoleno dětem,** aby se jim dostalo pohybu. Tam, kde hodina trvá déle než tři hodiny, je vhodná hra s míčem.
- Vyučovací prostory musí být nezapařené.
- **Učitel musí mít ostřížší oči:** „**Jaké bylo mé zděšení, když náhoda mi odkryla peklo,**“ říká autor – učitel na obecné škole, „byl jsem svědkem, že děti, které zdály naprosto nevinné, prováděly sebeukájení v mé přítomnosti při vyučování a já dlouho nic nepostřehnul“
- „**Dítě musíme neustále špehovat,** abychom je přistihli při činu“ (*Villaune, P.* 1787).

5. Metodický návod jak zacházet se sexuální zvědavostí dětí a technika infabulace

Potřeba poznání je vrozenou dispozicí kognitivních operací dítěte, na kterých profituje rozvoj osobnosti. Primárním motivem vzdělávání vůbec. Naprostá většina moderních pedagogických metodik tento aspekt začlenila do svých projektů.

Heusinger, J. (In: Rutschky str. 331) ve svých známých **Pěti rozhovorech (1801) technikou řízeného rozhovoru** s dítětem provádí sexuální výchovu ve smyslu intelektualizované černé pedagogiky. V textu uvádíme jen zkratku několika vzorových rozhovorů, které mají sloužit jako metodický návod pro rodiče učitele:

Rozhovor 1:

Chlapec: **Jak přichází dítě na svět**, milý pane vychovateli?

Vychovatel: **Rostou v těle matky**. Když jsou tak velcí, že v těle nemají místo, tak je matka musí ze sebe vytačit, přibližně jako my, když se hodně najíme, a pak se jdeme vyprázdnit.

Ch: **Jak přijde dítě do těla matky?**

V: **To se neví, ví se jen, že tam uvnitř roste**. Nikdo rozumný se tomu nediví stejně jako se nikdo nediví, že stromy rostou ze země. Atd.

Rozhovor 2: „Na procházce“

Ch: Jé podívejte, co ti psi dělají?

V: Nemají nic lepšího na práci, tak si hrají. Pojď, nezdržuj se, psy můžeš vidět všude.

Ch: Ale milý pane vychovateli, ti psi visí na sobě!

V: Ano. A jak ta ubohá zvířata vypadají ustrašeně! Musí mít hrozné bolesti. Ne! Dříve nebylo tolik zlých chlapců.

Ch: Jak to?

V: Oh, určitě to udělalo pár rošťáků jen tak pro radost a ty pejsky takhle k sobě přivázali.

Skutečná absurdita černé pedagogiky číši z Campeho (1787) **infabulační strategie**. Infabulace byla známá jako technika herců, kteří v pokročilejším věku ztráceli hlas. **Aby si udrželi vysoký hlas, nasazovali si na penis kroužek zvaný fibula**. Campe vzpomíná na svého přítele-lékaře, který pod vlivem známé knihy Tissota, cítil k sobě nesmírný odpor a hnus za své onanistické chování a pokusil se uříznout si penis „aby se zbavil možnost praktikovat tuto ničivou činnost“. Tento muž vzal hřebík, položil předkožku na stůl a úderem těžké knihy ji hřebíkem prorazil až hřebík vrazil do stolu. Když se probral z bezvědomí, vzal vlákno namočené v koncentrátu soli a dirkami toto vlákno protáhl, aby dirky zůstaly nezacelené. Tak jak se pichají uši. Posléze těmito dirkami v předkožce protáhl měděný drát a u žaluďu trochu prohnul. Drát obepínal předkožku na každé straně ve tvaru *b*. Kroužek plní trojí účel:

- znemožňuje sebeukájení,
- neustálou bolestí zabraňuje erekcí,
- zabrání jakémukoliv ukájení ve spánku.

Tento bohubilý muž byl lékař a tuto operaci později vykonal na nesčetném množství mladých mužů. Pokud se úd dále ztopořuje, doporučuje jej dlouho držet v teplém mléce. Sám tento kroužek má na sobě od svých patnácti let a tak udržel „klid duše a svoji nevinnost“.

Campe se smulkem konstatuje (str. 42): „Je mi líto, že nejsem dostatečně bohatý, abych to-muto muži za jeho skvělý vynález, jakož i protřpěné hrdinství na sobě samém vykonané, patřičně finančně oplatil“.

Literatura

BATISTA, N. *Samohana*. Nakladatelství R. Storch, Praha 1899.

BROUK, B. *Autosexualismus a psychoerotismus*. Praha, Odeon 1992, ISBN 80-207-0417-5.

CAMPE, J. H.: *Nötige Erinnerung, dass die Kinder Kinder sind, und als solche behandelt werden sollten*. Bde Leipzig 1787.

KRÜGER, J. G.: *Gedanken von der Erziehung der Kinde*. Bde., Halle 1752.

LANGFELD, M.: *Studien zur Anthropologie des Kindes*. 2., erw. Auflage Zübingen 1964, Vlg. Kap. I, Nr. 1

NIEMEYER, A. H.: *Grundsätze der Erziehung und des Unterrichts für Eltern, hauslehrer und Schulmänner*. Bde., 6., Verb. Verm. Auflage, Halle 1810.

PREISS, O.: *Die heimlichen Jugensünden als Ursache der Schwächlichkeit unseres Geschlechts*, in: *Die Kinderfehler. Zeitschrift für pädagogische pathologie und therapie in Haus, Schule und sozialem Leben*.

RESEWITZ, F. G.: *Gedanken, Vorschläge, Wünsche zur Verbesserung der 1896, ff. öffentlichen Erziehung*. Berlin usw. 1792.

RUTSCHKY, K.: *Schwarze Pädagogik*. Ullstein Buchverlage GmbH Berlin 1997. ISBN 3 54825670.

A zcela na a závěr: Moje sexuologická praxe

Kongresu o plánovaném rodičovství a sexuální výchově v Pardubicích jsem se zúčastnil jako jeden z mnoha pedagogů. Kromě toho zde byli hojně zastoupeni gynekologové, psychologové a psychiatři. Spojovala nás stejná starost. Aby se v Čechách nepřestalo souložit, jinak máme po existenci. Místem konání byl nejluxusnější pardubický hotel L a b e. Po prvním dnu jednání jsem sešel do hotelové restaurace povečeřel. Bolely mě zuby, takže náladu jsem měl pod psa. Chtělo to tisíc prášky a hned si lehnout a zaspat to. Zamířil jsem z restaurace. Odvedle z baru Aperitiv vyšla hotelová štětka, kozatá a tlustá a s mnohoslibným úsměvem zahájila: „Tak jak bude probíhat další část večera?“

Povídám: „Slečno, vzhledem k tomu, že mi dávají zabrat zbývající zuby, tak to vidím na prášky a do postele.“ Jmenovaný kus nábytku jí byl zřejmě blízký. Opáčila, že taková masáž na noc by nemohla uškodit. Byla jak štěnice. Protivná a neodbytná. Bojovala o svoji taxu se zatvrzelostí božích bojovníků. Dostal jsem nápad.

„Podívejte slečno, vite, kdo já jsem? Nečetla jste na vývěsce, že v kongresovém sále je nějaké jednání sexuologů? Vy mi chcete za draho na pár minut pronajmout to, co já mám denně v ordinaci k volnému nakládání, až se mi to zajídá!“

Vytřeštila oči. „Ježíšikriste, promiňte. Jsem to husa. Květuš mi odpoledne řikala, že viděla v recepci doktora Uzla. Tak se, pane doktore, nezloble. No to je hlína, chtít po Radimu Uzlovi...“ Nedořekla a úprkem se vzdálila.

Osaměl jsem. Tak já jsem ten mediálně proslavený lékař. Byla opravdu husa a ignorantka k tomu. Já a Uzel jsme si podobní asi jako Fidel Castro a Pavarotti. Síla této divčiny nepochybně není v mozkových funkcích.

Noc byla dlouhá, bolesti ustoupily až k ránu. Když jsem se unyl a oblékl, chtěl jsem přejít do kongresového sálu. Na chodbě stála moje známá a culila se na celé kolo. „Doktore, byl byste tak laskav a prohlédl mne? Mám takový pocit, že se mi zaněcuje děložní čípek.“ Polkl jsem nasucho. To mi tak scházelo. Dívka si mé váhání vysvětlila po svém. „Nechci to zadarmo. Prachy sice nemám, ale odpracuji si to.“ Ani nevím, jak jsme se ocitli zpátky v pokoji. Chvilí jsem se ščoural v tom požehnaní a potom jí sdělil, že nález je negativní. Byl jsem bohatě odměněn. Alespoň v něčem byla vysoce nadprůměrná. Na jednání kongresu jsem přišel pozdě.

O polední přestávce na mě před pokojem čekaly další dvě pacientky. Husa mi udělala reklamu mezi spolupracovnicemi. Sdělily mi své problémy a nabídky, jak terapii zahonorují. Začal jsem tušit, že to neskončí dobře. Nicméně v souhlasu s Hippokratovou přísahou jsem jim nemohl pomoc odmítnout.

Večer se dostavil jejich bodyguard. Při močení prý ho to dost řeže. Mezi dvěma jsem mu bez vyšetření doporučil tetracyklin a zabouchl dřív, než došla řeč na honorář. Třeba taky neměl peníze.

Prasklo to, když další den přišla Květuš. Na rozdíl od předchůdců nebyla blbá a věděla, jak Uzel vypadá. Aby mlčela, musel jsem ji uplatit. Měl jsem stranou ulité peníze, které jsem tajil před manželkou a vzal je s sebou pro případ nečekaných výdajů.

Ta děvka byla sprostá. Řekla si o takovou částku, že když jsem si to nechal projít hlavou, stál můj pobyt v Pardubicích víc, než kdybych si v Praze zaplatil tři luxusní samice na celou noc. Pokusil jsem se smlouvat. Beze slova otevřela dveře. Stál tam můj známý pasák s řezavkou a ještě dva další pohůnci, všichni na skiny a pracky jak gramofonové desky. Vůbec nevypadali přátelsky. Rozloučil jsem se s penězi a s hlubokou depresí šel na poslední den jednání. Stále jsem musel myslet na krach mých financí a nevnímal jsem, co se kolem děje. Zaslechl jsem až slova předsedy organizačního výboru, JUDr. Mitlöhnera, který končil letošní program a srdečně nás zval na jednání v příštím roce.

Hovno!

(Chudák) Jarda z Prahy

Zdraví je to nejcennější, co člověk má

Nová adresa
VZP ČR

Ústřední
pojišťovna
Orlická 4/2020
130 00 Praha 3

Centrum
informací
VZP ČR

Tel.: 02/2175 2175
E-mail: info@vzp.cz
www.vzp.cz

Cestovní pojištění
Nonstop prodejní místo
Asistence VZP ČR
Tel.: 02/2175 2121
Mobil: 0602 268 902
E-mail: asistence@vzp.cz

*Vyžaduje citlivou a soustavnou péči,
kterou může zajistit jen finančně sil-
ná, dobře zavedená, všude dostupná
a spolehlivá zdravotní pojišťovna.*

*Tato kritéria splňuje Všeobecná
zdravotní pojišťovna České repub-
liky. Proto jsou tři ze čtyř obyvatel
ČR pojištěni právě u VZP ČR.*

VŠEOBECNÁ ZDRAVOTNÍ POJIŠŤOVNA
ČESKÉ REPUBLIKY

Brněnské veletrhy a výstavy, a.s.

uděluji firmě

Johnson a Johnson spol. s r.o. Praha 5

*ocenění odborné poroty
v soutěži „O nejlepší exponát“ za výrobek
výuková videokazeta pro hodiny rodinné výchovy ZŠ
„Dospívání a menstruace“*

*prezentovaný na VIII. mezinárodním
specializovaném veletrhu*

SCHOLA NOVA 2001

preedseda odborné poroty

organizátor

BVV

Veletrhy
Brno

V Praze dne 20. března 2001